L·L
in 4°
41

QUI[illegible]TILIANI
DECLAMATIONES

pro Cor. Tacito fol. 104 B.

D. IV. 9.

15453.

1156415143

Obrogare fol. [illegible] B.
Locus a me emendatus fol. 18 B.
Locus a me emendatus fol. 19 B.
Perdere sic donare fol. 22 A.
Institutiones vitiorum fol. 22 B.
Sententia formidabitur fol. 31 B.
Locus a me emendatus fol. 34 B.
~~Locus a me emendatus~~ fol. 38 B.
Quaestioni superesse fol. 42 A.
Virgiliana imitatio fol. 45 B.
Virgil. imitatio fol. 49 B.
Auferre pro debitum iudicio consequi. Vide Fornerium cap. xii lib. iii Selectionum ubi huius rei
exempla ad fert fol. 51 B.
Conturbare quid fol. 52 A.
Locus a me emendatus fol. 52 B.
Adulterij pena capitalis fol. 58 A.
Panae apud Rom. fere omnes pecuniariae fol. 61 A.
Animi plurali numero pro iracundia ibid.
Durare ibid.
Locus emendatus ibid.
Nudatio puerorum ad iudicandam pubertatem ibid.
Cubiculum pro cubili et lecto fol. 61 B.
Sollicitissimus fol. 64 B.
Rem facere boni mariti fol. 74 A
Durare fol. 80 B.
Locus emendatus 81 B.
Locus emendatus 82 B.
Adversus pro erga fol. 83 B. 97 A.
Vide Rob. lib. 2 Receptae Iuris Lect. cap. 32

Ex Libris Cong. Miss
Z 22.

M. F. QVINTILIANI

DECLAMATIONES C. XXXVII.

QVAE EX CCC. LXXXVIII. SVPERSVNT, diúque latuêre, nunc demùm P. AERODII Andegaui, in ſuprema Curia Patroni, ſtudio & diligentia caſtigatæ, ſcholiis illuſtratæ, ac in lucem poſtliminio reuocatæ:

Dom S. Lazari Paris.

AD V. C. CHRISTOPHORVM THVANVM *Equitem, ſummi Senatus ampliſsimique ordinis Lutetiæ Principem, ac Regis* CAROLI IX. *Patritium.*

Acceſsit locuples rerum & verborum in hiſce Declamationibus memorabilium Index.

BIBLIOTHÈQUE DE L'UNIVERSITÉ DE FRANCE.
L.L.o.Q.41.

PARISIIS,

Apud Federicum Morellum, in vico Bellouaco, ad vrbanam Morum.

M. D. LXIII.

CVM PRIVILEGIO.

EXTRAICT DES REGISTRES de Parlement.

LA Court ayant veu la Requeſte à elle preſentee par Federic Morel, Libraire & Imprimeur à Paris, a permis & permet audict Morel, imprimer & expoſer en vente les Declamations de Quintilian reueues, corrigees, & expoſees es lieux plus difficiles par M. Pierre Ayrault aduocat en icelle Court. Inhibant à tous autres Libraires & Imprimeurs, l'impreſsion & vente dudict liure, iuſques à quatre ans prochains, ſans ſon gré & conſentement, ſur peine d'amende arbitraire, & de confiſcation, de ce qui ſe trouuera autrement auoir eſté imprimé. Faict en Parlement le vingtieſme iour de Iuillet. M. D. LXIII.

Signé CAMVS.

P. AERODIVS, CHRIST. THVANO
PRIMI GALLIAE SENATVS PRIMO
Præsidi salutem.

CVm ipsius non solùm Quintiliani testimonio, sed ex scriptis aliorum, sub eius nomine, diuersa Declamationum volumina, Sermonúmve & Altercationum certum esset extitisse, ac etiam vsque ad tẽpora Rodolphi Agricolæ peruenisse: mirabar quid esset, cur aut tam citò, quasi repentinò periissent, aut nescio quo malo, inter hominum manus non amplius uersarentur. Nullus enim iam dubitauerit, opinor, ad Coloratas Quintiliani Declamationes, Iuuenalem illius discipulum alludere, cùm ait,

lib. 3. Institut. cap 8. Rodolphus Agrico. lib. 2. de Inuen. dialect. cap. 12. Et lib. 3. cap. 15.

Dic aliquem nobis, dic Quintiliane colorem. Et hæc adeò disertè ab eo scripta, Homo neque alieni matrimonij abstinens, neque sui custos, &c. quæ Lactãtius Firmianus libris suis retulit, non minimam mihi cupiditatẽ ea legendi afferebant, unde tam præclara sumpta uiderẽtur. Id certè ne hodie quidẽ accidit: sed in una harum fuisse Declamationum, quæ has præcesserunt, quas in lucem edimus, planè nũc ausim affirmare. Quid verò cùm in eum Agricolæ locum incidi, de Inuentione dialectica lib. 3. cap. 14. vbi Quintiliani ex ea trãscribit Declamatione verba, quæ inscribitur, inquit (& extat hodie) Ignominiosus contra tres rogationes? quæ ita profectò suo nitore, & Quintilianeo dicendi genere, mihi auctorem suum redolere videbãtur, vt tũ eas Declamationes & cœperim efflagitare magis, & in ea me, cum plerisque aliis doctioribus, opinione confir-

lib. 6. de vero cultu cap. 23.

mare, ſuppoſitas & adulterinas eſſe vulgares illas Cęci, Parietis dealbati, militis Mariani Declamationes (de quarũ ſummis & argumẽtis nuſquam in Inſtitutionibus meminit) latêre autem, necdum eas infantium more ſaltem expoſitas, quæ ueræ illius eſſent, legitimæ & naturales. Nihil aliud eſt Declamatio (ipſe inquit Fabius) quàm forenſium actionum meditatio. quo genere Tullium ipſum, cæteróſque ómnes tum Græcos, tum Latinos oratores, ad pugnam forẽſem uelut præpilatis ſe exercuiſſe, notum eſt exemplis. Ideóque cùm è medio foro, ab iis qui diutius in eo uerſati eſſent, multa in ſcholam traducta ueriſimiliter uiderẽtur, quæ ad ius iudiciorúmque ueterem morem & conſuetúdinem pertinerent (quod unum ex Cicerone & hoc noſtro Quintiliano, præſertim in tanta Romanorum auctorum penuria, peti poſsit) mirum eſt, ſi hoc Declamationum opus (utinam integrum) unicè nobis reſtitui, ac ueluti captiuum poſtliminio reuerti, aut redimi cupiebam? Amiſſa potiundi ſpe, langueſcit amor. Sed ecce nihil minus mihi cogitanti, nouiſsimis potiſsimùm turbulentis & irreligioſiſsimis his temporibus, cùm undique totis vſque adeò turbatur agris, cùm è patrio & pacato ſolo fit hoſticũ, nec iã linguæ aut animi religionis ergò (ni calũniâ magis) pars corporis cæca & fera (vt Cyrus ait apud Xenophontẽ) manus uidelicet immaniter & impurè cõſeruntur, dúmq; ſilent leges inter arma, uiſo tamen, vt aliàs ſæpè, ſed tũ melioribus auibus, meũ Auratum. quãquam is me ſuum uerius poſsit dicere, cui debeo plurimum. Illic poſt uarios ſermones, cùm in quendã deprauatũ Lyſiæ locum mecũ incidiſſet, ac fortè, quia iuris erat quæſtio, fœliciter ſatis (vt quidẽ ei uidebatur) eum cõiectura quadam reſtituiſſem: At verò (inquit) harum ad inſtar, quæ tam breues ſunt & acutæ, Lyſiæ orationum, Quintiliani tibi Declamationes habeo, quæ ſi omnino emendari, non niſi certè à Iuriſperito poſsint, atque adeò perſpicaci. ἔργον (inquiebat) ὁ φᾶυλον, ἀλλὰ ὀξὺ βλέποντος. Quid pluribus opus

est ? E bibliotheca sua mihi profert has Quintiliani reliquias. Video ῥήματα : verba legum audio : agnosco plura è medio iure deprompta. Traditum igitur volumen accipio lubens : sed non eo imprimis animo, vt vnquam mihi tantum assumerem, quantum existimant, sed amicè, me hodie amici mei præstitisse. Nam vt primùm lineam lego vnam aut alteram, *Cœlum vndique, & vndique Pontus* : nulla ferè cohærētia, confusa, indistincta, manca, corrupta ac transposita omnia, vt iam mirari desierim, licet excusum opus Lutetiæ per Ioannem Paruum, anno Christi M. D. IX. tamen quasi desperatum, & pro derelicto habitum, legi, & in manibus haberi desiisse. vt testamentum id deseri, ac destitui dicimus, quo aperto signa confusa & conturbata conspiciuntur. Hoc adeò, quo vitio euenerit, ex Thadæi Vgoleti epistola, quā hîc apponi iussi, cognosci potest. Sed omnino quàm fœda essent omnia, nisi qui simile meo exemplar habuerit, nullus abundè iudicabit. Ergo perquiro prius vndique, num manuscriptum, aut saltem alterius editionis librū inuenire possem. Vnum modò F. Bitaldus amicus & familiaris meus ex sorore affinis, mittit ad me, repertū Andegaui, & excusum Parmæ anno Dom. M. CCCC. XCIIII. sed ne vlla quidē literula à primo differebat. Quid igitur ? non colligemus, si id in statuis vsurpatur, ne Quintiliani quidē rudera ? Expostulant itaque amici, vt quando nulla spes sit exēplaris veteris, quicquid tamen iudicio vel coniectura possem, hoc Quintiliano piè concederē : néue paterer has forenses meditationes, ego qui in foro versari vellem, iterum supprimi & obrui : me nullam fori, in quo tum nihil agebatur, habere excusationem : quin vt aliquid in eo maximè ageretur, qua sum ætate, nullos adhuc ob frequentiā postico me fallere clientes. Non est munus hoc tam impar, à me reiiciendi locus : nec mihi quod C. Lælio, conceditur, qui causa ampliata, cùm existimaret se vltrà nihil posse, censebat causam ad Ser. Galbam deferēdam. Victus ergo non tam proculdu-

biò precibus, quàm multorũ virorũ auctoritate, tum cùm etiam (vt minus mihi vitio verti possit) omnes omnia veterum instituta & monumẽta restituere & reponere videri volunt, Quintilianum, quà possum, tandem cunctãdo ipse restituo, ac in lucem ex misera conditione, quasi in libertatem assero, vindico: sic tamen, vt quoniam nullis, nisi ex ingenio nostro (quod sentio quàm sit exiguũ) tanquã è domo adductis probationibus, nec absq; vlla codicis alterius fide, veluti sponsore, assiduóque fideiussore iudiciũ agitur: cæteri liberum habeãt, quid omnino sequi, & pro iudicato habere velint. Quid præstiterim non meum est dicere. Hoc vnum affirmare ausim, cum aliqua nũc delectatione & vtilitate has Declamationes legi posse, quę vix antea poterant, etsi extitissent. Sanè cùm intelligerẽ id, quãtulumcũque sit, quod præstiti, viris doctissimis satis approbari: inter quos honoris & virtutis causa nomino I. Ferrerium, F. Balduinum, B. Brissonium, L. à Quercu (quorum in his iudicio & opera sanequàm vsus sum familiariter) facilè permisi in lucẽ id exiret, cum aliquot meis ad obscuriores locos notis & animaduersionibus: in quibus, ne quoque longior essem, castigationum & emendationum nostrarum causam & rationem ferè non attuli, quòd vnaquaque Declamatione lecta semel ac iterũ, facilè benè iudicãti apparebit, cur vnumquodque aut immutauerim, aut addiderim, aut subtraxerim. Omnibus satisfacere difficile est. Ergo vt à Varrone dicebatur, Si quis quid ignorat, discat: si quis scit, nunc vbi labar, obseruet. Sanè non committam vnquã, ne, dum alij melius quid afferẽti non gratuler, ipsi Quintiliano potius, bonã sui partem supprimendo, iurísque studiosis inuideam. Voluerũt nescio qui eius auctoritatem minuere quondam: sed quo erunt ore vel stomacho, quibus ne quidem placet Aristoteles?

Faciunt næ intelligendo, vt nihil intelligant.

Id unum uereor magis, ne meritò (Præses amplissimi ordinis) arroganter & temerè feciſſe me existiment, qui tibi

potiſsimùm hoc opus dedicare, & ſub titulo tanti nominis in vulgus emittere non dubitauerim, quaſi & ſummæ rerum, iudiciiſque tibi tam ualdè occupato, uacet hæc legere: aut ſint huiuſmodi (ſi legere per Remp. liceat) quæ tantæ auctoritatis, prudentiæ, uirtutis, eruditionis, & excellentiæ uiro offerantur: quem ita non minus peritè & rectè de omni ſcientiarum genere, quàm ſanctè & religiosè in Senatu de iure ambiguo ſtatuere & iudicare, cum ſumma audientium admiratione conſpicimus: ac quem denique huius uerè Fabij oratorẽ poſſumus appellare, qui uir profectò ciuilis ſit, publicarum priuatarúmque rerum adminiſtrationi accommodatus, qui regat conſiliis urbes, fundet legibus, iudiciis emendet. Hunc tu remotiorum (inquient) ſubſelliorum Aduocate, tam eximium Cẽſorem, & ſeuerum iudicem non reformidas? neſcis hunc Sacroſanctum? nec eum temerè appellari aut interpellari poſſe, niſi quod fraude & detrimento fiat? Sed & ſi totum eſſet meum hoc opus, qua te ſcio eſſe comitate, humanitate & facilitate (quæ plus eò laudari ſolet, quò gratiam, opes, & potentiã nacta eſt) quali etiam animo cupidã iuuentutem te ſcimus amplecti, ut nõ minus debere ſe tibi meritò præ ſe ferat, quàm ſe M. Craſſus Q. Maximo, qui cùm adoleſcentulus in initio accuſationis (vt te iudicia tenente, non ignorantiâ plerũque, ſed ſtupore accidit) exanimatus eſſet, continuò concilium dimiſerit, ſimul ac eum fractum ac debilitatum metu cõſpexerit. Hæc, iterum dico, ſi de te ſola cognoſcerem, omnéque hoc munus ex me proficiſceretur, ne quidem horum reprehenſionem pertimeſcerem. Sed ille ipſe Quintilianus eſt, qui ſeſe clientelæ tuæ dat, dicit, addicit: Quintilianus ſua ætate vir inter alios optimus, orator eloquentiſsimus, Domitiano Auguſto familiariſsimus, ſenex in hemicyclo ſedens more maiorum, totius Romanæ nobilitatis præceptor & moderator: Tibi olim Patrono omnium ſolertiſsimo & facundiſsimo: ſi conſilij tui copiam faceres, vt M. ille Manilius tranſuerſo

ambulans foro, peritiſsimo & conſultiſsimo: nũc Præſidi verè primario, nec Regi ſolùm Reginæque iucũdiſsimo, ſed Patritio ſacríque conſilij Comite. Quid? ſe Fabius Thuano commendat. eum iam apud te, cùm ſedebis, laudari ſinito. Illius ergo eſt, non mea liberalitas. Sed ſi quid ad me attinet, nulla alia verborum vtar, vel obteſtatione, vel præparatione, qua nec quidem vti neceſſarium exiſtimau it Ariſtoteles, apud bonos & æquos iudices: at vnum id dixero, Cùm in lege Deditionis nihil Quintilianus de ſe receperit, tranſit ad te velis nolis quantulumcunque de meo eſt, indiuiſa videlicet opera, & induſtria. Hanc ſi æqui boníque conſulas, cumulatè mihi ſatisfactum arbitrabor. Bene vale. Lutetiæ Pariſiorum, XIIII. Calend. Auguſti, M. D. LXIII.

THADAEVS

THADAEVS VGOLETVS, GEORgio Anſelmo Nepoti, viro eruditiſſimo, S. P. D.

M. Valerium Probum grammaticum acutum & diligentem, quampluribus cõtractis exemplaribus veteres libros mẽdoſos, & ob id propè neglectos, emendare, diſtinguere, adnotare ſolitum accepimus: nec vlli præterea grammatices parti deditum. Hunc morem ſiue temporum incuria, ſeu doctorum penuria, diu intermiſſum, & penè aboletum, pauloantè Laurẽtius Valla vir eloquens & eruditus, cùm in aliis, tum in Liuiana emendatione reuocauit. Multi quoque ætatis noſtræ celeberrimi nominis viri, & vtriuſque linguæ doctiſſimi, hũc æmulati, nõ minimũ adminiculũ liberaliũ artiũ ſtudioſis attulerunt. Quorũ exẽplo cùm me prouocares, vt M. F. Quintiliani, Quintiliani (vt opinor) Inſtitutionum oratoriarũ ſcriptoris, aui: Declamationes (hoc eſt forẽſium actionum meditationes) quæ diu in ruinis linguæ Latinæ delituerant, emendarem: quò forenſis eloquentia, quæ multis annis euanuit, his fundamentis reſtauraretur: aut ſaltem qualeſcunque apud me eſſent, impreſſoribus quotidie efflagitãtibus, traderem, nec in arca ſtrangulatas tenerem: quemadmodum hi quos feſtiuè & eleganter (vt omnia) βιβλιοφάγους appellitare ſoles: in hoc quàm lubenter adquieui, in altero enixè repugnaui. Nam cùm trifariã exemplaria depraueẽtur, appoſitione, aut commutatione, aut ſubtractione: multáque huiuſmodi eſſent in his libris corroſis, ſquallidis, ac carie obſitis, vtpote nuper è ruderibus erutis, quæ ex vnico exẽplari emendare deſperarem: malui vt, qualeſcunque eſſent, tuo auſpicio in lucem poſtliminiò redirent: quàm à tineis (vt maior earum pars) corroderentur. Confuſas tamen anteà leges, argumenta, declamationes, ſermones (ne beneficium noſtrum gratia ſua fraudemus) ſeparauimus: & in priſtinam formam redigere curauimus. Correximus etiam nonnulla librariorum vitia, temporum nequaquam: multa intacta omiſimus, ne fortè magis deprauaremus. Addidimus declamationum indicem, vt curioſus lector exoptatas facilius inueniat. B. V.

IO. FERRERII SVBALPINI, siue Pedemontani, Decastichon.

En meus Aerodius studiis subnixus honestis,
Quintiliane, tibi viuere posse dedit.
Sedulus apponit, supplétque indagine scita,
Quæ tibi formoso deminuit senium.
Emissus tenebris cariéque solutus, ad auras
Prosiliens vultu iam meliore nites.
Fœlici excipiet plausu te docta iuuentus,
Censebit maius commodiúsue nihil.
Nos etiam Aerodio grates pro talibus ausis
Debemus: Latium, Gallia magna, forum.

AD INTEGERRIMVM VIRVM CHRISTOPHORVM Thuanum primum in Parisio Senatu Præsidem.

Nequicquam argutas Fabius reuocarat Athenas
Ad Latios ludos, & puerile forum:
Nequicquam Latio simularat Graia colore
Schemata, dum dubium tractat vtrinque nefas:
Tantum operis, tantúmque operosæ funditus artis
Hauserat ore vetus, perdiderátque dies.
Sed Vulcanus opem Graiæ tulit ipse Mineruæ,
Palladia incudi texta deditque suæ:
Illa tamen confusa, nec agnoscenda vel ipsi
Autori, si quis tam mutilata ferat.
Nil subitò totum sese profundit in vlla
Arte: suos sed habent singula quæque gradus.
Quæ Parmæ, quæ Parisiis incudibus olim
Massa, sed informis prodierátque rudis:
Hæc nunc Aerodij solerte polita labore,
Docta sub ora virûm ceu rediuiua redit:
Et redit, auspice te, Præses venerande Thuane,
Debeat vt Fabium Gallia nostra tibi.
Pro quibus officiis, quod Plinius ille Secundus
Huic erat Autori, sis precor Aerodio.
Sic tu sis CARLO, *Traiano quod fuit ille:*
Ipse tuo cùm sis, quod fuit ille, foro.

I. AVRATVS.

DECLAMATIONVM QVAE hîc supersunt Index.

252.	Sacerdotij petitio	fol.5.a
253.	Tyrannicida volens dedi	fol.7.a
254.	Exul accusator, & sententiæ pares	8.b
255.	Transfugæ excludendi	12.a
256.	Furiosus trium filiorum	13.b
257.	Nuptiæ inter inimicorum filios	14.a
258.	Fortis contumax patri forti	16.a
259.	Pauper naufragæ liberator, maritus	17.b
260.	Pastor abdicatorum	21.a
261.	Aequatio patrimoniorum	26.b
262.	Maritus virginis raptor	27.b
263.	Ignominiosus contra tres rogationes	29.b
264.	Fraus legis Voconiæ	31.b
265.	Ignominiosi pulsator in templo	33.a
266.	Ex proditore exule, fortis	35.a
267.	Flens ad arcem, depositor tyrannidis	36.a
268.	Orator, Medicus, Philosophus	37.b
269.	Dives sub Tyranno auctionatus	40.b
270.	Rapta è duabus geminis	42.b
271.	Ter fortis contra tertium fortem	46.a
272.	Orbata proditrix	48.a
273.	Debitor adulter	50.a
274.	Tyrannus fulminatus	52.a
275.	Hæres ob adulterum fratrem	54.a
276.	Bona raptoris qui se suspendit	55.a
277.	Prægnans adultera	57.a
278.	Expositor petens cum forte x. millia	58.b
279.	Dives speciosi adulter	60.a
280.	Raptor reuersus	63.a
281.	Abdicandus cum gladio	65.a
282.	Tyrannicida veste muliebri	66.a
283.	Cynicus diserti filius	66.b

284.	*Adulter ſacerdos*	67.*b*
285.	*Imperatoris exulis filius*	68.*b*
286.	*Adulter fratris ſponſæ*	68.*b*
287.	*Fortis filius [pater] proditionis reus*	70.*a*
288.	*Tyrannicida filiorum duorum*	70.*b*
289.	*Amator filiæ*	71.*b*
290.	*Abdicans reductum ob furorem*	72.*b*
291.	*Adulter vxoris, qua ceſſerat fratri*	73.*a*
292.	*Laqueus Olynthij ſpecioſi*	74.*b*
293.	*Tyrannus victæ ciuitatis*	75.*b*
294.	*Diues proditionis reus*	76.*a*
295.	*Demens ex vinculis*	77.*a*
296.	*Exul tace*	78.*b*
297.	*Meretrix ab amatore cæcata*	80.*a*
298.	*Ruſticus Paraſitus*	81.*b*
299.	*Oſſa eruta parricidæ*	84.*a*
300.	*Adultera apud filium iudicem rea*	85.*a*
301.	*Rapta à diuite pro ancilla*	86.*b*
302.	*Auctoratus ad ſepeliendum patrem*	89.*b*
303.	*Proditionis rei, fortes*	90.*b*
304.	*Tria præmia diuitis ſacerdotis*	91.*a*
305.	*Exules à diuite pugnare coacti inter ſe*	91.*b*
306.	*Expoſitus, negatæ matris nuptias petens*	94.*b*
307.	*Conſcius veneni*	98.*b*

DECLAMATIONES COLORATAE.

308.	*Duo teſtamenta*	100.*a*
309.	*Raptor conuictus*	102.*b*
310.	*Fortis bis adulterij notatus*	105.*a*
311.	*Addictus manumiſſus*	107.*a*
312.	*Hæredes de depoſito*	108.*b*
313.	*Falsò cædis damnatus*	109.*b*
314.	*Ego te, pater, occidi*	112.*a*
315.	*Fortis pater deſertoris*	114.*a*

316. *Flens luxurioſi pater* 116.*b*
317. *Imperator prouocatus à filio* 118.*a*
318. *Legatum inter libertos* 119.*b*
319. *Adultera venefica* 121.*a*
320. *Multati ſocius* 122.*b*
321. *Inuicem venefici frater & medicus* 124.*a*
322. *Abdico te niſi deſinis* 127.*b*
323. *Alexander templum dedicans* 129.*a*
324. *Bona ſacrilegi* 132.*b*
325. *Hæreditas fideicommiſſa* 133.*b*
326. *Legati filius victima peſtilentiæ* 136.*b*
327. *Sterilis trium* 138.*a*
328. *Diſcordes fratres filij familiæ* 138.*b*
329. *Sepultura tyranni qui ſe occidit* 140.*b*
330. *Abdicandus qui alit adulteram matrem* 143.*a*
331. *Bis damnatus iniuriarum, tertiò abſolutus* 144.*b*
332. *Diuitis & pauperis teſtamenta* 148.*b*
333. *Pauper impenſis diuitis diſertus* 152.*b*
334. *Proditionis accuſator* 155.*a*
335. *Infamis in nouercam vulneratus* 156.*b*
336. *Ager communis, & nouæ tabulæ* 159.*a*
337. *Seditio populi & exercitus* 160.*b*
338. *Lis de filio expoſitoris, & repudiatæ* 163.*a*
339. *Rogatio Demoſthenis* 167.*b*
340. *Nouitius prætextatus* 169.*b*
341. *Res furtiua improfeſſa apud Publicanos* 171.*b*
342. *Ancilla in Archipiratæ nuptias miſſa* 173.*b*
343. *Circunſcriptor pauperis, diuitis raptoris hoſpes* 176.*a*
344. *Redempta meretrix à diuite pauperis filio.* 177.*b*
345. *Pauper ad tyrannicidium mercede conductus* 180.*b*
346. *Tutor filij ſui in adoptionem dati* 183.*b*
347. *Abſente marito rumor & nuptiæ* 184.*a*
348. *Cum proditoribus carcer incenſus* 185.*b*
349. *Raptoris pater, dementiæ reus* 187.*b*
350. *Aqua frigida priuigno data* 190.*a*

351. *Exul index tyrannidis* 192.*a*
352. *Reus tyrannidis, qui deliberauit victor arma deponere* 193.*a*
353. *Dispensatores torti* 194.*a*
354. *Morietur antequam nubat* 194.*b*
355. *Tutor lenocinij reus* 194.*b*
356. *Filius pro meretrice patris, suam redimens* 195.*b*
357 *Vxor non relinquens ob adulterium cæcatum* 196.*a*
358. *Exposito pulsatori amputatæ manus* 196.*b*
359. *Lis Publicani de vnionibus* 197.*a*
360. *Lis de dotibus socrus & nurus* 197.*b*
361. *Depositi rapti quadruplum* 198.*a*
362. *Inuicem pulsatores patrum* 198.*b*
363. *Vestiplica pro domina* 198.*b*
364. *Conuiciator pauper occisus* 199.*a*
365. *Diuisi septem iudices* 199.*b*
366. *Legatus filius proditoris occisus* 201.*a*
367. *Luxurioſi pater fortis* 201.*b*
368. *Alens patrem rapta abdicata* 202.*a*
369. *Armis sepulchri victor* 203.*b*
370. *Rapta competitrix diuitis filiæ* 204.*a*
371. *Viri fortis pater, reus proditionis* 204.*b*
372. *Pulsator educatoris expositus* 205.*a*
373. *Ornamentis redemptus* 206.*b*
374. *Abdicatus hæres ob tyrannicidium* 207.*a*
375. *Fortis, filius proditionis rei, frater desertoris* 208.*a*
376 *Expositus iuratus ob nuptias educatoris* 209.*a*
377. *Locatus à patre in militiam, venenum terens* 210.*b*
378. *Auctor pacis abdicandus* 212.*b*
379. *Diues à parasito sacrilego reus cædis* 213.*a*
380. *Crux scripta seruo non danti venenum* 213.*b*
381. *Nouerca torta filiam consciam dicens* 214.*a*
382. *Tyrannicida conductus* 214.*b*

383. *Rapta malè tractata* 215.a
384. *Virgo immolata pestilentiæ* 215.b
385. *Lenoni reus, qui meretrici amatorium dedit* 216.a
386. *Epicrates cum gladio reus est* 216.b
387. *Fortis abdicans seruatum* 217.a
388. *Auia testis* 217.a

PRAESENTES DECLAMATIONES, variis in locis scholiorum P. Aerodij, M. Fabio Quintiliano luculenter asseruntur.

In primis, Pag. 11.*a*. *p*. 25.*a*. *p*. 40.*a*. *p*. 65.*a*. *p*. 67.*b*. *p*. 68.*a*. *p*. 72.*b*. *p*. 75.*a*. *b*. *p*. 78.*a*. *p*. 85.*a*. *p*. 93.*b*. *p*. 108.*a*. *p*. 122.*b*. *p*. 162.*b*. **p*. 166.*b*. *p*. 189.*b*. *p*. 190.*a*. *p*. 207.*b*. **p*. 208.*a*. *p*. 209.*b*. *&* *p*. 210.*a*.

Lector hîc obseruet, quæ in mutilis vt videbatur locis adiecta sunt, his veluti [ ] cancellis adscripta.

Veterem autem lectionem quæ omnino ferri non potuit, sub hoc signo v. in marginem reiectam: & emendatam sub asterisco illius vice repositam. Vbi quid temerè reiici non oportuit, aliam in margine coniecturâ superadditam. Qui adhuc verò suspecti sunt loci, hos sic, †, vt alij diiudicent annotari.

M. F.

M. F. QVINTILIANI

DECLAMATIONES TRACTATAE.

Ex declamatione CCLII.

EXCVTIAMVS. *Submisit raptorẽ: habuit enim causam: eundẽ honorem virgines competebãt, nostra filia submoueri aliter non poterat. Si incerta populi iudicia, non professæ palam sententiæ essent, dicerẽ tanti tibi fuisse uel securitatem uel indignationem. Nemo est tam arrogans sui æstimator, ut accessurus ad comitia, ac periculum sortiturus humanitatis, non malit sine aduersione esse. Hæc de incertis iudiciis dicerem. Quid si ad securitates & indignationes accedit metus? manifestum erat non futuram sacerdotem filiam tuam. Fortè argumentis hoc colligo: longa difficilique coniectura probãdum puto. Loquutus est populus. Si alia quæcunque fama mihi defendenda foret, dicerem tamẽ (iudices) rem esse miraculo similem, quòd cùm pauci ad uos testes producuntur, fidei uestræ iurisque iurandi satis idonei auctores habentur: quotiens uerò ciuitatis uniuersæ consensus, & omnes qui intra hãc sedem sunt, unum aliquid certúmque dixerint, rumor uocatur. In aliis fortasse falli ista possunt: utique uerum dicit fama quæ de se loquitur.*

Cur famæ nõ credatur quæ populi veluti consensus quidã gnãtis est cum interdum duobus vel tribus testibus fidem habeamus

Quis enim loquebatur? populus: de quare? quam facturus erat populus. Cùm de comitiis consentiunt rumores, de se quisque dicit, hæc fiet: hoc est dicere, hanc faciam. non est ista fama: comitia sunt. Neque est quod mirari, diues, aut indignari uelis, in comitiis plus semper pauperes posse: non omnia possunt opes uestræ, neque in cũctis quæ humanam continent uitã, domina pecunia est. Latius possidebitis, & numerosiores familias uestras ignorabitis: magnam partem ciuitatis occupabunt domus uestræ: ingens pondus argẽti perstringet oculos. Sed hæc intra priuatum ualẽt: cùm in publicum veneris & in campum, spectabitur innocẽtia, fides. Forsitan gratiæ quoque non parum nobis affert ipsa tenuitas: ubi tabellam pauperes ferunt, tum subit tacita quemque cogitatio superbiæ uestræ: tum omnium [recordatio est eius] quam singulis facitis iniuriam. At tamen in cæteris (petẽtes magistratus dico atque prouincias) positis Tribus emere, dispersa pecunia parare gratiam. Vbi uerò de sacerdotio quæritur, & iudicium religio agit: illam populus spectat, illam intuetur quæ semper futura sit uirgo: quæ à cultu templorũ, à sacris non recessura. Non uereor ne ista uidear præsentis gratia iudicij dicere: Sacerdotiũ filiæ meæ ante rumorem speraui. Sed cur ego diutius circa causam maleficij istius & morbi? cõfessus est. An diutius quæri potest an maleficium sit, cuius pœnam soluat [&]præmium operæ, non clã neque secretò (quanquam ista quoque profectò facta sunt) sed palam apud magistratus in medio foro numeret? Vidimus decẽ millia quæ

Iura & leges pauperibus subueniunt contra diuitũ impotentia atq; iniurias.

parasito donasti: interrogo quare? non est istud propter lõgæ seruitutis officia, nõ illarum quibus gratiã meruit cõtumeliarum: decem dedisti, quòd rapuisset. Nisi uolueras, summa indignatione etiam vindicare* deberes: nam qui candidatam sacerdotij rapuit, nocuerat exemplo, & tibi. Igitur & scriptum maleficium* est aduersus eum cum quo agitur: & maleficiũ non solùm cõfessum, sed etiã graue ex his apparet, & ex persona parasiti, qui nunquam ad tantam peccãdi audaciam processisset sua sponte: & ex persona diuitis, & ex causis, & ex numeratione pecuniæ: ex euẽtu denique, quis impulerit, quis coëgerit. Superest ut ostẽdam non quid parasitus acceperit, sed quid diues ipse [dederit.] Quæritis quid iste. X. millibus emerit? uidete filiã contra [arbitriũ populi] sacerdotẽ, uidete uittas, uidete honores. Fortasse ego superbè faciam atque arroganter qui tanquam priuatam iniuriam, tanquam maleficium aduersus me cõmissum persequar:* quotus enim ego sum istius indignationis? perdidi sine dubio honorem, preciosissimum pauperum censum: perdidi uirginitatem filiæ meæ, & cui modò sacerdotium sperabam, difficilè inuenturus sum etiam maritum. Sed populus perdidit arbitrium dandi honoris: sed paulò ante sacerdotẽ creauit, quam noluit. Ite nũc & excludite campo diuites, & corrumpi sacra uetate, de ambitu leges conscribite. Comitia nostra decem millibus rapta sunt atque trãslata: quàm sanctum istud sacerdotium fore putatis, quod stupro debetur?*

* v. deberes

* v. voluerãs

* v. &

* v. quota

SCHOLIA.

ET argumẽtum & initium huius declamationis desideratur: sed partim ex eo quod reliquum est, partim ex argumento declamationis CCCLXX. infrà, & ex Seneca lib. 2. Contro. 2. thema colligi & restitui potest hoc modo:

SACERDOS CASTA E CASTIS, PVRA E PVRIS SIT.
QVI INGENVAM STVPRAVERIT, DET DECEM MILLIA.
INSCRIPTI MALEFICII SIT ACTIO.

Pauperis & diuitis filiæ petebant sacerdotium: rumor erat pauperis filiam futuram sacerdotẽ. Eam parasitus sub diem mysteriorum submissus à diuite, rapuit. Diues pro parasito obtulit decem millia: inscripti maleficij reus est. De hac pœna decem millium Fabius noster Institutionũ orato. lib. 4. cap. 2. ea primùm lege Scatinia constituta est. Porrò quid sit scriptũ siue inscriptum maleficiũ, vide Declam. CCCXLIIII. *tanti tibi fuisse uel securitatẽ*] tanti, nempe decem millibus. Nam cùm filia pauperis aliter submoueri non posset, quàm iactura pudicitiæ, cuius decem millium legitima æstimatio est: diues tanti redemit aleam comitiorum, & indignationem quòd pauperis filiã uideret anteferri. *sine aduersione esse*] pro, sine aduersario, sine competitore: sic Vlpianus aduocationem pro aduocato: sic Plinius aduersitatẽ pro aduersario. *sed paulò ante*] facilè est hîc lacunam deprehẽdere: quasi ita esset, Sed populus perdidit arbitrium dandi honoris: sed populo libera uoluntas in comitiis erepta est. An te sacerdotem creauit, quam noluit?

Tyrannicida volens dedi. CCLIII.

In duabus ciuitatibus vicinis tyranni erant: in altera cùm quidam tyrannum occidisset, alter vicinæ ciuitatis tyrannus petit eum in deditionem, & bellum minatus est nisi darent: fert ipse rogationem ut dedatur.

DECLAMATIO.

*VT meo nomine sim vobis (Quirites) obligatus, quòd quãquam necessariũ & ad salutem pertinens ciuitatis remedium præsentis timoris, respectu tamen mei prætermisistis: ita ipsius reipub. nomine irascor, neminem extitisse priorem, qui pro salute communi me offendere auderet. Neque id satis est: sed inuenio qui adulentur, & ne à me quidem latam hanc rogationem existiment respectu mei recipiendam. Cum quibus mihi resistere fortius, atque etiam si ita res exigat, acerbius necesse est: cũ in id quoque periculum uenire intelligam *optionem meam, an hoc uelim. Satis erat mihi dicere, rogationem fero utilem ciuitati. Ista enim speciosa dictu, & *uana quadam imagine *nominis tam circũdata, non *respiciunt præsentes necessitates. Si tantas uires haberet ciuitas ut bella susciperet, ut frangere impetus tyrãni posset, non tam diu seruissemus, non illum cruẽtissimum dominum unus ex insidiis occidisset. Atque ego etiam si *plurimum esse ciuium in hac ciuitate spectarem, bene tamẽ redimi capite unius ciuis pacem putarem. Facile est ista*

al. rogationẽ vel orationem

v. vna

v. hominis al. vt Brissonio videtur, recipiunt.

r. plurimi vitam esse.

« *Vnius ciuis caput pacem publicam bene redimi.*

in concionibus & consiliis dicendo. Iam si exercitus hostium intra fines nostros fuerit, si ardere uillas, si frugifera succidi, si fugam rusticorũ in urbem, si compulsa intra muros pecora uiderimus, si mœnia oppugnabuntur, si turres quatientur, si ad delectũ ab amplexu matrum iuuenes rapientur, quàm serò pœnitebit tam charo uni pepercisse? Et siquid tamen deforme habitura ciuitas fuerit, dedito (ut subinde dicitis) tyrannicida, id omne mea rogatione detractũ est: omni pudore liberati estis: *inuitum non dedisse tis: quod ad uos pertinet, bellum suscipere maluistis. Sed hoc est præcipuè, quare ego hãc ferre debeam rogationem. Ego pro ciuitate tam grata, pro populo tali, non subibo qualecunque periculum? Sed non solùm Reipublicæ, uerum etiam mea interest hanc recipi rogationem. Quem uultis enim ponite euentum: periculum mihi mortis est. Quid ego, nõ satis uixi? NON enim annorum numero nec spatio ætatis terminari certum est fortium uirorum uitam, sed laude & fama, & perpetuæ posteritatis *immortalitate. Ita Dij faciant, ut magnum exemplum posteritati etiam pœna dare possim. satis uidebitur mihi omnia facere fortuna, ut tyrannicidium meum maius sit. Sed illud interim uereor, ne tyrãnus ex me petat famam lenitatis. Habet enim apud malos quoque multum auctoritatis uirtus: & forsitan hoc ille ambitiose faciet, ut potestate contentus sit. Quicquid est, videant me, [uideat] & illa ciuitas uicina: multum illis *seruientibus prodero. Videant quo uultu tyrannũ feram, quàm interritus tribunali eius assistã, quàm me

v. in vitium

v. mortalitate

v. seruientibus

nihil minæ, nihil supplicia ipsa moueant. Potest fieri ut exhortetur illos hic animus meus, hæc mens. Vobis quidē custodire pacem, reddere quietem maius ipso tyrannicidio puto: nam si bellum imminet, si periculum uniuersa ciuitas habet, quòd illū, cuius nomine mihi gratias agitis, occidi, maximam uobis iniuriam feci.

SCHOLIA.

In duabus ciuitatibus.] De huiuscemodi argumentis ita Institu. orato. lib. 7. cap. 2. Erat mihi curæ in cōtrouersiis forensibus nosse omnia quæ in causa uersarētur. Nam in schola certa sunt & pauca, & ante declamationē exponuntur quæ θέματα Græci uocant, Cicero, proposita, præter quæ nihil est diluendū, ut alio loco ait author noster li. 4. cap. 2. & cap. 1. quo fit (inquit) ut declamatores ea licentia utantur, ut eorum semper ita sit exordium, quasi causam iudex iam nouerit, quòd ante declamationem illa uelut imago litis exponitur. Sed in foro quoque cōtingere istud principiorum genus secūdis actionibus potest. Item lib. 7. cap. 3. Verùm illa scholarum cōsuetudo ituris in forum potest nocere, quòd omnia quæ in themate nō sunt, pro nobis ducimus. *imagine nominis*] hoc est, in tanta necessitate & utilitate res se ipsa commendat, nec uerbis speciosis & nominibus opus est, quorū miti & blāda appellatione (quod primum à Solone factum est) deditionis bene de Rep. meriti tegatur acerbitas. *tam charo uni*] hic locus adiuuat coniecturam nostram, qua *plurimi uitam esse*, pro *plurimum esse*, reposuimus. Sic uerò Attilius Regulus, sic Sp. Posthumius, sic C. Mancinus rogationem tulerunt ut ipsi dederentur.

Exul accusator, & sententiæ pares. CCLIIII.

EXVL QVI SECRETVM AD REMPVB. PERTINENS INDICARE VOLVERIT, HABEAT IN CIVITATEM REDEVNDI POTESTATEM: ET SI INDICAVERIT, MANEAT IN CIVITATE.

Exul dixit se habere quod de affectata Tyrannide diceret: uenit in ciuitatem: postulauit reum: is æquis sententiis absolutus est. fert quidam rogationẽ vt maneat. CD.

SERMO.

POTEST *uenire in dubiũ quo genere diuisionis uti nos in hac controuersia oporteat. Videtur enim quædam posse dicere etiã citra rogationem aduocatus huius exulis, per* quæ ius manẽdi uendicet. Vtrum ergo hæc quæ citra rogationẽ quoque pro illo futura sint, dicemus ante principium: an statim post rogationẽ? Species eò ducit, ut quo modo & præcedant & leuiora uideantur, & prima sint. Sed ratio diuersum mihi suadere uidetur: ideo quòd necessaria nobis quæstio superabit, an hæc rogatio contra legem feratur: in cuius parte sint necesse est illa quæcunque dicturi sumus, an uideatur hic etiam alia lege remanere potuisse: an rogationem ferre oporteat ad singulos pertinentem, an cõtra legem: an hæc rogatio contra legem sit, an meruerit ille remanere.*

* V. quarto

DECLAMATIO.

SI *aut minus uerecundus esset is quem rogatione mea retinere in ciuitate constitui, aut iudicia fœlicius expertus: nihil concione, nihil scripto meo, nihil denique opera rogationis*

nis opus esset. Prima igitur carere hac inuidia vel propter hoc possum, Quirites. Nemo enim crediderit me rogatum ab eo ad vos processisse, qui ipse vt remaneat nõ laborat. Verùm ille quidem multas, atque vtinã minus potẽtes, huius propositi sui causas habeat. Ego prẽter cætera, propter hoc quoque eum existimo esse retinendum, quòd manifestum fecit, ad indicium tyrannidis affectatæ venisse, non remanẽdi cupiditate. Quòd nisi vetustissimũ ius (Quirites) eos qui secreta ad rempub. pertinentia indicassent, remanere in ciuitate iussisset: forsitan dicendum mihi necessariò existimarem, qua gratia hic *pressus, quibus inimicitiis in exilium esset actus. Sed quid necesse est repetere hæc quæ videtis? Et quod ad animũ quidẽ illius pertinet, satis vobis est (vt existimo) probatus: quòd quanquam damnatus, quanquã in exilium actus, Reip. tamen non potuit irasci. Indicium professus est: uiderimus an uerũ. Interim tamen nihil eum finxisse manifestũ est, quod persuaderi tam multis, *atque [dissuaderi] potuerit. Causam qua conditione dixerit damnatus, exul, contra potentem, contra gratiosum, quid necesse est diu dicere, quando is exitus iudicij fuit, vt non plures sententiæ pro aduersario fuerint? non enim causa iustus est, sed legibus, sed publica humanitate: quæ quidẽ ipsa me in hoc exhortata est, vt rogationem ad uos de retinendo ciue ferrem in ciuitate tam misericorde. Negant rogationem esse recipiendam, quæ ad singulos homines pertineat. Ego porrò hoc in eo iure quod perpetuũ, & in omnia tempora scribitur, existimo esse

al. oppressus

al. æque pr tuerit

seruandum. Potest enim dici mihi, In honorem hominis unius *obligabis tempora futura, & omnes eadem necessitate cõstringes. *At quoties ad præsens tantummodo tempus rogatio fertur, ne ferri quidẽ, nisi de singulis, potest. Quòd si hanc tollimus consuetudinem, nec duces ad exercitus ducemus, nec prouincias decernemus, nec imperia prorogabimus: omnia enim ista rogationibus ad singulos pertinentibus *cõsumuntur. At enim contra legem rogatio est. Si confiterer: dicerem tamen non ferẽdæ rogationis esse causam, vbi lex est. Quid enim necesse est conuocari Tribus, contrahi populum, si idem effici iure vetere, & iam olim constituto, potest? Igitur si rogatio superuacua [ubi lex est:]ubi lex non est, non ferri poterit, nisi contra alicuius legis uolũtatem. Et hoc tamen apud quos dicit? uideo enim *præscriptionẽ excludi posse iudicio. At in rebus paruis ac [minus] periculosis, ista iudex recipiat. Cæterũ quidem, quotiens de iure populi agitur apud populũ, cui mutare, cui obrogare, cui ferre quas velit leges, accipere quas uelit rogationes liceat, nũquam se ipse diminuet. Quomodo tamen rogatio ista contra legem *est, contra commodum suum, contráque eam quę hunc in exilium misit: [si] nõ iure nouo, sed uetere atque olim constituto reuersus est, manere etiam citra hanc rogationem potest? De quo priusquam loquar necessariò illud quod ab aduersariis frequentissimè obiectum est, depellendum uidetur. Cur enim (inquiunt) si remanere suo iure poterat, expectauit rogationem? Vt uerecundia eius adeò nihil apud uos prosit, ut etiam in

v. obliga

v. ita

al. cõsummãtur

al. præscriptione excludi, aut eludi posse iudiciũ.

Obrogare.

v. &

causa plurimum noceat: ante omnia non miror hominẽ totiẽs [iudicia] infœliciter expertum, tot in ciuitate inimicos habentem, nihil tentasse priuatim. Litigauit innocens reus, damnatus est. Detulit affectatæ tyrannidis reum (ut pars iudicum putat) manifestum: impedimento publicæ humanitatis uictus est. Hodie *citra rogationem contra ius uestrum, contra potestatem populi pugnabit? Ille tamen mihi alias & (vt dixi) grauiores in exilium abeundi causas uidetur habuisse. Absolutus est quidem reus: sed innocentem se esse accusatori nondum persuasit. Ego uerò nõ miror quòd hic *timeat huic ciuitati, quòd uult impendentem quandam omnibus nobis ruinam subfugere, & euitare quod præuidit periculũ, cupit: sed tanto magis retinendus est. Putemus alioqui citra rogationem, talem institutam esse legem, qualis esset, si hic in ciuitate remanere uellet. Lex quid dicit?

QVI SECRETVM AD REMPVBLICAM PERTINENS INDICARE VOLVERIT, HABEAT REMANENDI POTESTATEM. Nemo *dubitat an indicauerit. Verba igitur legis pro nobis omnia: sed ad interpretationem uoluntatis uocamur: nec enim scriptum putant esse, nisi quod certum approbatumsit. Negant indicari, nisi id de quo non dubitetur. Ego autem existimo, Legumlatori non defuisse eloquendi facultatem, ut approbatis demum his quæ detulisset, remanere in ciuitate exulẽ uellet: id ipsum planè *apertéque indicari [non etiam approbari] contentum puto esse legũlatorem: *uoluntatem eius retinuit. Satis est igitur vt

v. contra

v. timet: at hic ciuitatem quod velut

v. dubitabit an dicauerit.

v. apertèque dicere non cõtentum:

al. voluntatẽ enim intuetur

nihil finxerit, nihil cupiditate reuertendi mẽritus sit, ni-
al. dolo fecerit hil denique *ideo fecit ut remaneret. Vos quid dicitis? mentitum eum uultis? interrogemus partem iudicum. Non accuso nunc reum: euasit, absolutus est: habet beneficium legis. Illud tamen contentus sum dicere, fuisse a-
v. iudex liqua quibus *index moueretur: illa quæ mouerunt iudicum partem, illa quæ tot tristes sententias effecerunt.
al. habet commendationem Iam ergo animum dignum *habeo emendatione fortunæ: cùm affectari tyrannidem putaret (sic enim loquamur) non dissimulauit: non *ultionem optauit: non cùm
v. altionẽ putauit ipse patriam perdidisset, inuidit, sed venit in ciuitatem, & suscepit grauissimũ laborem & nouas inimicitias, & recentem æmulationem: non excepit diuitem ab indice, fortuna. Hæc ego dicerem, etiam si victus iudicio esset: nunc fortiter hoc possum contendere, quòd fuisse dicitis eum causa inferiorem. Quid est igitur? Lex iubet eos absolui, qui pares sententias tulerint. Imputabitis istud publicæ misericordiæ, imputabitis humanitati: nõ ego arguo hanc legem, sed dico esse communem. Eodem enim tempore non id modò quæsitum est, an affectatæ tyrannidis reum damnari oporteret: sed illud etiam, an hunc remanere in ciuitate oportet. Quòd si pares sententiæ periculo prosunt, pro vtroque sunt. An uerò affectatæ tyrannidis reus absoluatur, quoniam non plures pro accusatore, quàm pro reo sententiæ fuerunt: hic qui
v. veluti periculi, qui exilij vel eãdem, *vel utique grauiorẽ pœnam, experiretur, non eandem experietur legis humanitatẽ? Hæc de iure, hæc de rogatione: illa iam de æqui-

tate. Dignum esse existimo, qui maneat in ciuitate. Pericula nostra tẽtauit, seruitutem reipub. discutere, quãtum in ipso erat, uoluit. Nescio an plus debeamus, si ad indicium non certis argumentis productus sit,* quàm si manifesta detulisset: si *ea de quibus dubitare nemo nostrum posset, crederetur cupiditate manendi in ciuitate, feciisse. Solam pietatem in causam indicij habuit, qui in urbem detulit litem, & litem iniustam conditione: ex altera parte homo solus, & exul, damnatus: ex altera parte potens, gratiosus. Omnia ista diligenter perpẽdite: intelligetis non esse sententias pares. Quid est igitur? *Cur ego pro ipso qui absolutus est reo, existimo esse manere hunc in *ciuitate? Illud dicere pro Republica satis erat, habemus in ciuitate custodẽ. Inquiret adhuc: forsitan omnia *tam uidere non potuit exul, nõ omnia tam clara perspicere: hoc uisuri pro opinione eius qui absolutus est, non timebitur quandiu hic fuerit in ciuitate. Immo hercule si mentitus est, si fictum detulit crimen: satis alioqui daturus est pœnarum inter inimicos potentes, & inter inimicos gratiosos.

v. Nam

al. enim

al. Cum

al. ciuitate: tũ illud

v. iam †

SERMO.

TOTAM autem existimo cõmodiorem esse partem diuersam: suadeo his qui dicturi sunt, in illam potius incumbant.

SCHOLIA.

CD.] nota est cõtradictionis, vt apparet ex quibusdã argumẽtis sequentiũ declamationum, tũ ex Seneca, tum ex aliis declamationibus, quæ falsò Quintiliano huic nostro

tribuũtur. De cõtradict. infrà decla. CCCXXXVIII.

Sermo] Sermo qui ἀποστροφὴ dicitur in forẽsibus actionibus, eſt auerſa à perſona Iudicis oratio, vel ad coronã, vel patronũ diuerſæ partis, vel ad ipſum aduerſariũ. Quint. lib. 4. cap. 1. In ſcholis verò eſt ἀποστροφὴ ad diſcipulos, qua ferè ſemper ante declamationẽ, poſt etiã ſæpè, rarò Quintilianus in medio vtitur. *quæ ad ſingulos homines pertineat*] fuit enim lex XII. NE PRIVILEGIVM IRROGATOR. Cæterùm interuerſum ordinem in hoc loco eſſe arbitror, vt aliàs plerunque. Igitur ſubiungo, poteſt enim dici mihi, In ho. ho. v. obli. te. f. & o. ea. ne cõſtringes. Ego porro hoc in eo t. q. p. & in o. t. ſcr. ex. e. ſeruandum. At quoties &c. *ſuperuacua ubi lex eſt*] corruptiſsimus erat hic locus, & tamen adhuc obſcurus. ſenſus eſt, meo quidem iudicio: Lex eſt quæ uetat rogationem recipiendam, quæ ad ſingulos homines pertineat. Item lex alia, quæ permittit exulẽ manere in ciuitate, ita ſi indicauerit. Dicitur hæc rogatio contra legem, tum quia reum non condemnauerit, & ut æqua tulerit ſuffragia, ſi ideo manere eum oportet, ad id contra legem priuilegio opus eſt. Reſpondet patronus exulis, atque ita refert. Si confiterer, in hoc genere cùm reus paribus ſentẽtiis abſoluitur, exulem indicaſſe non uideri, atque adeò rogationem hãc contra legem eſſe: omnis igitur aut ſuperuacua ſit neceſſe eſt, aut cõtraria legibus. Superuacua, ſi lex eſt de ea ipſa re, de qua rogatur populus. Si lex non eſt, hoc ipſo alicui legi cõtraria, quia priuilegium irrogatur. Sed hæc rogatio nec ſuperuacua eſt, licet lex ſcripta ſit, ut docebit paulò poſt: nec ei legi contraria, quæ rogationem ad ſingulos pertinentem recipi uetat, quia ad præſens tempus tantũmodo fertur, non vt ad exemplum trahatur, & legis perpetuæ loco ſit: quod vtrunque rogationis appellatione cõtineri, vel ex ipſo Gellio lib. X. cap. XX. manifeſtum eſt. Et hoc tamen vel ſuperuacuam, vel alicui legi contrariam rogationem eſſe, apud quos hîc dicitur? Ita enim fortaſsis ſi lis eſſet corã iudice, qui præſcri-

pta à Prætore formula iudicat, exul tanquam præscriptione & exceptione submoueri posset, *Si non tua rogatio superuacua aut legi contraria est.* Sed cùm de iure populi apud populum agatur, nunquam se ipse ita deminuet, hoc est, nũquam feret vt præscriptione soluatur hoc iudiciũ & translationibus minuatur eius auctoritas: vel (si placet hoc ad exulem referre) nũquam adeò de iure suo decedet, vt non secundum legem esse hanc rogationem omnino affirmet, miniméque superfluam: nemo enim tam demens fuerit (inquit Fabius) ut id quod firmissimum duxerit se habere, remittat & ad leuiora transcendat.

Transfugæ excludendi. CCLV.

Inter duas ciuitates bellum erat: in alteram multi transfugæ ueniebant: fert quidam legem ne recipiantur.

SERMO.

PROXIME ad suasorias accedit hoc genus: nã & suasoriarum, & legis suasio & dissuasio est. Ergo dicit is qui legem fert, non esse honestum recipere transfugas, nihil prodesse: forsitan ad finem belli [recipiendos.] Summum illud, propter quod lex fertur, periculosum esse.

DECLAMATIO.

ETIAM *si non esset in eo statu bellum, vt honesta cogitare uacaret: uel cum periculo tamẽ, optima & ad famam itura feciſſe, fortaſſe honestius foret, quàm vt obstare utilitas uideretur: nunc minus laudis, immò plus tamen securitatis est honesta facere. Nemo igitur dubitauerit turpissimos esse, qui trãs-*

fugerint. Spectemus enim rem ipsam, neque eo decipiamur quod utile uidetur. hostis est qui facit: aliter constituamus, quàm ut intelligamus potuisse & hoc & nostros facere. NVNQVAM prodest malum exemplum: etiam si in præsenti occasione quadam delectat, in futurum tamen altius nocet. Proximos existimo esse eos trãsfugis, à quibus transfugæ recipiantur. HOC natura simile est, facere scelus, & probare. An si quis nostrũ trãsfugisset, non ipsum modò pessimum ciuem & omnibus suppliciis dignum iudicaretis: sed infamia etiam* si qui receperunt* eos, velut auctores scelerũ, uelut magistros turpitudinis* colligaretis: idém ne reflectemus in nos, tãdem utilitate ducti? In auxiliis habituri sumus, quos recipiemus. Fingamus eam ciuitatis esse fortunam, ut auxiliis opus sit: hos in auxiliis? scilicet qui cùm ex altera parte intuerẽtur patriam, & memoriam pueritiæ, & necessitudines omnes, ad fortunam tamen inclinauerũt, pro more, pro nobis, sacramẽto, fortiore animo, stabunt? ADEO facilius est in istis scelus deprehendere, quàm pœnitẽtiam. Inutile ergo militum genus nobis minimè necessarium. Quippe etiam hi qui recipiendos esse transfugas [hos dicunt,] hoc dicũt, in superiore esse loco nostrã ciuitatẽ. Neque enim amore, sed metu imminẽtis fortunæ trãsfugiunt. An facilius, deposituros propositum bellandi hostes putamus, si plures transfugerint? minimè: nam hi qui bellum gerere* cõtra nos non audẽt, si locum in ciuitate nostra non habuerint, sæpè deponendi belli auctores erunt: nunc in priuatum sibi singuli consulunt.

Est

Est magnũ in singulis momentũ: ac si fuerit precluſa hæc ſpes, quod ſinguli faciunt, uniuerſi ſuadebunt. Hæc dicerem, etiam ſi nihil ex iſtis metus eſſet. Nũc uerò non poſſum non confiteri ſollicitudinem meam, quotiens oculos circuntuli, & ſingulas caſtrorum metior partes: nõ aliter quàm ſi uallũ hoſtis inuaſerit, alienos habitus, aliena arma uideo: uerſantur inter domos noſtras, inter tẽpla, inter muros, in mediis Reip. uiſceribus. An aliquid mali uelint facere, poſtea uidero: interim poſſunt. Ego iſtud credidi ſcelus cùm à ſingulis ſpes eſt, cùm à paucis ſpes eſt: cùm à plurimis, iam conſenſi. Nouum hercule genus artis: ſuperuacuum eſt cuniculos fodere, & per occultos ſpecus ingenti labore exhauſtis terris, in mediã ſubitò emergere ciuitatem: ſuperuacuum eſt redimere proditorem, & ſcelus pecunia paciſci. Videntes, palàm, imò gaudentes etiam, *accepimus intra uiſcera hoſtem: uos æſtimabitis an ſuſceptũ debeatis habere, quo ad tãtum numerum per ſingulos peruenerint. Nemo illos recepiſſet, ſi uniuerſi ueniſſent. Omnés ne hi deſperauerũt? omnés ne conſulere ac proſpicere uoluerunt? adeó ne facilius eſt transfugere, quàm cadere? Omnes hi reliquerunt in ciuitate coniuges, in ludibrium atque contumeliam eorum, qui ea ſcelera maximè ulciſci uelint: manifeſtiore quadam coniectura *cadere poſſumus: num minus animi ſine his, num minus pertinaciæ deſertis? Age, ſanè hoc non cogitatis, quòd nec cuſtodiunt, nec reprehendunt, nec portas præcludere, nec publica retinere cura tanti putant. Miratur aliquis timere me ho-

{ extraneos nõ esse in castris admittendos.

al. accipiemus

†

v. capere

ſtes: quòd iſti transfugiunt, illi me non timent. Caueamus, obſecro, dum plures ſumus.

Furioſus trium filiorum. CCLVI.

Pater qui tres filios habebat, duos per furorem occidit: à tertio ſanatus, abdicat eum.

DECLAMATIO.

POTERAM *etiam ſi nõ iraſcerer, abdicare tanquam bonus pater. Omnia de fortuna mea timeo, omnia de tam fragili, ac tam mutabili mẽte: & propter hoc dimittendus mihi à domo filius erat, ne incideret in meum furorẽ. Sed quatenus & cauſas quoque abdicationis interrogor, id eſt quod cogit me frequentius malorum meorum meminiſſe: quanquam inter præcipua propter quæ abdicem, hoc eſt, quòd mihi iſta narranda ſunt: dicam tamen. Imputo filio meo orbitatem. Reſpondebit: non ego occidi. Scio, mea manu actum eſt: ipſe ego pater qui genueram, qui educaueram, per uiſcera liberorum ferrum exegi (credo enim tibi) *ſed orbitatem tamẽ tibi imputo, tibi æſtimo illã ex die mei doloris. *Quædã ignorare ſimile nõ paſſi eſtis: tunc liberos perdidi, cùm perdidiſſe me ſenſi. Eſto, grauẽ ſine dubio manibus meis iniuriam fortuna fecerat: poſuerat tamen huius rei in ipſo animo remedium, illo tempore quo furere & agi dementia uidebar. Frequentius in ea cogitatione eram, ut crederem*

*. & al. Quædam ignorare, haud feciſſe ſimile

esse cum liberis omnibus. Abstuliſti mihi ignorantiam malorum. Quanto miſerabilior fui ex die meæ ſanitatis? furioſum me non ſic cecidi: tum lacerare ueſtes, tum uerberare uultus meos cœpi. Omnia igitur hæc nõ in aliam uim accipi debent, quã ſi filios meos ipſe occidiſſes, quàm ſi ipſe abſtuliſſes. Vnde tantum boni reddere poſſis, illam ualetudinẽ, illum furorem? Quod unũ poſſum præſtare infœliciſſimis illis iuuenibus meis, præſtabo: ne quis eorũ morte gaudeat, ne cui proſit quòd filios meos occidi.

Nuptiæ inter inimicorum filios. CCLVII.

Qui habebat filium & diuitem inimicum, captus à piratis, ſcripſit filio de redemptione. Ille cùm pecuniã non haberet, offerente diuite filiam ſuam, duxit eam in matrimonium: & pecunia redemit patrem. Reuerſus ille, imperat vt dimittat: nolentem abdicat.

DECLAMATIO.

*SI ab alio redemptus eſſet pater, ſtatim vt rediiſſet à grauiſſima fortuna, & abdicare me inſtituiſſet: dicerem tamẽ, quid intra tam breue tempus commiſi? quid tam ſceleratè à me factum eſt, vt *ita patris perderem ipſam gratulationem? Nunc certũ habeo indigna quædã expectare vos facinora, cùm abdicetur filius qui redemit. Eſt ſine dubio iſtud non meũ beneficium, & omne redẽpti patris munus ad ſocerum redit. Ego tamen nauigaui: ego periculoſa maria ingreſ-*

* v. ira patrẽ perderet

sus sum, vt redimerem patrem, quemadmodum ipsum dicere audistis: quædã etiam non *patienda passus sum. Quæ ei ratio abdicationis est? Non obsequeris (inquit) mihi. Si hoc ad abdicandum satis esset, superuacua erãt omnino iudicia ipsa: cur enim nobis defensionis potestatem dedistis, si nihil nostris consiliis libertatis relictum est? Serui mehercule quædam liberius ex bona mẽte faciunt: & aliquando indicium fidei putãt, precio empta mãcipia non paruisse. *Filiis verò quis dubitauit unquã esse pleraque suæ potestatis? vtì ea (præteribo quæ sub tam bono patre, ne argumenti quidem causa referenda sunt: nec dicã, non coges templa incẽdere, non coges operibus publicis manum afferre: leuiora certè nostræ mediocritatis esse manifestum est) vt sentẽtiam iudices dicere uelimus, ut testimoniũ non ad arbitrium parẽtum reddere, *in eos suadere quod animus dictauerit. Quod si licet aliquando etiam contra patris uoluntatem, ea quæ alioqui reprehensionem non merentur, filio facere: nusquam tamẽ libertas tam necessaria, quàm in matrimonio est. Et hoc dicerem, si quæreretur *hoc iudicio, an mihi aliqua ducenda esset. Ego eligam cum qua uicturus sum: ego comitem laborum, sollicitudinum, curarum ipse perpendam. QVIS enim amare alieno animo potest? Nunc *uelim firmius hoc esse atque facilius. Cepi uxorem, iam duxi (non dico quare) meo impulsu, mea uoluntate. Eripuerat enim te mihi fortuna, dederátque mihi illam miseram libertatem. Repudium igitur imperas, & copulatos iam diu deducis animos. [cur?] neque

v. facienda

filiis esse quã: dam suæ ptatis

v. nõ paruisse filios veros q.d. v.e. plerũque suæ potestatis vti ea prætereaque.

v. ideo

filiorũ libertas in matrimoniis necessaria.

v. si quæreretur: hoc iudicium ac mihi

Nemo pt amare alieno animo potest.

v. enim al. Nunc dem infirmius

enim hoc tu ſpectaueris, quòd cum uxore mea diu nõ uixi: ſine dubio ſecundum nuptias profectus ſum, cõtinuò me peregrinatio excepit: & uel hoc ipſo iniquius eſt repudiari eam, quæ certè non potuit offendere.* Defendamus ſanè ad hãc quoque neceſsitatem, ut imperante patre, etiã repudium filius debeat pati: quid de ipſa quam repudiari* vis? queratur ſanè, pater fuerit inimicus: cur hæc nurus eſſe deſinat, quam nihil peccaſſe tu quoque confiteris, qui expellis? Negas idoneam eſſe matrimonio meo locupletem. Quàm uereor ne cui uideatur, pater, *ni inimicus diuiti eſſe *cœpiſſes. Non enim fortuna in utramlibet partem intuenda eſt? an uerò apud me noceat puellæ, quòd diues eſt: cùm apud patrem illius, non nocuerit mihi, quòd pauper ſum? Diues eſt. Nũquid ergo hoc dicere potes, ſuperbior erit, & faſtidiet? Securus ſis, pater: petiti ſumus, empti ſumus.* At inimicus (inquis) fuit. Nolo adhuc ſic loqui, tanquam odia utraque parte durent. NON oportet immortales eſſe inimicitias: & ita demum tutum perpetuúmque* erit humanum genus, ſi amor ac fides nullam habuerit obliuionem: ea rurſus quæ aliquo incommodo commutãtur, breui morte deficiant. Sed non eſt mihi diu in hac parte cõmorandum, quæ certè ſatis potens apud diuitem fuerat. Inimici nomen habuerit aliquãdo: nec quæro quàm immeritò, nec quæro quàm iniuſtè, modò redire in gratiam cum eo potuerim. Sed hoc ſolum reprehendit, quòd ſe abſente omiſerim cum diuite inimicitias. Ita (opinor) feci hoc contemptu patris, feci uilitate. Reſtituite nos in integrũ:

al. Deſcendamus, vt noſtro Briſſonio videtur.

v. ius quæratur.

v. ſi
v. cæpiſſes

v. vt

v. eſſe

Alludit ad Cõemptionem vng. meq; ſibi generũ & ſuetis emat.
Inimicitias nõ debere esse Immortales

putate (iudices) captus est pater meus à piratis, uincla & ultimos metus patitur, & ea quibus grauius id tantum est quod imminet. Hoc scio, hoc ipsius epistolis cognoui: hinc redimi potest: duram putate conditionem poni, nónne subeunda est? Si piratæ hoc mihi pollicerentur, vt uicarias pro patre manus acciperẽ, non recusarem cathenas: si [vt] obligarer fœnore, æs alienũ tamẽ non timuissem, ut redimerẽ patrẽ. Ego tamẽ (si ulla mihi dicẽti fides est) non hoc in ista cõditione spectaui. Ille me mouit, ut beneficiis uinceremur. Sed neq; in me ille probauit aliud, quàm pietatem. Vidit fletus meos, uidit totius animi atque etiam corporis defectionẽ: sic [me] homines inter principes nostræ ciuitatis numerãdo, [mea] cœpit bona esse conditio. Itaque intelligo mihi (iudices) non in hoc tantũ laborandum, ut iram patris mitigem, ut leniam: illud est partium mearum, illud uobis adhibitis rogo, in gratiam uelit redire iam cum propinquo meo, cum redemptore suo. Non enim iactabo meam pietatem: illius opus est, quod redemi.

SCHOLIA.

Non *obsequeris (inquit) mihi.*] Lex enim est, *minus dicto audientem filium liceat abdicare.* Quintil. Instit. ora. lib. 7. cap. 2. sed abdicabis (inquit) non quicunque uolũtati tuæ non paruerit. nos de hac re alio loco. *in eos suadere*] nam si quid cum populo agatur, & vbi quid pro Rep. cõsulendũ, filio licet à patre in aliam ire sententiã: sed vel meritò contradicendi tanta reuerentia est, vt prudentissimè nostris sit olim, vt aliorum legibus constitutum (de quibus Aristot.

lib.5.Politic.cap.6.) ne simul pater & filius magistratum adipiscerentur. *Eripuerat enim te mihi fortuna*] ait captiuitatem patris interim sibi libertatē attulisse, vt quam vxorem vellet, duceret. Nam iure Ciuili certum est, dum pater potitur hostibus, aut ubi sit ignoratur, filium sine consensu patris, nuptias potuisse contrahere. l. si filius eius. ff. de ritu nupt. l. in bello. §. medio. ff. de captiuis. Sed Iulianus addit exceptionem, si eam filius ducat, cuius conditionem certum sit patrem nō repudiaturum. in quo versatur hæc controuersia. *Defendamus sanè ad hanc quoque necessitatem*] hoc est, demus vel filij aut filiæ seu repudium seu diuortium in potestate patris esse, cōtra id quod iure & ex æquo & bono receptum est: quid de ipsa &c. Paulus lib. 5. senten. tit. de Interd. Bene concordans matrimonium separari à patre Diuus Pius prohibuit. Vlpian. tit. de liber. exhib. l. 1. si quis filiā suam, quæ mihi nupta est, velit abducere, vel exhiberi sibi desideret: an aduersus interdictū exceptio dāda sit, si fortè pater cōcordans matrimonium, & fortè liberis subnixū velit dissoluere? Et certo iure utimur, ne bene concordantia matrimonia iure patriæ potestatis turbentur. Quod tamen sic erit adhibendum, vt patri persuadeatur (vt in hac decla.) ne acerbè patriam potestatem exerceat. Vulgaris est hic locus apud nostros iuris auctores. l. cū hic status. §. si socer. ff. de dona. inter. vir. l. cum te. C. de inoff. test. l. filiæ. l. dissentiētis. C. de repudiis. *petiti sumus, empti sumus*] petiti à diuite, & ideo empti: nam petere uel rogare, satis emere est. Genus item erat nuptiarum quod coemptione fieret: & eò fortasis alludit.

Fortis contumax patri forti. CC.LVIII.

SI DVO AVT PLVRES FORTITER FECERINT, DE PRAEMIO ARMIS CONTENDANT.

VIR FORTIS OPTET QVOD VOLET.

Pater & filius fortiter fecerunt: petit pater à filio, vt cederet sibi præmio: non impetrauit: cessit ipse, & abdicat.

DECLAMATIO.

ETIAM *si dissimulari posset, quę causa patri fuisset: ipsum tamẽ hoc abdicatione dignum erat, aliquid petenti negasse. Quãtum enim mihi præstare poterat, vt paria redderet? Nõ iam imputo illa vulgaria, lucem & ius libertatis, & usum uitę. Hoc imputo: quòd fortiter feciſti, roboris & corporis mei, meum est: animus iste ad contendẽda pericula paratus, ex meo fluxit. Ego te diu præceptis feci uirum fortem: proximè quidem, etiam exemplo. Quantumcunque sit istud quod peto, non* indicare *satis est, non desiderium peruenire in notitiam tuam sufficit, nisi preces adhibuero? nisi auctoritatem paternam submisero? multum peccaueras etiam si præstitisses. Nũc uerò quid à te petierã? vt mihi præmio cederes. non dico quid fuerit secuturum. Sanè ita sit constituta lex, vt in iudicio contendamus, vt citra periculum feratur de nostra uirtute sententia: non erat æquum cedere te, vt non dicam patri, seni? tibi approbandæ uirtutis multa tempora supersunt: tu sperare id quod hodie cesseris, potes: mihi indulsit fortuna hunc supremum honorem. Inter extraneos quoque & alienos est aliquod priuilegium ætatis. Honores prior peterem: ad* signandum *aduocatus, prior rogarer. In his etiam minimis obseruationibus, inhu-*

filij parentibus accepta oia referre debent

v. indicare

Ætatis maiorũ multa esse priuilegia

al. ad designandum

inhumanum ni cederes honore lateris. Age uerò, nõ præter hoc etiã indignior præmio fuit uirtus mea? Nõ est tã admirabile cùm fortiter facit iuuenis: hoc ætas postulat, hoc robur iuuẽtæ poscit. *benè, turpe est, non fecisse. hoc est honore dignius, uicisse annos, & ultra ætatem durãtes agere uirtutes. Eo tempore fortiter feci, quo cogi non possem ut militarem. Vtrum tandem uis magnum esse quod ego feci, an minus esse quod tu fecisti? Videamus nunc hæc, qui fuerit secuturus exitus. Si in ista contentione præmij, idem animi ego quoque habuissem, armis contendendum erat: & lætissimo alioqui domus nostræ prouentu, grauissimum funus & crimen inurebatur. Iam uides quare non cesseris: hoc tibi præmio maius uidebatur, cõmitti cum patre & parricidium facere. Iure hoc profecto etiã in aciem facere cogitasti: & cùm imitaris virtutem meã, non optandi ius, sed pugnandi quærere uidebaris. Ego quantum est in te, in medio foro, & uniuersa spectante ciuitate, filij manu trucidatus sum: vel (quod est grauius) occidere tu perseuerasti, cùm me cupere sic uideres. *Etiamnũ interrogo, staturúsne contra fueris dicturum? Nam si fuisti perseueraturus: uide an grauius etiam crimen sit, [quàm] patri negasse quod præstare poteras. Habe ergo præmium istud, quantumcunque in eo honoris est: sed contentus esto appellasse Rempub. discede de domo mea. Non iam ultionis gratia facio, sed etiam securitatis: insomnes noctes ago, & ad omnes terreor strepitus: nulla mihi secura nox est: habeo in domo filiũ, qui me petiuit occidere. Nam præmij qui-

Iuuenes cũ fortius faciunt nõ tam laudandi quã senes v. ponẽ.

al. Etiam nũc

dem gratia ſtrinxiſſe ferrum contra patrem, & in conſpectu ciuitatis, populorum, parricidium feciſſe, vt hęres citius fias, vt bona mea occupes: homo tam cupidusn on audebis parricidiũ facere ſecretum? Non ignoro omniũ ferè qui abdicantur hunc eſſe morem, ut acta iam cauſa ad preces conuertantur, & mitigare patres rogãdo uelint: hóc ne tu concipis animo, poſſe, ut exores?

SCHOLIA.

Hvic declamationi reſpondet illa apud Senecam lib. 10. decla. 2. & lib. 6. cõtr. 31. vbi pars filij potiſsimũ tractatur: patris, tractatam eſſe ait à Labieno. Quintiliani non meminit, cum quo inimicitias exercuit. *Bene turpe eſt nõ feciſſe*] Adoleſcenti bene non feciſſe & fortiter, turpe eſt: nec ſtatim præmio dignũ, ſi ſtrenuè quid egerit: nam hoc facile eſt adoleſcẽti. Sed honore dignius, &c. *Etiamnum interrogo ſtaturúſne*] aliàs *ſtaturúſne contra fueris? an contra fueris dicturus?* vel, *ſtatueriſne te mihi contradicturum.* vt vt ſit, ſenſus eſt, Etiamſi non duello, ſed in iudicio iure & legibus de noſtra virtute & præmio litigandũ eſſet, an tu item qui aduerſus me in iudicio ſtare non potes, niſi uenia à Prætore impetrata, ſtatueris te mihi dicenti opponere, & verum parare aduerſarium? id autẽ (inquit) grauius crimen ſit, &c.

Pauper naufragæ liberator, maritus. CC.LVIIII.

Diues cum amico paupere & filia nauigabat: naufragiũ fecit: extulit filiam diuitis pauper. Rumor erat eam nupturam cuidam nobili iuueni. Quodam tẽpore in domo diuitis tumultus fuit: inuenti ſunt vnà pauper & puella: *vulgóque dictum eſt uitiatam puellã. Imperauit filiæ diues, vt nuptias optaret. educta ad magiſtratum, optauit:

** Vtroque dictũ eſt vitiata puella.*

postea comperit diues, non esse vitiatã puellam. imperat vt relinquat pauperem: nolentem relinquere, abdicat.

SERMO.

IN *omnibus quidem abdicationis cõtrouersiis, quatenus pro liberis dicimus, submissa [esse] debebit actio, & satisfactioni similis. In hac tamen controuersia, istud aliquantò magis seruandum est. Nam & filia est quæ abdicatur: & hic pater aliquid etiam boni & clementis uiri fecit: & nobis tutissimum, vti hac etiã bonitate.*

DECLAMATIO.

NON *ignoro (Iudices) quantum causæ nostræ oneris accedat ex persona abdicantis: nõ propter illud commune, quòd pater est: sed quòd pater indulgentissimus, amicus optimus: etiam siquãdo iniuriam accepisse uidetur, mitissimus. Itaque priusquam defensionem aggredimur, in hoc satisfaciemus animo nostro, ut gratias agamus ante omnia filiæ nomine: quam sic amauit, ut eam deduci à se [ne] nauigaturus quidẽ, noluerit: cui ad magistratus eductæ præstandum putauit, ne qua occisi hominis infamia inquinaretur: quam tradidit amico suo (quod iam dici potest) optimo marito. Proximum est, ut amici quoque, & (si permittit) generi, mandata perferamus. Sunt autem similia: nam & plurimùm cum eo uixit: & nulla causa, nullo deductus est loco: & usque*

Pater iniuriarũ a filio acceptarũ facile obliuiscitur

*in hoc tempus in ea fuit opinione, ut se crederet uiuere beneficio istius. Erat profectò fœlix domus, si in illa prima simulatione humanæ res ualuissent. Sed dum hanc quoque beneficiis optimi senis referre gratiam voluit, *ut simpliciter fateretur omnia: inciderũt ambo in hanc dicendæ causæ necessitatem: dum scilicet ambitiosus gener uult uideri socero suo innocentior, quàm uidebatur. Equidem peractis gratiarum agẽdarum mandatis, hoc primùm peto, ut isti (si permittit) gratuletur. Filia eius probissima puella ac uerecũdissima, nullam accepit iniuriam: amicus & gener nullũ scelus fecit. Nam si quid tale cogitare, & in animũ inducere potuisset, illo tempore uitiandi habuit occasionem, quo naufragam in littus euexerat. Reliqua pars actionis meæ, nõ tam ad defensionem iudicij, quàm ad deprecationem [pertinet.] Nam nulla profectò certior ratio est, quàm ut istũ priorum temporum admoneam. Hic enim (Iudices) adolescens (quod in hoc quidem iudicio audiuimus à diuite dici) pauper, unam sibi domũ quam coleret elegit, unum hunc cui fidem suam impenderet. Ac breuioribus, sanctitate innocentia fecit, ut inter omnes etiam superioris fortunę charissimus uideretur. Itaque hercule, cùm peregrè proficisci destinasset: quãquam nauigationum pericula non ignoraret adolescens, tamen secutus per maria, per tempestates. Non nimium de fortuna querimur: etiam si naufragium illud multos metus, longam uexationem, aliquod attulit detrimentum: tamen rem difficillimam expressit, fidei experimentum: in illa omnium*

r. &

leg. breuij moribus

trepidatione, in qua pro sua quisque salute sollicitus, nihil de proximo cogitabat: cùm inter fluctus & turbati maris minas, uix euadere, ac suæ quisque consulere saluti uideretur: non mehercule miror, quomodo, quanuis optimus pater, filiam tamen respicere non potuit. Quis enim crederet posse fieri, ut non modò saluti suæ consuleret, uerumetiam suscepto onere infirmitatis alienæ, euadere in terram, & uincere eminentis fortunæ metus posset? Itaque non seruus ullus tam fidelis, non libertus tam beneficio obligatus manumittentis fuit, ut hoc subire periculum posset. Vnus amicus (nondum enim illud faciebat tanquam gener) accepta humeris suis puella, per tot difficultates, per tot pericula, nihil pro seipso sollicitus, tulit. Quàm istud non humani tantùm operis, sed diuini cuiusdam beneficij arbitrandum? Tum hos coniunxistis, *copulastísq;. Fortunæ nihil necesse habeo diutius hoc imputare. Tanquam non intellectum, non perdidit beneficium: & puella se nihil non huic debere credidit: & pater ita interpretatus est, maius istud existimare amico in se, ac suos, omnia licere. Rumor itaque in ciuitate, non qui aliis assolet causis, exortus est: sed homines dum indignantur, nescio cui iuueni optimo & nobili dari puellam, conuitium moribus huius tanquam *ingrati fecerunt. Intelligo (iudices) quàm difficili, ac uelut scopuloso loco uersetur oratio mea. Quomodo enim narrẽ istud quod confessi sumus? Illud puto tutissimum est: rapere uoluit: (huic enim certè crimini ignoscitis) inde tumultus, inde uoces repugnantis, inde fortasse etiã

* v. culpastísque

* al. ingratiũ, vel ingratæ

nimia puellæ querela, quòd audaciam pro iniuria tulit: quòd se raptam, quomodo ille rapere uoluisset, proclamauit. Nec hic sanè negandum existimauit: &, quanquam nihil acciderat tale animo suo, confessus est. Illud certũ, manifestum est: pater filiam putauit irasci. Itaque sollicitã quoque, nec pro imperio tantùm patris, sed etiã pro auctoritate, pro sententia deprecatus est. Tum admonuit illam: Memento hunc esse, cui uitam debeas: hũc esse qui te ex periculis seruauerit maris. Quanta illa gratulatio? quanta laus patris fuit? quàm fœlix domus? nihil deerat gratulationi nostræ, si raptor fuisset. His moribus suis, ac tanta bonitate meruisse uisus est pater, qui non falleretur. Indicauerunt integritatẽ. Quo modo sperauerant futurum, ut magis amarentur, incidunt in offensam. Nisi fortè inuicem ludimur, & nos pater mutuo mendacio tentat: *quasi non omnia simpliciter dixerimus, *minatur. Dij faciant vt iste sit euẽtus, qui adhuc in hac domo omnium periculorum fuit. Nostra tamen quatenus forma iudicij proponitur, agitur defendentis imitatio. Nam si te prorsus irasci *existimarem propter optionem illam: dicerem, cur filiam abdicas? Nondũ defendo factum, nihil de isto crimine loquor: satis tutum esse potest apud iudices. Fulmen istud patrum aduersus ferociam adolescẽtiæ datum est. aduersus filias abdicare non debet plus filios, qui peccare plus possunt. Filia verò vix nutricum minas tulerit, uel eorũ à quibus educatur, tristitiam. Et ut uirgo pertineat ad patrem, tamẽ nupta pertinet ad maritum. Post illum, quo spes libero-

v. quare s. abdicationẽ, non seriò agit.

v. existimare optionẽ pater illam dicerem filiam abdicas nondum.

Abdicari fulmen patrum. † filias abdicari nõ debere.

† Hic locus ita legendus fulmen istud patrum aduersus ferociam adolescentiæ datũ est non aduersus filias quas abdicari nõ debet vt filios qui peccare plus possunt.

rum inchoata est, quo in *nepotes usque cogitationem misisti, quid aliud potes exigere à filia tua, quàm quod placuit ei cui *collata est? Si latius agendum esset, illud dicerem, Abdicari propter matrimoniũ non potest. Paulò fortius: [Etsi] recusaret etiam nubere, nisi nupserit cui uoluisset. Hæc subiecit in hoc se imperio tuo: ex arbitrio patris nupsit. Paulò fortius uendicare debet, matrimonium iam factum vt est: iam nuptias imperare possis: repudium imperari non potest eius ad quem puella legibus, & per magistratus, & iureiurando peruenit. Verùm contra hæc, paulò *latius repetit abdicationem: & non est contentus ea obiicere, propter quæ iudicium est: *Minata est (inquit) patri de raptu: mentita est deflendo. Ista (iudices) absoluta sunt. Ego uerò malo esse crimen, vt patri plus debeamus. Deceptus es: ita malles filiam tuam raptam esse. Volo sic defendere puellam, tãquam factũ sit ipsius culpa. Hæc quid? ignoscis? non est hic amor: gratus animus est. An illa ullum sibi fideliorẽ fore tota uita existimaret, quàm eum cui secundum te, debeat plurimum? Cogita quæ fuerint illa pericula, ex quibus euasit: quæ tempestates, qui fluctus & naufragia, & cætera, quæ nihil diuisione egent, nomina. Sed omnem hanc culpam maritus ad se trahit. Nihil tantum puella cogitauit: quicquid est istud, ego feci: qualecũque istud est, meum cõsilium est. Tu ignosce, qui soles. Recedere iubes à marito tali: qua tandem causa? pauper est. Non solebat hoc illi apud te nocere. Relinquam: nec dico pauperem: nam in matrimonio quidem filiæ, quod sole-

v. inde potes

al. collocata
al. liberius

Legitimũ cõtractũ matrimoniũ dissolui nõ pt nisi uoluntate patris

al. altius

al. Mentita

bat nocere: te auctore nupsit, te hortante nupsit. Redde rationem illius sententiæ. Quanuis putarem turpe, tamẽ cogitasti quid præstitisset filiæ tuæ.

SERMO.

IN summa parte declamationis vtrunque producemus, & pro utroque pariter rogabimus, & aliquantò magis pro marito misero. Decet enim illum amare: dicat se moriturum. Totum est enim in eodem. Periturũ se affirmabat, cùm tu illum exemisti, cùm ad magistratus eductus est. hîc animum tuum exigit priorem, hîc illam misericordiam.

SCHOLIA.

OCCISI *hominis infamia inquinaretur*] Lex erat, RAPTA RAPTORIS MORTEM, AVT INDOTATAS NVPTIAS OPTET. Igitur quanuis iure & lege mors optari posset: quod humanius, ac propè minus infame est, maluit filiæ auctor esse, vt eum sibi maritum poscceret, cui ex naufragio uita debebatur. huius mortẽ optari non posse, sine scelere & flagitio. Cæterùm ne deinceps ulla mulier, uel consentiente patre, raptoris eligeret sibi nuptias, à Iustiniano sancitũ est lib. 9. de rap. virgi. & cõstitutione C.XLIII. Sed rursus Pontificio iure, aliquid ex illo antiquo renouatum est. XXXVI. Q. 1. & 2. cap. vlt. de rapto. & huc pertinet cap. 22. exo. *Si in illa prima simulatione*] hoc est, si in illa diuitis, non iam vt apparet, uera amicitia, sed simulatione, nihil humanitus ex tumultu accidisset. Aut uerius, si perpetuò & filia, se raptam: & pauper, se rapuisse simulasset: non autem celebratis nuptiis, diuiti quasi cumulatioris habendæ gratiæ, ueritatẽ omnem exposuisset. Cæterũ hîc exclamari potest, quod ab Euclione in Aulularia:

Di

Di immortales facinus audax incipit, ‹‹
Qui cum opulento pauper, cœpit rem habere aut negotium. ‹‹
Tanquam ingrati fecerunt] ingrati, hoc est, inuiti: vel, vt adnotauimus, ingratæ. Sensus est, Qui rumor in aliis causis exoriri solet, indignè factum: uiolatam ab amico, amici filiam: atque tum maximè, cùm dignæ opibus, dignæ potentia, & nobilitate nuptiæ dignæ parabantur. Non hi rumores (inquit) exorti sunt: sed dum diuitem audiunt immemorem tantorum beneficiorum, alium sibi generum quærere: oblata illa ex tumultu occasione, qua solũ cum sola nacti essent, de industria raptam à paupere diuitis filiam, quisque iecit in vulgus, vt bono hoc dolo illum iuuenem nobilem à nuptiis auerterẽt: quasi pauper iure suo fecerit, non vi, non clam, non precario. *Rapere voluit.*] Hoc ad filiam refero, quæ uoluit pauperem rapere, id est, vt pauper eam raperet. Igitur se raptam proclamauit: nec hic sanè negandum existimauit, & (vt supra) tãquam non intellectum non perdidit beneficium. Huic certè crimini ignoscitis, inquit. raptus enim non committitur in volẽtem, etsi demus raptam. Ita enim vsurpatum est, vt ex hoc loco apparet, & ex l. 1. de raptu virgi. in C. Theodo. sed postea meritò emendatum. *Satis tutum esse potest apud iudices*] cùm id tuo imperio, & ex uolũtate tua fecerit. *Aduersus filias.*] Si non scripsisse, at id Quintilianum dicere uoluisse existimo, *Fulmen istud patrum aduersus ferociam adolescentiæ datum est: aduersus filias non datum est, quas abdicari non decet, sed filios, qui peccare plus possunt. Quo in nepotes*] id est, per quem. Etenim idcirco filios filiásue cõcipimus, ‹‹ atque edimus, vt ex prole eorũ earúmue, diuturnitatis nobis memoriam in æuum relinquamus. vt elegãter scripsit ‹‹ Callistratus lib. 2. Quæstionum.

Pastor Abdicatorum. CCLX.

Dives adolescẽs Abdicatos recipiebat, & de suo alebat: læsæ Reipublicæ reus est.

SERMO.

fœmina a postulando remota.

IN plerisque controuersiis, plerunque hoc quærere solemus, utrum ipsorum persona utamur ad dicẽdum, an Aduocati: vel propter sexum, sicut fœminis: vel propter aliquam alioqui vitæ, vel ipsius de quo quæritur facti, deformitatem. Hic adolescens & honestus est, & cùm sit locuples quoque, nihil tam turpe commisit, vt illi pro se fas loqui non sit. Ego tamẽ* existimo dandum esse aduocatum. Primùm, quòd etiam si quid remissius ac liberalius fecit, ætate excusari potest. Non consentiunt autẽ hæc inter se, vt idem: & tantum infirmitatis animo, vt hic excusandus sit. Alterũ illud est, quòd si defensionem vltra excusationis terminum proferimus, laudandus est adolescẽs. Arrogãter autẽ faciet & tumidè, si se cœperit ipse laudare: præsertim iactaturus id quod facere possit, à fortuna esse. Dabimus ergo illi, his causis, Aduocatũ.

v. existimãdũ

†

DECLAMATIO.

NON necesse erat mihi, Iudices, de facti huiusce quod in crimen vocatur, ratione disserere. Scio quid aduocato satis sit. Sufficiebat hoc solũ, si eximerem legi reũ. Et si cætera fiãt, fortasse pro dignitate fiãt, pro conscientia, pro laude. Ad vos id unum pertinet, an legi, qua cognoscitis, obligatus sit qui accusatur: quæ uobis quò atrocior est, hòc diligentius intuẽda est. Si* intolerabile formula er-

v. tolerabile

rare, & in petitione pecuniæ: *nónne iure concesso, aliquis caput hominis perperã petit, vt terreat, vt occidat? Reipub. læsæ quædam sunt (Iudices) ad quorum pronũtiationem oculi sufficiant. Satis erat accusatori hostem edere, *cui hic adhæserit: aliqua publicorum operum impensè uersa, uel corrupta: naualia arma usibus belli erepta: aliquid denique eorũ quæ publicè possidemus. Ea sunt enim Reipublicæ deteriùs, huius fraude atque iniuria. Facta cætera habent suas leges, sua iura, suas actiones. Si hos, quos recepisse dicitur, occidisset: non tamen Reipub. læsæ iure teneri videretur. Sunt igitur ista grauia quæ obiiciũtur: aliquid fecisse clementer: contra duros & asperos patres, interposuisse misericordiã, pro sua ætate. Non hoc uidit lex, quæ recitata est: non uolũtas eius, quicunque conditor iuris istius fuit. Hæc ego fortius dixi, quia remissurus sum. Quid enim obiicitur? Abdicatos recipit, & sua pecunia alit. Vt grauissimè iudicemus de hoc crimine: stultas & superuacuas impensas facit. Quis est iste qui nobis tanquam pater irascitur? Patrimonium consumis, & alioqui splẽdidas opes quotidie effundis. Quæ tandem ista inter se pugna est? Legem recitas læsæ Reipub. & agis *quasi abdices. Sic respondebo tanquam abdicãti. Ignosce: iuuenis est: non satis roboris, nondum satis iudicij confirmare potuit. Et tamen si faciendæ sunt impensæ, si perdẽdum aliquid: non potest honestiore uia impendere. Non meretricibus donat: non in parasitos profundit: nõ illi magno cupiditates suæ constant. sumptuosus est misericordia. Libet etiã

v. Nonne vere

al. edere ad quem transfugit, dũ nos deserit. vet. lect. edere quã hic læserit

v. quos

Perdere pro donare. Sic l. 3 ff ad Te Maced. & apud Plautũ sæpiss. & l. 2 Cod. Consul. & non strang. fer.

augere crimen: & si quid nesciũt accusatores, indicare. Vos eum largiri tantùm Abdicatis putatis? Iste aliquid & mendicãtibus porrigit: iste & multos fortunæ iniuria lapsos, sustentat atque erigit. *cùm faciam (inquit) autumo meo: quotiẽs infœlicem uidi aliquem, & necessarij etiam uictus egentẽ, lachrymas tenere non possum. Inuidiam mihi facere uidentur, patrimoniũ meum pulsant, frontem meam cædunt. Qui etiam si taceant: ipso habitu, ipsa tristitia, ipso silentio [loquũtur.] Sed & rogant, & prouoluũtur ad genua: nec mihi illa saltem simulata (vt plerisque) excusatio superest, vt dicam: Nõ possum. Tu verò tantò adolescens fortior: atque omni laude, non in nostra modò tempora, sed etiam in futura omnia sæcula dignior: solus mihi mortaliũ uideris usum pecuniæ intellexisse. Frustrà tibi aliquãdo fortuna tantum patrimonium dedit: & in breue humani temporis æui, uelut i graue pondus imposuit. Relinquendum erat istud. Vt res transisset ad alios: quandoque locupletem fecisset nescio quem, mors liberalis. Libet uobiscum loqui nostro nomine. Auari, parcique, qui aliquid non fecisse sordidè, iam etiam scelus existimatis. pecuniam non esse *laudandam. Non sunt ista ferenda nobiscum: neque ad inferos seruata fortuna persequitur. Tolle vsum: quid est pecunia? Quis igitur usus honestior? nullus. Nec hic lege posset fieri reus, si hanc ipsam pecuniã, quam per tot beneficia diuisit: per gulam vẽtrémque transmitteret. Nihil obesse tibi uideretur, si uitiorũ institores, hos eosdem sumptus diuisissent. Ego uerò huic comparare ne illos

Ita fortasse restitui potest, Cur nõ satisfaciam (inquit) animo meo?

Qui taceant ipso silentio interdũ loquũtur.

In auaros

v. claudendã. hæc autẽ reiicio, vt de margine sumpta

Pecunia sine vsu nihil est.

quidem timeo, qui aliqua, in Repub. opera posuerunt. Hæc enim muta: & *in humanis tamen constructa muneribus, & speciem modò, & breuem quendam vsum uoluptatibus nostris attulerunt. At hercule [si] referamus ad illam, de qua modò locutus sum, speciem: quãtò pulchrius integrum populi uultũ, illibatam dignitatem ciuiũ seruasse? Si ad utilitatẽ: quantò melius ac maius, seruasse suum numerum ciuitati, suos ordines? An uerò illos qui ingentes noxiorum familias occisuri, tamen pascunt, plausu *fouebimus, & in omnibus spectaculis ad *gratulationem multã prosequemur: hunc, qui partem ciuium leuibus offensis miseram, sustentat, ac pœnitẽtiæ suæ suorúmque, integram seruat, lege etiam grauissima persequemur? QVID enim nobis tam naturale, quid ab ipsa Prouidentia magis datum cõcessúmque videri potest, quàm alere homines ac sustinere? Multa mehercule animalia, quæ uenire ad manũ, & mansuescere queũt, non humanum modò, sed etiam uoluptuosum est, alere ac pascere. Quid de homine dicam? Quisquám ne magis negotium publicum, nõ ciuitatis modò, sed totius rerum Naturæ, agit: quàm qui animal hoc Deo proximũ, & in cõtemplationem omnium, quæcunque mundo contigerunt, constitutum, prorogat producítque: [qui] opes suas in publico posuit: quo locuplete nemo pauper est, nemo eget? O misera tempora! hoc defendẽdum est. Scilicet illud honestius liberos sublatos, iámque in adolescẽtiam prouectos, pellere domo, & prohibere penatibus: & omissa emendẽdi cura sic punire, vt his succurri non

al. & in inanimis

al. fauebimus

v. ad vltionẽ. al. ad adulationem

Liberalitate & beneficentia quam pauperes & egenos conferatur nullam virtutem esse præstantiorem

liceat. Abdicatos in domo recipit & pascit. Sic istud, tãquam sacrilegos? tanquam latrones? Si tam graue crimen est, ætate labi: si tam inexpiabile, offendisse aliquãdò paternam seueritatem: nouas excogitate leges, asperiora aliqua constituite supplicia. Hos si pascere non licet, *paruum est abdicare. Audite, Patres, quę optimum adolescentem ad misericordiam mouerint, quæ ad liberalitatẽ: aliquid & discite. Nulli horum obiectum est, quòd venenum patri parasset: nulli quòd percussorem in fata parentis sui cõduxisset. Creditis, Iudices: alioqui puto non tam leuem subituros fuisse pœnã, sub tam asperis patribus. Quid est igitur? amauit ille meretricem, & intra concessos adolescẽtiæ lusus (licet aliud parentibus videatur) natura tamen datos, forsitan minus tenuerit cupiditatum frænos? en quod fames emẽdet. Ille ductus æqualitate, cum sodalibus iniit paulo tempestiuiora cõuiuia? en quod mẽdicitas coerceat. Ille liberalius uixit? & quomodo crimen istud hoc tempore est? Aliquid fortasse donauit? Non uultis in his causis, in hac criminum summa, misereatur hominum, qui dicunt, Dum iuuenis es. At nimium diu (Iudices) sic defendo optimum iuuenem, tanquam *iustẽ ne abdicatis præstiterit. Nolo iam [eum] *abdicatos [alere.] Reipublicæ (fortius libet agere) imputo: & magis imputarem, si *tales accusatores esse concederet. NIHIL periculosius (Iudices) in hominibus, mutata subitò fortuna: nihil ad uilitatem sui pronius, miseris delicatis. Iuuenes in magnis patrimoniis, atque in summa nati dignitate, subitò excussi, non dico

al. parum est abdicare?

Parentes concessos adolescentiæ lusus in filios ferre debent.

v. iustum: v. abdicare Reipub. v. si tales essent accusatores se cõderet. al. si ta. essent accusatores, vel esse cõcederet.

Miseru cum hoies diuites mutata fortuna ad mopiam deuoluuntur.

opibus, sed necessariis etiam ad victum, spiritúmque vltimum sustinendũ, non redibũt ad opus quotidianum: non *suscipiẽt assiduos labores. Supereſt vt audeant aliquid, uel propter quod moriãtur. tot hos *abiicitis. nam turbam quoque abdicatorum esse dixistis. Emittite subito nudos, omnium egenos: ipsis ne aliquis poterit irasci, si quid fecerint? si in latrocinia se prædásque miserint? Quantumlibet animis nostris remittamus, ac totam innocentiam credamus esse persuasionis, multum contra iustitiam necessitas ualet: ac si nihil aduersus alios, aduersus se certè multa fecissent. Ornatám ne Rempublicam atque adiutam (Iudices) crederetis, si horum fortissimus quisque, uenisset in ludũ, atque arenam? si paulò mollior frõs ad laqueum, ad præcipitia, ad qualemcunque uitæ festinasset exitum? Tum ciuitas fœlix, tum numerus iste minus inuidiosus fuisset? Volo (Iudices) relicta iam hac, quam ad Rempub. composui, defensione, transire ad eos [qui] præcipuè irasci uidentur, ipsos qui abdicauerunt. Quibus hoc primũ (Iudices) dico, Quàm accipitis iniuriam? malis uos sanè filiis leuastis, & exonerata sunt uestra patrimonia. Sinite illos perisse, & ve lut expositos in aliquam solitudinem, aut in maria proiectos, nihil ad animum uestrum, nihil ad cogitationes pertinere. fortunã sibi quærant. Quid ad uos, quid sint, postquam uestri esse desierunt? Renati sunt, nouúmque fatum quodãmodo sortiti. Num inuidiam uobis faciũt? Hoc enim malebatis fortasse, vt oculis uestris sordidati obuersarentur: vt impexi, squallidique incederent. Ve-

v. sufficient

v. obicitis

Leg

al. seueritatis

recundè nomine *seruitutis, dißimulatur ueßtra crudelitas. Minus uos malos patres putauimus. Quod quidẽ animaduerßionis adeßt, pendunt pœnas, magnúmq; supplicium miseri luunt. An uos in hoc demũ creditis paternam animaduerßionem, ßi eßuriãt, ßi inopia omnium deficiant atque tabeßcant? Illud paruum eßt, exulem eße domus ßuæ, Larium ßuorum? nũc uos putatis eße fœlicem quemquam horum, aut hilarem? Experiatur aliquis: reuocet. Et hæc quidem (Iudices) duris atque aßperis patribus: illa

al. molliora

*meliora. Speraui (inquit) adoleßcẽs aliquam impetus ueßtri pœnitentiam. Credidi futurum, ut aliquando ßuccurrerent initia infantiæ, blandimenta pueritiæ. Reßeruaui filios iudiciis ueßtris: & ßi aliquando ignoßceretis, in integro habui. Vos [ßi] exißtimaretis caußas, propter quas expulißtis: ßic crederetis, Satis pœnarũ dederũt. Ego illud præßto, illud promitto: nihil poßteà turpiter fecerunt. Ne tamen nimiũ iactare atque [ßibi] imputare uideatur, illum quoque mißericordiæ ßuæ ordinẽ confitebitur. Vnus (inquit) fuit primò, qui ßollicitaret hanc nimiã liberalitatem. At qualis? alioqui & in ßtudiis comes, & in lußibus. Hic fecit exemplum: außus eßt rogare proximum: nec adhuc illud oneroßum

v. patrimonium

*patrimonio uidebatur. Vnde factus eßt ordo: etiam legem mihi uideor dixiße mißericordiæ. Cui negarẽ? omnes idem excußabant, omnes idem pollicebãtur. Ego uerò (inquit) quandiu fuerit hoc patrimonium: ßic ero, ßic utar: & ßi defecerint omnia, non tamen pauperem me putabo, neque egentem. Sed pro illis paternis poßßeßionibus, hos

oßtendam

*ostendam ciues: pro illo fœnore, hunc populum. Et quæ tanta patribus ira, quæ tãta infœlicitas nostræ ciuitatis, quod Reipublicæ *fatum, ut istud diutius aut pluribus necesse sit [defendere?] Et ne uobis multum uidear imputare: non sunt isti onerosi facultatibus meis: non quos ampla, quia sic à parentibus meis constituta est, fortuna, graues sentiat: quia uiuimus parcè. Quantulum est enim quod accipiũt? quantulum quod exigunt? uos fortasse plus consumpseritis, patres, qui studia fouistis, qui ad hanc ætatem usque uixistis. Mihi seruare ciues satis est. Ac nihilominus quòd in istos impẽdo, si creditis, ipse frugalius uiuo. Quicquid in hos confertur atque congeritur, de meo est: detrahitur adolescentiæ uoluptatibus, detrahitur concessis. alioqui quandiu in his annis sumus cupiditatũ, duo simul assequor: quòd & liberalius & frugalius viuo.*

* factum

SCHOLIA.

In plerisque controuersiis] hic locus, & alius infrà Decla. CCCXXXI. pertinet ad edictũ de postulando. Vt autẽ planè cõfirmẽ, has illius esse Quintiliani declamationes, nihil ex Institutionibus oratoriis præteribo, quod nõ huc transferam. Ait lib. 4. cap. 1. In iis quæ negari non poterunt, elaborandum, vt aut minora quàm dictum sit, aut alia mente facta, aut nihil ad præsentem quæstionem pertinere, aut emendari posse pœnitentia, aut satis iam punita uideantur. Ideóque agere aduocato, quàm litigatori facilius: quia & laudat, sine arrogãtiæ crimine: & aliquando etiã utiliter reprehendere potest, &c. Ideóque primùm intueamur, litigatoris an aduocati persona sit utendum,

„ quoties utrunque fieri poteſt. Nam in ſchola, liberum eſt:
„ in foro rarũ, ut ſit idoneus ſuæ rei quiſque defenſor. Quoties (inquit) utrunque fieri poteſt: quia reo affectatæ tyrãnidis, aliíſque certis perſonis adeſſe, vix aut ne uix quidem licebat, ut alio loco uidebimus. *Non conſentiunt autem hæc inter ſe*] Tale quid deſidero, *vt idem qui iam eius ætatis & animi eſt, ut ſua ſe uoce & oratione defendat: hic tãtùm infirmitatis animo defendendus ſit.* vel, *ut idem pro ſe dicat fiducia ætatis, cui tantum crimen obiicitur, ut infirmitatis animo excuſandus ſit.* *Non neceſſe erat*] Vnus locus eſt in iure noſtro, ubi mentio fiat de abdicatione. Abdicationis (inquit Diocletianus Imperator, ti. de patr. pot.) quæ Gręco more ad alienãdos liberos uſurpatur, & ἀποκήρυξις dicebatur, Romanis legibus non cõprobatur. Ad alienãdos, accipe, non uendendos quidem aut pignerandos, ſed pellendos & eiiciendos domo penatibúſque noſtris, ut iam prorſus nobis alieni ſint, non ſui. Hac certè pœna uſi ſunt Græci, nec ulla erga liberos eis alia erat grauior, teſte Dionyſio Halic. Sed non niſi ob grande maleficium, καὶ μετὰ ψύφου δικαστικοῦ, (ut etiam à Platone ſcriptum eſt lib. 11. de Legibus) quòd publico præconio fieret, & cauſa utrinque ampliſsimè cognita. Illic Plato formam abdicationis præſcribit. Certè abdicatos ali, nec ab aliis adoptari non prohibet, τὰ γὰρ τῶν νέων ἤθη, πολλὰς μεταβολὰς ἐν τῷ βίῳ μεταβάλλειν ἑκάστοτε πέφυκεν. Hac præſcripta forma, ab initio Romani filios ſuos non abdicabant: nec eis cauſas probari apud Magiſtratum neceſſe fuit, cùm priuatim maiorem etiam poteſtatem haberent uitæ & necis: ſed una erat cognitio patris & animaduerſio. Quod quia lõgo interuallo emendatum eſt, ut id patri, niſi cauſa cognita, non liceret (quæ forma à Græcis ſumpta eſt) ideo ſcripſit Diocletianus, ſuis temporibus hæc Græco more uſurpari. Nam ſi quis interpretaretur legibus Romanis omnẽ omnino prohibitam fuiſſe abdicationem, ignoratione hiſtoriæ aberraret. Cic. lib.

1. de Finibus: Torquatus, filium Macedonum Legatis ac- ‹‹
cusantibus, causam apud se dicere iussit: réque ex utraque ‹‹
parte audita, pronuntiauit eum non talem uideri fuisse in ‹‹
imperio, quales eius maiores fuissent: & in conspectum ‹‹
suum uenire uetuit. Val. Max. de eodem: Cũ Syllanum ‹‹
filium meum pecunias à sociis accepisse mihi probatũ sit: ‹‹
& Rep. & domo mea indignũ iudico, protinúsque è con- ‹‹
spectu meo abire iubeo. Tam tristi (inquit) sententia per- ‹‹
cussus Syllanus, lucẽ ulterius intueri non sustinuit, suspen ‹‹
dióque se prima nocte consumpsit. Idem lib. 5. cap. 7. Ce- ‹‹
setus Eques Romanus, qui Cæsari iubenti ut quendam fi- ‹‹
liorum abdicaret, respondit: Celerius mihi Cæsar, omnes ‹‹
filios meos eripies, quàm ex his unum nota pellam mea. ‹‹
Suetonius in Octauio cap. 65. Sed lætum Octauium atque ‹‹
fidentem sobole & disciplina domus, fortuna destituit: Iu- ‹‹
lias filiam & neptem omnibus probris contaminatas rele- ‹‹
gauit. Agrippã ob ingenium sordidum ac ferox abdica- ‹‹
uit, sepositque Surrẽtum. Festus: Abdicare, est quasi non ‹‹
dicere & negare filium. Plinius libr. 7. cap. 45. Abdicatio ‹‹
Posthumi Agrippæ post adoptionem secuta est. Denique ‹‹
nihil hîc & apud Senecam frequentius, quàm de abdi-
cationum cõtrouersiis. Quæ tamen, quia paulatim minus
frequentari solitæ: ideo Quintil. ait lib. 7. ca. 5. Hæc gene-
ra causarum, plus esse scholæ, quàm fori: & quæ abdica-
torum in scholis, hanc in foro exhæredatorum à parenti-
bus, & bona apud Consules repetentium, rationem esse.
Nam hoc genus tandẽ abdicandi, abiit in desuetudinem:
& abdicationum causæ, in exhæredationem reiectæ sunt,
quæ sanè longè mitior est. Ideo quia nullus exhæredatur
nisi post mortem: & nunc ab iratis patribus, nunc etiam
adeò ut filiis suis consulant. l. multi. ff. de lib. & posthum.
Præterea exhæredatus, filius esse nõ desinit, nec sacra nec
iura amittit familiæ: secus in abdicato. Fuerũt (ait Quint.
illo loco) qui has causas, materias officiorum appellarũt:

vt in foro querela inofficiosi dicitur, & quędam interdicta officij causa competere. l. 2. §. 1. ff. de interdic. Sed abdicationum (inquit) formæ sunt duæ: altera criminis perfecti, ut si abdicetur raptor, adulter: altera imperfecti, & adhuc in cōditione positi: quales sunt in quibus abdicatur filius, qui non pareat patri: cuius item partitionis meminit infrà Decla. CCLXXI. *Si intolerabile formula*] aliàs, Si tolerabile formula errare, at in petitione pecunię nō est iure concessum: aliquis, &c. *Facta cætera habent suas leges*] vel, *ea sunt deteriora huius fraude atque iniuria facta. Cætera habent*, &c. hoc est, ad horum pronuntiationem oculi non sufficiunt: sed inquisitione opus est, quo animo, quo consilio, qua uoluntate facta sunt. *Et agis quasi abdices*] nam si tāquam pater abdicas, quòd patrimonium effundit: ne Maiestatis reum facito. *Ad gratulationem multam*] Seneca lib. 10. decla. 4. Quid uidetur Lanista? qui iuuenes cogit ad gladiū, & tamen non accusatur læsæ Reipub. Quid Leno, qui stuprum pati cogit inuitas, nec Rempub. læsit? *Imputo & magis imputarem*] Ecce (inquit) si hactenus præstitit abdicatis, esto, ne præstet in posterum. Sed tamen huius benefacti accusatores esse in Repub. Reipu. imputabitur, eiúsque id cedet magno malo. Nam quos non alas, & fucos & fures esse oportet, vt ait Plato libris de Rep. *Illud paruum est exulem*] Sophocles in Oedippo, τὰ τῶν τεκόντων ὄμμαθ' ἥδιστον βλέπειν. *Omnes idem excusabant*] Non omnes primùm induxerat abdicatos alere: sed vbi semel ab uno rogatus est, cui negare nō potuit: dum multorum aliorum parem intellexit esse uicem & conditionem, cùm factum excusantium quòd abdicati essent: tum omnem operam huic diuiti adolescēti pollicitantiū, cœpit passim abdicatos alere.

Aequatio patrimoniorum. CC. LXI.

In qua ciuitate frequenter Tyranni erant: fert quidam legem, vt patrimonia æquentur.

SERMO.

HAEC *quoque aliquotiens tractata controuersia est, & per summas digeri potest.*

DECLAMATIO.

DRimùm *incusamus legem nõ satis significãter scriptam, & multa obscura in se habentem. Nam hoc non satis distinxit, vtrúmne patrimonia nunc demum æquari oporteat: an quotiens aliquid* eminebit: an si uerè remedium id solum pro Republica est, perpetuum esse debet: & ideo lex repudianda, quia non satis dispexit. Si hæc uis est legis istius, ut sit de æqualitate patrimoniorum: idem census omnibus detur: omnes penè dies, omnia tempora necesse erit in hac partitione consumi, si quis* frugalis uixerit, si quis luxuriosus uixerit. Est prætereà contra leges omnes scripta hæc lex. Quippe* nullum ius non ita compositũ est, ut suum quisque habeat, & alieno abstineat. Sed ne seruari quidem potest. Quid enim futurum* est? Prætereo illud quòd aliqui negociabũtur, aliqui acquirẽt, aliqui frugaliter uiuent. Quæ ratio relinquendæ hæreditatis erit? quæ ratio testamentorum? cùm is qui creuerit hæreditatem, continuò non plus sit habiturus, quàm cæteri: & diuisurus cum his qui non eundem honorem supremis defuncti tabulis habuerunt? His adiiciamus quòd etiam inutilis est, duabus prætereà causis. Nam & frugalitatem eorum, qui seruaturi sunt*

al. imminebit

al. frugalius luxuriosius vixerit

v. nulli minus

ius compositum ut suũ quisq habeat

v. futurum est prætereà

v. imminet

*imminuet: & luxuriæ eorum qui consumpturi sunt, prospiciet. Cur enim quisquam seruet, tam perditurus aliena luxuriâ, quàm sua? Cur enim quisquam [non] abutatur? Hæc de ipsa lege dixisse satis erat, remota temporum existimatione. Nunc uideamus quid sit propter quod ponatur. Frequentes Tyranni sunt. Primùm, quàm iniquum est, ideo quòd aliquos improbos habeas, ex suis patrimoniis paternis atque auitis: eos etiam [punire] quos bonos esse ciues constabit? Nam si tyrannidem timemus: erat aliquãto æquius in personas eorum, qui possent Reipub. esse suspecti, dirigi actiones: quàm pœnam esse publicam, metus (ut dicitis) publici. Adiice, quòd ne præcipua quidem causa est affectandæ tyrannidis, magnitudo facultatum. Quin ex diuerso facilius aliquando occupauerint tyrannidem hi quorum fracta ratio, quorum clauda fortuna, & qui stare in Republica salua non possunt. Deinde adeò non inhibetis instare tyrannidem, vt si qui in ciuitate nostra dementes sunt, etiã causam habituri sint affectandæ tyrannidis. Nam siquis tyrannidem occupat, ut aliena bona possideat, quantò facilius ad tyrannidem perueniet, ut sua uindicet, sua recipiat?

Pauperes ad quiduis facilè impellj.

Maritus uirginis raptor. CC.LXII.

INIVSTI REPVDII SIT ACTIO.

v. virginem

Qui habebat *vxorem, rapuit virginem: nuptias rapta optauit: ille repudiauit vxorem: agit illa iniusti repudij.

DECLAMATIO.

EX INIVSTI REPVDII *maximè necessaria ad continenda matrimonia, & his præcipuè moribus quibus finem tantùm* necessitas fecit, super omnes leges tuenda est. Repudiatam ab hoc uxorem esse manifestum est. Reliquum est ut aliquid repudiatæ obiiciat. Ita demum enim potest esse iustum repudium, si meruit id quæ repudiatur. Ne ipse quidem tam impudens est (quanquam non desit audacia) ut crimẽ ullum fingat in uxorem. Necessitate defenditur. Poteram dicere, aliud esse iustum, [aliud necessariũ.] Nam lex* INIVSTI REPVDII, *spectat utranque personam: nec satis est id modò intueri, quid maritus facere debuerit: uerùm id quoque intuendum est, quid pati debuerit uxor. Quare licet nunc necessariò repudiaueris, hæc iniustè repudiata est. Hæc dicerem si non tua culpa accidisset, ut repudiares. Sed miror si in hac ciuitate diligentissima iuris, ulla lex contra alteram scripta est: aut hoc prudẽtissimi constitutores iuris non uiderunt. Quomodo necesse est, quod iustum non erat? Rapta (inquit) nuptias meas optauerat. Non est hoc tale, quale si diceres, Tyrannus coegit: quale si diceres, Aliquis cui potestatem dederat Respublica, hoc iussit: Senatus aut Populus pertinere id ad Rempublicam existimauit. Vt rapta repudiare coegerit, ut cogi posses, tu feciſti. Et ipsum hoc repudij tempus,*

* v. necessitatis

Inuſti repudij lex max. mir. vtilis

male computas. Tunc repudiatã tu credis uxorem, cùm res ſuas ſibi *habere iuſſa eſt? cùm egredi domo? Vxorem tunc repudiaſti, cùm rapuiſti: cùm poteſtatem huic, legis aduerſus te dediſti: cùm egiſti ut [tantum] raptæ aduerſus te liceret, quantum aduerſus cœlibem licet. RAPTA RAPTORIS MORTEM, VEL NVPTIAS OPTET. Hanc poteſtatem aduerſus te uitiata habuit. *Et quid intelligis iam non eſſe uxorẽ, quoniam optat? Ego adeò non te puto defendi hoc genere patrocinij poſſe: ut quocũque alio modo *dimiſiſſes uxorem, meliorem cùm cauſam fuiſſes habiturus. Egregia hercule defenſio. Dico, Repudiaſti uxorem pudicam, obſequentem, fidelem. Reſpondes mihi, Sed rapui: ſed alienam domum expugnaui. Peſſimus maritus uidereris, ſi amorẽ in aliquam meretricem deflexiſſes: ſi ancillarum cupiditas, à geniali thoro auocaret. Iam tum non eras maritus, cùm animus tuus ſpectauerat *uocantes: & hoc ſi tantùm libidine & cupiditate feciſſes, repudiatæ tamen cauſa ad te rediret. Quid? ſanè credibile quid eſt, niſi eo pacto factum hoc eſſe, ut tibi raptori ignoſceretur? An uerò tu in tantum periculum ueniſſes, ut raperes maritus, ut crimini tuo hanc quoque adiiceres inuidiam? Niſi ſuccurritis (Iudices) inuentum eſt iam quomodo uxores optimas repudiare liceat. Proſpicienda tantùm uirgo eſt, rapienda eſt: cæterùm defendemus iſtud, quod nullo genere licet facere, ſpecie neceſſitatis. Præter hæc, illud quoque quod intueri oportebit, quò maximorum iſtum criminum, aliqua tamen uindicta contineat. Per ſe indi-

Diuorty formula.

v. haberi viſa

al. Ecquid nõ in. eã nõ poſſe eſſe vxo. cui alia obſtat? v. quæ nõ obſtat. v. dimiſiſſe

al. vacantes i. viduas.

gnum

gnum erat, raptorem impunè feciſſe: indignum erat, iniuſtè repudiatam eſſe uxorem. *vtriuſque criminis una pœna erit, leuis quidem. Et ſanè habeat hoc lucrum magna nequitia, quòd non ferè puniri pro meritis poteſt: ab ea quidem rapta uindicauit nos ipſe.*

*. vtrique

SCHOLIA.

Quintil. lib. 7. Inſtitutio. orat. cap. 5. Simpliciores illæ cauillationes iniuſti repudij: ſub qua lege, controuerſiæ illud proprium habent, quòd à parte accuſantis defenſio eſt: & defendentis, accuſatio, &c. Illic omnes ferè loci, qui in ſcholis tractari ſolent, ſummatim referuntur. Necnon ibi Fabius explicat, quibus fori actionibus & formulis reſpondeant. Iniuſti repudij, aut malæ tractationis, rei uxoriæ actio eſt, cùm quęritur utrius culpa diuortium factum ſit. Cæterũ de diuortiis, cauſis diuortiorum, & pœnis culpa diuertentium, pleni ſunt libri & oratorum & iuriſconſultorum: inter quos uide Vlpian. in Fragmẽtis tit. de dotibus. *Quantum aduerſus cœlibem licet*] Tantũ aduerſus te maritum, quantum aduerſus cœlibem, & eum qui nondum vxorem duxerit, licet: nẽpe vt vel mortem, vel nuptias optaret. *Et quid, intelligis iam non eſſe vxorem*] quaſi dicat, nõ ſola optio ſufficit, ut ſtatim ueluti ipſo iure, vxor raptoris eſſe incipiat: ſed & iureiurando & decreto magiſtratus opus eſt. Prius igitur uxorem aliã repudiaſſe, culpa eſt mariti, & ideo iniuſti repudij agi poteſt. Altera lectio & reſtitutio noſtra, nec coniectura caret: nã cui vxor eſt domi, huius potius mors quàm nuptiæ optari poſſunt: ſic ut electioni raptæ præſcribi poſſet, Si non vxorẽ habeo. *Vtriuſque criminis una pœna erit, leuis quidem.*] Cùm bis (inquit) puniri eum oporteret, & quia unam rapuit, & quia alteram culpa ſua repudiat: quæ duo crimina, ſuam pœ-

nam habẽt legitimam & seperatam. Nunc minus odiosa sit hæc agentis mulieris actio, quò utriusque criminis pœna erit unica, & ea quidem leuior, quia pecuniaria, quam mariti iniustè diuertẽtes, uxoribus præstãt. De hac pœna Plutar. in Romulo. Iustinia. in.l.consensu, &.l.vlt.C. de repud. Apud Athenienses dotis etiam usuras præstabat maritus, & quædam frumenti annua, Demosthenes κατὰ παίρας.

Pœna mariti iniustè diuertentis.

Ignominiosus contra tres rogationes. CC.LXIII.

QVI TRIBVS ROGATIONIBVS CONTRADIXERIT, NEC TENVERIT, IGNOMINIOSVS SIT.

Duabus quidam rogationibus contradixit: non tenuit: Tertia rogatio ferebatur, [per] quam ignominia remittebatur * notatis: contradixit & huic: non tenuit. dicitur ignominiosus.

* notis

DECLAMATIO.

QVI TRIBVS ROGATIONIBVS CONTRADIXERIT, NEC TENVERIT, IGNOMINIOSVS SIT. Lex *manifesta (fortasse superuacuum ista dicere, uerũ tamen permittit lex & hoc dicere) iusta. Quis maiore ignominia dignus est, quàm homo inquietus, qui publicis utilitatibus ter obstiterit? qui ne metu quidem ignominiæ ad silentium compelli, saltem tertiò potuerit?* Ergo *de lege dubitari nihil potest. Videamus an hic in legem inciderit. Tribus rogationibus cõtradixit. Num fallimur numero? num aliquid aduer-*

ſus iſtum mentimur? Non (ut opinor) ipſum ſaltem dicere auſurum. Bis iam contradixerat: bis non tenuerat. Proximè *contradixerat: non tenuiſſe eum ſcimus. Ergo ſi & lex ignominioſum uult eſſe eum, qui ter contradixerit, nec tenuerit: & hic contradixit ter, nec tenuit: quomodo non ſit ignominioſus, inuenire profectò non poterit. Non negat ſe in hanc legem incidiſſe: ſed eadem rogatione, cui contradixit, ſolutum eſſe contendit. Placuiſſe enim publicè ut omnibus ignominioſis nota remitteretur. Non miror iſtum tam frequenter contradicere. Vim legum parũper aſpicit: quò pertineant rogationes, aut diſſimulat, aut ignorat. Ferri profectò rogatio quotiens pœna aliqua remittitur, non poteſt, niſi de his qui pœna iam tenentur. Id uel cogitatione eius qui tulit rogationem, uel æſtimatione populi, uel ipſa rei natura perſpiciamus. Is qui ferebat rogationem, num aliquid cogitare de eo potuit, qui non erat ignominioſus? non, ut opinor. Neque enim hic iam ter contradixerat rogationi: nec an tertiò contradicturus eſſet, diuinare poterat. Ergo qui ferebat rogationem, nihil de eo cogitauit. Populus cùm in conſilium mitteretur, & miſeratione hominum moueretur: de his cogitauit, qui ignominioſi iam erant. Fortaſſe motus eſt numero: fortaſſe motus eſt perſonis: fortaſſe motus eſt cauſis. Hic neque in numero eſſe poterat: nondum enim ignominioſus acceſſerat. Neque cauſa miſerabilis, qui ne damnatus quidem eſſet. Neque perſona. Ergo nec qui ferebant rogationem: nec qui accipiebant, de hoc cogitauerũt. Nunc ipſam rei naturam

* v. dixerat

†

intueamur. Quid remitti potest, nisi quod creditur? Hæc rogatio nihil aliud fuit, quàm ignominiosorum in pristinum statum restitutio. Tu nondum eras in ea fortuna, vt restituẽdus esses. Sed eodem (inquis) tẽpore ego ignominiam merui, quo remissa est. Posteà dicam, quàm* dignus ista ignominia. Interim ista, temporis computatione excludo: quanuis enim ea* rogatio recepta sit, cui tu tertiò cõtradixisti: ante tamẽ rogatio recepta est, quàm tu ignominiosus esse cœpisses. Lex enim quid dicit? QVI rogationi ter cõtradixerit, neque tenuerit, ignominiosus sit. De præterito & de perfecto intransactóque tempore loquitur. Cùm de rogatione ageretur, [&] contradicebas, nondum eras ignominiosus: nondum enim rogatio erat. At cũ recepta est rogatio: tum quia non tenueras, ignominiosus esse cœpisti. Illud etiam adiiciẽdum uidetur, neminem unquã digniorem fuisse ignominia, quàm tu. Viderimus enim quales illæ fuerint rogationes, quibus antea cõtradixisti. Vtiles utique: receptę sunt enim, & pro Republica placuerunt. Enimuero huic aliquis rogationi* contradixit tam misericordi, tam leni, quæ ciuium numerum ampliat? Si alius quilibet cõtradixisset, inhumanam rem fecisset. At tu istud contradicis, ne ignominiosi restituãtur, homo extra periculum positus. Dignus es ergo ut patiaris ea, quæ pati omnes uoluisti: nisi fortè sic intelligimus istam receptam rogationem, ut nemo sit unquam in ciuitate nostra ignominiosus.* At si id uel populus uoluisset, uel ille qui ferebat,* ab eo rogasset: potius hanc legem, quam nouam constituisset,

*v. dignus, Istas ignominias interim

*v. ea rogatione cœpta

*v. contradicit tam misericordia talẽ quã

*v. An id *v. abrogasset

*[quàm] rogationem appellaret, de his tantummodo latam qui erant ignominiosi. Illis remisit*istam ueniam.* al. ignominiã
Fortasse isti placebunt, si plures inciderint in eandẽ sortem, in eandem conditionem.

PARS ALTERA.

*IDEM tempus est ignominiæ meæ, & receptæ rogationis. Nam natura prius est, ut ego nõ teneã, quàm vt recepta lex sit. Nam si ego tenuissem, lex recepta non esset: quoniam non tenui, recepta lex est. Igitur*ignominia mea* v. nomina
*præcessit tempus rogationis. Prius apud animos suos constituerunt homines, non parere cõtradictioni meæ, quàm rogationem receperũt. Antequã tabella referretur, antequã excuteretur numerus populi, ego iam nõ tenuerã. Rogatio nõdum erat recepta, nisi posteaquam dinumeratæ sunt populi sententiæ. Hoc ergo*tenui. Atque etiam* v. tenuit ad quæ
si hoc tempus mihi nõ remitteret totam ignominiam: lex tamen quæ ignominiosis demi notam uoluerat, remiserat mihi duas illas cõtradictiones. Non enim fecit ignominiam, tertia contradictio, sed tres. Quòd si duæ illæ præcesserant, quæ maiorẽ partem ignominiæ conficiunt, id quod iam me premebat, remiserant.

SCHOLIA.

Neque persona.] Hîc tale quid desidero, Quia humilis & abiectus, nulliúsque in Repub. auctoritatis, qui cùm iam duabus rogationibus contradixisset, nunquam obtinuit.

Homo extra periculum positus] quia si obtinuerit, infamis nõ erit: sin rogatio recepta sit, dicet eadem se omni nota liberari. *At si id vel populus voluisset*] Nouũ ius hoc quod cõstitueret (inquit) legem, quæ dat formam futuris negotiis, & omnes homines comprehendit, potius appellasset: quàm rogationẽ, quæ ferè de singulis, & præteritis cauet. *Hoc ergo tenui*] vt saltem (inquit) rogationis beneficio vterer.

Fraus legis Voconiæ. CCLXIIII.

NE LICEAT MVLIERI NISI DIMIDIAM PARTEM BONORVM DARE.

Quidam duas mulieres dimidiis partibus instituit hæredes. Testamentum cognati arguunt.

DECLAMATIO.

ANTEQVAM *ius excutio, & vim legis (quæ per se satis manifesta est) intueor: primùm illud apud uos dixisse contẽtus sum. Adsum testamento. Euentũ huic legi dabit religio uestra, & excussa parte utraque, sententia* formidabitur. Interest tamen supremæ hominis voluntati, legem fauere, ut quod de bonis suis constituit, in supremis dominus fecerit. Nec me confundit, quòd ex diuerso sunt propinqui. Iactent ut uolent sanguinis coniunctionem. Ego intelligo quasdã fuisse causas, propter quas is [qui] cognatos habebat, aliis moreretur hæredibus. Ac si in hac parte haberent fiduciam: arguerent testamentum tanquam impium, tanquam inofficiosum.*

al. formabitur, vt Brissonio videtur.

Testantium voluntas seruanda,

Non semper sanguine vel cognatione proximiores succedere vide 5 fol. 100 B.

Nunc apparet, neque de personis earũ quæ hæredes sunt institutæ *dici, possunt apud vos ipsę: neque eorum qui sibi contra testamentum uindicant, merita proferri. Solùm enim ius excipiunt, & circa legem calumniantur. Quæ lex tamen, qualis est? NEC liceat mulieri plusquã dimidiam partem bonorum suorum relinquere. Etiam si forma iudicij unius est, apparet tamen nobis cum legibus esse litem. Quæro igitur ab istis, utrã eligant in qua malint consistere. Nec enim litigant de bonorum parte, sed totum arguunt testamentum. Incipiamus igitur ab ea quæ prior scripta est. Quid in hac parte testamẽti uitiosum est? Vetatur plusquam dimidiam partem patrimonij accipi. Excutiemus posteà quale sit illud quod consequutũ est. Interim hoc ius firmum est, nec uerti sequentibus potest. At enim ius quidẽ illa habuit capiendi: sed ea quæ posteà scripta est, non habuit. Iterum interrogabo, quare? Quoniam plusquã dimidiam partem patrimonij, relinquere fœminæ non potuit. Atqui hæc quoque non plusquam dimidia parte patrimonij hæres instituta est. Nec uideò rationem, cur id quod illi capere licuit, huic non liceat: cũ *inscripta sit testamento. Manifestum est nihil posse calumniæ admittere uerba legis *ascripta. Nunc peritissimi litium homines ad interpretationem nos iuris adducũt. Non enim hanc esse legis uoluntatem, quæ uerbis ostẽdatur, uideri uolunt. Quorum ego prudentiam (Iudices) magnoperè miror: tantùm uicerunt illos maiores nostros, illos constitutores iuris, illos qui rudem ciuitatem, legibus ac iure formarunt. In hoc*

rest. dici posse, turpe seas esse

al. cum eodem scripta

al. à scripto. & id ex margine sumptũ existimo

approbare conentur, defuisse his sermonem, defuisse consilium. Ac prius quàm rationem ipsius legis excutio, interim hoc dico (iudices) PERNICIOSISSIMAM esse ciuitati hanc legum interpretationem. Nam si apud iudices hoc semper quæri de legibus oportet, quid in his iustum, quid æquum, quid conueniens ciuitati: superuacuum fuit scribere omnino leges. Et credo fuisse tempora aliquando, quæ solam & nudam haberent legum æstimationem. Sed quoniam hæc ingeniis [in] diuersum trahebatur, nec vnquam satis constitui poterat, quid oporteret, certa forma ad quã uiueremus instituta est. Hanc illi auctores legum complexi sunt: quam si mutare, & ad utilitates suas peruertere licet: omnis vis iuris, omnis usus eripitur. NAM QVID interest nullæ sint, an incertæ leges? Lex illa cõplexa est,* Nec plus liceat quàm dimidiam partem mulieri relinquere. Neutri ex his quibus adsumus, plus dimidia parte relictum, manifestum est: & apparet* uoluisse legum latorem,* sui partem demũ patrimonij ad fœminas peruenire.* Interrogo enim: Si pluribus fœminis, sed minores aliquantò portiones reliquerit: quæ tamen computatæ, & in unum cõtractæ, plusquam semissem patrimonij efficiant: quæro an moueri lis possit? Nam si mouetur lis, non hac (ut opinor) lege litigabitur, qua plusquam dimidiam partem patrimonij relinquere fœminæ non liceat, cùm ex illis nulla dimidiam partem acceperit. Siue ad totam nos uocas computationem: nihil interest quantum cuique fœminæ relinquatur. Quid? sanè ratio quidem repugnat scripto,

Huc pertinet L. Ad omnium ff de legib.

al. ne cui

v. potuisse
v. vt si
v. integro

& uerbis legis istius. Quid enim putas voluisse legis latorem, cùm hoc ius constitueret? Ne fœminæ nimias opes possiderent, ne potentia earum ciuitas premeretur. Hoc ergo aduersus singulas constituit, & ad uitandas opes fœminarum, satis hoc quæsitum, ne uni plusquam dimidia pars patrimonij relinqueretur. Cæterũ quidem illud non cauerunt leges, ne plures fœminæ eodem testamento scriberẽtur: non herculè magis quàm illud, ne plures hæredes iisdem fœminis relinquerentur.

Legis Voconiæ causa

SCHOLIA.

EX hoc tandem loco fit manifestum, vt accipi id oporteat, quòd ab aliis auctoribus, absque vlla speciali nota, scriptum est de coercendis ex lege Voconia mulierum hæreditatibus. Atque adeò mulieri non solùm quartam, uti ex Dione colligebatur, sed dimidiam totius hæreditatis relinquere ex lege licuisse: ut iam nullus Augustino fuerit tam acriter in Voconium Saxam inuehendi locus, si quale caput hoc legis fuit, ex Quintiliano cognouisset.

Illud de lege Voconia consulta Quintil. putat Cuiacius ad tit. de lege falcid. lib. 2 Institut.

Ignominiosi pulsator in templo. CC.LXV.

SI QVIS IN TEMPLO INIVRIAM FECERIT. X. MILLIA DET EI, CVI INIVRIAM FECERIT: DECEM MILLIA CIVITATI.

IGNOMINIOSO NE SIT ACTIO INIVRIARVM.

Quidam ignominiosum pulsauit in templo: decem millia petit Magistratus, nomine ciuitatis.

DECLAMATIO.

SI *pudor cõmendandus est (cuius difficillima ratio est in lite pecuniaria) non nobis litigamus, ac ne Reipublicæ quidem & ciuitatis nomine auari sumus: & hæc omnis actio non tam lucri gratia, & acquirendæ huius pecuniæ constituta est, quàm in ultionem Deorum immortaliũ, & tẽpli (vt propriè dixerim) expiationem. Nec minus manifestum ius est, quàm integer pudor. Lex enim palàm scripta est, vt is qui in templo iniuriam fecerit, decem millia det ciuitati. Mihi hoc satis est, qui ciuitatis nomine litigo. Sed totam legem à nobis pars diuersa legi desiderat. Decem millia (inquit) ipsi qui iniuriam acceperit. Non habeat actionem sanè contumelioſus, & pro cætera morum suorum petulantia. Aduersus magistratum uestrum audax, qui præscribere tentet ciuitati tanquam ignominiosæ. Facilè (vt opinor) constabit, nihil ad nostram actionem pertinere, quam legem habeat ipse qui pulsatus sit. Existimemus enim esse aliquem nõ ignominiosum in templo pulsatum, sed uel dedisse huius iniuriæ ueniam, uel alio aliquo impedimento *non agere: ciuitas quidem ius suum tuebitur, vt omnia impunè fecerit. Verùm ipse quidem aduersarius tantum in exemplo fiduciæ habet, quãtum [in] ipsa iniuriæ interpretatione. Non enim [inquit] iniuriam dicimus esse, quòd iniurioſum pulsauerit, cui actio non est. Ego (Iudices) plurimum interesse existimo,*

* impedimẽto, Non iure ciuitatis &c. atque vt, pro, ne

vtrum quid facere liceat, an uindicare non liceat. Non enim continuò si ignominioso actio nõ datur, licet aduersus ignominiosum quod quisque velit. Tale est ignominiosum pulsare, quale furtũ sine teste facere: vt damnari quidem non possit, admittere tamẽ nõ debuerit. Quin ex hoc ipso quòd ignominioso actio non datur, apparet esse Reipub. actionem. Quid enim lex eripuit, si eius demum rei non dedit actionẽ, quam facere licuit? Non autẽ ius peccãdi aduersus ignominiosos dari, uno & breui & manifesto uideor argumẽto probaturus. Quem pulsare licet, occidere licet. Atqui ignominiosum si quis occiderit, cædis lege tenebitur. Quare? Quoniã actio huius necessariò ad alium pertinet. Apparet ergo non tibi aliquid aduersus ignominiosum licuisse, sed ignominioso nihil pro se licere. Itaque ignominiosus non agit tecum iniuriarum. Tu tamen iniuriam feceris: & hoc ad pœnam eius uitæ ac turpitudinis pertinebit, quòd tu non dabis pœnas peccati. Hæc dicerem si ubicũque pulsasses ignominiosum: iniuria tamẽ est in templo pulsare. Nam si id est utriusque nostrum confessione iniuria [factum,] quod manifestum est nõ esse iure factum: ut tibi ius fuerit alibi pulsandi ignominiosum, (quod nõ esse iam docui) in templo tamen pulsandi ius non fuit. Hæc ego ista dicerẽ, etiã si omnis ista ultio pertineret ad eum, qui iniuriam accepisset. Nunc res duplex est: crimina duo sunt eius, qui in tẽplo pulsatus sit. Quid enim lex dicit? QVI in templo iniuriam fecerit, decem millia denariorũ det ei, cui iniuriam fecerit, decem millia ciuitati. Non si hæc

iuncta & contexta, continuò unius legis habẽt uim & proprietatem. *Id sic cognoscite. duos actores habẽt: nec potest uideri una lex, cuius pars ad priuatum, pars ad Rempublicam pertinet. Ergo si iuncta sunt ista (ut dixi) duas causas habent. Pars est legis eius quæ uindicat templum. Ergo ut remittantur tibi ea quæ [ad priuatum pertinent: restant ea quæ] pertinent ad templum, restant ea quæ pertinent ad ciuitatem. Duæ enim sunt iniuriæ in hoc tuo facto, & ideo duæ pœnæ. An uerò iniquum uideri potest, eum qui in templo pulsauerit, decẽ millia ciuitati dare? Quid enim magis in ulla Republica curari obseruarique oportet, quàm religionem? Sanè petulantia aliis locis mediocrem habeat reprehensionem. In templo uerò, in quo uerbis parcimus, in quo animos componimus, in quo etiam tacitam mentem nostram custodimus: pulsare uelut in solitudine, uelut in secreto quodam, non est ferẽdum. Dic nunc, Ignominiosus erat. Sed in templo captis urbibus, uis hostium ac metus, religione templorum defenditur. Qui iam arma ferre non possunt, qui salutem suam tueri fuga nequeũt, circa aras iacẽt. In templo pulsasti hominem: rem petulantem feciſti inter sacra, feciſti religiosissimo loco: *nec utcunque, temeraria licet, aliqua ratio tamen apparet facti tui. Et si impetu lapsus esses, si ductus ira: nullam petulantiam magis odi, quàm quæ se propter hoc exerit, quia putat licere. Et sine dubio & hoc ipsum dignum odio, persequi hominem fortasse infœlicem, uerecundum certè quòd confessus sit. Sanè mereatur ille pœnam multe-

*. Id si cognoscite: duos auctores habẽt. Hæc.

leg. bello

Templorum religio fugientes tuetur

*. &

*riorem: [parce] manibus tuis, parce animo tuo: aut certè relinque istius *impudentiæ locum. Respicere ad ictus tuos coëgisti patres, fortasse qui uota faciebant, tumultuosa lite aliqua. Nescio an etiã publica sacra turbasti. Quomodo enim cecidisse te existimamus, qui faciebas hoc tanquam liceret?*

al. imprudétiæ

Ex proditore exule, fortis. CCLXVI.

BIS DE EADEM RE AGERE NE LICEAT.

In quadam ciuitate proditionis dãnatus, missus est in exilium. Bello eadem ciuitate laborãte, reuocati sunt exules. Is qui proditionis damnatus fuerat, fortiter fecit. Petit vt iterum causam suã agat. Accusator præscribit, quòd bis de eadem re agere non liceat.

SERMO.

INITIA *communia habet controuersia. Præmium peto: lege concessum est sine exceptione. Sequuntur & illa, vt iustum quoque sit, uirum fortem optare quod uelit. Secunda illa quæstio est, an contra legem optare liceat: in qua illud dicere solemus, Nullum præmium posse inueniri, quod non contra legem aliquã sit: & ideo magnam esse uirorum fortiũ potestatem, quia supra omnia iura sit. Deinde comparabimus etiam legem, & dispiciemus vtram seruare magis Reipub. sit, si utique altera tollenda sit. Posteà ueniemus ad id quoque, an utique ista præscriptio valere debeat. Super hoc est, an etiam in publicis causis, bis de eadem re agere liceat. In quo illud dicitur: priuatis litibus quando & minus momenti, & plus numeri habeant, succursum esse hac lege: publicas*

Sup. momenti esse

actiones maioris, *quàm vt cadant exceptione. Insequetur denique illud, vt dicamus, Etiam si in aliis publicis causis, bis de eadem re agere non liceat: non tamen eam conditionem esse proditionis, quam in cæteris. Fortasse de pœna tantùm & periculo quæratur eius qui accusatur: in causa proditionis, de totius ciuitatis discrimine litigetur. Illud quæramus, an ista præscriptio ad eos tantùm pertineat, cum quibus agitur: [an] patiente eo qui accusatur, liceat bis agere. Putemus te esse qui uelis accusare, reum non contradicere: quis* tum prohiberet, quò minus *iterum accusarer? Ergo quod tibi liceret facere, me patiẽte: necesse erit, me optante. His excussis quæstionibus, ueniemus ad æquitatem. Dicemus hoc esse pro nobis, dicemus hoc esse pro Republica.

*v. tamen

*v. interim

DECLAMATIO.

OPTO vt causam iterum dicã: nec me fallit, quàm multa prætereã quæ mihi lege concessa sunt. Sed quis tandem me innocentem, quis dignum cõuersatione uestra putaret, si aliud optarem [quàm quod pro Rep.] est, [non] pro me? Non enim & tum ideo tantùm defensus sum, vt in ciuitate remanerem, ut essem uobiscum: sed ut approbarem me innocentem, nihil cõtra patriam meam molitũ: Et nunc [non] est satis [si] mihi ignouistis, si me ciuẽ uestrum publica necessitas fecit. Ego uerò si merirò damnatus sum, si quid tale, quale contra me pronuntiatum est,

feci: non utor isto beneficio. Non est *pro me, sed pro ciuitate.* Homicidij *damnatus, etiam si meritò exulabat, si reuocatus est, potest de eo dici,* Satis *dedit pœnarũ: alia scelera finem suppliciorum acceperint: vos proditorem in ciuitate sinetis esse? Cùm totiẽs bella interueniant (nõ dico de extremo illo discrimine, *tanti inest metus quisquam) toto animo aduersus hostem non respicietis? non expauescetis? Est pro* Republica. *Sed accusatoris quid interest? aut quid est, cur causam quã antea dixi, [non iterũ dicam?] Tum detulerat eum, cui nihil obiici posset: hodie deferet dãnatum.* Hoc *in primis mihi obiiciet, quòd contra me sententiam tulerint sanctissimi* Iudices, *qui proditorem me esse pronuntiauerunt.* Obiiciat, *& sic defendam.* Et *ne quis me (*Iudices*) sic audiat, tanquã ego de his querar, qui pronũtiauerunt. Si istud iniuriosum iudicibus esse poterat videri, non immeritò præmio meo aliquis obstaret. Sed non semper iudicum culpa est, cùm innocens damnatus erit. Aliquando testis corrumpitur: aliquando parum diligenter causa defenditur: aliquando reo nocet & ipsa fiducia.* Vultis *scire hoc non pertinere ad iudicum pudorem? nemo contradicit nisi accusator.*

* rest. tãtus inest metus quibusdam

Non semper Judicũ culpa est cum innocens damnatur

Flens ad arcẽ, depositor tyrãnidis. CC.LXVII.

AFFECTATAE TYRANNIDIS SIT ACTIO.

Qui tyrannidem deposuerat sub pacto abolitionis, iuxta arcem flens deprehensus est. Affectatæ etiam tyrannidis reus est.

DECLAMATIO.

NON fui dubius (Iudices) eo tempore, quo iuuenilis temeritatis pœnitẽtia, Rẽpublicã legibus ac potestati reddidi: quin mihi multum uexationis, siue ab iratis, siue ab inuidis immineret. Nec enim iste accusator, hodie *futuræ tyrannidis in iudicium descẽdit: nec mihi ullum imminere periculum, ex eo crimine quod intentatur, intelligo. Quapropter & initio actionis, & per omnem orationẽ nihil magis faciẽdum mihi esse intelligo, quàm vt inuocem publicam fidem: vt id quod remisistis, cuius obliuisci optimum putastis, non intra uerba modò, primúmque promissum steterit: sed penitus animis, ac mẽte impetrasse uidear. Reliqua adeò *lõgè à suspicione affectatæ tyrannidis aberunt, vt proprius spectent ad posteriorum temporum pœnitentiam. *Lachrymas quidem meas si hic in iudicio temporibus etiam in hac parte trãquillitate degendum est, cùm sint exorandi adhuc animi, multorũ sustinenda malignitas? hæc mihi omnia ara fecit. An ego possum non flere, quotiens cogito quos habuerim parentes, quam domus famam, quas spes adolescentiæ, infœlici temeritate, damnandis cupiditatibus, euerterim (vt sentio) in perpetuũ? Nihil est enim quòd accusator meus simulatione quadam, ad ea quæ præteriere, *obliqua malignitate obiicere conetur. Ego me fecisse quod nollẽ, & scio (Iudices) & confiteor: & quãdius

Sup. gratia

v. longa

rest. Lachrymas q. meas si hic in iudicio, si his tẽporibus eiiciam, in hac parte trãquilli ætate, &c.

v. obliqui

diu uixero, semper hoc animo tota mente inhærebit: neque enim illas quæ me tetigerant suspiciones, pertinere † ad præsentem defensionem puto: *succurrisse me sæpè, ne quid iniustum fieret, an alienis cupiditatibus obstiterim, *dũ meis [indulgerẽ.] Simul omnia ista absoluta esse credo. Eo tempore quo inter me Rémque pub. conuenit, vt hæc omnia memoriâ excíderent, vt non ad leges, non ad odium pertinerent: tunc certè laudabatis. Sed quemadmodum apud uos moderationis famã consecutus sum, ita apud meipsum. Hæc quoque grauiùs uerecundia animo fuit, quòd uidebar hoc fecisse tãquam moderator. Quid postea? satellites ne contraxi ad arma? habui antè diuisam pecuniam? aliquid inter amicos continui? Quid obiici mihi potest in futurum, cùm præsertim affectatio tyrannidis multa crimina, & quæ non *cõiectura colligi oporteat, uerùm *manifestò, cõprehẽdat? Apparet (inquit) cupiditas tua: fles enim iuxta arcem. Si confiterer depositæ potestatis illius pœnitẽtiam, dicerem tamen *aliud esse affectare tyrannidem, aliud cupere. Verùm quid signi, quid argumẽti istæ lachrymæ habẽt? flere miratur aliquis hominẽ? Sed iuxta arcẽ fles. Num ego possum continere lachrymas, quotiens illum locum uideo, à quo tùm libenter descendi? Illic mihi succurrit infamata adolescentia: quotiens arcem uideo, succurrũt inde hæ inimicitiæ. [Flentem] accusatores, deprehẽdistis. Quantum me putatis fleuisse antequam descenderem? istius enim affectus argumentum lachrymæ habẽt. Cæterùm affectare tyrannidem, sperantis, erectioris animi

† *v. securissima spe: ne quid illud fuerit*

v. cum meas simul o.i. a.e. credo eo t. &c.

v. iactura

v. manifestum deprendat.

v. illud

at. argumentum.

*sunt ista crimina: fletus, remissi, fatigati. Tu id mihi criminis vis augmentum eius uideri, cuius desperatio est. Quæro enim ex te, unde istum fletum putes? Nam si affecto, si spero, si rediturum me ad ea, ex quibus [non] inuitus descenderim, puto: quæ causa lachrymarum est? Si uerò hoc est quod animum meum torqueat, quòd ex illo fastigio descẽderim, quòd ex æquo uiuam, quomodo affectarem quod scio mihi non posse contingere? Eodem reuoluatur oratio necesse est, unde cœpit. Ego publicâ appello fidem, quæ inter piratas sacra est: quæ inter armatos hostes inducias facit: quæ deditarum ciuitatum iura conseruat. Qualecunque istud est, promisistis: *censuistis de me quidem nihil. Mihi enim iam tædio uita est: iámque hæ lachrymæ quotidianæ accesserunt propè ad uota mortis. Illud uidete, an si aliquem Reipu. error, aut fortuna: si quem aut consiliũ aliquod, aut temeritas tyrannũ miserit, detis locum *pœnitẽtiæ, permittatis emẽdari: uelitísne meliores fieri ciues.*

Publica fides

al. censeatis

*potentiæ

Orator, Medicus, Philosophus. CCLXVIII.

Orator, Medicus, Philosophus contendũt de bonis patris, qui testamẽto eum hęredem reliquerat, qui se prodesse amplius probasset ciuibus.

DECLAMATIO.

LEX contẽtionis, & formula, & omne præscriptum ex testamento patris pendet: cuius vis non est ea, vt quæratur ex nostris [ars] speciosissima (quanquam sic quoque

*vincerem)sed quæ ciuitati sit utilissima. Nihil est ergo quòd ingenia iactent, nihil quòd ex animo suo tantùm referãt. Quæritur quis[amplius]hominibus prosit. Philosophia,res summa,ad paucos pertinet. Sit Eloquentia res admirabilis,non pluribus prodest,quàm nocet. Sola est Medicina,quæ opus sit omnibus. Et patrem quoque nostrum id uoluisse, ut hanc quam in contentione reliquisse uidetur partem, quodãmodo ciuitati daret, manifestum est. Non sibi utilissimum, non amicis utilissimum,non de patre optimè meritum,*propriè quid ferre ex testamẽto suo uoluit,[sed eum] qui fuerit utilis ciuitati. Ergo & æqualiter ad omnes Medicina sola pertinet, & nulla tam necessaria est omni generi hominum, quàm medicina. Reliqua conferamus. Ac mihi primùm agẽdum est cum fratre Philosopho, cuius ego in hodierna contentione,propositum mirari satis non possum. Nihil enim habet in Philosophia præstantius, quàm quòd modicis contenta est,[quàm quòd]ampliores opes nõ desiderat. Nam si cupiditates easdem, quas cæteri habent: nõ uideo quid prosit. Neque me præterit(iudices)quàm multa dici aduersus hanc professionem ab his soleant, quorum libertatem non impediunt personæ. Sed persona fratris mei impedit me ut ego dicã, quæ possent cõtra philosophos. Quippe hos illi & uanos uocant & otiosos, & in ambitum ipsum, contra quem maximè disserere uidentur,alligatos. Mihi cum fratre quæstio est. Hęc ergo leuiora dixisse satis est, Philosophiam nõ esse necessariam.* EGO *enim mores nasci puto, & propriam cu-*

Medicinæ commendatio

*al. proprium, vel præcipuũ

iusque naturæ virtutem. alia forsitan discãtur: quædam experimentis cognoscenda sunt. BONI mores constant uoluntate. Id patere diuersis utriusque partis exemplis potest. Nam & optimos uiros citra philosophiam fuisse cõstabit: & studiosos sapientiæ, usque ad ultima exempla scelerum atque nequitiæ uenisse. Non enim (ut opinor) ex istorum scholis abstinentiã didicêre Fabritij, Curij: nec utì mortẽ contemnerent, Decij consecuti sunt: nec uetera horum explicãdo monumenta. Tulit ciuitas *populi liberatores Brutos, tulit Camillos, antequã ulla istius artis simulatio irreperet. Iam uerò si ex diuerso intueri placeat, quis ignorat ex ipsa Socratis (quo uelut fonte omnes philosophi iam manasse creduntur) schola, euasisse tyrãnos & hostes patriæ suæ? Non est igitur necessaria philosophia. Atqui enim ut studio perueniri ad sapientiam possit: uia tamen eius certa est? Nanque ut omnes in unum philosophos contraham, non tamẽ inter eos constare potest, quæ potissimùm secta discenda nobis: quibus præceptis parẽdum. Pugnant inter se, atque dissentiunt: & perpetua hanc per sæcula litem trahũt. Aliis summũ bonum, voluptas habetur. Quidã id in nuda virtute posuerũt. Nõnulli miscere ista conati sunt, atque cõfundere: & ex bonis corporis, animiq;, *eorúmq; quæ extra essent, ad finẽ uitæ beatæ perueniri posse existimarunt. Delectauit quosdam *honos hominum. Iam uerò quanta circa Deos pugna? Quidam *nihil hîc agi sine prouidentia & ordine. Alij curam Deorũ intra sydera continẽt. Quidam in totum Deos sustulerunt. Qui-

Aduersus philosophos

†

v. populis liberiores

lego expilando sic apud Horat. ne me Crispini scrinia Lippi compilasse putes, et ita apud Senecam lib. 1 et plaru emendas Demarus Rauconetus compilando pro complicando

Philosophorũ dissidia.

v. eorum quæ

v. modos, vel odiũ, vt Brisso. videtur.

v. in hoc

dam cùm hoc erubescũt, cura uacare, *iráque, dixerũt. v. vtraque
Hi nos ad administrationem Reipublicæ hortantur: Illi nihil periculosius ciuilibus officiis credũt. Quosdam uideo odio pecuniæ ferri, nudos expositósque, ueluti ad prouocandas calamitates. Sunt qui uoluptates non animi modò, sed etiam corporis, inter præcipua ducãt bona. Quibus credam? quibus accedam? quicquid probauero, *plures negaturi sint. Nec porrò quæcunque præcipiuntur, stare possunt. Ergo & non necessariam philosophiã, & difficilem esse electionem diximus: atque inter ipsos etiam plurésque philosophos, constat uix posse percipi. Neque ego ignoro esse quosdam, qui quanquam nomen Sapientiæ facilè atque auidè (ut sic dixerim) dederunt: tamen quidam *sapientem, & ex tabulis Reipub. tunc, & inter eos qui studuerunt, qui elaborauerunt, nullum adhuc inuẽtum esse confitentur. Veruntamen, ut aliqua etiam de uniuerso loquamur: quis usus ipsorum uirorũ? Militiæ ne utilis? an ciuilibus officiis? Quid in his deprehendas, præter fictam frontem & perpetuũ otium, & quandam ex arrogãtia auctoritatem? Verùm sint ista (ut dicitur) magna. Ego hæc ad *formam legémque paterni testamenti uoco. Quid ciuitati prosunt? Amputãt uitia. Nimirũ [nemo] luxuriosus est, nemo pecuniæ cupidus. Hæc de Philosopho dixisse satis est. Transeamus ad Oratorem: quem intelligo fiducia eloquentiæ ad hãc descendisse causam. Multum se ualere in iudiciis putãt: rapiunt malas aliquando causas. Et sanè si Iustitia ualeat, quid ergo ciuitati conferunt? Illa enim sanè remit-

v. quicquid probauero pluris ne, pluris negaturi sint.

v. Sapientiã ex fabulis

al. normam, vel formulã, vt in principio decla.

tamus: omne circa uerba ſtudium: & (cùm rerum natura beneficio ſuo ita homines inſtruxerit, ut nulla res non uoce explicetur) ſuperuacuum quendam in exorãdo laborem. Eodem redeant omnia. Quid ciuitati profuiſtis? Aduocatione tua defenſus eſt aliquis. ſed læſus qui ex diuerſo erat. Eripuiſti periculo reum. vnde ſcio an nocentem? INNOCENTIA quidem per ſe ualet. Damnatus eſt aliquis accuſante te. vnde ſcio an eloquẽtiæ uitium ſit? Quid ego de priuatis loquor? Ciuitatum ſtatus ſcimus ab oratoribus eſſe conuerſos. Siue illã Athenienſium ciuitatẽ quondam latè principem intueri placeat, eius uires [extinctas] animaduertemus uitio cõcionantium. Siue publicæ rei ſtatum excutere uoluerimus: nónne grauiſſimas ſeditiones, nónne turbidiſſimas conciones eloquẽtiſſimus quiſque habuit? Nónne illi Gracchi ad euertendam Rempublicam, his ueluti armis ſuccincti, acceſſerũt? Quid ego dicam, quantũ ciuitati profuerit Eloquentia? ſibi nocuit. Summos utriuſque partis oratores uideamus. Nónne Demoſthenem illum oppreſſum ueneno ſuo ſcimus? nónne Ciceronẽ in illis quibus totiens placuerat Roſtris, pœna ſua expoſitum occidiſſe? Nunc ſi ciuitati nihil utilitatis afferũt hi cum quibus contendi: ſatis erat, relictum eſſe me ſolum. Aliqua tamẽ de Medicina dicam: non mehercule iactandi mei cauſa, ſed cõmendandæ artis ipſius, cuius auctores ante omnia accepimus Deos: ſiue (vt maximè reor) vt hæc infirmitas hominum haberet adiumenta aliqua, atque ſolatia: ſiue tantũ huic arti tribuêre maiores, ut eam uix

Innocentia per ſe ualet

Medicina cur Deorũ inuentũ dicatur.

crederent humanis potuisse ingeniis inueniri: siue ipsa medicina per se sacrum est. Contendamus sanè apud securos. Si quem (quod absit omnibus) subita deprehẽderit ualitudo, oratorém ne consulet? Quid nunc ego enumerem contrà, quot fortunæ iniurias Medicina **auocet? Illam ualitudinem qua spiritus frangitur? an illam qua uisus periclitantur? an illam qua uulnera curanda sunt? an illam qua debilitati occurritur? remoueam medicinam, *tu philosophia consolaberis? Quod hominum genus est, qui sexus, quæ ætas, quæ nõ utilitatem ex hac petet? Itaque si medicina uinci fata non potuerunt, productus est tamen usque ad ea pater noster, quî tres liberos *haberet.*

*v. aduocetur

*v. tu philosophiæ consulaberis quod

*v. habebat

SCHOLIA.

Quintilianus huius cõtrouersiæ meminit lib. 7. Instit. cap. 2. Multis millibus uersuum (inquit) scio apud quosdã esse quæsitum, quo modo inueniremus utra pars deberet prior dicere, quod in foro, uel atrocitate formularum, uel modo petitionũ, uel nouissimè sorte diiudicatur. In schola quæri nihil attinet, cùm in declamationibus iisdẽ narrare, & contradictiones soluere, tam ab actore, quàm à defensore, cõcessum sit. Sed in plurimis controuersiis ne inueniri quidem potest: vt in illa, Qui tres liberos habebat, Oratorem, Philosophum, & Medicum, testamento quatuor partes fecit, & singulas singulis dedit: unam eius esse voluit, qui esset utilissimus ciuitati. Contẽdunt quis primus dicat: incertum est: propositio tamen certa. Ab eo enim cuius personam tuebimur, incipiendum erit. Et cap. 5. Finguntur & testamenta, in quibus de sola quæratur uoluntate. vt in controuersia quam suprà expossui, in qua de

parte patrimonij quarta, quam pater digniſsimo ex filiis reliquerat, contẽdunt Philoſophus, Medicus, Orator. De hac parte hîc agitur, non de omnibus bonis parternis, ait enim, vt hanc quam in cõtentione reliquiſſe uidetur partem, &c. *Neque me præterit*] totus hic locus ita legebatur & deprauatè, & peruerſo ordine: *Neque à me poterunt iudices quam multa dici aduerſus hanc profeſſionem quæ ab his ſoleant, ſed perſona fratris mei impedit me vt ego non dicam quæ poſſent contra philoſophum: quorum libertatem non impediunt perſonæ. Tamen quidam ſapientem*] Sapiens (inquit) adhuc inuentus eſt nemo, ex quorundam etiam Philoſophorum ſermonibus: ſiue eos laudare licet, qui primi in Rep. verſati ſunt, ad quos tamen hæc laus maximè pertineret, vt de ſeptem Sapiẽtibus Græcorum refert Plutarchus in Solone: ſiue eos ſpectes, quos ſeiungentes ſe ab omni ciuili adminiſtratione, ſomniare potius quàm philoſophari dicit Plato lib. 5. de Repub.

Diues ſub Tyranno auctionatus. CCLXIX.

DEPOSITI SIT ACTIO.

Pauper & diues amici erant. Pauperi duo filij adoleſcentes. Cùm Tyrannus eſſe cœpiſſet in ciuitate, diues facta auctione diſceſsit. Rumor erat pecuniam apud pauperem eſſe depoſitam. Tyrannus accerſit pauperem: torſit ipſum, torſit & filios eius. Cùm ille pernegaret penes ſe eſſe: dimiſſus eſt. Poſteà Tyrannus occiſus eſt: redit diues: petit pecuniam quam ſe depoſuiſſe apud pauperem dixit: & duos ſeruos quos ſolos exilij comites habuerat, in quæſtionem pollicetur.

DECLA-

DECLAMATIO.

DEPOSITVM *peto. Scio hunc esse ordinem probationis, vt primùm ostẽdam habuisse pecuniam, quam deponerem. De hoc nemo dubitat: diues fui. Etiam si me cupiditas amici ad* duos seruos redegit: aliquãdo tamen numerabar inter principes huius ciuitatis. Et vt sciatis pecuniã non satis esse, patrimonium meum detinet: si domus, si *mãcipia, si uendita esse omnia, si in pecuniam redacta constabit: superest vt deponẽdæ pecuniæ habuerim causam. Fuisse me in metu fortunæ huius, quam patior, manifestũ est: nihil minus fuisse rationis, quàm ut mecum pecuniam ferrem, liquere omnibus credo. Nec illud tantummodo dico, ne persequeretur tyrãnus, ne quis itineris casus auferret, ne fugiẽtem onus ipsum grauaret. Potestis aliquid etiam ex ipso fugæ comitatu colligere: ne seruos quidem amplius quàm duos duxi. Deponendi [ergo] fuit ratio. Proximũ est, vt quęramus, apud quem deponendum fuit. Apud aliquem in *ciuitate qui amicior mihi, in quo plus esse fidei existimaui. Hoc probandum diutius foret, nisi sciretis. cõstitit inter omnes. Dicat iste quàm multa uolet aduersus famam, dum tamẽ constet nil aliud esse istam, quàm sensum ciuitatis. Si ab uniuersis tamen ad singulos uocamur, & tyrannum testem dabo. Illum quidem neque ego laudo: sed ipsa uitia eius, ipsa scelera faciẽt huic rei auctoritatem, ubi pecuniam credidit esse. Qui quærebat, nõ dubitauit, vt torto*

* v. vos

† v. mancipij

* v. in ciuitatem quis

tibi & pernegãti non crederet: vt quæstionem usque in liberos inniteretur. Sed in tormẽtis (inquit) perseuerauí. Quàm honestè feceras, si redderes. Sed & liberi perseuerarunt. Nam & tu fortasse propter illos perseueraſti. Neque ego dubito quin prius istud *à fide feceris: sed te malè (vt sic dixerim) docuit sapientia. Indignum putasti tam multa passum esse, propter alienam pecuniam. Illud certè manifestum est, hinc tibi uenire fiduciam negandi, quòd negasti. Si tortus non esses, mihi illa sufficerent, Pecuniam habui: deponere debui: apud neminem alium deponere illam debui. sciunt serui mei. Mutasti animum post istud tormentum. Si tamen tibi magnum uidetur in tormentis esse momentum: & isti torquebũtur. Rem quidem facio miserã. Do in quæstionem (iam dices mihi) seruos. Sed qui propter hoc serui sunt, vt torqueantur: alioquin nõ eram tam ingratus, vt in hoc nomine adhuc eos detinerem, qui mecum soli fuissent. Sustinebitis igitur tormenta fidelissimi comites: sustinebitis quæstionem optimè meriti: sed ignoscite. FACILIVS est egestatem ferre, in hac natis. Me onerat maiorũ meorum dignitas: onerat prioris cõsuetudo uitæ: onerat etiã fama: & omnino de innocentia mea quæritur, an debitam pecuniam ab amico peto: *an hunc potissimũ quem [diligo] calumniari elegi: cùm si effodi, si abscondi: cùm si hic uerè pauper est, ne damnato quidem sim recepturus. Rem incredibilem & iniquam, me demẽtiæ crimine damnari. Necesse est ante omnia perdidisse me (omnẽ pecuniam dico) ne diues esse possim? Ideo demum men-

al. bona fide

Egestatem facilè ferunt in hac nati.

v. & hũc potissimũ quem calumniare velegi.

tior, vt mihi cum duobus seruis tortis (si tamen quæstioni superfuerint) uiuẽdum sit? si minus, soli, qualis in exilio fui, qualis cum tyrannum fugerem? Ego si calumnior amicũ meum, grauiorem pœnam ferre nõ possum: perdo quicquid peto. Et quam causam irascendi tibi habui? quid tantum mali fecisti mihi, vt ego non sim tormentis *istus contentus? Scio dici simile aliquid etiam ex parte diuersa. Quẽ sibi usum fore pecuniæ, dicet? Ante omnia hoc dissimile est: quòd pauperi alioqui, & duorum liberorum patri (quæ res acerbiorem paupertatem facit) tamẽ secreta pecunia & abdita, addit securitatẽ. Nam vt possessiones non pares, vt familiam non emas, non laxiore habites domo, aduersus fortunam tamen tutus es: tibi pecunia hoc præstat, vt sis pauper securus. Adiice illud: tu de longioribus temporibus cogitas. In summa, si uincis, aliquam tamen potes spectare rationem. Ego cur litigem, quid est? vt aliquid auferam? Quid habes nisi depositum? Ego me (Iudices) hanc pecuniam perdidisse scio. *Nam ut dãnet is, quo manumittã: perseuerabit enim in ista simulatione homo, quem nec tormenta uicerunt. Omnes lites huiusce causæ mihi in hoc *sunt, vt defendam pudorem meũ. Vt tamen *inueniri [possit] vbi perdiderim, quære tu. Serui à me nõ recesserũt. Hi cõscij sunt omniũ: hi mihi irasci possint: hi tormentis sine causa offerũtur. Nõ est tamen æquũ, cõparari fidẽ tormentorũ. Ex altera parte liberi & ingenui torti sunt, ex altera parte serui. Non facit ista res pertinaciã: sed causa mentiẽdi. Ergo, quomodo ego dico, *perseueraſti, vt pecuniã

Interdũ serui in tormentis deficiunt

r. istius

r. Nã vt dans net is eũ, quò manũ mittã?

r. est

r. inueni vbi

r. perseueretis

lucri faceres: spectasti sequentia tempora, spectasti lucrum. Sic tu dic, Serui mei quid spectaturi sunt? quid ex hoc consequentur? Et *uos quidem Tyrannus (vt parcissimè loquar) dimisit: tu arbitrio tuo torque, & quicquid passus es, quicquid adiicere inueniendæ ueritatis gratia potes, *adhibe dum spes erit, dum loqui poterũt. Quære, an negent: & si perseuerauerint, aude dicere, Homines in tormentis solere mentiri.*

*. adhibendũ

SCHOLIA.

Sed te malè docuit Sapientia] ad id alludit, quod ex Medea dicebatur: Qui ipse sibi Sapiens prodesse nequit, nequicquam sapit. μισῶ σοφιστὴν, ὅστις οὐχ αὑτῷ σοφός, Euripides. *Aude dicere, homines in tormentis solere mentiri.*] Nã si id ausus sit dicere aduersus seruos diuitis: ecce idem pauperi obiicietur, Ergo & tu mentitus es, qui perseueraſti.

Rapta è duabus geminis. CCLXX.

QVI CAVSA MORTIS FVERIT, CAPITE PVNIATVR.

Ex duabus geminis adolescens alteram rapuit: ea se suspẽdit: pater alterã eduxit ad magistratus, & præcepit illi vt mortẽ raptoris optaret. Adolescens putauit eam esse quam rapuerat: duci eum iussit magistratus. Posteà compertũ est, quòd occidisset. Accusatur pater, quòd causa mortis fuerit.

SERMO.

FACILIS *& in promptu ratio est huic seni, quod pertinet ad effectum pœnitẽtiæ, quod pertinet ad æqui-*

*tatem. Nisi tamen etiam iure defenditur, uerendum ne illum flentem iudices damnent. Diligenter ergo pugnare circa legẽ debebimus. Et sanè asperiore usi cõtrouersia, partes fortasse *recti declamatoris relinquant. Diuisio penè hoc proprium habet, ostendere ossa & neruos controuersiæ: secundum & meum quidem iudicium, idem præstare declamatio debet. Nam sine his de quibus loquutus sum, caro ipsa per se quid sit intelligitis. Sed in declamatione uestiẽda sunt hæc, ut ex illis interiores uires habeant. Finiamus ergo necesse est, quid sit* CAVSA MORTIS. *Tota enim lis, & omne discrimen controuersiæ, in hoc positum est. Nam si ad finitionem partis aduersæ accedimus, ut causa mortis sit, qui attulerit causam alicui moriendi, per quem factum sit, ut aliquis moreretur: nullo modo defendere nos possumus. Neq; enim dubitatur, quin per hunc factum sit, ut ille moreretur, qui filiam ad magistratum perduxerit: qui præcepit ut mortem raptoris optaret. Nos ergo causam id esse mortis dicemus, Quod nullis extra accidẽtibus causis, mortem homini afferat, quod solum mortem homini intulerit. Deinde dicemus, si accedẽdum sit finitioni partis aduersæ, frequenter etiam honestissimum in hanc calumniam cadere posse. Subiungemus quæstionem, an possit quisquam accusari, quòd causa mortis fuerit, in eo qui iure sit occisus. Sequitur quæstio, an hic iure sit occisus. Post hæc, licebit nobis dicere illa, quæ *sola dicuntur.*

*v. rectè declamatores

Causa mortis remota

Causa proxima

*al. ossa

DECLAMATIO.

QVI CAVSA MORTIS FVERIT, CAPITE PVNIATVR. Satis ostẽdit ipsa pœna, eum demũ teneri qui idem commiserit, quòd si occidisset. Neque enim grauius quicquam aduersus eum qui sua manu interfecerit, constituere potuit legum lator, quàm aduersus eum qui causam præstitisset. Ergo & similitudine pœnæ, etiã crimẽ par exigere debetis. Hoc quoque pertinet, ne existimetis ueram illam esse finitionem, quam pars diuersa complectitur: vt per quemcũque steterit, vtì homo *occidatur, hic continuò causa mortis fuisse uideatur. Alioqui ista ratione, & ille qui nocentem accusauit, causa mortis fuit: & ille qui testimoniũ in reum dixit, etiam si uerum id fuit, tamẽ causa mortis haberi potest: & ille qui adulteros *maritis prodidit, causa mortis haberi potest: & ille qui sceleratum deduxit in publicum. Cur igitur hi accusari ista lege non possunt? quando non per ipsos tantùm stetit: quoniam iure perierunt hi, quibus mors allata est. Sed hanc partem reseruem. Interim uideamus quid sit CAVSA MORTIS. Nos id dicimus causam esse mortis, quod homini mortem attulerit, quod nullis extra accidentibus causis noxium fuerit, quo homo periturus fuerit, etiamsi nihil ipse fecisset. Id quod dicimus tale est. Intuendæ sunt res ipsæ, quæ in crimen deducuntur. Produxi filiam ad Magistratum: quid hoc ad

*v. occidatur. Si

*v. maritos

*inferẽdam per se *pertinet mortem? Præcepi vt mortem optaret. Detrahe, quòd ille raptor est: detrahe, quòd & lex raptorem interfici iubet: detrahe, quòd filia mortem optauit: ipsum quod ego feci, mortem homini afferre nõ potuit. Nõ possum ergo uideri causa mortis hominis fuisse. Quid feci? quod innoxiũ erat, si nihil ille feciſſet. Fingite enim hæc accidere potuisse: produxi filiam: optare mortẽ iussi: ignoret sanè quæ sit ad magistratũ *deducta. Si potest dicere Nihil tale admisi: nihil nocuerunt ea quæ ego feci. Quid ergo illi causa mortis fuit? quòd rapuit, quòd lex mortem constituit: & hoc penè aduersariorum confessione manifestum est. Non agunt cum ea quæ optauit. Neque ego sum tam durus ac demẽs, vt pro salute filiam meam periculo meo opponam: sed uti mihi hoc argumento licet, quoniam & illa tuta est. Eadem enim quę dicuntur à me, ab illa dicerentur: optaui mortem: num tamen hoc nocuisset, si aduersus aliũ feciſſem? quemlibet apprehendi ex turba circunstãtium credite: huius mortem optauit: num occidetur? non, vt opinor. Non ergo ipsa *optio in causa mortis est: sed id propter quod optio ualet. Tuta est hac defensione filia mea: &, vt dixi, sentẽtia quoque accusatorum secura. Quid mihi accidit? supra hæc, unum adhuc. Non enim hoc tãtùm dico: si ille non rapuisset, causa mortis fuissem: sed illud etiã, Si filia mihi non paruisset, causa mortis nõ fuissem. Hæc si nõ iure occisus esset: si errore tantũ periſſet, dicerẽ. Nunc illud utique inter me & *partem diuersam conueniat necesse est, non posse eum accusari, qui unus uel*

v. pœnitet

v. seducta

v. opinio

v. patrem diuersum

attulerit mortem nocentis, si erit unus ex his de quibus paulò antè loquebar: vel accusator, vel testis, vel *uideã, uel *iudex. Videamus igitur an iure raptor sit occisus, & sic agamus tanquam adhuc uiuat, tanquam adhuc de eo quæratur, an occidi raptorẽ oporteat. *Non deduco aliam filiã ad magistratum: nihil ut *optet, præcipio. Filia mea uitiata est: ob hoc perit: dico raptorem occidi oportere. Nec statim nitor illa æquitate, ut dicã, quòd iustum sit eum qui intulerit iniuriã, interfici, cùm perierit illa quæ accepit. Iure ipso loquor. Lege cõprehẽsum est, vt RAPTA RAPTORIS MORTEM, VEL NVPTIAS OPTET: ut opinor, una causa legis huius fuit, ut de raptore secundum uoluntatem raptæ cõstitueretur. Alioqui multa accidere possunt, propter quæ *rapta non optet: fingamus uitiatã esse eam, quæ loqui non possit: num impunè iniuriã fecerit, quoniam [in] miseram effecit? nutum nempe eius, aut uultũ, aut aliquod signum animi intueri oportet. At id non est optio, nec satis uerba legis explebuntur. occideretur tamen raptor, si id illam uelle raptam intelligeremus. Fingamus ualitudinem cõsequutam *raptæ, ut ea deduci ad magistratus non posset: deerit aliquid legi. uindicari tamen eam tantò magis oportet, quòd credibile erit etiam ipsam ualitudinem ex iniuria natam. Quòd si non utique (ut ex his manifestum est) uocem raptæ exigi oportet, sed solã uoluntatem: uideamus tamẽ an quæ rapta est, mori raptorẽ uoluerit. Plúsne uobis uideretur (Iudices) si apud magistratũ locuta esset: *quæ [quia] ad magistratum uenire

v. iudex
v. index
v. nónne
v. oportet, & postea ab hoc petit.
v. raptam nõ oportet.
v. receptæ vt teea duci
v. quàm ad

uenire non *ausa est, quòd oculos suos ostendere circunstantibus, ostẽdere luci non potuerit, *ipsa sua manu uitam miserã puniuit? *Quæ prius occidit, quæ prius propter hanc iniuriam perit, dubium est scilicet quid factura fuerit, si uixisset? Raptorem ergo perire oportuit. Iam fortiter dico: quid interest quomodo perierit? cur ergo hoc modo, si poterat occidi? Falsò alteram filiam eduxi. Dicerem, Luctus cõfundebat (si liceret) dolor suadebat: ignosceret istamet: nunc mihi necessarium consiliũ, præsens iniuria dedit. Duas filias habueram: *rapta erat altera, & perierat: alterâ muniẽda domus fuerat: & uoce potissimùm alterius virginis, soror uindicãda, ne quis dubitaret quid factura esset [in] iniuria sua. Partis quidem aduersæ impudentiã mirari satis non possum. Causam mortis esse existimant eum, propter quem perierit: cùm eum qui causa mortis fuerit, occidi [oportet. Et hæc omnia quæ pro causa mortis fuerit, occidi] oportere constet. Et raptorem periisse indignantur, cùm certum sit filiam meam propter raptorem periisse. Hæc ista causam mortis uocãt: cur ergo *occisum uindicari oportet, quem certum esse constaret occidi oportere? Et hæc omnia quæ pro causa mea dixi, quibus collegi me nõ esse obligatum huic legi, non temporis causa, nec præsentis periculi fingere me, uel ex eo manifestum est, quòd raptorem aliter occidi. Nam si id esset causa mortis, quod isti uideri uolunt, hac lege me ulcisci potuissem. Iandiu me (Iudices) circa iura morari scio, longéque recessisse à paternis affectibus: ergo in ultione filiæ meæ nihil feci, nisi quod

v. causa

v. ipsi puniũt

v. Da vires occidit prius quæ propter

v. rapta erat altera: altera perierat: munienda

Reiicio hæc verba inclusa

v. ociosum

licuit. Adij magistratus: fortiorem puellæ uocem imperaui, quia tutum erat. Ego uerò totos in medium profero affectus: nec mihi in cogitatione *an lex fuit, nec iura respexi: sed quæ proxima uindicanda infœlicis filiæ uia occurrit, hanc intendi, hãc secutus sum: bene cessit, quòd & licuit. Age si non habuissem quam educerem ad magistratus, cuius uice me ulciscerer: non in publico, non in foro his me senilibus manibus uindicassem? Tu fortuna facies quod occurrerit: iam nõ potes efficere ut pœniteat. Filiam perdidi: scio hoc minimum esse malorum meorũ. Sunt qui grauissimum existimant unicos perdere: & quotiens aliquod solatium, quod respiciant, calamitatis [amittũt,] uidetur sine medicina dolor. Hoc grauius est (Iudices) perdere alterã è geminis: quotidie mihi occurrit imago funeris mei: quo magis placet filiæ uerecũdia, quo magis probitas, ualidius subeunt cogitationes: Talẽ miser perdidi. Si tamen hoc uulnus intulisset fortuna, si casus: cõmuni mortalitatis conditione solarer me. Nũc miser filiam quomodo perdidi? ante omnia nec uirginẽ, nec nuptam. Quales ergo infœlix uultus, cæsos alioqui laceratósque, ac laqueo tumẽtes, pater uidi! qui me metus, qui intus æstus agitant! quæ fuit uerecundia illa, quæ ultionem expectare non potuit? Horret animus recordari, refugiunt cogitationes, Misera quid passa est. Nec sanè in causa raptus, amor fuit: nõ propositum matrimonij, non cupiditas nuptiarum. Nihil horum cogitauit, qui nescit quam rapuisset.

SCHOLIA.

Partes recti declamatoris relinquant] hoc est, Qui tractantes hoc iudicium, asperiore controuersia vsi sunt, dum in raptorē dūtaxat inueherentur, nec id potissimùm refellerēt, in quo totius litis & ossa & nerui cōsistunt, an uidelicet hic causa mortis fuerit: parū fortasse rectè declamātis officio functi sunt. Nam ut carne, ossa & nerui, ita & æquitas iure & lege quodammodo uestieda est. Huc uerò pertinet lex Vlpiani: Nihil interest occidat quis, an causam mortis præbeat. *Vel accusator, vel testis*] Certum est hîc relata fuisse singula singulis, de quibus in initio declamationis. *Alioqui ista ratione & ille qui nocentem accusauit, &c.* Sed illud *vel videā*, quod eò referri oporteret, *& ille qui adulteros maritis prodidit*, quid planè significet ignoro. Meminit certè Quintilianus huius loci lib. 7. cap. 4. Hæc finitio est accusatoris: Per quem factū est, vt quis perierit, causa mortis est. Rei est: Qui fecit quid sciēs per quod homini perire necesse esset. Remota finitione, accusatori sat est dicere, Causa mortis fuistis: per uos enim factū est, vt homo periret: quia nisi uos illud feciſſetis, viueret. Contrà, non statim per quem factū est, vt quis periret, is damnari debet, vt accusator, testis, iudex rei capitalis. Nec undecunque causa fluxit, ibi culpa est: vt si cui quis profectionem suaserit, vt ad amicum accedat trans mare, & is naufragio perierit: ad cœnam inuitarit, & is cruditate illic contracta perierit, &c. Fieri uerò potest, vt cùm ita scriptum esset, *vel accusator, vel testis, vel iudex*, in margine aliquis adnotasset, vide an index, quod in textum irrepserit. Aut sanè ita legamus, *vel iudex, vel index*. Atque etiā illo loco Quintiliani mallem *index rei capitalis*, quàm *iudex*.

Ter fortis contra tertium fortem. CC.LXXI.

Pauper & Diues inimici erāt. Pauperi, vnus filius: diuiti, tres fortiter pugnauerūt. Pauperis filius, & unus ex di-

uitis filiis, è lege fortes armis contenderũt. Occisus est diuitis filius. Iterum alter diuitis filius, cum filio pauperis fortiter fecit, & de præmio dimicans, occisus. Tertio bello quoque is, qui residuus erat diuitis filius, fortiter fecit: & idem ille pauperis filius. Diues prohibet filium pugnare: non parentem abdicat.

SERMO.

PRIMA *illa communis omnibus ferè ex abdicatione pendentibus controuersijs quæstio, an utique necesse sit facere filio, quicquid pater iusserit: in iis tamen cõtroversijs quibus de præsenti agitur, non de præterito. Duo enim genera scitis esse abdicationum: aut obiicitur quare fecerit filius aliquid: aut obiicitur quare non faciat. Asperius & illud genus abdicationum, in quo iam præterit crimen, nec emendationẽ recipit. In hoc lenius uersantur patres, & filij paulò liberius, in quo est emendationi locus. Ergo nõ omnia necesse est facere liberis, quæ cũque patres imperãt: multa sunt quæ fieri non possunt: & ideo iudicium constitutum est aduersus abdicantes, quoniam recipiebat natura, vt etiam patres aliquando errarent, aut iniustè imperarent. Illis argumentis adiuuari solet hæc quæstio, Si imperes filio ut sentẽtiam dicat, contrà quàm existimat: Si testimonium iubeas dici eius rei quam ignorat: Si sententiam in senatu. Hæc magis ciuilia & in medio posita, si ex nostra libertate argumenta repetenda sunt: Si capitolium incendere me iubeas, arcem occupare: licet dicere, Hæc sunt quæ fieri nõ oportet. Secũdo loco quærimus, an abdicari posset, pro-*

Non semper filios patribus parere necesse habere. vt ſ fol. 14 b

pter id quod facere uult è lege. Posteà uidebimus [quid] *iussisti: utrũ tale sit, ut permittat mihi pugnare: an tale, vt iubeat etiã interimere. Si utor mea potestate, non debeo tamen incidere in pœnam huius offensionis. Tertio loco quærimus illud, an pugnare uiris fortibus etiam necesse sit. Hæc quoque quæstio in multis controuersiis tractata est. Secundum nos erit scriptũ legis, SI PLVRES fortiter fecerint, de præmio armis contendant: Iubemur pugnare: cogimur, etiam si ego noluero. Hoc unũ acturi sumus, vt me aduersarius timere putet. At enim de præmio iubet contendere: & si præmium remittitur, non est necessaria pugna. At id ipsum lex complexa est, quæ præmiũ contendere armis iubet. Post hæc dicemus, Domi etiam honestam esse hanc contentionem: adiuuabimus propositionem nostram, ipsius patris iudicio.

*v. postea videbimus lusisti verum. & vt, sequens, pro, ne.

DECLAMATIO.

PRIMO filio pugnare permisisti. Iterum (quanuis experimentum triste, quod nũc maximè mihi oppones, iam haberes) pugnare tamen permisisti. Quid est quòd de me pessimè sentias? omnis abdicationis causa, ex timore tuo pendet. Est quidem istud inconsultum, & sibi repugnãs, Abdicare filium, indulgentia patris: & aliquem carere liberis, orbitatis metu. Verùm hanc quoque detrahere tibi solicitudinem uolo. Erat illud quod à bono pa-

tre & à pio dici posset, etiam si periculosum sit: [Non] tanti est mihi [præmium:] non tam me ducit gloria militaris, nec fama uictoriæ. [Sed] uindicãdi mihi fratres sunt. An ego qui paulò antè arma (ignoscat patria, ignoscant leges minores sacramento) tuli, & contra hostes sine respectu mei sanguinisque pugnaui: ubi mihi uindicandi sunt fratres, & duo fratres, non pugnabo? non uel discrimen uitæ subibo? Ego accederem tuo consilio, si timerem. Sed multa sunt quæ me faciãt fortiorem. Ante omnia, aduersarius iam fatigatus est: cogita quotiens pugnauerit: non dico quid fecerint hostes: non *unde ceciderunt fratres mei. Fortiorem me faciet & causa pugnæ. Ille pro præmio pugnaturus est, quod iam bis accepit: ego pugnaturus sum pro fratribus, *pro pietate. Fortiorẽ me faciet & fortuna. Solet fatigari: solet postea quàm nimium indulsit, in fine deficere. Facit me fortiorem etiam usus quidam: pugnantem illum sæpius uidi. Scio quid maximum fratrem fefellerit: quomodo is qui *secundo loco pugnabat, deceptus sit. Illud autem plusquam uerecundum & erubescendum nobis est: pauper pugnare filium suum non uetat. Quantũ *tu adiicis illi animi, quòd times? sed forsitan & incautiorem illum faciat hæc ipsa fiducia. Illud scio, fauebit pugnanti mihi populus: scio futurum vt Dij *immortales stent pro mea parte. Non solus mihi stare uidebor: habebo in commilitio, fratrum meorum animas. Si quid est in animo præsagij, si quid in mente ipsa spei, cõcipio uictoriam: neque aliunde hæc pertinacia uenit, [quàm quòd] nõ precibus

v. inde

v. pro fratribus: proprietatem fortiorem

v. secũ dolo cũ

v. tu dicis

Aduersario animũ adijcit qui timet

v. dij mihi mortales

*tuis, non minis terreor. Alioqui*quod agis abdicando me, nisi ut non pugnem: incolumi rerum mearum statu, cogitabo de uictoria, cogitabo de uindicta. Si uerò cum hac me infamia dimittis, iam nunc dico, arma dimittã.*

* v. quid

SCHOLIA.

Duo enim genera scitis esse abdicationum] Citaui anteà locum è Quintiliano, lib. 7. cap. 5. huic omnino similẽ: Abdicationum (inquit) formæ sunt duæ. Vna criminis perfecti: altera imperfecti. Illa semper asperã abdicantis actionem habet: immutabile est enim quod factum est. Hæc, ex parte blandam & suadenti similẽ: mauult enim pater corrigere, quàm abdicare. At pro filiis, in utroque genere summissam, & ad satisfaciendum compositam.

Orbata proditrix. CC.LXXII.

QVI CONSILIA PVBLICA NVNCIAVERIT, CAPITE PVNIATVR.

Ad colligendum filij corpus, nocte processit mater. Comprehẽsa à cohortibus, & torta, indicauit auxilia uenire. Quibus oppressis, de uinculis effugit, & nunciauit cuniculum agi. Oppressis hostibus, rea est quòd consilia publica nunciauerit. C. D.

SERMO.

POTIOR *in hac causa, controuersia, quàm lis est. Lis enim circa*nudũ factum uersatur: in qua illæ sunt quæstiones, an hoc enunciare sit: an etiam si hoc est enunciare, quisquis enunciauit, puniendus sit: an hæc puniẽda, quòd enunciauerit. Cæteræ uerò controuersiæ, ma-*

* v. vnum

iorem tumultum habẽt: occisum præsidium, & oppressus hostis: & filius ille: & hac causa egressa portas. Hæc themata tractanda sunt omnia: sed curæ habendum, ut suo quidque loco tractetur.

DECLAMATIO.

QVI PVBLICA CONSILIA ENVNCIAVERIT, CAPITE PVNIATVR. *Possum mirari (Iudices) hac lege ream esse fœminam: neque ideo dico, quò modò non etiam grauius punienda sit, si mentem prodendæ Reipublicæ, perdendæ ciuitatis in hoc sexu deprehenderimus. Sed publica consilia quomodo in fœminam ceciderint, inuenire non possum: quam quidem ego posteà affectus necessitate meritò* *defendam: *interim defendere uerbis legis uolo. Nam vt confiterer sic enunciari consilia, satis poterit tamen uindictæ in eam expensum uideri per tormenta. Deinde nec consilia enunciasse uidetur, quę nobis rursus quid hostis ageret, enũciauit. Quod enim dicitur fecisse, indicasse uenire auxilia: hoc neque nostræ ciuitatis consilium, neque illius alterius iam tantùm consiliũ [fuit.] Enũciare uerò aliud esse quàm confiteri, nemo adeò ignarus est loquendi ut nesciat. Enunciatio, uoluntatem habet, & animum non coactum: cõfessio, expressi doloris* *multi *necessitatem. Sed intelligo non eam esse personam de qua loquimur, vt satis sit eximere*

v. defendendam

v. multo. al. expressam dolore multo. vel, doloris ab inuito

mere eam accusationi. Volo ire per singula, cùm tamen illud prius interrogauero uos (Iudices) an eadem ira, eadémque pœna dignos putetis eos, quos fortuna, quos uis, quos dolor coëgerit confiteri aliquid: & eos quos odium Reipublicæ, spes prædæ, amor hostis in hanc egerit proditionem? Quod si nullo modo apud quenquam bonorũ uirorum potest uideri simile, iam & quemadmodum in hostes inciderit uidebimus, & quanta nēcessitate confessa sit. Ac satis erat primum illud dicere, Quæ filium in prælium misit, cuius partus & sanguis in prælio stetit: cuius filius dum nihil charius habet patria, dum propulsare hostem, vel morte sua, vel sanguine, vel postremò corpore ipso morari studet, spiritum pro nobis *in certamine amisit: ita profectò institutus, ita à matre dimissus: hanc accusari æquum est, cui misereri satis non possumus? Nocte egressa est. Quis hunc in matre, quis miratur affectum, tanquam nouum? Ego uerò plura confitebor, & quæ forsitã planè admiratione eius digna sint: Noctem illam tenebrásque non timuit, horridam ipsius loci, in quo pugnatum erat, imaginẽ tulit. Hæc per sanguinem humanũ, & per fracta tela, & per mixta uirorum equorúmque corpora, quæsiuit filium suum: & ne in totum nulla sua culpa incidisse in hostes uideatur, planxit, & Deos inuocauit. Neminem puto hactenus irasci *calamitati huius. Cætera iam imputari ipsi non possunt. Hostibus confessa est (nondum dico cõtrà) illud satis est dicere, fœmina. Si meherculè primæ tãtùm minæ, ac timor ille exercitus, qui modò fœliciter pugnaue-

*v. incertũ in ea misit

*v. calamitatibus

rat, confudisset fœminam, orbam, stupentem malis: erat tamen res digna uenia. Confessa est dum torqueretur. Vbi tantum robur animi, ubi tam firmam solidámque mentẽ, quæ non dolore uincatur, non ignibus cedat, non uerberibus ingemiscat? hanc uerò satis fortiter, ac supra sexum suũ fecisse credo, quòd nihil dixit antequàm torqueretur. In his tamen necessitatibus, in his malis, num demonstrauit aditus, quibus in urbem uenire possent? num proposita nostra? num occultam ciuitatis uoluntatem patefecit? cùm torqueretur, minata est. At oppressa sunt auxilia à sociis missa. Si damna bellorũ deflere hîc (Iudices) uacat: plura perdidimus, & aciem illam quæ circa filium miseræ huius iacet: tot fortissimi ciues nostri ceciderunt. Si uerò lex ista belli est, si nulla unquã tam incruenta uictoria contigit, quæ non haberet aliquam tristitiæ recordationem: pensabimus omnia ista, uictoria. Recuso vt possit uideri secundis *ominibus, & quadam prouidentia pro nobis Deorũ immortalium, factũ, vt hæc caperetur? Intrassent ciuitatem hostes: nobis & somno sepultis, & *securitate ab omni cogitatione bellorum, totus subitò in uisceribus ipsius urbis, hostis apparuisset exercitus: nec prius desiisset, quin incenderet, opprimeret, diriperet. Hîc (si placet) fœminæ animum, & in amore patriæ assumptas culpate uires. Discussit uincula illa, quæ (vt parcissimè dicam) hostis imposuerat, fœmina, anus, torta rupit. Quæritis quo animo fecerit? Cogitate quid passura fuerit deprehensa: torta est antequam offenderet: iterum ingressa nocturnum iter, non

Nullum tantũ robur animi quin tormentis etiã interdũ succumbat

Nulla tã fœcũda victoria quæ tristitiæ nõ habeat

v. hominibus

Virgil. imitatio.

al. securis ab

*cõfusa tenebris, non periculo, vicit cursu ætatem, sexum, infirmitatem: *secuti ciues quicquid dixerat, quicquid fecerat mater. Salus ergo ciuitatis & victoria, qua nũc gaudemus, huic debentur. hoc est enunciari?* *v. secuti

SCHOLIA.

Neque illius alterius iam tantùm consilium fuit] neque (inquit) hoc ciuitatis nostræ cõsilium fuit: externa enim erãt auxilia, non domestica. Ergo publica consilia non enunciauit: cùm sua cuiusque populi ciuitatísque sint, publica consilia, ciuiliáque iura: nec sunt publica Romanorum, quæ sunt Latinorum aut aliorum sociorum publica consilia. At uerò (ait) neque illius alterius ciuitatis, vndè ueniebant auxilia, iam tantùm consilium fuit, sed ad actum peruenerat: ueniebant socij, aderant, in ipsa erant expeditione. Profectionem igitur, non consilium profectionis enunciauit. Hoc crimen apud Græcos τῆς ἐπαγγελίας appellatur. *secuti ciues quicquid dixerat*] fidem nunciãti habuere, agi cuniculum. Salus ergo, &c.

Debitor adulter. CC.LXXIII.

MARITVS DEPREHENSI ADVLTERI BONA POSSIDEAT.

ADVERSVS SPONSOREM SIT ACTIO, QVAE ADVERSVS DEBITOREM.

QVOD DEBITOR NON SOLVERIT, SPONSOR SOLVAT.

Quidam debitorem suum in adulterio deprehendit. Bona omnia ex lege occupauit: petit debitum à sponsore: Ille C D.

SERMO.

PRIVSQVAM *veniamus ad causam, præparare de-*

bebimus animum iudicis, pro ipsa persona sponsoris: non in illum reum, pro nostra.

DECLAMATIO.

PETITVR *à nobis pecunia, quam non accepimus, non consumpsimus, nec in usum conuertimus. Etiam cùm istud periculum est sponsoris, miserabile est: bonitate labitur, humanitate cõturbat. Hoc quò pertinet? non ut extorqueam uobis (Iudices) religionem: sed ut intelligatis, quod profectò cognoscitis, non esse exigendum à sponsore creditum, nisi iure summo. De quo priusquam loquor, etiamnum ea, quæ humanitatis & consuetudinis gratia dici solent, nõ omitto. Debitorem appellasti: cum ipso cui dederas pecuniam, egisti. Non enim aliter saluo pudore ad sponsorem uenit creditor, quàm si recipere à debitore nõ posset. Inhumanè exigis, iniustè petis: pecuniã quam credideras, recepisti: nihil mea interest, qua uia. quicquid est istud quod à te ad debitorem tuum peruenit, penes te est. Sponsor porrò in hoc accipitur, ne creditor in damno sit. Vis scire quàm sponsorem appellare non potes? & quoniam confitendum est eãdem esse causam meam quæ debitoris, nec tu aliud uideri uis: uolo sic agere, tãquam petas à debitore, semota illa ratione, quòd honestior persona sponsoris est: detracto eo quòd debitor adulter est, quòd deprehensus est, quòd punitus est. Fingamus ergo petere te à debitore, cuius nos sponsores sumus: respondere pro debitore tuo uolo. Recepisti omnia:*

Non ee exigendã creditum a sponsore nisi iure summo.

quæcunque possedi, ad te transierunt: in his quæ possedi, erat debitum tuum: totum habes, immò plus habes. aduersum hæc quid respondes? Lege mihi bona debitoris tradita sunt, quoniam eum in adulterio deprehendi. Nõ facimus *lege istam controuersiam: quid tamen continetur? vt ad te bona debitoris pertineant. Bona porrò quæ sunt? vt opinor, ea quæ detractis alienis deprehẽsa sunt. Finge alium creditorẽ fuisse eius, quẽ tu deprehendisti: num *dubiũ est quin quãuis ad te bona pertinerent adulteri, recepturus tamen suum creditor fuerit? *Ponamus cum debitore, sine spõsore, rationem: vt opinor, detracto ære alieno omni, detractis oneribus bonorum, quod residuũ ex patrimonio fuisset, id tibi lex concederet. Quem igitur calculum cum alio posuisti, ponas necesse est tecũ: nam patrimonij in alium transituri ea ratio est, vt primùm credito satisfiat. Partem tanquam debitor soluit, partem tanquam *debitum accipis. Etiam nunc fingamus alios creditores, & nihil in patrimonio quod supersit: id ut manifestius atque apertius dicam: sint ut possessiones huic deprehenso, sint mancipia, supellex: sit æs alienum, cui æri alieno non sufficiant ea quæ in patrimonio: occupabis mancipia, occupabis supellectilem, creditores inanes excuties, atque dimittes? Non potest hoc æquum uideri *tibimetipsi fœneranti. Omnia igitur ea quæ apparerent in creditum, & in æs alienum transissent: tu quanuis legem haberes, qua tibi adulteri bona deberẽtur, nihil tamen ex eius adulteri bonis, qui nihil haberet, recepisses. Sic ergo tecum debitor tuus lo-

al. legi, vel, lege ista

Bona cuiusq; intelliguntur deducto ære alieno.

v. debitum

v. Ponamus enim debitorẽ

Creditor cum debito consequitur suum recipere dicitur.

Deducenda sunt ea quæ debentur ex hereditate.

v. debitor, aliàs, creditor, & omnino rectius.

v. timet

Vbi nil est suũ nostrum amittimus

quitur, Bona mea, id est, quod liberum in patrimonio meo est, & quod propriè meum, ad te transire *debet, ære prius soluto: & quid interest ego soluam, an tu auferas? non debet ergò tibi is, cui pecuniã credidisti: multò minus ego, qui profectò solutus sum, si alter iam soluit. Quid enim alioqui facere me uis? integro statu debitoris mei, si à me petere maluisses, ad debitorem reuerterer: si debitor decessisset, & bona eius ad heredem peruenirẽt, ad hæredem redissem, id est, bona persequerer patrimonij, pro quo ego spopondi. Idem es reus à quo fui repeturus, si quid tanquã sponsor soluissem: nunc ad te trãsiit patrimonium: cœpisti uicem habere hæredis. Quid enim interest, iure testamẽti à defuncto ueniat ad te hæreditas, an lege adiuuante? si patrimonium mihi persequi licet, ad te redeam necesse est: ita istud quod accipere non potes, si posses accipere, solueres. Hæc de iure: illa iam de circunscriptione huius sponsoris. Ego fortiter spopõdi, sine periculo: pro quo homine? qui bona habebat: tu, quousque auaritiam perduxisti? Parum est fœnerare ciuibus, *si nec aliqua tua fraude factũ uidebitur, ut qui aliena pecunia utebatur, incideret in hoc potissimùm adulteriũ? Sed inciderit sanè: neque enim mihi causa pro illo hodie dicenda est. Quod protulisti habes: est *quod in rationes tuas, tãquam creditor referas: est quod in lucrum, tanquam maritus, referas.

v. debet. Legẽ prius soluo

Auferre.

fideiussor beneficium habet ne conueniri possit nisi excusso principali

v. sine

v. quod numerationes

SCHOLIA.

Bonitate labitur, humanitate conturbat.] Cũ pecunia cre-

dita ad sponsoris fideiussorísue periculum pertinet, hoc ipsum (inquit) miserabile est: qui quia nimiũ bonus, beneficus ac liberalis fuit, ideò facultatibus labitur, & cõturbat, non ob suum debitum, sed alienum: & principalis debitoris uel perfidia, uel contumacia. Conturbare autem is dicitur, cuius fractæ sunt rationes, & qui seu aliena iniuria, seu uitio suo, ad egestatem redactus est. Hinc nata locutio, quòd cùm antiqui magnam diligentiam adhiberẽt tabulis & rationibus conficiendis (vti ex Asconio ipso uidere est) in quibus nominum & obligationũ, quin etiam actionum omnium quotidianarum, separata & dispositа erant capita: qui iam in iis nullum teneret modum, & cuius accepti quàm expensi ita ampliores essent rationes, vt nulla spes unquã pariationis esset: factum est ut is rationes conturbasse diceretur, eo exemplo, quo signa testamenti conturbata & totum ius conturbatum appellamus. l. ad testium. §. si signa. ff. de testa. Pertinet potissimùm hæc locutio ad seruos, qui pecuniam præsentem à dominis acceptã, vt particulatim confecta ratione huc illúcque impendãt, dissipant tamen, & nulla mensura collocant. Vlpianus in l. cuicunque. §. item Labeo de instit. actio. Alphenus in. l. quidã fundũ, de in rem verso. Cicero li. 2. epist. ad Q. fra. Iocum autem illius de sua egestate, ne sis aspernatus. ad quem ego rescripsi, nihil esse quòd postea arcæ nostræ fiducia conturbaret. Cælius ad Cicero. lib. 8. epist. penult. Si aliquid apud te nos, si uir optimus gener tuus ualet, eorum fortunas non debes uelle cõturbare. Græci χρεοκοπεῖν appellant.

Conturbare quid.

Tyrannus fulminatus. CC.LXXIIII.

QVO QVIS LOCO FVLMINE ICTVS FVERIT, EODEM SEPELIATVR.

TYRANNI CORPVS EXTRA FINES ABIICIATVR.

Tyrannus in foro fulminatus est: quæritur an eodem loco sepeliatur.

SERMO.

IN *legum cõparatione, multa quæri possunt: sed variè in quaque controuersia. Interim quæri solet, an priuata altera, altera publica sit: & vtrum militaris altera, altera pertinens ad ciuilia officia. Hîc omnia ferè cætera paria sunt: vtra utilior & magis necessaria ciuitati sit, quærendum est.*

DECLAMATIO.

NONDVM *rem cõparo: interim vtrũ magis necessariũ putatis esse, seruari eam legem, quæ ad sepulturam alicuius pertineat: an eam quæ ad pœnam tyranni? si in totum lex altera tollenda sit, *nec [in] præsens modò tempus, sed in uniuersum: si neutra, [vtrà] tandem facilius ciuitas stabit? Icti fulmine vt eodem loco sepeliantur, quo sunt percussi, ad quam tandem ciuitatis pertinet utilitatem? At herculè ut insepultus abiiciatur tyrãnus, ad uindictã, ad securitatẽ pertinet. Nõ satis putauerũt maiores, eas pœnas aduersus tyrãnum cõstituere, quas possit excipere in uita. Multos magis tangit sepultura: ad cogitationem post se futurorũ, plerique grauius mouẽtur. Vultis scire? propter hoc litigatur. est ergò utilior. Quid si de eo quærimus hodie, ad quem leges, nisi in pœnã eius scriptæ, non pertinent? Exuit se tyrannus, & erigit:*

v. hæc

lego ad seueritatẽ. quæ enim securitas ab homine mortuo expectanda qui nil nocere possit solus autem hæc duo conjungere vt j fol. 129.

Sepulturæ olim magna cura.

erigit: supra leges [se] imponendo, extra illas se posuit. Hominem occidere non licet, Tyrannũ licet: expugnare domum fas non est, arcem expugnabit optimus quisque. Insidiatus ciui, etiam si non effecerit scelus, pœnas tamen legibus soluet: at qui hoc idem aduersus tyrannum fecerit, etiam si deprehensus fuerit, laudabitur. Lex præcipuè ista ad eos pertinet, qui alioqui sepeliendi sunt: idque uerbis legis ipsius manifestũ est, QVO quis loco fulmine ictus fuerit, eo sepeliatur: apparet non de sepultura quæri, sed de loco sepulturæ. Magis aliquanto esse contraria lex huic uideretur, si ita scripta esset, vt fulmine icti sepelirẽtur: tum enim ipsa sepultura illis assignari *videretur, non tantùm locus. Et porrò cui sepultura non dari debet, assignari locus debet? Sed tyrannus fulmine ictus est: non dico, quo loco, nec adhuc ad tractatum huius inuidiæ accedo: hoc illi proderit? Si nobis libertatem humanæ manus, & mortalia consilia attulissent, traherent publicis manibus corpus extra fines, & vnusquisque uexatione eius ludibrióque gauderet: nemo non suam manum esse quæ traheret, suas uires putaret: quoniam scelera eius atque flagitia ab ipsis Diis immortalibus cõdemnata sunt, quoniam patientiam nostram ac seruitutem numina non tulerunt, continget illi honor? Hoc enim uoluit ille qui fulmen uibrauit? hoc cogitauit, cùm illud noxium caput sacris flammis petiuit? parum erat sepeliri tyrannum, nisi in foro etiam sepeliretur? Quonam fato ego nostrã ciuitatem (iudices) laborasse *in illo homine crediderim? Si prætereà quæ ad-

*v. videretur. Num

*v. nullo homine crediderim

Nam locus monumenti al. nobis religiosus fiebat

uersus uos singulos uniuersosque fecit: partem speciosissimam ciuitatis, & celeberrimam *nobis ablaturus est. Si meheculè aliquis liberalis ciuis, imò si optimè meritus, in foro fulmine esset ictus: dicerem tamen excipienda quædã. Immò neque omnes casus prouidere legumlatores potuerunt: nec templa excepta sunt. Forum mihi quidem templum quoddam pacis uidetur, in quo iura exercẽtur, propter quod leges ualent: [id] bustis occupabimus, infaustis cineribus polluemus? Forum herculè potius relinquamus: tyranni sepulchro amittemus locum. An decorum, ut sepeliatur superstitione sola?

Nõ oẽs casus & cæt. †

forum templũ pacis.

PARS ALTERA.

SERMO.

EFFICI potest ut in comparatione legum, illud potentissimè dicamus, eam legẽ magis esse seruandam, quæ Deorum gratia scripta sit, quàm quæ hominũ. Aduersus tyranni ultionem, hominibus tantùm esse scriptam, & scriptam leuissimam partem ultionis: hoc uerò quod constitutum est, ut quo quisque loco fulmine ictus esset, eodem sepeliretur, religionis esse.

DECLAMATIO.

NEQVE hoc propter personam, neque in honorem alicuius scripsisse potest legumlator uideri: sed in reuerentiam Deorum. [Ergo] fas non est *hoc submouere ictum *loco, in quem ceciderant flammæ. ita [ibi] concremandum cor-

v. in sub. ict. illum in q. sederant. al. sed in r. Deorum factũ est ne submouere liceat in quem

*pus uniuersum putauerunt: *existimantes locum illum corpori datum, [qui] fulmini datus est. At tyrãnus fulmine percussus est. hòc magis omnia religiosè, & cum cura Deorum facere debemus. Sed in foro sepelietur tyrannus? magis mihi inter cætera, etiam hoc quoque prouisum esse facto à Diis immortalibus uidetur, quòd illi loco destinatus est. Nemo inire forum nostrum potest, quin uideat illud sepulchrum: protinus enim sequatur cogitatio necesse est, Tyrãnus fuit ille, & fulmine ictus est, & ob hoc pœnam Diis immortalibus dedit. Quotiẽs noxios crucifigimus, celeberrimæ eligũtur uiæ, ubi plurimi intueri, plurimi cõmoueri hoc metu possint. Omnis enim pœna, non tam ad *delictum pertinet, quàm ad exemplum.*

*v. existimamus

*v. dictum

SCHOLIA.

Nec templa excepta sunt] Verisimile est post *nec* particulam, aliquid deesse. videtur enim dicere, Lege qua agitur, templa quidem nominatim excepta fuisse, non forum aliáue huiusmodi loca publica. At in foro, pugnare legis exceptionem, quia templi loco est. Iam uerò (inquit) si ibi sepeliatur, amittemus locũ & iuris nostri esse desinet: nam ex publico, communíue loco, nunc nullius erit, quia fiet illatione mortui, religiosus. Cæterùm totus hic locus ita legebatur: *tyranni sepulchro mittemus locum: tu deorum.* Pars altera. *Vt sepeliatur, &c.*

Hæres ob adulterum fratrem. CC.LXXV.

QVI OB ADVLTERIVM PECVNIAM ACCEPERIT, IGNOMINIOSVS SIT.

Maior frater, minorem in adulterio deprehendit: *proro- *al. perrogãte

gante patre, & abdicationem eius promittẽte, dimisit: abdicatus est adulter. Mortuo patre, inuẽtus hæres qui *deprehenderat, ignominiosus dicitur.

v. deprehenditur.

DECLAMATIO.

QVI PECVNIAM OB ADVLTERIVM ACCEPERIT, IGNOMINIOSVS SIT. *Hãc legem aduersus eos primũ constitutã esse [cõstat] qui pecuniã acceperũt, ut adulterium cõmitteretur: ideóque ignominiam adiunctam, quòd uiderẽtur rem fecisse lenonis. Verumetiam *hi quoque tenentur, qui in pœnam commissi adulterij, pecuniam acceperint. Is tenetur, qui pecuniam accepit. In mea causa, utrum contendis pecuniã me accepisse, cùm dimitterem? Non probabis: alioqui si hoc putaris esse pecuniã accipere, abdicari fratrem, statim *detulisses. Posteà uidebo qua causa dimissus sit: interim nego hoc esse pecuniã accipere: sine dubio est tam manifestum, vt nulla interpretatione egeat, quid sit accipere pecuniam. Ego tamen non sum contentus hac defensione, nisi illud probauero, ne spem quidem pecuniæ oblatam. Quid enim mihi pollicitus est pater? si dimisissem, futurum ut abdicaret. Quis uetabat, substitui in locum abdicati, alium hæredem? Nõ possum ergo uideri, propter pecuniam dimisisse, etiã si propter *oblatam spem dimisissem. Hunc uerò quàm multa fuerunt, propter quæ dimitterem? si hoc tantùm me mouit, quòd fra-*

De adulterio transige: v. sui. re non licet l. Transigere C. de transact.

v. distulisses

al. hæreditatẽ, vel legatã rem. v. locatã tum.

ter erat: erat tamen satis plena defensio, & quòd minor frater, & quòd sub patre frater: vt etiam si ipsi nõ parcerem, tamẽ & patris & mea causa non debuerim *occidere. Nunc uerò quis dubitet exorari me debuisse, cùm pater peteret? Putemus nihil patrẽ esse pollicitum, nullam mihi ultionem præstitisse: quis non impium me, quis non sceleratum putaret, si non impetrasset? Nunc uerò promisit ultionem pleniorem, integris inuiolatísque manibus meis, & ipse pater seuerus: nec enim est quòd putetis defuisse ei grauitatem, defuisse ad uindictam animum: abdicauit: & non feciſſe hoc eum temporis causa, manifestum testamento fuit. Ergo nec pecuniam mihi pollicitus est pater, & ego alias causas dimittendi habui, quàm pecuniam: & ille abdicatus est, non vt ego lucrum facerem. Nec enim persuaderi cuiquam potest, eum qui abdicatus sit, hæc passum esse causa mea, *quãdo plenior mihi uindicta cõtigit. Breuis enim pœna mortis est: nunc diu eget, nunc diu malè audiet.

* v. accipere

* v. quanto

Breuis pœna mortis.

Bona raptoris qui se suspendit. CC.LXXVI.

RAPTA RAPTORIS MORTEM, AVT BONA OPTET.

Raptor se suspendit: rapta optat bona.

DECLAMATIO.

RAPTA RAPTORIS MORTEM, VEL BONA OPTET. Raptam hanc esse, pro qua loquor, cõstat: [&] ab eo raptam esse, cuius bona optat. Non negatur, lege datam

esse potestatem, vtrum vellet: cõuenit inter nos. Quid est igitur quod obstet? Negant dãdam esse optionem puellæ, quoniã perierit raptor. Id nulla lege exceptum, nullo scripto uerbo cautum est. Interpretatione igitur temporis nituntur. Videamus hæc qualis sit. Lex (inquit) quæ optare uel mortẽ uel bona permittit, hoc satis significat, ex duobus optãdum esse. Quoniam igitur iam alterum optari non potest, ne optioni quidem locus est. [Si] hanc legis uim esse *cõcederemus, si ex duobus esset optio eligenda puellæ, duo tamẽ hæc esse contenderẽ, natura & vi. Nec enim si raptor nobis subductus est, mors ipsa nihil est. Sed quomodo non satis est unum superesse, cùm etiam si duo essent, nõ potuerit optari nisi unum? & hæc duo ita demum petenti à *parte diuersa proponerentur, si essent iuncta: nũc uerò discreta sunt, ipsa legis scriptura, MORTEM VEL NVPTIAS: ita duo simplicia, singula sunt tamen. Præterea lex ita scripta est, ut eligi iuberet: posset opponi uel electioni, SI EX pluribus non esset: *uerum una optio potest esse, etiam singulorum. Et illud (Iudices) ante omnia intueri uos oportet, si quid lege *iudicãdum sit, spectare ut quàm minimum ex eadem pereat. Aduersarius enim queritur, aliquam uerbi interpretationem perire: nos, totam legem, totum ius. *Tolerabilior enim esset mihi cum aduersariis contẽtio, si quærerent, an hoc optare puella deberet: nunc id agũt, vt nihil optet: & noua quadam ac peruersa actione nituntur, vt bona raptoris optare puella non debeat, quia optare nihil aliud potest, quàm bona At nõ est æquum,

v. contenderemus

v. à patre d. prepo.

v. in

v. inclinandũ

v. Tolerabilius

& mortem raptoris cõtingere, & bona. Sed hoc eò pertinet, ut si mortem *optauit, optare non debeat bona. ita demum enim & mortẽ ei cõtigisse raptoris dicemus, & bona: æquũ est enim interpellari posse optiònem etiam facto ipsius, alieno uerò iniquissimum. Quare si per hãc *stetisset, ut raptor periret: quanquam possem dicere, illud non optauit, & legi non est satisfactum: haberem tamen aliquam rationem, saltem falsa eius calumnia: nunc quid fecit puella ut raptor moreretur? Itaque huic non tantùm in hoc labor est, ut bona raptoris accipiat: sed in illo maior aliquãtò, ut *nobis approbet, quid optatura fuerat, si uiueret. Duas enim sine dubio pœnas, aduersus raptorem lex cõstituit: alterã tamen mitem: *ne semper hac agitata & publica, tam crudeli lege & sanguinaria teneretur. Hodiéq; alioqui nónne meritò à uobis, meritò à ciuitate reprehẽderetur, si aliud nõ optãdo hoc ostenderet & *sciisse raptorem, quid ipsa esset optatura? Hinc transeunt ad coniecturam, & suspicari uos uolunt ea, quæ probare nõ possunt. Non enim (inquiũt) esse credibile, periturum fuisse raptorem, nisi hoc optaturam sciisset puellã. Ante omnia, cùm dicitur sciisse: illud ostẽditur, posse probari quo modo scierit. Quæro enim à uobis ipsis aduersariis, quo modo colligitis sciisse eũ, cùm non *liqueat hoc uobis? Si quid est, afferte & ad iudicẽ. Vnum argumẽtum est ipsum, quòd perierit. Hoc etiam si mortis fecit metu, potuit tamẽ naturaliter fuisse timidus: etiam nullo accepto signo, propter quod uitã desperaret, cõfusione tamen, & proprio animi sui periisse mo-

al. optabit

v. testiu sed

al. vobis

v. nec s. h. cogitata & publicata cr. illi: & sanguinarie teneatur

v. feciisse

v. liceat

tu. Nunc uerò credibile non est, quenquam perire mortis metu. quid enim timuit *v. alterius *vlterius? Quare etiam credibilius uidetur mihi, idcirco periisse eum, quòd optaturam puellam bona existimaret. Sunt enim plerique, qui mortem potiorem, quàm egestatem putent: quibus delicatè educatis (ex delitiis enim hæc licẽtia* *nata est) intolerabilis uideatur nuda illa uita, & omnibus quibuscunque antea abundauerunt, destituta. Hoc igitur est credibilius: & hoc puella uoluit, & in hoc perseuerat. Et certè nulli tolerabile, aut æquum uideri potest, in grauissima iniuria,* *qua uirginitatem perdidit,* *qua florẽ ætatis amisit,* *qua prima illa gratia apud maritum futura, prærepta est, neque mortem optauerit, neque bona accipiat.*

Mors multis potior egestate.

al. facta. v. sancta

v. quia, & quæ

SCHOLIA.

Mors ipsa nihil est.] Etsi mortuus sit raptor, ideóque mihi subductus (inquit) ne mortẽ eius optare possim, neque etiam nunc bona, quia, vt cauillatur aduersarius, ex duobus sit optio: natura tamen, ἡ τῇ δυνάμει, duo sunt, quæ optare possim. Nam cùm morimur, nõ ita malè nobiscum agitur, vt nostri nec post mortem nihil sit reliquum: & mors ipsa, in rerum natura nihil sit. Quin animus, potior nostri particula, uiuit & uiget, cuius uel mors quædam (quod Christiano absit) optari potest. Prætereà qui raptor semel in reatu hac uita functus est, ita adhuc uiuere iuris fictione intelligi potest, vt si rapta ad magistratum educta, mortem exposcat: retrò non natura, sed vi & supplicio periisse uideatur. Hæc fortassè subtiliora sint: uerũ in re tam obscura, quia corrupta & deprauata, quid non experiri possumus? præsertim cùm hæ argutiæ è libris philosophorum

losophorum depromptæ, potisimùm ad scholam pertineant. *Si ex pluribus non esset*] hæc verba excipientis, & raptam præscriptione submouētis esse, equidem existimaui. Electio est de pluribus, inquit: ergo licet eā à lege habueris, nunc raptoris morte consumpta est. Sed iure ciuili certum est, in alternatiuis tot legata, tot stipulationes esse, quot sunt res, quia discretæ & separatæ: aliter atque si coniunctæ sint, qualis est, familia, grex, quadrigæ, &c. l. scire debemus .ff. de verb. obligatio. Et ideo re una extincta, manet altera in obligatione. Sic in hac optione legitima, licet raptor desierit esse, cuius mors optari possit: ius tamen optionis omnísque eligēdi facultas, ad raptoris bona delapsa est, ut ea sola, ab initio, re integra, optari potuere. Hæc aliis obscura, Iureconsultis sunt peruia.

Legatum alternationis.

Prægnans adultera. CC.LXXVII.

SVPPLICIA PRAEGNANTIVM IN DIEM PARTVS DIFFERANTVR.

Prægnantem in adulterio deprehensam occidit maritus: reus est cædis. Contradicit.

DECLAMATIO.

CVM *reus agor cædis, nihil fortius confiteor, quàm à me occisos homines: &, si quid numerus quoque adiicere inuidiæ potest, duos. Verùm istud non potest uideri sæuitia, non crudelitas, quæ per leges uenit: occidere adulterum licet, cum adultera. Ex alia parte nascitur origo huius calumniæ: Prægnantem (inquit) occidisti: & supplicia prægnantium, lex differre in diem partus iubet. Vt confiterer hoc esse*

Sæuitia videri nō ꝑt quæ legibus permittitur

ſupplicium, atque eo nomine appellandum: fortiter tamen dicerem, Leges omnes *quæcũque de ſuppliciis ſcriptæ ſunt, ad eos pertinere, qui damnati ſunt, qui in iudicio conuicti, qui per ministeria publica, & carnificum manus occiduntur.* Nam *& cæterorum ſupplicia, ante iudicium non ſolẽt eſſe, & non niſi per magiſtratus exiguntur, non niſi certa lege ordinationũ.* Hoc, *inſcriptum eſt mariti dolori: hoc, iuris ille conditor, inſcriptórque legis huius, uoluit eſſe priuatum.* Non *magis ergo tempus aut diem præſtituiſſet adulteræ, quàm manum carnificis, quàm ſentẽtiam iudicis, quàm imperium magiſtratus.* Quid *ſi ne differri quidem hoc ſupplicium poteſt? non enim dubiũ eſt, quin lex de his loquatur, qui quandoque *ſint in* Reipublicæ *poteſtate.* Damnatus *aliquis, cuſtodia publica continetur, carcere cõtinetur: poteſt de hoc ſuppliciũ ſumere magiſtratus cùm uoluerit.* Adultera *dimiſſa, non redit in manum mariti.* Nec *hoc tantùm in lege eſt, ut adulteræ ſupplicium differri non poßit: ſed illud etiam, ut non tantùm adulteræ parcant.* Nam *lex, cùm occidere mihi adulterum cum adultera permittit, manifeſtè illud oſtendit, non poſſe eos diuerſis temporibus occidi: ac ſi alteri remittatur ſuppliciũ, impunitatem etiam alteri dandam.* Ergo *non ſolùm prægnantis ſupplicium (vt etiam ſic loquamur) ſed etiam adulteri non differendum tantùm, ſed tollendum omnino fuiſſet.* Quòd *ſi hoc quidem ſupplicium appellari cõuenit (habẽt enim omnia hæc nomina ſuam proprietatem) non ſemper homo ſupplicio affectus dici poteſt: non*

ministeria publica

v. fit

Adultera in ipso adulterio debet interfici.

Pertinet hoc ad leg. 12 tal.

vbicunque [leges] pœnam habẽt, etiam supplicium est. Nomen hoc, est publicæ animaduersionis nomẽ, exactæ per magistratus pœnæ. Indignum fuit occidere eam, quæ prægnans facta est. Nondum dico quãtum grauius peccauerit: interim, cuius *misereretur? infantis ex adulterio fortasse *concepti? Et, Iudices, interrogo uos cuius rei gratia legem cauisse existimetis? illius qui erat cõceptus à nocẽte fœmina? non est credibile legem prospexisse ei, cui rerum natura [lucem] datura fortasse non erat: qui an nasci posset, dubium fuit: qui etiam odium, ex ea quæ conceperat, merebatur. Quare ergo scripta lex est? pro patribus qui nihil fecerunt. Indignum enim uisum est, etiam si mortem meruisset mater, auferri filiũ innocenti patri. Dixero, Lex pro me scripta erat: non potest uideri cõtra me ualere. In hac uerò, ne illius quidem, quicũque futurus sit, mouere uos miseratio potest: quis enim illum agnosceret, quis *educaret, cùm manifestum esset ex crimine & flagitiis ex ea re, quę morte punitur, esse conceptum? Ipsam uerò adulteram, adeò oportuit occidi, vt nulli unquã irasci magis leges debuerũt. Vltra cõmune flagitium est: prægnans adultera aliqua hoc tẽpore, quo saluo pudore à marito secubaret, cum adultero uoluta-ta est. Et cùm animalibus mutis, etiam quorum libido [nulla] ratione cõtinetur, hæc tamẽ sit natura, vt posteaquam conceperint, omnem refugiant venerem: Matrona ne pudore quidem partus (vt vos dicitis) iam instantis, moueri potuit, ut pudicitiam, si non marito, *at futuro certè filio præstaret? Illa igitur prior damnauit uen-

* v. miseretur
* v. concepit:
* v. educeret
* v. aut

trem suum. Victurus autem fuit ille, si ego adulteram nõ occidissem. Non *nouimus hos mores turpissimarum fœminarum, vt oderint puerperia? vt filios, uelut indices ætatis, abominentur?

v. nouissemus

Turpes fœminæ puerperia oderunt.

Expositor petẽs cũ forte. X. milia. CCLXXVIII.

VIRI FORTIS PATER, DECEM MILLIA ACCIPIAT.

Is qui uidebatur filium habere, decem millia cùm ille fortiter feciſſet, accepit. posteà iuuenem pater naturalis agnouit: solutis alimentis recepit. petit decem millia.

DECLAMATIO.

DECEM millia à me petis: quo iure? qua causa? credidisti, an deposuisti? an ex alicuius rei uenditione, precium ad te pertinet? Nihil horum, nullus inter nos contractus fuit: nisi quòd mihi nuper aliquid debuisti. Legem affers, qua patri uiri fortis, decem millia dari oportet: cuius quidem summæ si non præstetur fides, petitio (vt opinor) à Republica est. Nam ut iam constet, uter accipere debuerit, si patri debetur, debet Respublica. Viderimus an ego à ciuitate, *an ego [à Repub.] accepi id, quod tibi debebatur. Puta me in præsentia cõfiteri: repetet fortasse qui dedit. Interim tibi non alius debuit, quàm qui mihi dedit. Sed nolo nunc agere etiam Reipub. causam: & sic respondere tibi, tanquam istud à magistratibus petas, Non est tempus hoc actionis istius: quando enim filius tuus fortiter fecit? multum iam trãsisse tempus, ante

*hanc actionẽ confiteberis. Interrogabo vbi fueris. etiam si te peregrinatio detinuit, etiã si absentia in causa fuit, quominus acciperes: dicam tamen, pleraque iura tempore circunscribi. Si uerò & in ciuitate fuisti, & præsens eras cùm honoraretur filius, vt nunc res est, tuus: interrogo, cur non petieras? nam ut non acceperis, sufficit hoc, quòd non petisti. Non eras illo tempore pater, quia nesciebas te esse. Non debebatur igitur tibi eo tempore, quo Respublica debuit. Illud quoque interrogo, quomodo factum sit, vt ego acciperem? Pater uiri fortis eram. quorum vtrunque breuiter ostendere iudici necessarium est: & me tum patrem fuisse, cùm decem millia debebãtur patri uiri fortis: & te non fuisse: ideóque te non accepisse. Patres enim non tantùm natura & illo initio continentur: satis est plerunque ad hoc ius, *videri. Num dubium est, quin si intestatus deceßissem, antequam tu agnosceres, aditurus ille hęreditatem, quasi filius, fuerit? num dubiũ est, quin si honores peterẽ, profuturus mihi tanquam filius fuerit? num dubium est, quin si (*quod lõgè ab eius animo & moribus abest) pulsasset patrem, non iniuriarum tantùm lege teneretur? si occidisset, non cædis tantùm lege pœnas daret? Quòd si hæc omnia in confesso sunt: ne Magistratus quidem errauerũt eo tempore, quo decem millia mihi dederũt. Si intestatus tu deceßisses, ad alios quoslibet tua perueniret hæreditas. Vis scire quàm pater non fueris? recipere illum, nisi solutis alimentis nõ potuisti. Lex tibi dicit, Alienus est: & tibi, vt pater esse incipias, emendus. Iam illa profectò citra*

pleraq; iura tempore præscribuntur.

v. videri non. & sup. nõ etiã reuera patrem esse.

v. quid

interrogationẽ ſunt: cuius tulerit nomen: [in] cuius cenſum delatus ſit. Nimiũ diu de re iudicata. Reliquũ eſt vt intueamur, uter noſtrũ hac pecunia dignior eſſe uideatur. Et (vt breuiter dicam) tu expoſuiſti: ego ſuſtuli. Scite cœpturũ altius, ut dicas, genui. Hoc eſt, quare tibi debeamus iraſci. quãtum enim ad te pertinet, non haberet Reſpublica uirum fortem: aut *illum feræ lacerauerunt, aut aues diripuerunt, aut aliquis (quod multò ſit indignius) ſuſtulit leno, aut laniſta. ex meis ille *beneficiis natus eſt. Intuẽdum nobis etiam illud præcipuè eſt, quæ cauſa conſtituẽdæ legis huius fuerit: aut unde ortum ſit, ut non contẽta ciuitas fuerit, præmium ipſi uiro forti dediſſe, ſed etiam patrem huius honorandum cenſuerunt. Ideó ne honoratum putamus patrem, quòd genuerit? at eò magis præmio dignum ciuitas exiſtimauit, quòd educaſſet, quòd impenſas feciſſet? Vis ſcire quàm hoc uerum ſit? pecunia honorauit. Si quid *pietatis eſt, quod imputare nos Reipub. *propter alimenta poſſumus, illud eſt Sic educaui, talia præcepi, ſic formaui mores. Non eſt ſatis hoc indignum, quòd talem tibi filium feci? Sed hæ vtcũque uideri poſſint tolerabilia: illo tempore quo pugnabat filius noſter (vindicabo enim mihi ſemper hoc nomen, neque à beneficiis meis appellatio iſta diſcedet) qualis uterque noſtrum fuit? non ego ſollicitus, de *muris pependi? non ego omnes accepi ab acie redeuntes? non nuncios ſollicitus captaui? at tu ſecurus eras, tanquam id quod uolueras, cùm exponeres, contigiſſet. Agè, redeuntis vulnera quis *religauit? ſanguinem quis abluit? ad

ſup. quantum in te fuit

v. veneficus

Patres no quia genuerunt sed quia bonis moribus imbuerunt a filiis honore prosequuntur.

v. pietas

v. præter

al. ſollicitus de armis, &c.

v. relegauit ſang.

tẽpla quis duxit? quis gratulatus est? **Sciebas hoc iam non esse officium tuum. Nam confiteris ad te hæc nõ pertinuisse, dissimules licet: &, uideatur alioqui hoc cõtra causam meam, sciebas: & illum esse apud me passus es. Hæc decem millia agnouisti: non te mouerunt tituli adolescẽtis, non illa gloria de eximia uirtute, quam ego præceperam. Hac fiducia alimenta soluisti,* **computasti mecum, ut solus omnium mortalium expositum receperis, & lucrum feceris?*

v. Sciebas ne iam tuum esse officium tuũ. Ha.

v. soluisti computas.

Dives speciosi adulter. CC.LXXIX.

ADVLTERVM AVT OCCIDERE, AVT ACCEPTA PECVNIA DIMITTERE LICEAT.

Dives pauperem speciosi patrẽ, de stupro filij appellauit: ille tacuit. iterum adiecta pecunia, appellauit: ille tacuit. Tertiò appellatus, vxorem filio dedit. Puer diuitẽ cum vxore sua deprehensum, accepta pecunia dimisit. abdicatur à patre.

DECLAMATIO.

DRIVSQVAM venio ad æstimationẽ criminis, & propriam iudicij huius summã: necesse habeo id dicere, quod in oculos vniuscuiusque vestrum (Iudices) incurrerit. Abdicatur puer: nolite illum æstimare ex hoc, quòd maritus est. in quo illud præcipuè (Iudices) uereor, ne apud animos uestros suspectus sit impudentiæ, ac uideatur intra hos annos nimium citò uirum egisse: vxorẽ pater impuberi dedit. Quid igitur hęc ætas committere potuit

tanta animaduersione dignum? Lex abdicationis, aduersus ferociam* iuuenum constituta est. Hæc uerò infirmitas, adeò nocentis nomẽ non recipit, ut uix recipiat innocentis. Si tamen perseueras abdicare, tanquam iuuenem defendam. Vultis igitur dicam illa (Iudices) omnibus ferè abdicationum iudiciis vulgata pro liberis? Nõ ego luxuriatus sum, non ego meretricem amaui, non paterna bona uitiis cõsumpsi. Sed si hoc proposuero, respondebitur (potest enim) Adulteros (inquit) non occidisti. Dicamus & tanquam pro marito: Non habes ius abdicãdi, propter hoc quòd lex huic permisit. Vereor ne risum mereatur hæc defensio mea, tanquã hic utrumlibet potuerit. Sanè marito uel* occidere adulterum, uel accepta pecunia dimittere licet: nõ potes propter id irasci, quod iura huic permiserũt. Loquatur maritus cum animo suo, loquatur cum affectu suo, cum propria animi sui natura. Si propter hoc licet abdicare: istud quod fecit maritus, non licet: alioqui enim tolerabilius & certè humanius erat, arbitrium uel occidendi adulteri, uel accepta pecunia dimittẽdi, transferri ad patres: quoniam certè leuius est uetare aliqua, quàm* punire. Sic defenderetur, si de iure tecum ageret: ipsius uerò facti, uel hoc* modo tibi rationem facilè reddidissem: Nõ est istud turpe, quod lex permittit. Accepta pecunia dimisisti. nisi oporteret, nec liceret. An parũ sancti illi uidẽtur fuisse maiores, illi constitutores iuris, qui ciuitates adhuc, uelut antiquo illo errore confusas, ad certam uiuendi formam redegerunt? illis non est uisum nefas, accipere

al. iuuenilem. v. iuueni

v. occiderit adulterium

v. quã punire sic defendetur: sed iure

v. modo ad orationem f. rediissem

cipere pecuniam. Sed * & ad hanc, pœnã animaduersionis [pertinere] putauerũt: sicut pleraque delicta puniuntur: nec enim semper usque ad mortem perueniũt. Credo autem illum, quisquis fuit legis huius constitutor, illa intra se cogitasse, Nõ omnium animos maritorũ durare ad sanguinem: esse quosdam mitiores, qui ne conspicere quidem cruorem sufficerẽt: multi se à gladiatorum vulneribus auertũt: & tanquã nemo dubitet * vel illud spectaculum in parte esse pœnarum, tamen nequissimorum quoque hominum suprema pericula, * gratiam de spectaculo habuerunt. Cogitauerunt quanto esset difficilius occidere: ac scierũt futurum, vt si unam hanc mortis pœnam contra adulteros constituissent, sæpius impunè cõmitteretur adulterium. Constituerunt ergo pœnã, * [qua] seruãdo [adulterũ,] prospexerũt infirmioribus, prospexerunt lenioribus. Forsitan cogitauerũt & illud: non omnibus futuras esse uires. ita temperauerunt * seueritatẽ, ut uindicaret se quomodo quisque posset. Dixi tanquam pro iuuene, dixi tanquam pro marito: dicendum est tanquã pro impubere. Non meherculè satis constituere apud animũ meũ possum, an huic licuerit adulteros occidere. * Quo enim tãdem modo defenderetur filius tuus, si quis extitisset, qui diceret, Occidisti homines nondum maritus. nec enim vis ista nominis huiusce, appellatione * prima consistit: nec satis est maritum tantùm oculo putari. Posteà nudari filium, atque in conspectu iudicum constitui coëgisset: atque interrogaret, an ille maritus esset, qui fieri pater non posset.

al. & addendam hanc p. a. putauerunt

v. & lego quamquã

v. gratiã (de spectaculo loquor) cogitauerũt. Quãto

v. & seruãdo nõ

v. seueritate: vt vindicare

v. Quod

v. primo

Q

v. tanquam

Ac si tantum illi* quantum adultero iraſceris: ſatis erat hoc dicere pro filio tuo: Puto, nondum habebat mariti dolorem. Ad vulnera adulteri, & cædem, & triſtiſſimum* occidendi hominis miniſterium, magno quodam impetu, & (ut ſic dixerim) furore opus eſt. Nec miror eos concitari, qui ueterem matrimonij conſuetudinem, qui pudorem cubiculi, qui ſpem liberorum expugnatam eſſe credunt: qui illos occultos atque inenarrabiles patiuntur æſtus. Non poteſt uxorem ſuam ſic odiſſe, qui adhuc amare non potuit. Verùm illi quoque parti reſpondendum eſt, qua uindicandum priorem iniuriam fuiſſe dicit. de qua hodie dum abdicat, multa uehementer grauitérque dixit: cùm fieret, tacebat. Nõ exiſtimo adeò inimicum filio ſuo patrem, quanuis abdicet, ut aliquid turpiter ſuſpicetur, præter id maledictum, quod ipſe audiuit, quod intra uerba conſtitit, maximo atque admirabili potius experimẽto, grauitatem huius pueri,

v. occideri

Magno impetu & furore inuitatus qui alterum occidit.

Mariti dolor magnus ex uxoris adulterio.

v. ſeueritatúmque iudicis

* ſeueritatémque (Iudices) diligetis: quia is qui tantùm nefas concupiuerat, ipſum puerum appellare non auſus eſt. Facilius illi fuit loqui, cum hoc patre, hoc ſeuero: & loqui non ſemel, & pecuniam polliceri, & adiicere precium. Tum iſte tamen non adiit magiſtratus: non uociferatione ſaltem inuidiam facere apud populum conatus eſt: tãtò faciliùs eſt exigere magnum animum, quàm præſtare. Si hominẽ occidere facilè eſt, tum fieri opportuit, cùm de ſtupro filij tui loquebatur: cùm tuarum id partium, tui animi, tuarum etiam* uirium fuit. Nam fingamus ſanè iſtud matrimoniũ fuiſſe, quis* tan-

Facilius exigere, magnũ animũ quã præſtare.

v. iurium

al. tandem

tum omnium mortalium hoc exigat, ut fortius uxor, quàm filius, uindicetur? Sic ego hunc defenderem (Iudices) si occidere noluisset. [Sed] rursus mihi ad id redeundum est, quo defensionem huius ingressus sum. *Ecquid uos cogitatis ætatem, ecquid uidetis annos, ecquid semoto illo nuptiarum *uano atque inani tantummodo nomine, uirum esse cogitatis? & dignum qui abdicetur, quòd hominem non occiderit? Itáne tu pater bonus es, qui charitate filij neglecta, imitatus es pueri infirmitatem aduersus eum, qui de stupro filij tui te appellare ausus est? quem punire, etiam si tibi moriendum esset, debuisti? *te huic irasci, qui ex duobus adulteris nulli eorum par erat? qui certè præstita *sibi [de pecunia fide, eum] quantum plurimum potuit, diu moratus, detinuit: dum pecunia affertur, dum *reperitur, dum numeratur, fuerat tuæ curæ, tuæ seueritatis interuenire. [At emissus est] emissus dicitur, qui poterat erumpere?*

al. vt fortior vxor, quàm filius tuus iudicetur? ait enim postea, nulli corũ par erat

v. & quid

v. in vno

v. tu

v. tibi

v. repetitur

SCHOLIA.

Lex abdicationis aduersus ferociam] Hic locus elucidat illum declamationis CCLIX. suprà, Fulmen istud patrum, aduersus ferociam adolescentiæ datum est, &c.

Dicamus & tanquam pro marito] Patet ex declama. CCLXXV. atque ex iure nostro, quicũque ob adulterium pecuniã acceperit, eum famosum esse, quia id est lenociniũ agere. Sed marito, sicut nec ea iura quæ tãdem in Pãdectas relata sunt, omnẽ omnino adulterum, nec vbicunque deprehenderit, permiserunt occidere: quia mariti calor & impetus facilè decernentis fuit refrænandus, vt eleganter à Papiniano scriptum est, de adulteriis lib. 1. nec facilè

uia concedenda, quò uiri maximè confugerent, leuibus & momentaneis suspicionibus offensi; potiúsque hoc ius ad patres translatum est. Ita siue illo antiquo iure Romanorum, quo uelut in magna paupertate pœnæ omnes erãt ferè pecuniariæ: siue legibus Atheniẽsium, ut ex oratione Lysię ὑπὲρ τοῦ ἐραστοθένους φόνου colligi potest, marito nõ etiã alij citra fraudem infamiæ, pecunia accepta, & id pœnæ quidem non precij nomine, adulterum dimittere licuit. Ergo iustæ non sunt hîc abdicationum causæ, nec huiusmodi ut à iudicibus approbari debeant, siue hunc impuberem iam maritum appellare placet, quia quod licuit, fecit: siue ius mariti ætas impedit, quia uirium excusationem habet, quòd simul adulterum cum adultera in ipsa turpitudine καὶ ἐν ἔργῳ occidere non potuisset. *Postea nudari filium*] Adhuc enim in masculis id obseruabatur, ut non solùm ex annis, sed etiam ex habitu corporis & aspectu pubertas æstimaretur. Vlpia. in frag. tit. de tutelis. Liberantur tutela masculi quidem, pubertate. Puberem uerò Cassiani quidem eum esse dicunt, qui habitu corporis pubes apparet, id est qui generare potest. Proculei autem, eum qui quatuordecim annos expleuit. Verùm Priscus eum puberem esse, in quem utrunque cõcurrit, & habitus corporis & numerus annorum. Virgilius, *Alter ab vndecimo tum me iam ceperat annus.* vbi Seruius, Benè cum annis iũgit habitum corporis. nam iure pubertas ex utroque colligitur. Quod ius (si Diis placet) etiam à Pontificibus nostris conseruatum est cap. puberes de despon. impube. sed decenter & pudicè emendatum à Iustiniano, sententiam Proculi secutus l. ult. C. quan. tuto. uel cura. esse desi. & in Institu. ubi etiam Theophilus. *Qui certè præstita sibi de pecunia fide*] Et hic mancus corruptúsque locus sic restitui potest commodissimè meo iudicio, ut ad quintum caput legis Iuliæ pertineat. de quo Vlpianus in l. 25. ff. ad leg. Iuliam de adulte. hoc modo, *qui eius rei testãdæ causa*

Cur pr̃ibus plus liceat qual maritis

Pœnæ apud vetustiss. Romanos omnes fere pecuniariæ.

Pubes in quem concurrit & habitus corporis & numerus annorum

adulterum quantum plurimum potuit, retinuit. & postea, *remissus*, non *emissus*, vt cum Vlpiano loquamur.

Raptor reuersus CCLXXX.

RAPTA RAPTORIS AVT MORTEM OPTET, AVT NVPTIAS.

Quidam rapuit & profugit. Raptam pater alij collocauit. Rediit postea qui rapuerat: vult illum ad magistratus educere pater: patitur ille se educi: rapta tacet: maritus contradicit.

SERMO.

*ELECTIONEM *oportet esse submissam & blandam. nam primùm omnium dicendũ est ei aduersus socerum: deinde ita dicendum est, vt sciamus *hunc agere, qui ut socer sit, præterea à causa illius nihil habeat firmius quam [si] sit aliena. Etiam sollicitudo quodammodo tẽperanda est, ut neque desperare, nec securus esse uideatur. sed modus & color declamationis sic ducendus est: quæstiones illæ erũt, an *educi rapta nisi protinus possit: an etiam tempore interposito possit, possit tamen post nuptias: an quia antè deduci non potuit raptor, nunc educi debeat: quo animo pater educere ad magistratus uelit: an patiente eo qui educendus est, contradicere liceat: an æquũ sit quo animo hic educat. [Alia] scio posse quæri: *at illa quæstio quæ ad personam *pertinet, in prima parte ponenda est, quæ à me supra constituta est. Ego *alioqui in hoc etiam themate ordinem spectaui, quo loco ponitur illud quòd tacẽte raptore hic loquatur, quid uelit *spectare: & illud, quòd [hoc aliquantò ma-

al. orationem

v. hoc a. cùm vt socer sit. Præterea. al. fingamus hũc agere.

v. duci.

v. queri an v. pertinet. Et in

v. aliquid

al. expectare

gis ad se, quàm ad raptorẽ pertinet.] Affectibus, qui sequuturi sunt, magis hæc quæstio, quàm ulla alia coniuncta est.

DECLAMATIO.

SI contradiceret ipse qui rapuit, id est, si timeret: sic pro se ageret, Educere tibi ad magistratum raptorem non licet, nisi statim: quare? quoniam omnium uel pœnarum uel præmiorum tempus, aut constitutum est, aut præsens: quotiens finitur, dies expectandus: quotiẽs uerò nõ differtur, præsens est. Itaque * sicut si dies finiatur, nihil ultra eum iuris futurum est: ita die nõ præfinito, proximum esse manifestum est, [ut] nihil ultra proximũ * ius sit. Id porrò quod in quolibet iure alio manifestum foret, in hac lege apertius est: quid enim dicit? RAPTA RAPTORIS MORTEM VEL NVPTIAS OPTET. Neutra res est, quam differri oporteat: * siue is est raptor qui pœnam mereatur, non meretur aduocationem: siue ignoscitur raptori, non debent habere moram nuptiæ uel inchoatæ. Si tantum non statim educeres, * hæc fortiter dicerentur: nunc educere uis post nuptias. Vtrum igitur iure prius, an æquitate consistes? ius ipsa legis positione manifestũ est: nam cùm raptam educi in hoc iubeat, ut mortẽ uel nuptias optet: manifestò ostendit eam educi oportere cui utrunque liberum sit. Prætereà iam ne raptæ quidem nomen habere * potest, quæ nupta est: sicuti * nomen pu-

v. sic dies

v. iussit id porro

v. suis siue is

v. hoc f. ducerentur nunc

v. post. v. numen.

pillorum legitimo tẽpore finitur: sicut orbam nemo post nuptias dixerit: sicuti uirginis appellationẽ, nox illa maritalis aufert: ita ne rapta quidem dici potest, quæ maritum habere cœpit. Licet igitur* raptæ permissum sit quocunque tempore optare, nuptæ optare permissum non est. Hæc ex lege manifesta sunt: illa ex æquitate. Ante omnia non tam durã esse lex uoluit conditionem, ut semper raptor puniretur: ideo & misericordiæ locum fecit. Et idcirco iam non ad ipsum tantummodo qui rapuit, sed etiam ad eum qui* contradicit pertinet, qui certè nihil peccauit, qui certè remanere potuit. Hoc loco mihi illud opponitur, non potuisse antè educi eum. Quasi uerò interfit causæ, qua ratione ius interierit. Profugerat (inquit) raptor. Scio quid facillimum sit dicere: persequutus* esses, inquisisses: si uerus hic dolor, si uera indignatio erat, non omisisses. Non hoc illi profuit, quòd profugit: sed illud, quod redire permisisti. Fortasse enim contentus fueras, ac ipsa pœna exilij satis uindicatum te credideras. Ne illud quidem uerẽdum, ne raptoribus exemplum profugiẽdi permittamus, si optari aduersus eos amplius non potuerit. Satis enim magnũ supplicium hoc est, & certũ: nam is qui permãserit, sperare & nuptias poterit, etiam si mortem timebit: ei uerò qui profugerit, exilium sine dubitatione erit patiẽdum. Hæc diceret ipse, quæ nũc ego dico quoniam ille non dicit, & obstare nihil hoc loco putat ius. Si nõ possem reddere rationem (Iudices) quantum mea interesset id quod uindico, illud tamen respondere: Pro iure loqui nemini non

Virgo

v. raptori

v. eduxit

v. esset, inquisisset, omisisset.

sollicitissimus

licet. Cõueniat inter vos fortasse: hoc est quod me solicitissimũ facit. Loquar tamen pro lege, loquar pro æquitate. Quid si uerò hoc (ut paulò antè dixi) aliquãtò magis ad me, quàm ad raptorem pertinet? periclitor enim nuptiis, periclitor matrimonio nõ una nocte cognito: nec propter errorem fortasse, nec propter iniuriam, sed *delecto, sed probato, sed imperato. Tentat me aduersus hæc socer spe fallere, & non palàm ostendit quid sit optaturus, *ita blanditur tandem actioni. Libenter (Iudices) credo, remansura est in meo matrimonio: [sed] misereor raptoris: neque ego primus *cœpi. Misereor: errauit fortasse. Vt scelus commiserit homo, dum periclitatur, etiã imago pœnæ me confundit: hoc cùm mihi accidat, quid accidere potest puellæ? Neque tamen illum defendo: fecit enim rem improbam, fecit rem inconsultam: sed exulauit, sed abfuit. Hæc si considerẽ: illud uerò ad metus pertinet: & tamen non ego de uxore diffido, non de animo illius dubito: alioqui minus sollicitus essem. Scio meruisse me ut amarer, scio obsequutũ, scio omnia maritalia officia plena indulgẽtia consequutam. Illud dubito quî possit [mei meminisse] cũ educta fuerit ad magistratus, cùm ille periturus accurrerit ad pedes, cùm produxerit propinquos, cũ amicos. Quare alius dicat uxori meæ, Amo, & ideo rapui? quare sit qui contra me *dicat, Miserè timeo fauorẽ illum populi, misericordiã ciuitatis? Quid autem fieri iniquius, pater, potest, quàm abduci mihi uxorem, propter quam aliquando raptor ausus sit reuerti? qui ipse satis iudicauit, nõ esse legi locum, quòd reuer-

al. dilecto. v. delicto
al. impetrato
v. ita blanditur. Tamẽ actioni libẽter
al. cœpi misereri
al. dicat, miserè amaui. Timeo

sus

*ſus eſt? Cõfundit me maximè ſpes illius: cũ timeret, profugit, ac nunc educi ſe patitur. Silentium quidem uxoris meæ, ego uerò neque ſuſpectũ habeo, nec timeo: decet hoc matronalem pudorẽ, & *ſi educta ad magiſtratus fuerit, hoc illam maximè facturã arbitror, ut taceat. Quare, ſocer, tu opta. ſi hoc quæſiſti educendo raptorẽ ad magiſtratus, vt cõfunderes, vt terreres, vt temet illius uindicares: intellectum artificium tuum eſt: nõ timet. Tuere nuptias quas uinxiſti, tuere matrimonium quod copulaſti. iſtum raptorem puta abeſſe.*

* v. *ſic ducta*

SCHOLIA.

Quintilian. lib. 7. Inſtitut. orator. cap. 9. Ratiocinatiuus ſtatus in has ferè ſpecies venit, an quod ſemel ius eſt, idem & ſæpius: an quod in vno, & in pluribus: an quod antè, & poſteà: vt, Raptor profugit, rapta nupſit: reuerſo illo petit optionem. *Quod tacente raptore, hic loquatur.*] nempe maritus qui contradicit. nam ſi quæ ſunt contradicendi partes, hæ potius raptori (vt quidem videtur) quàm marito conueniunt. Raptor enim præſcriptione vti poſſet, *Si non intra tempus agis, nec alij in præſenti nupta es.* Sed maritum, eſt aliquid quod ab hac contradictione dimoueat, cui iam liquet ſe virginem non duxiſſe: vt nunc de retinenda vxore minus ſollicitus eſſe debeat. Sed tamen hoc vel aliquanto magis, ad maritum, quàm ad raptorem pertinet, &c. quam lacunam ita repleuimus ex ſequentibus his, coniectura ducti: *Et idcirco iam non ad ipſum tantummodo.*] Noluit lex vt ſemper raptor puniretur, perpetuáque eſſet aduerſus eum accuſatio & electio. Ita fit cùm rapta nullam amplius actionem habeat, quæ non præſcriptione excludi poſſit, vt iam hoc iudicium non tantummodo ad raptorem, ſed ad maritum pertineat, atque adeò magis, quòd ipſe omnino nihil peccauit, nec vllam fugiendi cauſam habuit: eius verò intereſt ne ei vxor abducatur. Ergo præcedentia ſic dicta ſunt quaſi raptor contradiceret: ſequentia ſunt mariti ex ſe ſuo iure ſuóque nomine contradicentis.

Abdicandus cum gladio. CC. LXXXI.

Qui abdicabatur, contradixit: inter moras iudicij, ſtricto gladio occurrit in ſolitudine patri. rogauit, vt ſibi abdi-

cationem remitteret, & cogit iurare. iurauit ille, & accusat filium parricidij.

SERMO.

NARRATIONE *præparandum est, vt quoniam nulla certa causa est abdicationis, uideatur pater parricidij suspicione fecisse, & has insidias prœuidisse. Quæstiones illæ sunt, an ad legem parricidij satis sit probare, hoc in reo propositum fuisse: an hoc proposito huic fuerit.*

DECLAMATIO.

PRIMVM *hoc mihi responde, an occisuri habitu fueris: non enim tibi proderit dixisse,* Non feci. *Nũquam mens exitu æstimanda est. Nam & qui impetum in patrẽ stricto gladio fecisset, retẽtus, diceret, non occidi: si uenenum paratum deprehẽdissem, diceret, non occidi. quin etiam si permittitur ista defensio: & ille potest dicere se non occidisse, qui percussorem * suum miserit. Satis ergo est probare animum parricidæ. Superest vt cogitetis, an hic animum habuerit. Si occultius esset coniectura dicenda: dicerem, turpem adolescentem: dicerem, abdicatus est: & si innocens, magis potuerit irasci. Sed quid causam infirmo dicendo? in aliqua vos positos specula putate: [putate] illa quæ facta sunt videre. Abdicatus in solitudine est: locus opportunus insidiis: habet gladium, instrumentum parricidij: accedit ad patrem, manúque sublata, rogo, dicit, imò iubet. Non sunt enim*

In grauioribus delictis conatus punitur & habetur voluntas pro facto

* al. summiserit

preces, vbi negandi libertas non est. Vtriusque intuemini animum, & (si videtur) prius meum. Occisurum te non dubitaui: ideóque ille seuerus, negare non potui: reliqua à vestris animis interrogate: is qui armatus rogat, quid facturus sit, si non impetrauerit? duo sunt (opinor) inter quæ quæstio interposita videatur: hic si non impetrasset, aut occisurus fuerit, aut moriturus. non dico vtrum credibilius sit, vtrum facilius. Exorare me volueras: quantò opportunius alibi rogasses, alio tempore, cùm primùm abdicatus es, adhibitis propinquis, amicis? Quid facit ad preces solitudo ista? instrumenta sunt parricidij, hæc occasio, hic locus, hoc tempus. Si abdicarem te, moriturus fuisti: [ideo] reum parricidij ago. Quid superest igitur, nisi vt vindicaturus fueris eam, quam iniuriam vocabas? Non (inquit) occidi. Hoc quidem in genere nemo non defendi potest, cui uoluntas parricidij obiicitur. Non (inquit) occidi: si dicerẽ, difficilius putasti. SCELERA propius admota, plus habent horroris. si dicerem, obstitit tibi ius* minimũ, & tacita quædam illius* solitudinis religio. Nunc verò manifestum est, cur non occideris: distulisti hunc animum, dum hæres fieres.*

v. verum.

al. numinum

v. solicitudinis

Scelera propius admota plus habent horroris in hanc sniam j fol. 69. b.

Tyrannicida veste muliebri. CC.LXXXII.

TYRANNICIDAE PRAEMIVM.

Tyrannus cùm in arce duci iussisset cuiusdã sororem: frater habitu sororis ascendit, & occidit tyrãnum. eodem habitu magistratus illi, præmij nomine, statuam collocauit. iniuriarum reus est.

DECLAMATIO.

al. Amictus

ANIMVS *liber est, nec interest quo habitu statua ponatur: varia gentibus consuetudo est. Et hoc tibi honestius erat: inter multos tyrãnicidas notabilis eris, in eadem re, in qua pro sorore ueneris. Bella quoque insidias habent. Statua ergo tua non* trãsibitur: habitus faciet, ut interrogent transcurrentes. Iam illa tempora cogita, quibus senex aliquis narrabit, fuisse te qui inexpugnabilẽ arcem intrares pro sorore: puerum adhuc fecisse fortiter. Debes igitur mihi beneficium, quòd tyrannicidiũ tuum semper monstrabitur.*

* v. trãsibit vt al. monstrabitur.

Cynicus diserti filius. CC.LXXXIII.

Disertus Cynicum filium abdicat. CD.

DECLAMATIO.

* v. parente iste

al. abdicatus vel excluſus. v. excusatus

IN *quacunque parte, non* parentem te abdicarem. Ideo enim uos sustulimus, ut nobis obsequamini: & certè nullus accusatus à patre nõ probabitur, quàm qui non probat patrem. Scilicet nos stulti, qui forum, [qui] Reipublicæ dignitatem intuemur. Discede ab insipiente, ab insano. Sed non necesse habeo (Iudices) diu commendare uobis officia ciuilia, in quibus iam diu satisfeci. Omnis mihi*

actio in *dispicienda uita filij posita est: uidete, ut alia taceam, habitũ ipsum. Cæteros enim quos abdicant patres, sine narratione culpæ, abdicare non possunt: in hoc filio, satis est ad odium, habitum ostendere. Quis est iste filij habitus? quæ sordes? quid mihi hanc inuidiam facis, ut cùm habeas patrem, cibum ab aliis petas? Aduersus fortunã te exerces. Quid enim accidere grauius potest? frigus, famem pateris, ne quando accidant? & ideò aliquid pateris, ne quando patiendum sit? Vos verò nouo genere ambitus, adorationem miseria captatis. inde illa impudentia, quòd verecundiam inter crimina ponitis, & [timiditatis] appellationẽ quoque passim nuper dedistis. Omnis uerò philosophiæ tractatus [etsi] alienus moribus nostræ ciuitatis est, tamen utique placuerat. Nónne aliæ sectæ iustiores? attenderes Physicis: quæreres vtrúm ne ignis esset initium rerum: an uerò minutis editus & *mirabilibus elemẽtis, perpetuus hic mũdus, an mortalis esset. Viderint te alij: ego in te hanc patientiam corporis ferre non possum: in alias te spes sustuli: de dignitate tua cogitabam. Quòd si abdicationem ferre non potes, si carere hæreditate malum iudicas: deprehensus es, damno pecuniæ moueris, & detrimẽto famæ: & homo qui has ipsas opes quotidie incusas, tamẽ concupiscis. Dignus es igitur [abdicatione.] Verùm fateamur ea quæ sentimus, nec nos extra rerum naturam ambitus ponat. Cuius enim est hominis, pugnare cum moribus, [eius est] damnare se.

v. dispicienda vita filia

Abdicatio sine narratione culpæ nõ ficlat

al. innumerabilibus, vel insecabilibus

SCHOLIA.

Quàm qui non probat patrem.] Fortes nascuntur fortibus. meritò igitur hic abdicatur, quia Cynicus filius, ad urbanum & facundum patrem pertinere non uidetur. dissimilitudine morum non probat patrem. Et Varro quendam in testamento ita cauisse retulit, Si quis mihi filius vnus pluréue in decẽ mensibus gignuntur, ij si erunt ὄνοι λύρας, exhæredes sunto. Quintil. lib. 4. cap. 2. Sed in scholasticis quoque nõnunquam euenit, vt pro narratione sit propositio. Nam quid exponet quæ zelotypum malæ tractationis accusat? aut qui Cynicum apud Censores, reum de moribus facit, cùm totum crimen uno uerbo, in qualibet actionis parte, satis indicetur?

Adulter sacerdos. CC.LXXXIIII.

SACERDOS VNIVS SVPPLICIO LIBERANDI HABEAT POTESTATEM.

ADVLTEROS LICEAT OCCIDERE.

Quidam sacerdotem deprehendit in adulterio: & eum sibi ex lege impunitatẽ petẽtem, occidit. Reus est cędis.

SERMO.

AN *sacerdos adhuc fuerit deprehensus: id est, an eo momento quo deprehensus est, perdiderit ius sacerdotis: an si adhuc sacerdos erat, potuerit se postulare in hoc crimine. an* * *optare vsquam, nisi in publico possit.*

v. occidi

DECLAMATIO.

QVOD *mihi sufficit, adulterum deprehendi: nec enim vlla excipitur psona: & turpius est adulteriũ in sacerdote:* Legem *(inquit) habuit. hoc tale est, quale si ignosci sibi velit dux proditor, vitiator pupillæ tutor. Sed finge me ex*

*ſuſpicione egiſſe cum illo adulterij: nempe damnatus caruiſſet ſacerdotio. Adiice quòd lex poteſtatem ſeruandi concedit alterius. Scriptum eſt, vt qui ciuem ſeruauerit, honoretur: nunquid poteſt præmium accipere, qui ſe ſeruauit? aut iniuriarum damnari, qui ſe pulſauerit? Præterea lex adulterij prior eſt, quàm ſacerdotis. Sacerdos enim optat in publico: quòd ſi * adulterum petierit, euaſit. Quid, quòd ille pro duobus petebat? nam adultera ſine adultero non poterat occidi: & tunc vtique cædem commiſiſſem.*

* v. adulterium tetigerit.

SCHOLIA.

Meminit Quintilianus huius cõtrouerſiæ lib. 5. cap. 10. Hoc genus argumentorum ſanè dicamus ex circũſtantia, quia πθρίστασιν dicere aliter nõ poſſumus: vel ex iis quæ cuiuſque cauſæ propria ſunt. vt in illo adultero ſacerdote, qui lege, qua unius ſeruandi poteſtatem habebat, ſe ipſe ſeruare uoluit: propriũ eſt controuerſiæ dicere, Non vnũ nocentem ſeruabis, quia te adultero dimiſſo, adulteram occidere non licebit. Hoc enim argumẽtum lex facit, quæ prohibet adulteram ſine adultero occidi. *dux proditor*] qui cùm ex lege præmij petendi ius habeat, pro præmio abolitionem petat: & quod tutori pro ſalario debetur adminiſtratæ tutelæ nomine, id ſibi ſtupro acceptum ferat. *Præterea lex adulterij prior eſt*] lex qua adulterum licet occidere, prior & potior eſt ea lege, qua ſacerdos unius ſupplicio liberandi poteſtatem habet. Ideo quia adulterum in priuato licet occidere: ſacerdos uſquam niſi in publico optare non poteſt. Et prius ſit commiſſum adulterium neceſſe eſt, quàm ſacerdos alio poſtulante iure ſuo vtatur. hic ergo quia ipſemet adulter eſt, prius ex lege adulterij in priuato

occidi potuit, quàm deductus in publicum, tum demum impunitatem ex priuilegio suo peteret.

Imperatoris exulis filius. CC.LXXXV.

PRAEMIVM VICTOR IMPERATOR ACCIPIAT.

Imperator cuius pater in exilio quinquennij erat, vicit: aliud præmium petit. reuersus pater post quinquēnium, abdicat.

SERMO.

PATER *hic & honestus & miser est, vt qui filium Imperatorem habeat. quæstio, an quinquēnij illius, quo pater exulauit, filio sit ratio reddenda.*

DECLAMATIO.

COLORATE *affert quidem iste tale patrocinium, ut me neget exulem fuisse. Sed timuit ne si ego essem reuocatus, transferretur imperium.*

SCHOLIA.

Qui per imprudentiam hominem occiderant, quinquennium exulabant. ita ergò filius excusat factum, quia propriè exilium non est, quod tēporale est. Igitur aliud ex lege uiri fortis optare maluit, quàm patris sui reditum, quia alioqui certus est.

v. Adulter fratris. Exsponso abdicare.

Adulter fratris sponsæ. CC.LXXXVI.

ABDICARE ET RECVSARE LICEAT.

RAPTA RAPTORIS AVT MORTEM OPTET, AVT NVPTIAS.

Peregrinanti

Peregrinantis quidam fratris sponsam rapuit. puella deprecante patre, raptoris nuptias optauit. Iuuenis, reuersum fratrem & in adulterio deprehensum, cùm pro illo pater deprecaretur, occidit. abdicatur.

SERMO.

AN *omnia, quæ aduersus uoluntatem patrum admissa sunt, debeãt abdicatione puniri: an propter id debeat abdicari, quòd lege fecerit.*

DECLAMATIO.

* OELICIORES *patres sic irasci solent, Nihil non facere debuisti secundum meam uoluntatem: obiicio tibi munus lucis. Iactat se potestas illa patrum, etiam in magistratus, etiam in victores: non exigo tamen vt facias quod iubeo: peto vt facias quod rogauerim. Quod si certè non sufficeret ad abdicationem, multum proficeret ista defensio,* * *Non dicit, tanquam fratri oportuit facere, sed licuit mihi tanquam alieno: lex est quæ permittat, adulterum cum adultera occidere. Sic agam* * *hîc tanquã cædis causam: quod si facerem, ignosceretur mihi. Maior sit eorum libertas, qui matrimonia iunxerunt, qui per* * *uota uenerũt: uos uerò qui nuptias facitis in pœnam, ad quos uxores per lictorem deducuntur, id uindicare non potestis, quod sic impetratis. Sed ut omnia* * *prætermittam, nihil præter animum præsens æstimare debuisti. Ceteris forsitan defendi legibus possis:*

al. facilliores

v. non dicit tãquam patrì

v. hoc

v. nota

v. premit tam

v. voluntatem

ea quæ ad præsens te obligauit * uoluntate [patris non obedientium,] exui non potes. Abdico te uel quòd unicum, uel quòd alterum perdidi. * Elige tu ipse qualem

v. eligit ipse

† al. custodias quos dederit

sortiri uelles patrem, mitem an fortem. Det mores dum * custodiat quos dederis: cùm adulteros occideris, necesse habes seuerum patrem sortiri. Abdico raptorem, nec dum dico, cuius: hoc certè dico, rapuisti uirginem: pacis faciem turbasti: feciſti, propter quod iustè occidi posses. Adiisti me præterea, & propter te sollicitus fui: quod erat grauissimum, necesse habui rogare. Si rapuisti fratris tui sponsam, non sufficit seueritas: non sum iracundus: non hæc est vulgaris libido, sed incestum. Tu expugnare absentem fratrem ausus es, & feciſti vt uideretur puella parum pudicè fecisse. Quid respondes? quid dicis? solent ista sic defendi, Iuuenis erraui, & amore lapsus sum. Vis igitur ignoscam? nihil est grauius, impositam seueritatem personæ detrahi. Do uitiis ueniam: habes patrem lenem, mitem: sceleribus ignosco. Redde rationem cur nunc tu occideris fratrem: quod tantum scelus inueniri potest, quod parricidio uindicandum sit? Vbi sunt illa præcepta quibus monebam, ut concordes essent fratres? parum est dicere, uoluisti occidere? potuisti? non

al. tibi horruit

* diriguit mens? non soluta dextera est? non obstupuisti propius scelere admoto? Sed qua causa occidisti? violauerat matrimonium: adiice, frater: non contingeret tibi sic agere quasi marito. Tu enim profectò noces qui sponsam abduxisti, sic amatem: nunc intelligo quantam iniuriam fecerim puellæ, quæ coacta est te habere maritum,

In hanc sniam s fol. 66 A.

cùm aliter non posset. Acrius incalescũt ignes legitimi, vtique cùm inciderunt in rudes animos. Deprehendisti in adulterio: si vllus in te pudor est, maritus fuerat, si per te licuisset.*

* v. altero non possés

SCHOLIA.

Sic agam hîc tanquam cædis causam] Hic mihi suspectissimus locus est. Agnoscit qui abdicatur, non tantum hoc scelus fuisse, vt grauiori scelere, videlicet parricidio vindicandum esset. Dicit ergo pater, hîc se tanquam cædis causam agere, & tanquam ob cædem filiũ abdicare, quem & si reuera huius delicti nomine accusaret, filij alterius obitum acerbè ferẽti, meritò ignoscendum esset. Patiuntur verba hanc interpretationem: sed sequentia tale quid desiderãt, Lex est quæ permittat adulterum cum adultera occidere: non possum igitur in fratre cædis causa esse, quæ in alio perpetrata mihi nõ imputaretur. At maior sit, & c.

Nihil præter animum præsens æstimare debuisti] Hoc est, cùm ita rapueris, & nuptias eius malè impetraris, quæ alij & fratri pacta vxor esset, quanuis posteà adulterum cum adultera deprehenderis, animum potius quàm factum æstimare debuisti, se quasi suo iure & legitimè amplexantium, non vt tibi iniuriam facerent, thorum violarent.

Fortis filius, [pater] proditionis reus.

CC.LXXXVII.

Proditionis reus citatus est [is] qui duos filios habebat: ex quibus alter fortiter fecit, alter deseruit. Petit pater à filio, vt abolitionem iudicij peteret. ille fratris uitã petiit, & affuit patri. absolutus* pater, abdicat filiũ. ille CD.

* v. frater

SERMO.

AN *quicquid pater uoluit, filio facere necesse sit, an uiro forti, an abdicari propter præmium possit.*

DECLAMATIO.

DVO *hæc (vt opinor) obiicis mihi pater, & quòd desertoris uitam optauerim, & quòd abolitionem iudicij nõ optauerim. Optaui uitam, puta, nocẽtis, sed fratris. alieni quoque iuuenis æqualis mei misertus fuissem: subiisset illa cogitatio infœlicis huius parentis. Non tam reprehensione dignus est desertor, quàm laude vir fortis. Post hoc obiicis mihi, quòd de innocentia tua nihil timui: sciebam quomodo uixisses, quomodo tuam causam egissem. Ego enim domum nostram in acie defendi. Accedit, quòd qui semel delatus est reus, non potest absolui, nisi accusetur: omnes dixisset, causæ patris diffidisset vir fortis. Nihil aliud egissem quidem: & quid futurũ erat? si impetrassem, non absoluereris: si non impetrassem, damnareris. Affui tibi: non imputo (neque enim tu ideo absolutus es) uicit causa, uicit innocentia. Ego nihil imputo, nisi quòd benè speraui de causa tua: &* quin igitur pater gratularis? tibi omnes salui sumus: nam de fratre noli desperare. SAEPE rediere uirtutes: iam domi habet exemplum. In periculo mortis fuit: scit quale sit * deserere, quale fortiter facere: denuncio tibi, frater, tollas istam ignominiam.

v. quid

v. de sorore

Tyrannicida filiorũ duorum. CC.LXXXVIII.

Qui duos filios tyrannos occiderat, petit præmij nomine, vt tertius in exilium proficiscatur.

SERMO.

*INDVBITATE *pater hic timet, ne & ille tyrannus fiat: sed non debet illum facere suspectum. alioqui reus erit: non mittetur autem in exiliũ suspectus.* TYRANNICIDA OPTET QVOD VOLET. *Prima illa communia, nihil excipi: illud proprium, plus deberi huic tyrãnicidæ, qui senex duos, & filios, occiderit. inuidiosum itaque erat, si quid petiisset pertinẽs ad gratulationem.*

v. in dubitate

DECLAMATIO.

YRANNOS genui: nunc opto vt filius exulet. Quod mihi & citra præmium licebat, hoc & pro prẹmio peto, & pro ipso iuuene. Nihil dico de fato domus nostræ, nõ persequor rationem quoque metus mei: illud interim contentus sum dicere, SVPERVACVI *sunt metus, nihil imminet: sed* expectat ista plerunque sapientia grauior. Quid tu accidere credis illis, qui liberos habent? quid maritis? patet: timeo.* Sed rationem metus habẽt: siue (ut maximè* uereor) fatum istius est domus nostræ. Ignosces enim quòd filios meos ultra mortem persequor. nihil de illo timui, qui primus tyrannus fuit: iisdẽ præceptis erat educatus, quibus tu. illo occiso timere nõ debui, ne quis ex uobis idem cogitaret: occupauit tamen arcem alter, non in totum sua culpa: difficile fuit obstare illis* quæ conuenerant [cum] tyranno priore, vt uelut*

* al. spectat

* al. siuer. m. habeo
v. mereor. al. maximè reor, fatum istud

* v. qui

ad hæredem [transierit affectatio tyrannidis.] Non po-
v. potest tuus *tes* tutus esse in ea ciuitate, in qua timeris. Nihil cogitasti: timeo dum innocẽs es, uereor ne si quis te occiderit, uideatur tyrannicidium fecisse.*

Amator filiæ. CC.LXXXIX.

QVI CAVSA MORTIS FVERIT, CAPITE PVNIATVR.

Speciosam quidam filiam de amore confessus, amico dedit seruandam: & rogauit ne sibi redderetur petẽti. post tempus petiit: non accepit: suspendit se. accusatur amicus quòd causa mortis fuerit.

SERMO.

CVSTODIENDA *est amici persona, vt quanquã de re nefaria, non tamen sine respectu amici loquatur, & actione tota misereatur illius. Illud uerò quòd perit, laudet: & magis desperatione eum fecisse dicat, quàm cogitatione turpissimi amoris.*

DECLAMATIO.

ANTEQVAM *dico quo crimine reus sim, dicendum est cui dicar fuisse causa mortis. Periit amicus meus: non esse hoc vulgare nomen, ipse monstrauit. Hunc igitur occidisse dicor nulla lucri spe, nam filiam relinquebat: nulla offensa, nam & illam mihi credidit, & ego nihil feci extra præceptum. Quicquid est igitur quod obiicitur mihi, ex bona mẽte proficiscitur. Videamus tamen, an ubi*

animus accusari non debet, ius hæreat. quæritur quid sit CAVSA MORTIS. Accusator dicit, Per quem factũ sit, ut aliquis moreretur: si quis quod natura mortiferum sit, aduersus aliquem fecerit. Quæ si sequenda diffinitio est, accusabitur & ille qui alicui suaserit peregrinationem, deinde is aut naufragio perierit, aut latrocinio: ipsi *conuictus infamabuntur, ex quibus cruditas & interitus. Nihil* igitur hîc factum est, quod omnibus mortiferum: nam sicut telum omnibus mortiferum est, ita causa mortis est, quæ occidit omnes. Detrahe huic amorem, nihil erit propter quod moriatur. Volo tamen causam facere difficiliorem: non deposuerit ad me filiam, nihil præceperit: tanquam melior amicus, defendere filiam, in qua pater furebat, uolui. non enim amor erat, qui sic stimulabat. Abduxi, custodiui: nónne recipere non debuit, qui periit quòd nõ recepit? non reddidi: *duxisset in ius, per iudicem peteret: hoc si fecisset, mea laus erat: sed libenter cedo. ipse fecit rem admirabilem, fecit ut in laudem uerteret hoc ipsum, quòd turpiter amabat. Quem tum illi animũ fuisse putatis, cùm in illo furore, tenuit tamen affectum patris? perduxit ad amicũ, deposuit. At enim deposuit, petiuit posteà. Si animum illius *posteà metiri uelimus, intelligemus nõ fuisse petiturum, nisi quod sciebat me redditurum. sequutus est illum impetũ animi sui. At enim *prodiit. adiice pro *cætera sanitate, & non acceperit: sed ne peteret, deposuerat. Hæc satis plena defensio esset, [&] si qua ego diuinatione colligere potuissem, utique *periturum si non

v. coniuncto. *al.* cõiectores *v.* agitur.

v. dixisset *v.* nisus per iudicem petere

al. potius

al. petiit *al.* certa

v. petiturum si non reddidisses. decepit

reddidiſſem. [Sed] *decepit me quòd ante fortius tulerat. neque enim hoc dico, redditurum me fuiſſe, ſi periturum patrem ſciſſem. optimè partes amici cuſtodiſſem, ſi non reddidiſſem.*

SCHOLIA.

Accuſabitur & ille qui alicui ſuaſerit.] Iiſdem ferè verbis lib. 7. Inſtit. cap. 4. Nec undecunque cauſa fluxit, ibi culpa eſt: vt ſi cui quis profectionem ſuaſerit, vt ad amicum accedat trans mare, & is naufragio perierit: ad cœnam inuitarit, & is cruditate illic contracta deceſſerit.

Abdicans reductum ob furorem. CC.XC.

Luxurioſus abdicatus, furere cœpit. Reductus à patre, [&] ſanatus, [iterum] abdicatur.

DECLAMATIO.

SI cõſcius mihi (Iudices) illius culpæ eſſem, propter quam iterum abdicarer, ſcitis mihi non defuiſſe tacendi uerecundiam. Sed facilè fuit prius ſilentium, primùm quòd ſperabam fore exorabilẽ patrem: deinde, quòd certũ erat, propter quod abdicarer. Nunc intelligo in multas me mitti poſſe ſuſpiciones, cùm expellar ab optimo patre: nec mihi ullo modo poterat ignoſci, ſi offendiſſem ſtatim. Tota igitur actione hoc mihi obiiciẽdum eſt: nihil me feciſſe. Nec mihi (Iudices) in animo eſt, excuſare uitam priorem, nec ut me dicam unquam dignum fuiſſe abdicatione: ſed vt me putem diu fuiſſe abdicatum, *illa narro. Scio quàm indulgens*

al. cur
v. illa narratio: quàm

mihi

mihi ab ætate prima fuerit pater: quod fortasse etiã corruperit mores meos: nec illud error adolescẽtiæ, nec ætatis natura. Luxuriosum putat fuisse: ego tamen insanus eram, & defendendus quidẽ, si contradixissem: sed perseueraturum patrem negabant propinqui: sic factum est, vt dolorem silẽtio premerem, qui cluſus atque intra clusus *cogitationem receptus, abstulit mentem. Cæterùm tamẽ (si uerum uelimus loqui) motus fuit. Quas hîc ego patri gratias agam? reduxit me non sentientem: adhibuit curam, laborẽ: miserum me! sanatus sum. Sacra maiorũ, Deos penates non sentiẽs tenui. nemo gratulatus est amicorum: nunc expellor resipiscens. Fœlices qui possunt omni uita sua parentibus dicere, quid feci? dicam tamẽ, quid posteà feci? si luxuria intolerabile malum, ignouisti. Ego (inquit) te quoniam demens eras, reduxi. ubi estis qui me putabatis infœlicem? Ego uerò demẽtiæ gratias ago: non quidem sollicitudinem patris sensi, sed nec abdicationem. Quid mihi cum tam ueloci remedio, pater optime?* fallax ista uelox medicina. Ego scio quos* v. fallita. *animi æstus intus feram. Crede, pater, iam aliquas similes imagines uideo: redit igitur dementiæ prior causa: quare mihi, si nõ ad præsens tempus, ad futurum tamen rogandus es: succurre qui soles.*

Adulter vxoris, qua cesserat fratri. CC.XCI.

Qui duos filios habebat, vni vxorem dedit: altero ægrotante, & dicentibus medicis, animi esse langorem: intrauit stricto gladio minatus se moriturum pater, nisi

causam indicasset. Confesso amari à se fratris vxorem, frater petēte patre cessit. ille in adulterio eā cum priore marito deprehensam occidit. abdicatur.

DECLAMATIO.

INGRESSVRVS *actionē, interrogo qualem patrem uelis, grauem & seuerum, an facilem & ignoscentem? non dubito quin adolescēs uindicato modò matrimonio, malit me seuerè agere. Talis igitur pater obiicit tibi, Quòd in amorem incideres cuiusquam, non est istud nisi lasciuientis animi. Iam si hæc quam adamasti, nupta est: tu alienam matronam, aliter, quàm leges permittūt, aspexisti: adiiciamus *nunc, fratris vxorem. Intelligo me (Iudices) fictæ huic personæ sufficere non posse: itaque tacebo. dic dic, te sequor: paulò antè dicebas, Corrumpere fratris uxorem ausus est: istud incestum est. Sed forsitan dicet, Amaui adolescens eam quæ domi erat: cuius conuersatio continua, etiam inuitos ad se oculos poterat deflectere: ignoscamus amori. Obiicio igitur tibi occisos à te homines ex eadem causa, qua tu amasti. NVLLVS est tam uilis hominis sanguis, ut non manus inquinet. Deinde hanc ego seueritatem aliis permiserim: tu quòd & ipse amasti, nónne tibi cùm deprehendisses, imaginē [tui] cernere uisus es? *vi casus, qui diutiùs est, differo dolorem, fratrem occidisti. Scio (Iudices) quorundā scelerum eam esse magnitudinem, ut augeri uerbis nō possit. Fratrem tuum occidisti obseruatorem tuum, qui vt*

n. huc †

Consuetudo magnū amoris fomentum

al. qui †

tu viueres, matrimoniũ ſoluit: & (quod grauius eſt) nõ longè erat, in eadẽ domo futurus: tradidit tibi vxorem, qua carere non poterat. Et hoc adulterium uocas? ita eſt adulter ille, & tu maritus? Iſtud ego adulteriũ quondã manu mea uinxi, & auſpices adhibui, optaui longam concordiam. Maiores habet uires ignis, qui legitimis facibus accẽditur. non eſt tam facilè deſinere, quàm cedere. Nunc intelligo, iuuenis, quantum mihi præſtiteris: amabas. Coibant ergo furtim, & flentes, vt ſatisfacerent inuicem. Ita *tu cùm hoc uideres, non erubuiſti? non deprehendi uiſus es quaſi adulter? non meherculè *ferentẽ tantum quærentem (uides enim liberorum cauſam) amabas, matrimonium cogitaueras. Adulteros tu dicis iacẽtes in geniali thoro? duri meherculè uiderentur, [ſi] citò obliuiſci coniugij potuiſſent. Occiſus eſt iuuenis filius, dum rem facit boni mariti. Non erubeſcam (Iudices) poſt grauiſſimum dolorem, deſcendere in hanc quoque cauſæ partem. Obiiciam quòd vxorem occideris bene meritam, quam ſic amaſti. Sic de innocentia miſerorum ago, tãquam de capite [ſententia] feratur. non ſufficit dolori meo quòd mihi filium abſtuliſti, qui tibi adſedi, qui ad languentem cum gladio ſollicitus intraui. Ego eoſdem cibos, eadẽ menſa qua tu, capere nõ poſſum, nec illam manũ uidere, quæ fumare adhuc filij mei mihi ſanguine uidetur. Sẽper mihi *amatus filius, hunc iuxta nurus optima, nurus obſequentiſſima, clamare uidẽtur, Tu nos occidiſti, tu qui nos iniuria prius diſtraxiſti. Quid neceſſe erat ſoluere matrimonium? obreptum eſt

Amores legitimi ſeu conjugales potentiores ſunt fol. 70 A.

*v. vt

*al. ferente me tantum, ſed querente

Rem facere boni mariti.

*v. armatus

*credulitati tuæ. non amabat, qui potuit occidere.

*credulitati

Laqueus Olynthij specioſi. CC.XCII.

Victis Olynthiis cùm ab Athenienſibus publicè diuiderẽtur hoſpitia, ſpecioſo puero quidam obtulit hoſpitium: ille ſe poſtero die ſuſpendit: accuſatur hoſpes, quòd cauſa mortis fuerit.

SERMO.

DVPLEX *quæſtio eſt iuris & facti: nam etiamſi uis illata eſt, quæritur, an cauſa mortis ſit. ſequens potior, an propter uim perierit. Circa ius illud eſt, ut finitione tractetur. Is enim cauſa mortis argui debet, qui mortem intulit. Cùm uerò quis ſua manu perierit, non debet hoc reus tantùm feciſſe, ut quis mori uelit, ſed ut neceſſe habeat.*

DECLAMATIO.

VIM *dicor attuliſſe: quis queritur? quæ clamatio? impunitum reliquit eum, propter quem moriebatur. Si erubuit indicare, multis tamen aliis generibus queri potuit, Propter hoſpitẽ morior. nec credibile eſt eũ pepercisſe hoſpiti, qui ſibi nõ pepercit. Sed ſuſpicionibus augetur: formoſo (inquit) hoſpitium pollicitus es. viderint iſti qui prodigis oculis omnes intuentur: mihi tempore illo nullus Olynthius formoſus uiſus eſt. ſcilicet enim ſollicitabar lachrymis, ſqualore. Malè ſentitis de puero, ſi aduerſa*

fortiter tulit. Cur tamen obtuliſti? Athenienſis ſum. Aſſignẽtur fortaſſe multis ciuibus, qui cum liberis, qui cum coniugibus ueniunt, qui ſecum habent comitatum: miſerabilior eſt puer ſolus? At* cur ſe tandem ſuſpendit? vtrum hoc re admirabile uidetur, an perſona, an tempore? miratur aliquis Olynthium* potuiſſe hoc Athenis? Illud enim eſt tempus doloris.* SAEPE *ad retinendam uitam proſunt ipſa* pericula: redit metus, poſteaquam* deſiit inſtare hoſtis: tunc cogitatio fortunæ, tunc uacat dicere, eſt iam qui ſepeliat. Ipſa meherculè officia admonere illum potuerunt fortunæ prioris. patuit quidem domus, ſed non ſua: excepere ſeruuli, ſed alieni: forſitan & illa cogitauerit, Semper ergo alieno munere viuendum eſt? interim ſeu illud Olynthij factũ fuit, ſiue impatientia ipſius, nullius maior iniuria eſt, quàm mea. perdidi beneficium, & adhuc ſuſpectus ſum. habiturum me putabam, qui ueniret in locum liberorum.*

v. abtuliſti

v. at cur eadẽ

v. potius ſe

al. pericula, metus: poſteaquã d. i. hoſtis tunc redit cogitatio, &c.

v. deſunt

SCHOLIA.

Nam etiam ſi vis illata eſt] Idem lib. 4. cap. 2. In cauſis in quibus non de culpa quæritur, ſed de actione, etiam ſi erunt contra nos themata, confiteri nobis licebit, Pecuniam de templo ſuſtulit, ſed priuatam: non ideo ſacrilegus eſt. Virginem rapuit, non tamen optio patri dabitur. Ingenuum ſtuprauit, & ſtupratus ſe ſuſpendit, non tamen ideo ſtuprator capite, vt mortis cauſa punietur: ſed decem millia, quæ pœna ſtupratori conſtituta eſt, dabit. Olynthiis à Philippo victis Atheniẽſes ciuitatem decreuerunt, & hoſpitia publicè aſsignarunt. Hic quia priuatim & ſoli puero obtulit, ſtupri cauſa feciſſe accuſatur. Ex hoc the-

mate illius quoque declamationis & controuersiæ sumptæ occasio apud Senecam lib. 3. decla. 8. & lib. 6. contr. 34.

Tyrannus victæ ciuitatis. CC. XCIII.

VIRO FORTI PRAEMIVM.

Quidam fortiter fecit : petit præmio tyrannidem victæ ciuitatis.

DECLAMATIO.

OMNIA * *danda esse viris fortibus dico : non immeritò dãda, vtique ex victis. Non ærarium inquieto, non sacerdotium* * *rapio : peto ut sint hostes in mea potestate. Ac primũ omnium interrogo, quis est iste qui prohibet? iustè peterem etiam euersionem hostium. Ac tum, nescio quis iste,* * *nũ stetit in acie? [si]* * *ille uicisset, [peteret] tyrannidẽ, & uindicaret. Sic agere nolo tãquam futurus crudelis: meruerunt uindicari : potestis sine inuidia. de me querantur, cui aliquid iam irascuntur. tyrannidem imponere uolo. Asperiora narrabo : plurimos ex illa ciuitate manu hac occidi. Sed nunquid uobis uideor auarus, libidinosus? aliter* * *credidi. eadem ergo ratione hoc peto, qua fortiter feci. sic præsidia imponemus : tandiu tyrannus ero, quandiu poterunt rebellare.*

v. damna

al. opto

v. non.
v. illi vicissent tyrannidẽ & vindicarent

v. creui

SCHOLIA.

Et vsitata in schola hæc quæstio fuit. vide Quintilia. lib. 5. cap. de argumentis, vbi de eo loquitur, quod Græci καθ' ὑπόθεσιν appellant. & lib. 7. cap. 2. Seneca lib. 3. con-

tro. 12. Latro eleganter dicebat, quasdam esse quæstiones, quæ deberent inter res iudicatas referri, tanquam an quicquid optauerit vir fortis, aut tyrannicida accipere debeat, quasi iam pronuntiatum esset, non debere.

Dives proditionis reus. CCXCIIII.

*VIRO FORTI PRAEMIVM. v. viri fortis

Dives proditionis accusatus, fortiter fecit: petit præmij nomine accusatoris mortem. ille non recusat, sed postulat, vt antè peragatur iudicium.

SERMO.

*ACCVSATOR *sic agere debet, vt manifestum sit illum tantùm reipub. causa postulare: non quia non sit illud uerum, ut si damnauerit, uiuat: sed quia difficilius impetraturus est, si intellectus fuerit, nullo* iure adiuuari posse.* v. accusatus v. viro

DECLAMATIO.

I te proditorẽ posteà dixissem, quàm tu mortem meam optasses, uiderer tamen & rem [non] inutilẽ postulare, & non contra legem tuam desiderare. Quid enim optasti? mortem accusatoris, de qua lis non est. Nihil est quòd [ad] præmium confugias: nihil est quòd* utaris legis tuæ potestate. Non recuso quominus accipias quicquid optasti: nihil petiisti præter mortem: si exigis, ut accusator statim occidatur, alterum præmium* petis. v. vti aris l. t. potestatem al. mutaris v. præmium pensi ad hæc

Sed hæc uolũtas fuit tuæ petitionis. Nihil interest, si illã, qui dabant præmium, ignorauerunt: & ideo tibi nemo contradixit, quòd uidebatur* purgare [te uelle] contumeliam tuam: nihil tibi lex profuisset, si abolitionem petiisses. Nunc duo uindicas præmia: ut nec causam dicas, & hominem occidas. ergo non utique comprehensum in præmio est, statim occidere: & quotiens nullum præfinitum est tempus, incipit esse in potestate dantis. Si abolitionem petis, alterum præmium est: & cuius tandem iudicij petis abolitionem? non priuata* disceptatio uenit in quæstionem, non* pecuniæ lis: quanquam tunc quoque leges commendarem, & morem iudiciorum. Ne agaris* reus postulas: ad summam reipub. pertinet: dico proditũ populum, dico tempus constitutum, quantulum & * tu neges. Si maximè festinas, apud hos ipsos agi iam potuit: eadem hac mora* quam reiicimus, potuit pronuntiari. Nihil est quod timeas, si innocens es. Accessit tibi magna pars patrocinij: fortiter fecisti: supra illam potentiam diuitiarum, uenit noua gratia: nec potuisti magis experiri, quantam tibi gratiam fecerit ista militia: mortem accusatoris accipere potuisti. Quid est istud, quòd non putas eadẽ gratia impetrari posse tuam salutem?

v. purgasse

v. disceptione

v. pecunialis

v. reum. al. sed ne fias proditionis reus, postulas: quod ad summam, &c.

v. vt

v. qua reiicimus

SERMO.

* IN summam apertæ pœnæ, iratè dicit hic accusator: nam subinde interponitur.

al. in summa in aperta pœna

DECLA-

DECLAMATIO.

SI *vultis, si uestra interest: quid ad me? qui rursum uos suadeo, caueatis: & suadeo permittatis, dum uolo: meruueratis enim, ne uellem. Caput ne meum tam citò donastis? tam facilè innocens occisus est in ea ciuitate, in qua sibi putat aliquis, tam facilè posse contingere, ne reus fiat? Quid est ergo? nõdum omnes exuimus affectus: faciam uobis hanc inuidiam, ut sciatis à uobis occidi bonum ciuem. Neque enim quisquam expectet, ut hoc iudicio dicam quomodo prodiderit, quo precio, quo tempore, quo loco. Si vultis hæc audire, date diem: si ne hoc quidem impetro, non meruistis. Et hoc me mea causa non facere cui non possit esse manifestum? expediebat alioqui mihi uiuere? expediebat suspenso ac sollicito, transigere hæc tempora? Fortius est quòd differo mortem, quàm quòd mortem non recuso.*

transigere turpius

Demens ex vinculis CC.XCV.

Fortis dementiæ damnatus à filio, & alligatus, ruptis vinculis, fortiter fecit. Præmio, petit restitutionem: quam cùm filio contradicente accepisset, abdicat filium.

SERMO.

FILIVS *optabit vt pater sanus sit: dicet hoc genus furoris fuisse, vt intermissionem haberet.*

DECLAMATIO.

COEPERAM *gratulari: ecce, iterum ſollicitor: iam iraſcitur pater. Quod ad me pertinet, non alia ratione contradico, quàm ne pater domi ſine cuſtode ſit. Nõ aliter itaque hanc cauſam agam, quàm proximè egi, etiam ſi illa nocuit antè ratio. Diu ego tuli ualetudinem patris, donec tam manifeſta eſſet, vt damnarem etiam inuitus. Tradita eſt curatio mihi: quàm diligenter hoc egerim* æſtimate: uidetur hoc eſſe ſanatus. Nec illud argumentum ſanitatis eſt, q̃ rupit uincula: ſæpè faciebat hoc ipſum. Quòd in hoſtes impetum fecit, quòd præmium petit, ago gratias fortunæ: uiſus eſt ſanus. Quid obiicis? egiſti (inquit) mecum dementiæ. Si non tenuiſſem, tamen licuerat. datum eſt hoc ius contra patrẽ. Legumlator proſpexit ſenectuti: ideo medicinam* filius imperaui: cùm uerò ſanauerim, poteram uideri impius, niſi detuliſſem. Non eſt indulgẽtia, permittere* ſibi furorẽ. Sed alligaui. hoc ſi iniquum eſſet, nõ liceret. Deinde obiicies, quòd non cuſtodiui. Teſtor Deos, non receſſi à cuſtodia, donec me bellum auocauit. At contradixi præmio tuo. Hoc ſimile eſt ei, quod defendis: & non dicam, Recentia tua fecerunt merita [vt] obtineres: an debueris, apparebit. Non deſinam optare, ut hanc cauſæ meæ partem malam faciam, Duret iſta animi tui quies: ſcias quibus iraſcaris, ſcias quos ames.*

v. æſtimare videtur.

al. filiùs imperauit. v. filius imperauit al. tibi.

SCHOLIA.

Frequens hoc, aut aliud tale est argumentum, apud declamatores, vt uidere est ex hoc nostro Quintiliano hîc, & in Institut. passim, sed præcipuè lib. 7. cap. 5. & ex Seneca libris tum declamationum, tum controuersiarũ, atque ex iis etiam declamationibus, quæ sub nomine Quintiliani circunferũtur. Filio verò certum est, nullam actionem fuisse aduersus patrẽ, nisi demẽtiæ. decla. CCC. XLVI. infra. Quod item in filiis emancipatis obseruabatur: quia non tam iure potestatis vetuit Prætor, parentem in ius uocari absque permissu suo, quàm ob reuerentiam debitam iure & natura. Ait enim Quintil. lib. 11. cap. 1. cum de decoro tractat: Quod de matre dixi (inquit) de vtroque parente accipiendum est. Nam inter patres etiam filiósque, cùm interuenisset emancipatio, litigatum scio. quasi rarò id admitti soleret. A Græcis petita est hæc actio quæ Platoni lib. 11. de leg. ἐκ τῆς παρανοίας appellatur. cuius verba quia omnem hanc formulam explicant, operæ pretium erit huc transferre. ἐὰν δέ τις τινὰ νόσος, ἢ γῆρας, ἢ καὶ τρόπων χαλεπότης, ἢ καὶ ξύμπαντα ταῦτα ἔκφρονα ἀπεργάζηται διαφερόντως τῶν πολλῶν, καὶ λανθάνῃ τοὺς ἄλλους πλὴν τῶν συνδιαιτωμένων, οἰκοφθορῇ δὲ ὡς ὢν τῶν αὑτοῦ κύριος. ὁ δὲ υἱὸς ἀπορῇ καὶ ὀκνῇ τὴν τῆς παρανοίας γράφεσθαι δίκην, νόμος αὐτῷ κείσθω. πρῶτον μὲν πρὸς τοὺς πρεσβυτάτους τῶν νομοφυλάκων ἐλθόντα, διηγήσασθαι τὴν τοῦ πατρὸς ξύμφοραν. οἱ δὲ κατιδόντες ἱκανῶς, ξυμβουλευόντων ἐάν τε δέῃ γράφεσθαι καὶ ἐὰν μὴ, τὴν γραφήν. ἐὰν δὲ ξυμβουλεύωσι, γιγνέσθωσαν τῷ γραφομένῳ μάρτυρες ἅμα καὶ ξύνδικοι. ὁ δὲ ὄφλων, τοῦ λοιποῦ χρόνου ἄκυρος ἔστω τῶν αὑτοῦ καὶ τὸ σμικρότατον διατίθεσθαι. καθάπερ παῖς δὲ οἰκείτω τὸν ἐπίλοιπον βιόν. At quæ in foro, petẽdi curatoris patri furioso vel prodigo: hæc in schola, dementiæ ratio est. Quæ dementiæ iudicia (vt Fabius ait Quintil.) aut propter id quod factũ est, aut propter id quod adhuc fieri, vel non fieri potest, instituuntur: & actor in eo quod factum est, liberum habet

impetum, sic tamen vt factum accuset, ipsius patris tanquam valetudine lapsi misereatur, & nouissimè dementiam rationi queratur obstare, non mores, quos quantò magis in præteritũ laudarit, tantò facilius, probabit morbo esse mutatos. Eo colore, querela inofficiosi testamenti mouebatur: vnde & hæ formulæ, materiæ officiorum dicebantur. Maximum enim officium est, vt patri mente capto & prodigo, filius curatorem petat, quod Sophocli accidit: vt etiam iure, cura patris ipsi filio concedatur, & id Diuus Pius rescripsit.

Exul tace. CCXCVI.

EXVLEM INTRA FINES DEPREHENSVM, LICEAT OCCIDERE.

Imprudentis cædis damnatus, ex lege in exiliũ quinquẽnium missus est. Intra fines à fratre ad cœnam uocatus, cum parasito fratris, litem, fratre iam dormiente, conseruit: & à parasito clamante, Exul tace, ex lege interfectus est. quo comperto [quod] parasitum * habuerit adolescens, à patre abdicatur.

v. abierit

DECLAMATIO.

v. adolescentia in te.

OBIICIMVS *adolescẽti ante omnia, quòd parasitum habuerit. Abdicationi hoc satis erat, vt si quid pater nollet, nunquam emẽdet. Quare nihil est quòd dicas mihi, Nunquam istud obiecisti. Quid enim hoc colligis aliud, quàm vt te abdicet indulgens pater? aut quid enim est parasitus, nisi comes uitiorum? turpissimi cuiusque *facti laudator? Vnum tamen uidebatur esse solatium, quòd huiusmodi uita, ad homicidium usque nõ pertineret. Obiicio tibi, quòd fratrem intra fines inuitasti. fue-

v. facti. Laudatio vnum

rit quantalibet causa conuiuij, melius eò certè ipse isses. Manet hoc ipsum inter causas abdicationis. obiici tibi potest, quòd *tam impius es frater, [qui fratrem] post illã miseram fortunam non uideris, nisi ad te descendentem. Nam illi ignosci potest, vel cum periculo ueniẽti: * nunc tibi uerò quis ignoscat, qui cùm sine periculo ad illum ire posses, in id discrimen adduxeris fratrem tuum, ut eum etiã parasitus posset occidere? Obiicio tibi quòd [parasitum] adhibueris: hoc enim uacabat misero *huic exuli [vt]* cœnaret cum parasito? Cætera iam intelligo non pertinere ad abdicationem: altiora sunt crimina & suis legibus digna: non tamen debent ideo lucri fieri, quòd in patrem inciderunt. Obiicio tibi occidendi fratris consilium. Si accusator essem, si te in *culeum peterẽ, illa dixissem, Persona crimini idonea est: habes parasitum. & causa occidendi manifesta est: cohæres es fratris. occasio adiuuit consilium: intra fines occidi potest: minister non defuit: parasitus in tua potestate est. Cætera uerò cui nõ etiam manifesta sint? parasitus sine tua uoluntate conuitiari fratri tuo auderet? homo, cuius famem tãtùm tu propitius differebas, nõ fecisset utique quo te putaret offendi. Dormis. hoc tibi in præsentia credatur? Nõ putabat tibi posse nuntiari? & tamen incredibile est te dormisse hoc tempore, hoc loco: conuiuium erat, & quale conuiuiũ? frater inuitatus. ita ille cõuitiari ausus fuisset, si te amãtem fratris uidisset? Credo parasitum etiã insultasse fortunæ filij mei, Tace dixit, exul, parasitus: homo, puto, qui contumeliam non ferebat. Tace exul. Parum

* v. tã ipsum esse
* v. veniente mihi
* v. hoc
* v. cœnabat
* al. equuleum

enim eum grauiter torquebat sola fortuna: parum enim grauiter irascebatur errori, nisi etiam parasitus obiecisset. non fecisset hoc ergo te inuito. Puta tamen cadere in animum parasiti, indignationem: illud certè in casum non cadit, quòd gladius in triclinio fuerit. Multa quæ singula accidere possunt, uniuersa, *extracta subsunt, vt conuitiari incipiat, *qui occidendi ius habuerit: adiice his, vt tu dormias, cùm fratrem *inuitaueris, & uisurus fratrem post longum tempus, nihil sis locutus, præsertim nondum exacta nocte, cùm adhuc exularet ille miser exul. Et fortasse occidere [in] somniis hic potuerit, inter plures? tres estis, & omnis sermo in angusto est. Incredibilius hoc faciet ortum intra fratrem tuũ parasitúmq; iurgium. ad latus tuum iacet ille qui clamat, Exul tace. Quomodo fieri potest, vt ne ipsius quidem cædis tumultu, excitatus sis? fieri non potest, vt gladium frater tuus non uiderit? nõ te excitarit cũ periclitaretur? His omnibus manifestum est, hoc tantùm quæsitum patrocinium esse, quòd parasitũ in præsentia dimisisti. Glorieris enim licet, quòd non tecum interfectorẽ *fratris habeas, itáne hoc tãdem satis fuit dimittere impunitum, dimittere inuiolatum? magni affectus ad *causam non spectant: sed ne dimisisti quidem bona fide. Nam & sustineri absens potest: nec dubito quin expectetur mors mea. Vt ergo non solùm iustæ, sed etiam miserabiles causæ abdicationis sint: filium perdidi eo tempore, quo miser erat: non licuit saltem in patria, non in domo sua, extremum illi spiritum effundere. Sed quod est contumeliosissimum,

r. si exstet, suspecta sunt
v. cuius
v. imitaberis
v. patris
v. curam

Magni affectus ad causam non spectant

Dulce videtur in patria, in domo sua mori.

manibus parasiti & impunè occisus est. Quàm indignum erat impunè saltem malè audisse?

SCHOLIA.

In exilium quinquennium missus est.] Sic veteres loquebantur, *Vsus auctoritas fundi biennium esto*, vt non sit meo iudicio, cur nonnulli hoc genus dicendi, tam insolens atque etiam ineptum existiment. Nam certum est pleraque huiusmodi scripta fuisse in 12. tabulis, quæ iam Ciceronis temporibus non capiebãtur: atque item alia, quæ in aliam dicendi rationem abierant, quibus tamen tum vtimur, quasi legum vocibus vtentes, maiestatis & vetustatis cuiusdam gratia, cùm in legum mentionem incidimus. Magis igitur hoc priscum, quàm ineptum dici oportuit. quanquam nec cõgruitatis ratione caret: regit enim auctoritas, duos gignẽdi casus, quorũ alter ab altero regitur. Boetius, Ita nanque ait, vt quoniam vsus auctoritas fundi biẽnium est: sit etiam ædium. Hîc ædium vsus auctoritatem dixit eo modo, quo fundi vsus auctoritatem. Quin etiam existimo, veteres cõiuncto verbo pronuntiasse, *Vsusauctoritas* sicut vsuscapio, pignoriscapio, capitisminutio. huius exilij meminit Vlpia. l. 4. ff. de sicariis. *Quod parasitum habuerit*] Plutar. περὶ παιδῶν ἀγωγῆς. οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν κόλακας καὶ παρασίτους ἀναλαμβάνουσιν ἀνθρώπους ἀσήμους καὶ καταράτους, καὶ τῆς νεότητος ἀναστροφὰς καὶ λυμεῶνας. *Sola fortuna*] quia imprudens fuerat homicidium, καὶ μὴ ἐκ προνοίας. quod etiam postea, errorem appellat.

Meretrix ab amatore cæcata. CC.XCVII.

QVI EXCAECAVERIT ALIQVEM, AVT TALIONEM PRAEBEAT, AVT EXCAECATI DVX SIT.

Meretricis amator, fortiter fecit. occurrẽtem sibi meretricem excæcauit. petit illa vt eodẽ duce vtatur. Recusat ille, & offert talionem.

DECLAMATIO.

SIQVIS (Iudices) lege aduersus eos qui excæcauerunt ita cõposita, vt aut talionem patiantur, aut aliquatenus solatium iniuriæ præstent, litem esse audiat: altera parte similem fortunæ exigente, altera mitiorem partem legis amplectente: profectò existimet, hãc mulierem id postulare, vt excæcetur is qui sibi oculos eruit: illum autem uirum, fiduciã meritorum erga Rempublicam sperare, posse fieri vt contra uoluntatem quoque eius quæ uindicatur, oculos defendat. Nam & hic dolor, grauissima *passæ conueniisset: & illud naturale est, vt bona oculorum intelligant, etiam qui eruerunt. Id omne diuersum est: hæc quæ excæcata est, cui rapta lux est, cui omnis uita in tormentis agenda est, *miseretur quondam amatoris sui: ille qui excæcauit, uult istam nimium uindicari. *Id æquè si faceret pœnitentia, utique consolandus nobis esset: nam & poteramus suspicari, hanc istius postulationis esse rationem, cùm excæcauerit meretricem, quam amauit: nunc [quòd] oculos *offerat, causa ambitus fieri. Negãt fas esse, vt uir fortis manum meretrici præstet, vt iter demonstret. Apparet illam esse cæcatam: atque id tandem prætenditur modò, Iudices: cæterùm causa postulationis istius manifesta est. Videt miserã fœminam durare in hoc [non] posse, vt excæcet: nec id agit, vt grauiorem patiatur pœnam, sed vt neutram: oculos habere, quos

lg. fortunam.

v. parte

bona magis festimus carendo quã fruendo

v. misereor

al. ideóque v. vindicari id æquè si f. pœnitentiam vtrinque

v. auferat causam

pro Cor. Tacit. f

quos hæc eruere noluit: ducis opera [ne] fungatur, quoniam recusat. Nos *tamen necesse habemus his respondere, quæ proponuntur, & aduersus aliquem sic agere, tãquam excæcari noluerit: illa etiam quæ ab ipso iactata sunt, nos quoque referemus, fuisse istum uirum fortem, pugnasse pro* Republica, *plurimùm nobis profuisse manus eius atque oculos.* His *enim omnibus profectò hoc efficitur, vt illum excæcari nõ necesse sit: nec ei nocuit* *illa *honestißima militia (propugnator [enim] fuit ciuitatis) quoniam partem aliquam uoluptatis in hanc impẽderat: sed facit illum arrogãtiorem ipsa virtus.* Neque *tamen uobis adhuc persuaderi potest, vt vir fortis qui amauerit apertè, qui non erat læsus vlla meretricis iniuria, oculos uolẽs erueret: fortunam illud putamus fecisse, vt si lex permitteret neutram ultionem, forsitan totum ius remitteremus?* Nunc *oculos eius seruamus, qua possumus.* Lex *scripta est,* VT IS QVI *excæcauerit, aut talionem patiatur, aut ducis opera fungatur.* Inter *has duas res, quæstio est.* Antequam *comparo illud, interrogare uolo, cuius causa scriptam esse legem putas?* Dubitari *non potest quin scripta sit ei, quæ uindicãda est. ne illud quidem in dubium ueniet, ultionem quidẽ harum duarum (vt ita appellem)* *pœnarum *esse in potestate exigẽtis.* Quid *enim aliud cogitasse legumlatorem putamus?* Illum *vtique qui excæcasset, credidit esse puniẽdum, adeò vt ne illi quidem ipsi, qui uindicabatur, permiserit totam legem remittere.* Illa *igitur fuit cogitatio:* Meruit *quidem qui eruit oculos, ut & ipse perdat: si ta-*

al. illi honestißimæ militiæ

v. pugnarũ

men habuerit misericordem, si inciderit in eum, qui aliquatenus reddere iræ suæ rationem posset, gratiam referat. Hæc posteà. Eligi ergo ab ea pœna debet, quæ grauissimam iniuriam passa est. Puta istud esse asperius, quod recusas: fortasse propter hoc ipsum, pati debeas. Oculos eruisti mulierculæ, sine dubio [amicæ,] & adiice si uis, meretrici: tamen quòd eruere non licebat, non es dignus qui patiaris quod uis. Hæc dicerem si tecum asperius cõtenderem. Nunc ante omnia reipublicæ causam tecum ago. Aequum est saluos esse hos oculos & incolumes. multa afferunt casus, frequens bellum est. Detegemus tibi etiã huius mulierculæ affectus, quò magis te rem tam grauẽ fecisse pœniteat. Hæc te excæcare non potuit: meminit temporum superiorũ, meminit illarum quas aliquando communes habuit, uoluptatum: meminit amoris tui. Digna est cui manum commodes: nam id quoque lex iustissimè constituit, Præstet oculos qui eruit,* vel in uicem erutorum luminum ipse succedat. At enim forti uiro turpe est, hoc officium subire. Scilicet & illa honestiora, debilitatem pati, & ferre infestos numinibus oculos. Non erit talis ista debilitas, qualis esset, si illam in acie passus esses. Tu qui recusas dux esse meretricis, non cogitas futurum, ut tibi oculi propter meretricem eruantur? Verùm meretur hic ipse pudor tuus, propter quem parcamus oculis tuis.*

v. cæcum

v. & in vice meritorum

leg. luminibus

Rusticus parasitus. CC.XCVIII.

Rusticus parasitum filium abdicat. Ille contradicit.

DECLAMATIO.

NON ignoro (Iudices) quãquam non à forensi cõtentione solùm, sed ab uniuersa ciuitatis conuersatione lõgè remotus, hôc præcipuè fieri miserabiles eos, qui paternæ animaduersionis notam deprecantur, quòd periclitari de *præterita uitæ dignitate uideantur: de qua certè sollicitum esse filium meum incredibile est. Quantulum est enim quòd abdicatus erit, qui iam parasitus est? Quem ego (Iudices) tam obstinatè, nõ præceptis solùm meis, sed etiam precibus resistentem, utinam possim dicere contumacem: nunc hanc licentiam concepit animo seruitutis. Multũ enim illi (vt res est) fiduciæ facit gratia adolescẽtis locupletis & prodigi, qui non aliter quàm si de proprio mancipio ageretur, in hoc uires suas ostendit. Infœlix & ille [& ego] cum [eo:] turpem enim filium habeo, ut etiam ipsi obiiciatur. Nec me præterit unde hæc frequentia concurrerit ad spectãdos duos rusticos: & hi forsitan hæc ipso indicante. Meritò sic iste ridetur, cuius nomen equidem nec intelligo, nec interpretari possum, quod uocatur [parasitus:] *unum hoc scio: nihil esse turpius, quàm luxuriam puto. Quo magis autem hac eius uita erubescam, fecit memoriam nostri. Mihi *rus paternum erga labores grauissimum, non *frugalitate tãtùm suffecturum, sed & delectatione, *ni coleretur à dominis duobus. Hoc cur *dico? [quia] conuenisset, ne

v. præterita te

v. vnum ne sciio quid est v. mihi. Narratio Ius v. fragilitate v. si v. dico euenisset: ne hæc quidem ducenda v. xoris: & educãduorum lib.

hoc quidem educandæ uxoris, & educandorum liberorum onerare, curaui [tamen] vt relictum à parẽtibus meis, relinquerem filio meo: de quo ipse non questus sum.

v. nam

Non uidebatur laboriosus: misi in ciuitatem: delicatior uenit, & redire properauit. Et primò quidem deformaui tantùm diligentiorem cultum: dehinc procedente tempore, sæpè flagrãtem mero uidi, redolentẽ unguenta, etiam plura perditæ uitæ signa. Cùm interrogarem, respondebat esse [se] locupletum amicum. Despiciebam etiam amicitiã, dicebámque: quàm diu uerò iste locuples erit? donec res redit, ut etiam de salute eius timerem.

v. quandiu ueste

v. resedit

Ad domum diuitis ueni (non enim nomen inter nos *agnoscebam) requisiui: parasitus inuentus est. Et placet rustico patri? erubui: [vtinam] nondũ te inuenissem.

v. agnoscentẽ

Ad comparationem uoco utriusque uitæ. in presentia hoc uno contentus sum,* suscipe laboris tui partem, satis in iuuentute laborauimus. Iã deficit ætas, iam quietẽ poscit senectus: & ego delicatus sum.* Abdicas tute me. Licet boni mores, tamen clamo, Ego te mihi genui: nõ ergo cogitabis, quid mihi debeas terræ gratia referre? Necquicquã inueniri potest in rerũ natura, in quo labor pereat. De abdicatione tu quereris? prior patrem reliquisti. Quando enim uidere te mihi licet? quantùm absum ab orbitate? Impono (Iudices) affectibus meis, qui nihil adhuc inter querelas habeo, nisi desiderium. Iam irasci necesse est: nondum tamen ad ultimam tui contumeliam uenio. Obiicio tibi luxuriam. Si hoc tantùm diceremus: viuis inter meretrices & lenones, dignus es abdicatione.

v. suscipere labores t. p. s. in te laborauimus

v. abdicãt me

leg.

genitura

quo verbo vtitur minutius felix in octauio fol. 331.

*At iam te parasitum habent, inter aliena seruitia numeraris, & tibi luxuria obiicitur, etiã non tua. Omitto interim ex quo genere uitæ, in istud trãsieris: sub quo institutus patre. Dissimulata & remota persona mea, parasitum abdico: num me irasci putas? *misereor vbi hæserunt tibi uitia ciuitatis. Videtur habere hoc primum odium *rusticitas. Si bona paterna consumpsisses, iure abdicareris. Libertatem & ingenuum pudorem cõsumpsisti. Quî melior ille, cui seruis? pudet dicere, quo precio *hæreditatem mancipaueris. Gulæ seruis, & sicut muta animalia obiectis cibis post opus. Multa quidem uideo diuersa *generari uitia, nec probabilia omnia: *cæterũ tamen hoc nouũ est & inauditum, contumeliam quæstu habere, & iniuria pasci. Iuuat illa te residua potio, & ex locupletis cœna, nescio quid intactũ. Cedentis manus oscularis: & *ferculũ portas, fame periturus: [quid] *si illi nõnihil malefeceris? Alios enim fortasse parasitos, pars aliqua commendet: tu quid potes, miser, nisi uapulare? Habent hoc quoque delitiæ diuitum malum, quærere omnia contra naturam: gratus est ille debilitate, ille ipsa infœlicitate distorti corporis, placet: alter emitur quia coloris alieni est. Hoc (vt res est) accessit nouæ elegantiæ inter peruersas delitias, habere rusticulum, ridiculum hoc, quòd durus, quòd inhabilis, quòd filius meus *qualia dicere damna. Intelligo cum quo mihi filio res est: non commendabo illi laborem honestum, & bonam quotidie conscientiam, & operam, etiam in ciuitatibus seruientem: [sic] agã causam. Per uices anni non nume-

v. etiã si parasitum habes

al. misereor vtique. hæc fecerũt t. u. ciuitatis, quæ videtur, &c.
v. rustitatis

al. libertatem

v. generauit te
v. certum

v. ferrum
v. si ille mihi malefecerit alios, &c.

re. quod. alia dicere desino. vel, qualẽ dixere Demeã.

rabo fructus: luxuriosum filiũ ad delitias uoco. Paratas ingentis pecuniæ concupiscis feras? Damas ipse uenabere. Auibus onerari fercula gaudes? fructus nostros, nisi succurreris, infestant. Quicquid illic lautum est, nos misimus: & fructus curuatis ramis ad manũ* paratos habemus, cùm parare uidebitur. Vestros, * riuulis meis, fontes compara. inclusi sunt: est inter parietes aquæ perennis fluminum lapsus. Quæ tanta uobis nemora? Quid est istic admirabile, nisi ruris imitatio? Ad has te delitias pater uoco. Ipse durum desidia solum sulcis aperiam, & aratro senex incumbam. Tu* tamen impera. Non* misereberis paterni auitique fundi, obsiti sentibus, circa * beatos fructus? Nos desidia malè audimus, quòd iam perdidimus annos. Tu uiuis aliena liberalitate. At si te ulla horũ miseratio tenet, ignoscas mihi: ducimus quendam aduersus ipsas terras consuetudine affectum: num uendes tu agellum meum? num paternos auitósque cineres, & ossa, alicui, precio cœnæ unius addices? Quatenus infœlicem filium sustuli, quæram aliquem qui colet.*

v. demens ipse ven ire

v. paratum h. e. parare videtur

v. niuibus

pro, tãdem vt sæpe. noli (inquit) te diuiti mãcipare, tibi impera.

v. miseris

v. beati

Affectus ducitur erga fundos ipsa consuetudine.

aduersus pro erga.

SCHOLIA.

Nulla alia, vt videre est, mendosior & magis deprauata fuit declamatio. in cuius emendatione, vt aliàs plerunque si audacius aliquãtò ab ipsis verborum notis quæ apparent videbor recedere: subeat identidẽ hæc cogitatio, nos nullo prorsus vetere exemplari adiutos, sed sola ingenij nostri (quod sentio quàm sit exiguum) coniectura & diuinatione. *Necquicquam inueniri potest*] ἀνύσιμον πρᾶγμα καὶ τελεσιουργὸν ἀθημέλεια καὶ πόνος ἐστὶν, inquit Plutarchus. *Cedentis manus oscularis*] Idem περὶ παίδων ἀγωγῆς, de parasitis lo-

quens, πρὸς δὲ τὸ τὴν σωφροσύνην ζῶντες, τῇ τύχῃ μὲν ἐλεύθεροι, τῇ προαιρέσει δὲ, δοῦλοι. ὅταν δὲ μὴ ὑβρίζονται, ζῆν ὑβρίζειν δοκοῦντες, ὅτι μὴ μάτην παραφέρονται.

Ossa eruta parricidæ. CC. XCVIIII.

PARRICIDAE INSEPVLTI ABIICIANTOR. SEPVLCHRI VIOLATI SIT ACTIO.

Decedens, mandauit filiæ vltionem, dicens se duorum filiorum veneno perire. Puella reos postulauit. inter moras, vnus se occidit, & sepultus est in monumentis maiorum. Alterum cùm damnasset, & insepultum proiecisset: eius quoque qui sepultus fuerat, ossa eruit, & abiecit. Accusatur violati sepulchri.

SERMO.

AN *vtcunque sepultum eruere non liceat: an ei non licuerit, quæ potuit, prohibere: an etiam non iure fuerit sepultus. Hinc speciales quæstiones, vtrum lex damnatum tantum parricidij, an reuera parricidam prohibeat sepeliri: an ille parricida fuerit. In hoc* probationes duæ, altera παθητικὴ, altera πραγματικὴ, id est, affectus & iuris quæstiones. An damnatus sit sua sententia, qui sibi manus attulit. An & de illo iudicatum sit cùm frater eius * conuictus sit: an non possit quisquã mortuus damnari. * etiam vt filios nemo possit, an is vtique potuerit, qui in reatu periit. Vltimæ pelagi qualitas, in qua totius controuersiæ sunt vires. Quale huius factum, utrum uenia dignũ, an damnatione sit. in qua tractatione παθητικῶς pro republica indignandum.*

v. probatiua

v. coniunctus

al. & iam vt alius nemo possit

DECLAMATIO.

v. manus

SEPVLTI ergo essent & æterna quiete cõditi iacuissent parricidæ *Manes, iuxta patris latus, vt Diis hominibúsque uideatur indignũ? Tumulo tectus uideretur, cui leges terram negant: in cuius cruciatus, cùm omnia commenta sit antiquitas, citerior tamen est pœna quàm scelus? cui statim ora, oculósq; à iudicio, lex iussit *obduci, ne hunc iocundum cæli aspectum polluerent tetri oculi, cui lucem, *uiuo: fluctuanti, mare: naufrago, portum: morienti, terram: defuncto, sepulchrum negat. Quem in pœna sua iubet uiuere, huic tumulũ & exequias persolues? * At sepultus fuit. A deó ne omnia perierũt, vt ex duobus, meliore loco habẽdum sit manifestior parricida? Tu uerò puella tam honesti affectus, quicquid tacita pietate suggeris, uel his audientibus refer. Mihi crede, modò approbasti, nihil te de fratribus tuis solere mentiri. Dies (inquit) noctésque, miserãda patris umbra circumuolat, qualis erat cùm mandata daret, modò minax atque effera, repẽte submissa, his me uocibus (vt sciatis) appellat: Tu quidem filia parricidã postulasti eodem crimine, iisdem argumentis, communibus utique legibus iudiciisque: qui superat, damnatus est. Nunc unus superest dolor, quòd parricida sepultus est: quòd æterna quiete compositus sepulchro meo parricida, patrem premit. Aude nunc aliquid puella fortius, & *ab hoc utique me uindica, quem ego occidi, expul-

Parricidij crimen nullum & quare supplicium pt

v. abduci

v. viuo fuit. At in mane

v. affuit

v. ob

sum

ſum ſedibus meis: contactum illius fugio. Quid ais infœlix puella? ecquid agnoſcis alterum patris mandatum? Itaque vt primùm acceſſit ad tumulum, ſponte reſoluta lapidum compage, impios cineres in editum terra ſuggeſſit: oneroſa etiam inferis monſtra, in lucem redundare uiſa ſunt. Dij boni, poſt hæc quiſquam queretur, cur ex duobus parricidis neuter iacet tanquam pater, uterque tanquam frater?

SCHOLIA.

In hoc probationes duæ] Quintilia. lib. 5. cap. 12. de vſu argumentorum. His quidã probationes (inquit) adiiciunt, quas παθητικὰς vocant, ductas ex affectibus. πραγματικὸν autẽ genus cauſæ lib. 3. cap. 6. ex Apollodoro diffinit, quod in rebus extra poſitis, conſiſtit: περὶ ἐννόιας, quod in opinionibus noſtris. Cicero libris de Oratore negotialem ſtatum appellat, in quo quid iuris ex ciuili more & æquitate ſit, conſideratur: cui diligentiæ (inquit) præeſſe apud nos Iuriſconſulti exiſtimantur. apud Græcos pragmatici dicuntur qui oratoribus miniſtri & adiutores dabãtur. Hinc Quintilia. hic noſter, facetè lib. 12. cap. 3. eos ad arculas ſedere ait, & tela agentibus ſubminiſtrare. *Quem ego occidi*] Ideo dicit ſe filium occidiſſe, quòd cõſcientia ſceleris, filius ipſe ſibi manus attulerit.

Adultera apud filium iudicem rea. CCC.

Apud communem filium iudicem, reã adulteri maritus vxorem [egit.] matrem abſoluit adoleſcens. Pater eandem detulit in iudicium publicum, & damnauit. Abdicat filium.

SERMO.

DE *antè actis temporibus, non tãtum eſt, quòd ado-*

leſcenti nihil obiicitur: ſed etiam quòd proximè [vt] uidere [eſt] placuit patri. Quorum ratio cùm conſtet, poterat non improbi, uel non manifeſti erroris peti uenia: ſed prius, iure defendendus eſt.

DECLAMATIO.

OBIICIS *ſententiam: non dico, qualẽ. Iudex pronuntiauit. Diſpiciendum tibi fortaſsè fuerit, ad quem uenires: diligentius excutiendi mores. Nulla* v. videre **iudicis libertas eſt, niſi pronuntiare licet, utrum uoluerit. Fortaſſe erraueris in diſpiciendis cauſis, minus prudentiæ habuerim iuuenis: ego nihil aliud habeo quàm fidem. An tu ea cõditione litigabas, vt pronũtiare pro te neceſſe eſſet? Hoc dicerem, ſi in quocunque iudicio ſententiam tuliſſem. Aliquantò fortius eſt, Cùm iudex à te ſim electus, hanc quam nunc eripis claritatem, iudicio dediſti. Quid tamen pronuntiaui, & in qua cauſa ream abſolui? Non dico, quam ream, nec cuius criminis: hoc dico, Malè audire plerũque iudicum nimia ſeueritas ſolet: *nec in iniquam coniecturam niſi aſperæ ſententiæ ueniunt. Ideò abſolutos publica illa acclamatio proſequitur: à dãnato triſtes recedunt, & uictricis quoque partis ſilẽtium eſt. Abſolui. Sic hoc inuidioſum, ſic hoc criminoſum eſt? Quomodo me putẽ potuiſſe defendi, ſi damnaſſem? Abſolui matrem *meam. Hoc nõ eò pertinet fortaſſe, vt debuerim crimen remittere: [ſed] multa ignoranter pati-*

Nimia ſeueritas iudicũ improbatur

v. nec vnquã coniunctim

al. ream

mur. Mihi mater innocens visa est: obiiciebas tu adulteriũ. Nihil necesse est tractare de causa, præsertim cùm nihil sit ablatum defensionis: mihi tamen omnia quæcũque in matrem meam dicebantur, incredibilia sunt uisa. Respuebat illa magis apud me, [dum] agebat causam mater mea dicens, Scis quomodo te amauerim, quomodo educauerim: nihil mihi obiectum est in ætate prima, nulla fabula ante partũ secuta est: ream facit anum & iuuenis matrem. Tu me iudicem faciebas, illa testẽ. Accedebat his illud etiã, quòd existimabam *tametsi asperam illam dissensionem, nec ueram esse litem, quæ ad filium ducebatur. Videbamini mihi quærere intercessorẽ. Aliud fortasse fuerit, quod te posteà concitarit: illo tempore nihil facere melioris mariti, nihil indulgẽtioris potuisti. Ad eum iudicem perduxeras uxorem, qui damnare non posset. At enim posteà hoc crimẽ probaui. Non iam respondeo, ista quæ dixi *aliis muneribus accipere iudex extraneorum naturam: quà fortasse iratior existi. Non semper erroris odium penes cognoscẽtes est: aliquando causa profertur: negligentius interim defenditur. Si matrem meam nunc audias, dicit se ad illos iudices uenisse securam, & obstitisse sibi fiduciã prioris sententiæ: utitur in defensione claris ac nobilibus exemplis: damnatos mihi Camillos, & Rutilios narrat. Verùm quicunque iste exitus fuit, habuerit suum finem: si crimina in me exples (neque uereor) plura cõfitebor quàm obiicis: & cùm damnata esset mater mea fleui, & grauiter tuli.*

v. matre innocens ius est

v. tamen

Nihil facere melioris mariti

rest. aliis mulieribus accidere. vieds, &c. vel alienis m.a. iudices, & c. quacum iratior exierit, ideo iratus filium abdicat.

Nota pour vne proposition d'erreur

Rapta à diuite pro ancilla. CCC.I.

Pauper diuitem inuitauit ad cœnam: erat in ministerio puella pauperis. Interrogatus pauper à diuite, quænam esset: dixit, ancilla. Discedēs à cœna diues, eam rapuit. educta ad magistratus puella, ex lege raptarū nuptias optauit. Diues accusat pauperem Circunscriptionis.

SERMO.

ETIAM *si reus hic pauper est: non tamen mihi videtur asperè & concitatè contra diuitem acturus. Non tantùm accusator diues, illi sed gener est: & nos non sumus iracundi,* [*quia*] *rapta nuptias optauit.*

DECLAMATIO.

SIC *alio accusante dicerem causam, Sciebam, expertus proximè eram, esse nobis æquam, etiã aduersus diuitem, libertatem. Sed me, quãquam indignissimè petar, non tam lex, quàm ratio prohibet à cõuitiis. Ego hunc amicum semper optaui, etiam antequam essem socer: & colui, & aliquid etiam supra vires facultatum mearum, in excipiendo eum, ausus sum. Atque id me feciſſe ante omnia confiteor, vt* * *potiorem* [*me*] *haberet filia mea. Nunc verò eum mihi fortuna ipsa generum dedit, quem maximè diligebam. Tota itaque hæc, quæ pro innocentia mea adhibebitur, non tam defensio erit, quàm satisfactio. Fortasse* * *detractet: sed tamen audebo, ne nos fastidiat. Non sum quidem locuples, & quotus quisque,*

al. vt potĕtiã eius, maritũ potiorem haberet, &c.

al. detrectet

inops censu: sed integer, sine crimine, sine fabula: non indignus aliquãdo huic diuiti visus, qui amicus vocarer: ad cuius mensæ quoque societatem, [si] abundans & locuples accederet, existimaret fore hoc quoque inter causas amicitiæ, si cœnulam diuiti pauper feciſſet: non illam beatam, nec qualem hic potest, nõ instructam ministeriis. Vnde enim nobis omnia proferẽda sunt in mediũ, cùm presertim iste nos proprius cognouerit? Quicquid illud fuit: ne dedignaretur dives, maxima parte curaui, ipse [cœnam] composui: & post securitatem, modò conuiua* charus, acceſsit. sed opus erat ministerio. Hoc paraueram mihi, non pecunia, non emptione: sed vxorem ducẽdo, educando hanc puellam. Admiratum credidi, quòd hic sexus ministraret: eóque magis pudori mihi fuit, confiteri esse filiam meam. Nanque erat is cultus, & notitia nobis adhuc noua: & tamen si de me quoque interrogasset: Respondissem, Seruuli tui sumus. Non persuadeo tamen mihi, vt crediderit. Neque* enim irritare tam delicatas eius cupiditates potuisset ancilla: nec fecit quod aduersus hanc conditionem fieri fortasse potuisset. Rapuit tanquam ingenuam: ideóque cùm educeretur ad magistratus, nihil recusauit, nihil iuri nostro opposuit: nisi fortè hoc quoque in causa erat, quòd ducebatur securus. Vnde enim nobis, aduersus istum, tãtus animus, vt vindicaremur? Quomodo hanc inuidiam potuisset ferre paupertas, si occidere filia mea voluisset iuuenem inter principes ciuitatis? Non tamen usque* id (Iudices) ualet, ut* quod dederim, beneficio

logo
propius

v serus acceſsi: al. & post hanc curam tantummodo conuiua charus, acceſsi

v. tamen

v. in
v. non est

Circumscriptionis lex aduersus eos qui circa forenses insidias aliquem scripto cepissent.

sit. [Sed circunscriptionis lege accusat.] Quam quidem legem, arbitror propter eos maximè latam, qui circa forenses insidias, aliquẽ scripto cepissent. Cæterùm ut longius interpretatio ueniat: non tamen erit dubium, circunscriptionem, esse ineuitabilẽ fraudem: id est, in qua factum eius demum existimetur, qui accusatur. Singula ergo æstimemus. Inuitaui ad cœnam: quæ hîc circunscriptio? pauper, diuitem. Venisti: ago gratias. Habuisti [mihi] honorẽ, & illud humile limen intrasti: & adisti mensam, ad quã cùm uenire cœpimus, Deos inuocauimus. Alioqui* ius meæ humanitatis est nostra frugalitas, * quæ nobis utique uelut refectionem quãdam & quietem præbet. Inter uestras quoque epulas, non semper illa ponuntur peregrinis petita litoribus & syluis: aliquando hæc uilia quæ* rure mittũtur, adhibetis, quæ emere nos pauperes possumus: cœnasti tamen hilaris, & (ut uis uideri) etiam liberalius bibisti. Quare tamen inuitaui? quoniam promerenda nobis est uestra potentia. Si qui me detulisset reum, defenderes: si quam iniuriam timerem, rogassem te prius mensæ communis [socium.] Non est igitur in hoc circunscriptio, quòd ad cœnam inuitaui: cætera utique ad crimen legémque non pertinent. Sequitur ergo ut sit proximum crimen, quòd in ministerio fuerit filia mea. Iterum accusabitur paupertas. Quid ergo nos facere iubes? emere non possumus. etiam si quid ex quotidianis supererat laboribus, educatio exhausit. Intuemur ergo & alienis ministeriis lautitias uestras: imitamur, quãtum potest quis. Apud uos

Deorum inuocatio ante accubitum mensæ.

al. deus

v. quæ vobis vtique: quæ velut

v. rare

illi greges ministrorum, apud uos aurum & argentum. ministerium ergo fuit ex meo. Non istud deforme pauperibus: nam & si in aliud diei tempus incidisses, tum quoque, tibi uideretur ancilla: uidisses pensa facientem. Filia igitur ministrauit, sicut mihi solet. Nisi ueritus essem, ne tibi inuidiam fieri putares: nisi me frequenti humanitate in honore posuisses, ego ministrassem. Hinc quoque remoue quod tu fecisti: non est circunscriptio, quòd interrogatus uerecundè respondi: & cùm mihi tecùm cœpisset nouus usus, [quòd] erubui uideri sine ancilla. HOC MALI *habet ambitus. Peccasse me fateor: dicendum fuit uerum. Sed hac pœna potes esse contentus: non impunè feci. Et quæ à me facta sunt, hæc sunt. hîc me circunscriptionis accusa, [si] nihil ipse feceris. Num enim si tu nihil concupisses, non rapuisses, poterat obiici circunscriptio? hoc ergo exigis, ut ego nocens sim, non ex meo facto, sed ex tuo. Age, res quidem ipsa crimine caret: sed animus suspectus est. Quid est igitur? me credibile est circunscribendi mente feciſſe? inuitaui ut raperes? Neque enim poterat dubitari, quin quæreres quæ ministraret? Et cùm interrogasses, certum erat fore, ut protinus cupiditas aliqua in animum tuum descenderet? & cùm cõcupisses, ut rapéres? Quæ si nulla ratione, nulla diuinatione prœuideri potuerunt: apparet non propter id factum, quod sperari non potuit. Quid enim in causa fuit cur raperes? cultus uidelicet te illexit: hic enim adiici solet ad speciem. talis ministrabat, ut necesse esset ancillã esse mentiri? Tu porrò permittis etiã*

aliquid mihi libertatis. Rapiebas. uel ancillã tu raperes, ancillã eius apud quem paulò antè cœnaueras? Sed non credidisti ancillã [meam] esse. Possis tu fortasse huc vsque descendere, vt non fastidias pauperes: nunquam cupiditas tua usque ad mancipia descendet. Ac si fortè cœpisset oculos tuos, petisses quod opus erat. Vi, non munuscolo sollicitasti: non si contumacior esset [vi rapuisses] pro tua illa comitate. At omnino petisti. Potuisti ergo scire, etiam antequam rapere inciperes: in ipso uerò raptu, non apparuit tibi ancillam non esse? non tanquam libera repugnauit? nõ proclamauit patrem? nullam uocẽ* meam audisti? Fieri nõ potest, vt non eruperit ingenuitas, quæ aditura erat magistratus. Aut ego fallor, aut de hac tota causa iudicatum est: nam si quid feceram fraudis, apud magistratum agere debuisti, Circunscriptus sum: ancillam putaui. necessitatem raptoris agnouisti. Non puto te obiicere, quòd nuptias optauit: sed nec ego imputo: sicut ne gratulor quidem hoc matrimonio mihi, *par cõuictus [non est:] apud quem si fortè cœnarem, vxor ministraret. Tu tamen quid circunscriptione ista perdidisti? uxorẽ non habes locupletẽ. Nihil enim magis, quàm pecuniam desideras? & te dignum [existimas] qui duceres parem? Tunc scires quæ discordiæ, quæ contentiones, quàm frequens mentio dotis, quàm erecta ex æquo ceruix. Vtique in his tuis delitiis, in his cupiditatibus, tibi liceret amare aliquam ancillam, deperire aliquam ministrarum. Nunc habes uxorem non ambitiosam, non exacturam comitatus: sed quæ tota ex tuo uultu pendeat.

al. mei

al. par pari coniũctus non est.

Vxorem parem ducere oportet, Mart. Sivis nubere nube pari vide j fol. 96 B.

deat. Laborare consueuit: habebis ancillam. Tu tantùm, etiam si quid ego offendi, mihi irascere. Nihil illa fecit, nihil illa peccauit. visa fuit in ministerio? patri paruit. ad illam hoc tantùm pertinet, quod optauit.

SCHOLIA.

Diues accusat pauperem circunscriptionis] Sic Abimelech Abraam & Isaac accusauit, qui Saram & Rebeccam vxores suas, sorores esse dixerãt, Quare imposuisti nobis, &c. Circunscribere, & lædere & fallere est, vt ex edicto Prætoris minores circunscripti, si postulant, restituuntur. & circunscriptio adolescentum lege Lectoria vindicata. Hìc verò circunscriptio, pro ea deceptione & fraude sumitur, quæ sub specie legis inuoluitur. vt ex hac & CCCXLIII. decla. infra, & ex his verbis Senecę manifestum est: Obiici (inquit lib. 6. decla. 3.) non potest, quod lege factum, imò non nisi quod ex lege factum est. Circunscriptio semper crimen sub specie legis inuoluit. Quod apparet in illa, manifestum est: quod latet, insidiosum. Semper circunscriptio per ius ad iniuriam venit. Nos fraudem legi fieri dicimus. l. contra legem. l. fraus. ff. de Legibus. Ad hanc legem circunscriptionis (inquit Fabius infrà) nunquam recurritur, nisi cùm rectum ius nequitia excluſum est, ídque adeò, non ipsa legum pugna inter se & commissura (vt ita loquar) sed facto & cauillatione eius qui accusatur, dum saluis verbis legis καὶ τῷ ῥητῷ, μὴ δὲ διανοίᾳ fallit, decipit. Non rectè igitur hic pauper circunscriptionis accusabatur: ideóque ait, *Quam quidem legem arbitror propter eos maximè latam, qui circa forenses insidias, &c. & post securitatem*] id est, posteaquam ita mecum actum existimaui, vt securè possem diuitem ad cœnã vocare, sic vt eam omnino non fastiditet, nec dedignaretur, modò conuiua charus accesi, &c. *quod ducebatur securus*] sciens non mortem, sed nuptias propter amicitiam optatum iri.

M. F. QVINTILIANI

Auctoratus ad sepeliendum patrẽ. CCC.II.

GLADIATOR IN QVATVORDECIM GRADIBVS NE SEDEAT.

Quidam vt patrẽ sepeliret, [se] auctorauit: sed die muneris productus sub titulo causæ, rudem, postulãte populo, accepit: posteà patrimoniũ statutum per leges Equitibus, acquisiuit. prohibetur gradibus.

DECLAMATIO.

POSTEA *dicam qua causa penè gladiator factus sit: posteà hoc quod obiicitur in laudem* vertã: interim incipere libet ab ipsa lege. Ius certè sedẽdi implet ingenuitas & census. Quærẽdum est ergo an hic gladiator sit, aut fuerit. Non sumus magnæ legis interpretes: non ludum, nec arenam, nec armorum scientiam complexa est: sed gladium. Cui dubium est id exigendum esse in eo, ex quo nomen gladiatoris ductum est? Gladiator igitur est, qui in arena populo spectante pugnauit. Nam neque orator est, qui nunquã egit causam: neque accusator, qui reum in iudiciũ non deduxit: neque reus, qui causam non dixit. Videamus & ipsius periculi causam. Quæro an si creditor post datam pecuniam, operas remisisset: diceres eum gladiatorem fuisse? In ludo fuit. Fuerunt doctores & medici & ministri: neque tamen in illo nomine tenẽtur. Productus est. Et alij multi, spectaculi gratia. Sed affuit pugnæ. Sed* animum tenetis: cùm præsertim hic ordo ex laude militiæ nomen acceperit. Non ergo pugna*

v. veram

Jus sedendi in 14 ordinibz

al. sed quo animo? turpéne id existimatis, cũ præsertim &c. acceperit?

*per se turpis est, sed inhonesta pugna. Dedit enim ea, familiis nomina: hinc Coruini, hinc Torquati, hinc Opimi. Illum ergo maiores prohibuerũt theatro, qui uilitate, qui gula se auctorasset. Mutuatus est pecuniã, vt patrem sepeliret: mutuatus unde potuit: & quò turpius putas esse sic mutuari, hòc honestius fecit. Vidit enim quid sibi accidere posset auctorato: sed illud crudelius putauit, si pater insepultus iaceret. Gladiatores sepeliũtur. Isti accusatores, & Cimoni illi, qui patris corpus uicario corpore redemit, *crimen darẽt. Sed indicauit populo, quare ueniisset in ludum, [aliàs] non pugnaturus. Tunc [vt] notius *aliis fieret exẽplum, [rude donasti:] *nũc te, populе, iudicij tui pœniteret? Quomodo postea uixit? quàm frugaliter adquisiuit? quàm parce? quàm laboriose? Ausim dicere neminem, si ex hoc ordine, nec ex alio.*

al. crimini

v. illiu

v. tum

SCHOLIA.

Sub titulo causæ] patris sepeliendi ergò: nõ quæstus causa, sed uirtutis & humanitatis. *Patrimonium statutũ per leges*] quod erat sestertium quadringentorum millium. Hic ordo Equestris ius habuit Romæ in quatuordecim ordinibus spectandi, lege Roscia theatrali: Senatores in Orchestra, cùm ante S. Aelium Petum, & C. Corneliũ Cethegum Censores, omnes in cauea promiscuè sederẽt spectarẽntque. Sicut autem aucto patrimonio, hæc prærogatiua sedendi in quatuordecim acquirebatur, ita si qui decoquerent aut inter infames haberentur, quales sunt ij qui artis ludicræ pronuntiandíue causa in scenam prodissent, ius id amittebant. Seneca lib. 2. decla. 1. Senatorium gradum, gradus ascendere facit. Census Romanum quidem

à plebe discernit: census in castris ordinem promouet: censu in foro iudex legitur, &c. *Post datam pecuniam operas remisisset*] quas vt debitor in arena pugnaret, locauerat. Caius.l.3.de iis qui no.infam. Qui operas suas locauit, vt prodiret artis ludicræ causa, neque prodiit, non notatur, quia non est ea res adeò turpis, vt etiam consilium puniri debeat: nisi si cum bestiis esset pugnaturus. l.1.§. bestias.ff. de postulan. *& Cimoni illi*] Cimon filius fuit Miltiadis, cuius damnati peculatus, & in uinculis mortui, cadauer obligatũ pro multa uicario corpore redemit vt sepeliret. Hunc Cimonem Callias posteà redemit, & ei filiã suam collocauit, quam cùm Cimon in adulterio deprehensam occidisset, ingrati eum Callias accusauit. Seneca lib. 9. decla.1.& lib.5.contro. 25. Sed hæc paulò aliter narrantur à Plutarcho in vita Cimonis. De sepultura Seneca alio loco, lib.8. decla.4. Quid est miserius in uita, quàm uelle mori? quid in morte, quàm sepeliri non posse? Omnibus natura sepulturam dedit: naufragorum, idem fluctus qui expulit: suffixorum corpora crucibus, in sepulturam suam defluunt: eos qui viui uruntur, pœna funerat, &c.

De Sepultura

Proditionis rei, fortes. CCC.III.

PRODITIONIS REI, CAVSAM DE VINCVLIS DICANT.

Qui rei facti erant: ruptis vinculis, fortiter fecerunt. Præmio petunt, vt soluti causam dicant.

SERMO.

AN *reis dandum præmium: an proditionis reis: an his quos non ciuitas armauit: an contra legem dandum sit, & hanc legẽ, & hoc tempore: an tollatur summa legis, etiãsi ius extenuetur. qua mẽte petant: quid utilius.*

Tria præmia diuitis ſacerdotis. CCC.IIII.

SACERDOS TRIA PRAEMIA ACCIPIAT.
VIRO FORTI PRAEMIVM.

Diues * ſacerdos [filium] amici pauperis ſacrilegum, uno præmio liberauit. Eundem in adulterio [deprehenſum &] damnatum, ſecundo præmio abſoluit. Bello patriæ, pauper fortiter fecit: filius illum deſeruit. Vult eũdem tertio præmio ſacerdos liberare. Petit præmio vir fortis pater, vt occidatur. *v. ſacerdos inimici p. ſacrilegium*

DECLAMATIO.

TRA *lex antiquior? belli vtiq; prior. Sacerdotium, pacis res eſt. Tua, ad vnum pertinet: hæc, ad omnes. Mihi, lex debet: tu lege * vteris. legis, hoc tẽpore, ego dignior ſum præmio, quàm tu. Me uiro forti, contigit uictoria: te ſacerdote, admiſſum ſacrilegium. Hactenus de perſonis. trãſeamus ad * optionem. Ego hodie * præmium opto, deſertoris mortem. * quid tu? uitam ſacrilegi. Sacerdos, caſtra uindico. diſce tu uindicare templa. Quid ſi contra legem petis? unius uitam iam ter optaſti. Comparaui publicas perſonas: * nũc [priuatas] comparem. Tu optas nunquam niſi de alieno: ego de meo. Quanquam quid mihi cum lege, dum ne ueniat adulter ille, ille ſacrilegus, ille deſertor in penates meos? * Sciet quãtò meliore patre natus ſit, quàm inimico. Armiger det gladium: uindicabo illum maritum, uindicabo templum. Legem habeo, & uiri fortis & patris. Innocentem filium habui,*

v. vtrius legis
v. opinionem
v. primum
v. quam
v. num
al. ſciat

ante huius ſacerdotium: ſub iſto primùm expilata templa. Furorem, hoc, iuuenis mei putabam: fiducia erat.

v. multum & diues

**Multum eſt, dices, colere templa: plus tamen ſuſtinere [impetum hoſtium,] incendere hoſtium templa. Cur enim ſi quicquã tua uota proficiunt, cliens tuus deſeruit? Mihi debetur præmium, quod petiero. poſſum & tuam mortem, poſſum tibi auferre ſacerdotium.*

Exules à diuite pugnare coacti inter ſe. CCC. V.

EXVLEM INTRA FINES DEPREHENSVM LICEAT OCCIDERE.

Duos pauperes, diues, inimicos ſuos imprudentis cædis

al. quinquennali v. cum. al. inuicem

* quinquẽnij exilio damnatos, intra fines deprehenſos, dimicare inter ſe, datis gladiis coegit: * ambo mortui ſunt. accuſatur iniuſti ſupplicij.

DECLAMATIO.

Iniqui diuites etiã ſceleribus ſuis gloriantur

NISI *præcipua (Iudices) in potentia voluntas diuitibus uideretur, ut ſceleribus ſuis etiam glorientur: fuerat tanti miſerrimorum ciuium perire uindictam, ſi* *, *poſſit tacere qui fecit.* Hæc enim eſt *exacti iniuſti ſupplicij manifeſta iniuria, quòd excogitauit quomodo ab inimici mors exigeretur, ipſis imputaretur.* Homines innocentes

al. poſſet

v. cũ damnaretur quoq;. al. cùm damnarentur, eos quoque, &c. al. innocentes condemnatos, vtroſque.

* *cùm damnaſſet, utroſque confeſtim inter ſe concurrere coegit: quos etiam in calamitates fortuna coniunxerat, iuſſit ut inuicem ſe occiderent, (quòd grauiſſimum illis fuit) ſcientes.* Aeſtimate (Iudices) *quid timuerint, qui hoc fecerunt.* Quanuis autem (Iudices) *adiicere inui-*

diam ſceleribus noſtris ſoleat: nos tamen confitebimur, inter ſolatia doloris noſtri eſſe numerandum, quòd ambo perierunt. Sic miſeros commiſit, ut ſi unus uiciſſet, poſt quinquennium redire non poſſet. Siue igitur [manifeſtæ iniuriæ] conſtare uobis (Iudices) debet ultio: nulla unquam res ſic contra leges excogitata eſt, ut intra fines deprehenſum [exulem] exul occideret. ſiue crudelitatis exigere* debeat pœnam ueſtra iuſtitia: non ſatis habuit [eo,] quod aduerſus miſeros lex irata conſcripſerat. Quanto enim grauius tulerint ſupplicium, quàm meruerant, uel ſic æſtimate. Hoc inimicus elegit, & inimicus pauperibus iratus.* HAEC ENIM *odia altiſſimè ſedent, cùm aliquis, his quos contempſerit, iraſcitur. Innocentiæ fiducia contra opes iſtius ſteterant: non tamen futuri pares, niſi duo fuiſſent. Contra gratiam armauerunt [ſe] miſericordia ſui, donec ambo in periculum capitis adducti. Teſtes enim non defuerunt. quãtùm* autem ualuit innocentia, cõſtitit inter omnes non* potuiſſe illud niſi ab imprudentibus fieri. Incredibile eſt (Iudices) quantò difficilius finibus careant, qui exilium non meruerunt. Amplectebantur miſeri pro furto, extremũ patriæ ſolum: nõ meherculè ſcio, an alicuius inſidiis perducti,* an aliqua humanitatis facie impulſi: nihil probare poſſum: ambo perierunt. Si tamẽ intueri naturam uolueritis: apparebit profectò non caſu* eos in eum locũ potiſſimùm ueniſſe, in quo ab inimico deprehenderẽtur. deprehendit enim tanquam expectaſſet. Minus quidem miſerrimos ciues confuderat iſtius conſpectus: iugulum*

v. ſi

v. debebat

v. enim

v. potius ſa

v. in

v. vos, &c. inueniſſe

contumaciter parabant. Iam pridem mortem cõtempsimus, nec inimicitias aduersus te suscepimus, nisi lucis uilitate. *Occide. nunquid plus potes? Risit animo: & adhuc nescitis (inquit) quãtum *opes uirium habeant? efficiam uos inimicos. Tradi utrique gladiũ iubet, & custodiri, *ne primo impetu manus [consererẽt,] circa flagella & ignes, & omnes tyrãnicæ crudelitatis apparatus. Quantos enim fuisse *creditis metus, qui effecerunt, vt concurrere illis expediret? O misera conditio! magna necessitate uicta libertas est. Tunc rogauerunt: donec iste crudelis lanista, Cõcurrite (inquit) in istas innocentes manus: *cõmittite prudentes ne cõtingat innocẽtibus mori. quæ miserorũ inter bonos, metus cunctatio? nec occidere coacti sunt eos, quorũ miserebantur? *Quid ego faciẽ tristem illius tẽporis narrem? quid ulnera? quid sanguinẽ? quid gemitus? Tu saltẽ fortuna melius: uno uterque fato iacet. Te tamen, diues, interrogo: quid de illo facturus fueris, qui superfuisset? Hoc est puras manus habere? hoc nobis pro innocentia putas? nocentem fecisti ipsam infœlicitatem. Et *tanquam parum esset exigere pœnas, *supplicia infamasti: idémq; coegisti [eos se occidere] *qui offendere non potuissent, nisi coacti. Iniusti supplicij ago. Non est mihi lex interpretãda. Omne iniustũ suppliciũ est, quod non est exactum secũdum legẽ. Da igitur ius mihi, quo perire debuerint. EXVLEM INTRA FINES LICEAT OCCIDERE. Quod satis est, non occidisti. Quicquid aliud factum est, contra legem est. Sit aliquid mitius, sit aliquid* clemẽtius:

v. vilitate occidere
v. opus iuriũ. dẽbetur hæc emẽdatio Brisson. nos sic etiam, quãtum ego plus viriũ habeam?
v. in v. eredis
v. mitis prudentes non continget
v. Quid ego faciam tristis si nullius
v. quanquam al. supplicio
v. quam defendere
v. dementius

non

non licet, nec tibi licebit ignoscere. EXVLEM intra fines liceat occidere. Neminem (Iudices) eorum qui iura condiderunt, tam asperum & trucem existimo fuisse, vt tamen scelus crederet posse fieri. * Metu sine dubio fines nostros clusit exulibus: magnam tamen illis qui deprehendissent, imposuit difficultatem. Exulem intra fines deprehendisti? occide si potes: sed occide tua manu, sume carnificis animum. Sequetur quandoque te ista cõscientia: & quãquam impunitus sanguis; manabit tamẽ usque ad animum. Quæ sunt istæ delitiæ, * ut tu uelis inimicos tuos imprudentis [cædis exules, suis se] manibus occidere? EXVLEM intra fines liceat occidere. Si deprehensos detinuisses, iniustum supplicium esset. nemo inter pœnas exulis constituit mortis expectationẽ. Istud quòd *nutum tuum diutius uident; quòd arrogantiam ferunt, iniustum supplicium est. Non licet tibi gladium supra ceruices diu tenere: non licet [in] iugulum, necem admouere lentè. Tu eos detineas intra fines, quibus uenire nõ licuit? Occide, uel statim: uel, si differre potes, miserere. Nondum dico, concurrere: præstantes *alterius ceruicem ferire coegisti. iniustum supplicium est. Mori debent. qua lege? in qua scriptum est, Citò occidat. putate (Iudices) huius furoris ad uos *crimẽ referri, Ex duobus exulibus intra fines deprehensis, ab altero occisus *est alter statim. cum hoc agere iniusti supplicij uolo. Quis tibi gladium dedit? Quomodo potest fieri vt *debeas occidere, cui necesse est mori? Nemo (vt opinor) absoluat. Fieri non potest, ut si damnanda fuerit audacia,

v. fieri metus
cludere.
v. &
al. vultum
al. alternis
v. tamen
al. deferrẽ
v. occisus est altero statim cum hoc
v. debeat

non sit uindicanda necessitas. Cùm illorum crimen foret, si uoluissent: tuum sit necesse est, quia coegisti. Si concurrissent & uiuerent, iniusti tamen supplicij agerem. facile est uitæ damnum: [sed &] abstuliſti miseris innocẽtiæ opinionem, & vt pessimum gladiatorũ genus perire iussisti. Non potueras absolui [etiam] si infœlicibus missionem dedisses. Quos composuisti? homines eiusdem ciuitatis, eiusdem fortunæ, eiusdem inimicos. Plurimùm tamen adhuc ad dolorem pertinet, quòd te spectante pugnauerunt: ille grauissimus dolor, quòd ad inimici uoluptatem satisfacerent. Misera conditio necessitatis. Gloria infœlicibus erat, facere quòd uelles: quam contumaciam uicisti. Proponite ignes, & constituite ante oculos illud crudele spectaculum: sedentem hunc altius, armatos circà seruos. Neque enim profectò sine præsidio magno, sine certa securitate, ferrum commisit inimicus. Qui dolor miserorum, quòd quenquam vulnerarẽt isto præsente? Certum habeo: & hortatus [est] & laudauit illũ qui prior percussit. omnia licet * feceris: neuter tamen amicum suum occidisset, nisi scisset expedire, vt uterque moreretur. Si bene miserorum innocẽtiam noui: non tamen tibi, quoniam optaueras, contigit [vt] concurrerent lateribus nudis. * Eam licet crudeliter excogitaueris, fecerunt tamen bonum exemplum.

Iniusti supplicij agerem.

pessimũ gladiatorum genus.

v. feris

v. nudis erã

SCHOLIA.

Imprudentis cædis] lib. 7. cap. 5. In coniecturam quoque eadem species cadit, cùm perpetuo, an quinquennali sit exilio multandus, in controuersiam uenerit: num pru-

dens cędem commiserit, quęritur. Omnino copiosè de his legibus, qui exulem intra fines deprehensum possint occidere, quem, & quando, Plato lib. 9. de legib. *Tunc rogauerunt*] Quintilia. lib. 4. ex Cicerone in Verrē. Summum uirum ostendit, qui cùm uirgis cæderetur, non ingemuerit, non rogauerit: sed tantùm ciuem se Romanum esse, cum inuidia cædentis & fiducia iuris clamauerit. *Committite prudentes, ne contingat innocentibus mori*] Hæc ut nos restituimus, irridentis sunt diuitis, & in aliena miseria lasciuientis: quasi dicat, Innocentes manus hæ fuere: quia imprudens homicidium fuit. At nunc prudentes in uos mittite & cōserite manus. huiusmodi sunt ea quæ sequuntur: & ideo cum interrogatione legimus. *Vt tamen scelus crederet posse fieri*] Multa enim in legibus aliquando apponuntur, non tam reuera puniendi, quàm absterrendi gratia, ut illa ex 12. TERNIS NVNDINIS PARTES SECANTO: SI PLVS MINVSVE SECVERINT, SINE FRAVDE ESTO. Acerbitas enim plerunque ulciscēdi maleficij, benè atque cautè uiuēdi disciplina est: & tam atroci pœna constituta, ne in eam incidant mali, uel tracti, uel inuiti, reformidant. Sed dum lex permittit exulem intra fines deprehensum occidere, cùm tamen neminem speret hac nimia licentia abusurum: nónne tamen idipsum est homines ad facinora liberius inuitare, dixerit aliquis, & licet iniquum & inhumanum, at tamen legitimum quoddam quod priuato liceat, homicidiū inuenire? Sanè non omne quod licet, honestum est: quà tamen utile est, ius est. Sed propius intuenti apparebit, tum cùm permittit lex grauius quod delictum puniri, quàm par sit, ut uel exulem intra fines occidere, uel debitorem discerpere, nectere: sit uerò maior alia lex à natura orta, quæ recta ratio appellatur, prohibens tātam hanc hominum inter homines sæuitiam & inhumanitatem: non illam ferri, ut contra hanc committatur: sed ne exul iis se committere & commiscere au-

deat, quorum lęsit coniunctionem atque societatem. Ergo legis quædam quasi tergiuersatio est. *Facere quod velles: quam contumaciam vicisti*] Nam uolebat eos mori: quod cùm contumaciter non recusarent, uicit eorum contumaciam: dum huc eos adegit, ut essent ipsimet interfectores sui. *Eam licet crudeliter excogitaueris*] *Eam*, sup. innocentiam, existimans te puras manus habere, si tuis manibus non occideres.

Expositus, negatæ matris nuptias petens. CCC.VI.

Maritus peregrè proficiscens, præcepit vxori vt partum exponeret. Expositus est puer. Maritus peregrè, vxore hærede, decessit. Post tempus, quidam adolescens, cuius ætas cum expositionis tempore congruebat, cœpit dicere se filium, & bona sibi vendicare. Inter moras iudicij, bello idem adolescens fortiter fecit. Petit præmio nuptias eius, quam matrem dicebat, manente priore iudicio. Illa contradicit.

DECLAMATIO.

NON *ita me prima frons causæ, callidissima optionis simulatione decipit: ut mulier ista matrimonio credat, quod hodie nemo peteret, si nõ recusaretur. Illud magis uereor, ne iuuenis, qui eius quam matrem esse dicebat, nuptias optat, uideatur uelle ad uerum peruenire: ac uos latentium natalium credatis experimẽtum, quòd mulier quæ* * *post amissum maritũ per tot annos, qui facere poterant ab infantia uirum fortem,* * *sic cõplexa est uiduitatem, tãquam genus pudicitiæ: hunc iungere sibi uenere sera, & polluere complexibus nõ vult filij sui, si uixisset, æta-*

* potest

* si

Viduitas tanqua genus pudicitiæ

tem. Intelligo itaque non tam multa mihi contra præmium dicenda, quàm contra argumentum. * Sic componenda actio est, tanquam nos audiant iudices * alij: non tamen iuuenem pari captione laudemus. Feciſſet hoc aſtuta mulier, anus inuerecunda, ut iuueni curioſo, offerret hanc fatigati corporis partem. Erat dignus, qui dum alterius patrimonium petit, perderet etiam præmium ſuum. Sed mulier ſimpliciſsima, * ſi quid mentiri poſſet: ſi non expoſuiſſet, palam ſe nolle profitetur. Hoc pudori ſatis est: ſi quid * uiceritis, culpa cogentium est. Quid interim proficit adoleſcẽs ille? nam ſi præiudicium est, quòd hæc recuſat: & illud ſit argumentum, quòd hic optat. Cuius quidem pudori, propter recentia merita cupio conſultum. MAGNA cupiditatis inuidia inquinat laudem, ſi cùm alienum patrimonium petat, non putat ſua referre, vtrum hereditatem illud faciat, an dotem. Hæc quidẽ minus ſollicita fuit priore iudicio. tunc enim pudor ſaluus. nunc totos neceſſe est proferre gemitus. Semel (inquit) infœliciter nupſi. peregrinabatur maritus: illuc ierat vnde non est reuerſus. tamen miſera concepi: & * quoniam uterus creſcebat, tamen excedebant exequiæ. Conuenerunt ad parientem conſolantes propinqui. Hæc paſſa ſum ſuaſore marito, qui me fecit hæredem. Quis * potest illũ diem referre ſine lachrymis? * vnum funus gremio tuli: quàm penè expirauit in manibus meis? Deinde periit ille, qui iuſſerat: quàm penè potui non exponere? Quid mihi cum hac hæreditate? effecit vt filium magis deſiderarem. Falſas [hinc] pu-

v. ſi
v. illi
al. & ſi mentiri poſſet, ſe nõ expoſuiſſe,
v. vixeritis
al. & quantum v. cr. tantum accedebant
v. poſt al. viuũ f. gr. tuli: quàm. p. ex. in m. meis! quã penè potui non exponere? Deinde p. i. qui iuſſerat, me hærede relicta. Quid mihi, &c.
Conſolan

tate uoces. Ipsa nupsit: ille desideratur infans. Sic puto effectum est, ut aliquis se filium diceret. Hæc quidem fabula allata est, tanquã temerè creditura: sed postquam se perspiciens * hic iuuenis [quis sit inuenit,] differre cœpit. Nihil iudicium magis trahit, quàm diffidentia petitoris. Ante consummauimus bellum. Non fraudabo te iuuenis gloria tua. Tu fugasti hostes. fœlices si qui tibi sunt parentes. Vtinam credibilia finxisses: efficeres, ut te cuperent agnoscere. Hic libet alloqui iuuenem. Tu quidem fortiter fecisti: SED MINOR corporis uirtus: plus est in animi moderatione, ne quid improbè petas, ne uidearis isto animo litigasse. Licet (inquit) mihi optare quod uelim. Nullum manifestius * improbæ optionis argumentum est, quàm uim legi adhiberi. * Qui eam dixit, necesse est [id uoluisse] quod licere oportet. Nõ tantùm hoc natura recipit, ut tam graui seruitute iuris obstrinxerit rempublicam, qui legẽ dicebat. Sibi sanè tulerit iura simpliciùs ætas uetus: minor fuerit uerborum custodia, cùm * intellectus hi non timebantur. Has enim primas rudibus illis, & militaribus uiris existimo placuisse leges, quibus inter continua bella præmium non * auariùs uirtutibus dabatur. Neque ego crediderim optionem tunc illam respexisse ad onera reipublicæ. Liberalis erat populus ex præda. Testis carminum antiquitas, ubi illi primi Heroes canebantur. Bellator huic currus: huic Ducum exuuiæ: nonnulli captiua forma præstantior: ultima sors habebatur, quãlibet nobilis peteret. Legisti ne circa decennis belli exuuias, contendere

v. sit

v. impbe optimis

v. quis enim dicit. n. est qui dicere

v. intellecturi

al. auaris

clarissimos reges? HAEC SACRA sunt merita, hęc coniurata uirtus. Hoc erat illud, quod uolo.* Sis uerò istud uerbum in modico habiturus: respondebit tibi respublica, Quid mihi prodest uicisse, si adhuc aliquid negare non possum? Sic in *ea loqueretur uictor hostis. Quid si templorum incẽdia petas? legum obliuiones? hoc modo & nuptias matris optares? Quãtò iustius tibi mulier priuata respondet, Non pro me tamen militasti: appella rempub. appella magistratus. Non potest à priuato dari, quod ab omnibus debetur. Hæc dicerem, si aliquid ex rebus meis concupisceres: nunc matrimonium petis, quod tibi cõtingere non potest sine inuidia *captiuitatis. Si tamẽ urbe capta inuocaret Manes mariti, non auferret hostis, & misereretur eius, quæ amare defunctũ uidetur. Tibi cum hac quomodo potest *re cõuenire, cuius matrimonium non peteres, nisi cum ea litigasses? Vis scire quid sint nuptiæ? Aspice illam uirginem, quam pater tradidit euntem die celebri, comitante populo. Non potest quisquam dare, quod constat duorum uoluntate. *Vtrũque [tamen] tolerabile esset, si uirginem peteres, quæ nullo suspirat affectu, quæ adhuc reipublicæ matrimonium debet. [Sed] est præcipuum ius senectutis: quoniam nõ una subit omnis ætas: non perpetuò Senatorem citat Consul: est sua legationibus requies. cùm hos habueris annos, iam non militabis. Cogis nos agere fortius. Non omnibus præmium debetur: non petet seruus, non petet peregrinus. Tu hanc asserendo matrem, incertis te parentibus esse confessus es. Vt optare possis, primùm te

v. Si vero isto verbo

v. eum

al. cupiditatis

al. vxore

al. vtcunque

Virgo nullo suspirat affectu sed adhuc Reipubl. matrimonium debet

*neceſſe eſt filium probes. Perſeueras? ſic agam tanquam uelit. Nuptiis tibi opus non eſt hoc tempore: militare debes, excubare, uigilare. Ab hac te uoluntate non debebat nec mater abducere. Ac tu ſi quietẽ mauis, duc uxorem parem, *benedictã. Cõpoſitis ætatibus coacta matrimonia, tamen facilè faſtidiũt: ſiue non *habet omnẽ, quod licet, uoluptatem: ſeu cum uicinis uicina ſocietas: ſiue,* DVRVM EST, *quod neceſſe. Quid ſi affert impares annos? in hac ætate, ne olim quidem iuncti, ſe amãt. Operiet flãmeo canos? inducta in cubiculum, quomodo blandiatur? quomodo appellet? nam tu matrem uocabis. Inter pares quoq; annos, citiùs fœmina ſeneſcit: neq; amatur anus uxor: niſi *me mori tu fortaſſe nunc uelis. Illum annum *expecta qui ueniet. Non eundẽ gradum ultima ætas facit: nec decidit ſuprema uita, ſed corruit. Non ipſam petis. Sed tua nihil intereſt, uxor ſit an mater. Satis diu fictus reſpondimus: nunc ars aperienda eſt. Non conſcientiam noſtram tentat: ſed uerecundiam, ut expediat mentiri. Audite igitur tanquam alij iudices. Iam primùm omniũ apparet, nullam eſſe generis, quod affectat, probationem: alioqui præmio opus nõ eſſet. Nõ anus vlla: non index hîc eſt. illud, Nubat, niſi mater eſt. Vna calumniæ origo eſt, quòd hanc expoſuiſſe conſtat. Rarum igitur eſt, vt expoſiti uiuãt: Caducúmque circa initia animal, homines ſumus. Nam ferarũ pecudúmq; fœtibus eſt ſtatim ingreſſus, & ab ubere impetus. nobis tollendus infans, & aduerſus frigora muniẽdus. ſic quoque inter parẽtum manus, gremiúmque nutricis, ſæpius labitur.*

* al. parẽ. Benedictũ eſt, Cõpoſitis, &c

* v. habet omne quod licet al. libet

* v. memoria tu

* v. excepta

* v. nutriendus

labitur. Vnde nobis tantam fœlicitatem, vt ad infantem mors accersita non ueniat? Vos ponite ante oculos puerũ statim neglectũ, cui mori domi expediret: inde nudum corpus, sub cælo, inter feras & uolucres. Video [me] mouere, mulier, lachrymas tuas. Nemo tibi mortalium posset ignoscere, nisi iussa fecisses. Alia tamen conditio est eorum, quibus obuium patrem quærit exponentiũ paupertas. Ille relinquitur loco celebri: tunc & libet custodire longè, & spectare *fortunam. Alter abdicatur, quẽ iussit exponi, qui relinquere poterat hæredem. Sus postremò sublatus ille: qui te *educauit, scit parẽtes periisse? Patrem audiuit. Cur tibi nõ petiit patrimonium? cur istud tot annos tacet? an expectat donec probare nõ possit? Age, quid futurum erat, si periisset & mater? Age [quid si] nollet filiũ mater agnoscere? Nam huic quidem quãta fuerit materni nominis cupiditas, non illis tantùm argumentis probabo, quòd concepit, quòd sustulit: sed quòd maritus nunquam mãdat exponendum, nisi educaturæ. Date huic quẽ uultis affectum: Si uoluit habere, facilè *agnosceret: si noluit, sic exposuisset ne educaretur. & tamen fuerit fortis: aduersus infantẽ plura blandimenta robustior ætas habet. O quantos hæc ex alienis liberis cruciatus tulit! Blãditur aliquis puer? talis esset meus. Laudatur aliquis uultu speciosus? talis fuit ille quem perdidi. Crescit quotidie dolor: iam in foro conspiceretur, iam militaret, iam illi vxorem quærerem. Nunc verò propiores admouet stimulos vir fortis. hæc suum negaret? *te parentes libertis suis monstrent. Scilicet timet

v. fortunam aliter

v. educæ

v. agnoscit

aduersus pro erga

sic Andromacha lib. 3. Æneid.

al. Scilicet timet ne te parentes, &c.

v. monstrant

ne ad illam matronæ conueniãt. Si se matrem fateretur, aliquid fortasse in honorem ipsius optasses. Ego miror quòd tuo errore nõ utitur, vt uteretur si errare te crederet. Cur ergo non nubat? ætatem suam intelligit: quàm impares sitis, videt. EST QVAEDAM etiã nubentium pudicitia. A viro iam suo secubaret, utique si ætatis huius filius interueniret. Hæc si nubere in istis annis potest, quomodocũque dicam, mater incerta est. & necesse est, umbra saltẽ sceleris laboret. Cur in fabulas eat? cur habeant materiã maligni? Vix absolui nuptiæ possent, si iã contra te Iudices illi pronuntiassent. Quid futurum est, si hæc parata fuerit nubere, & illi matrem pronũtiauerint? Quid autẽ, iuuenis, si tibi nuptiæ adiudicatæ fuerint, ducturus es? Si nõ duxeris, non fiet sic generis experimentum: si ducturus es, factũ est. Me miseram! anum duces iuuenis? Video quid cõcupieris. Mater est: nõ uult. Ergo mater an vxor sit nihil interest. Cætera* iuueni audacia in promptu. Nec in hac ætate mortem quisquam [mihi]* minaretur. Per fidem, iuuenis, bona potius opta. Cõsueuit* frugaliter [viuere:] sine marito diu uixit. Inter grauissimas uitæ calamitates, non sine solatio tamen meruit* maritum. At iam in fine uita est. Nec de hæreditate solicita est, nec habet filium.

Est quædam nubentiũ pudicitia

umbra saltẽ sceleris laborat

al. iuuenili

v. miraretur

v. frugalitate sine marito diu iuxta inter, & c.

v. meritũ etiã

SCHOLIA.

Si non recusaretur] Nã si qui fortiter fecit, speraret optionem mulieri placere, neque fore ut ne per ætatem quidem à nuptiis abhorreret: certè matrimonium non peteret. Ergo cauillatio quęritur, & in illã uel illam partem, causæ

præiudicium. *Tanquam nos audiant iudices alij*] Ait enim posteà, *Audite igitur tanquam alij iudices*. nempe ut causa hæreditatis acta & transacta, nunc apud eosdem, uti causa diuersa, & prorsus à prima seiuncta aliáque, ita apud alios iudices agi agitaríque uideatur. *Ante consummauimus bellum*] Sup. quàm prius iudicium de hæreditate perageretur. *Cum intellectus hi non timebantur*] Vt sub specie legis, & uerbis illius saluis, iniquum optare liceat. Aliàs *intellecturi*: & sensus est, Nam cùm uerba captantur, nec à syllaba licet absque fraude recedere, tum harum formularum, & literæ syllabæque tendicularum peritiores, ut Appius ille ante Flauij Aedilitatem, sanè cauentur timentúrque. *Non petet seruus, non petet peregrinus*] Nullũ enim seruis erat cõnubium, quin eis nec militare licuit. Rursus, peregrini, ius cõnubij cum ciuibus Romanis non habuere. Non ergo omnibus prẹmium, nec quodcunque postulantibus præmium debetur. *Illum annum expecta qui veniet*] Quo nempe sum moritura. Nam certum est te, non me decrepitam (ut à plerisque fit) sed diuitias meas optare. Breui autem me morituram argumento est, quia mori seni naturale est. Ac quãuis etiam iuuenes morimur, imò uerò licet omnes in dies horásque deficimus, dum nostri particulæ minimæ commutãtur, ut scripsit Alphenus traductum à Philosophis: gradus tamẽ ille, ac perpetua moriendi successio, numerosior est, & in adolescente uiróque passibus dimensa certior, quàm in sene: in quo iam nullus est modus, nulla certa declinandi uia, nec hactenus procliua, sed præceps: ut in pendentibus fructibus, etiam immaturi, ruinam minantur: at ipsi iam ruunt maturi. In hanc sentẽtiam Cicero de senect. Vitã adolescentibus uis aufert: senibus maturitas. *Non anus ulla, non index hîc est*] Nullus est qui γνωρίσματά τε ἢ παρῳδα σύμβολα afferat, proferat, unde filius agnosci possit. Illud uerò unicũ argumẽtum est, Nubat nisi mater est. *Alter abdicatur, quem iußit*

exponi] Qui exponit ob paupertatẽ, ideo exponit, ut quondam siue ipse ditior, siue prouectiorem filium agnoscat. qui uerò diues exponi iubet, abdicat: quod exhæredatione maius est. ergo uel agnitus non posset contra tabulas bonorum possessionem petere.

Conscius veneni. CCC. VII.

v. proditoris

*PRODITIONIS CONSCIENTIAE SIT ACTIO. PRODITOR TORQVEATVR DONEC CONSCIOS INDICET.

Proditor bis tortus, pernegauit. cùm futurum esset, ut tertiò torqueretur: amicus ei venenum dedit. Reus est conscientiæ.

SERMO.

DVO *uobis efficienda sunt, ut conscium habuerit, ut hunc habuerit.*

DECLAMATIO.

al. in consçios

SCIO *uos (Iudices) posse mirari, cur ex hoc in iudicio quæratur. Prospexerat enim lex, ut* *cõscius per tormẽta potius quæreretur: *sed quatenus nequitia obuiatum est legi, reliquum est ut hic reus sit. Ac primùm omnium nego fieri potuisse, ut proditor cõscios non haberet. Intuemini naturam, intuemini magnitudinem sceleris. Prodere populum, ciuitatem, exercitum, non est unius. In hoc mihi non est laborandum. Nam lex quæ torqueri iubet, donec cõscios indicet: non dubitat conscios esse. Vi-*

dit enim quãta esset inter se quodammodo sceleratorum fides: quàm diu tacerent. Itaque non sic scriptum est, PRODITOR TORQVEATVR: [sed] DONEC CONSCIOS INDICET: adeò ille qui nondum indicauit, adhuc non est pro torto. Ergo ut maioribus nostris uisum est, si conscios habuit, iudicemus quos habuerit. Nullũ factũ deprehendi, nullum conscientiæ signum putemus, [putemus] mortuũ esse antequã torqueretur: quæramus quos conscios habuerit: nónne illud genus quæstionis *præcipiendum est, quem habuerit amicum? Nõ temerè debet indicasse tãtæ rei conscientiã. LONGA consuetudo, uetus amicitia facit, ut ueniat quis in sceleris societatem. Amicum igitur proditoris te fuisse negas? Iam si te interrogauero, quare dederis uenenum: respondebis, Tormenta tertiò uidere non poteram: meos artus, mea lacerari uiscera putabam. IVNGIT enim amicitias similitudo morum: nescio quomodo inter sese animorum numina uident & agnoscunt: nec quisquam amare in altero potest, nisi quod *tacitus probat. Nec hæc in nobis tantùm comparatio. Multa animalia si in unum tantùm conferantur, *genera tamen coibunt. Amicus illius fuisti: cum illo tibi seria ac ioci: non potes uideri non probasse, quem non ignorasti. Amicus proditoris fuisti. Plus est hoc, quàm si dixeris, conscium te fuisse. At bis tortus pernegauit. Redde nobis rationem, quare illi amicus tantoperè fueris. Dignum meherculè exẽplum, quod fieret in re honestiore: tu, ne ille amplius torqueretur, periculũ capitis subisti: ille, ne te nominaret,

al. præripiendum

v. tactus

al. genera

al. indicatur bis tortus est. Qui non* indicat, confitetur amicũ fuisse. Bis tortus negauit. Nihil dicam de uarietate tormentorum. Nondum erat tortus, qui torqueri poterat. Illa v. quinisti quæstio esset quam* prohibuisti. Difficile est contra dolorem, ægris durare corporibus: & facile est integro sensu, perferre quam semel indueris persuasionem. Ideo ars inuenta est, illæ torquent nocturnæ cogitationes, illa recordatio præteritorum, illa expectatio futurorum. Illa est quæstio grauis, cùm vulnera cæduntur: cùm persuasum est animo, nullum esse finem tormentorum. Non v. fuit duce me igitur peracta quæstio fuit.* Ducit me indignitas rei. Venenum proditori dedisti. Nisi aliud crimen occupassem, ueneficij accusarem. VENENVM PARAVIT, HABVIT, DEDIT. Et primum hoc inuadere libet, Vnde tibi uenenum? ad quos casus parasti? sic illud habuisti, tãquam posses ipse torqueri? Age, nondum inuado tanquam proditorem: interim ago tecum magistratus nomine. Cur in custodiam irrupisti?* quibus suppliciis al. quæ supplicia hoc veneno luere parabas? v. poteras. proditor benè periit. hoc uenenum luere poteris? Proditor ueneno periit. Sed redeamus ad crimen. Venenum dedisti, cùm scires futurum ut* v. suspicemur suspicaremur, quàm ualdè [eius] confessionem timuisti: qui subire noluisti hoc argumẽtum, Amicus (inquit) eram. Quid ais? amicus etiamnum? Patri bono iam filius nõ uideretur. Antea tibi poterat ignosci, cùm ignorabas: etiamnum probas proditorem? Amicus ille. Hoc de proditore, non est misericordia. Qui misereri proditoris potest, crudelis est. Non ergo istud amicitiæ tuæ miseratione feciste: iam tibi* v. nunciabat nuntiabatur suprema

vox. Vis scire quàm demum amicitia feceris? Ne tor-* al. quid
*queretur nõ dedisti. Passus es vt [iterum] torqueretur.
iam an ne tertiò torqueretur, minimè ad ipsum pertine-
bat? Bene [habet] quòd magna scelera [ab] his ipsis
quibus occultari videntur,* aperiuntur. Dum hoc agis* v. aperiunt
ne amicus tuus fateatur, ipse confessus es.

M. F. QVINTILIANI
DECLAMATIONES
COLORATAE.

Duo testamenta. CCC.VIII.

TESTAMENTA VLTIMA RATA SINT.
INTESTATORVM SINE LIBERIS MORTVORVM
BONA PROXIMI TENEANT.

Quidam primo testamento instituit hæredem amicum: secundo facto, alterum. Decessit: *posterius testamentum damnatum est. Ambigunt de bonis, priore testamento hæres scriptus, & propinqui. * v. prius

DECLAMATIO.

Locus Communis. De fauore testamentorũ.

*Est in more ciuitatis, [&] in legibus positum est, vt quotiens fieri poterit, defunctorum testamẽto stetur: idque non mediocri ratione. Neq; enim [maius] *videtur solatium mortis, quàm uolũtas ultra mortẽ: [nec] alicui potest grauius [quicquam]* al. maius datur

uideri,* quàm ipsum patrimonium, si non integram legẽ habet: vt *cùm omne ius nobis in id permittatur uiuentibus, auferatur morientibus. Proximum locum à *testamentis, habẽt propinqui: & *ita si intestatus quis ac sine liberis decesserit. Non quoniam utique iustum sit, ad hos peruenire bona defunctorum: sed quoniam relicta, & uelut in medio posita, nulli *proprius uidentur contingere. Nihil est ergo quòd nos onerare tentent nomine isto propinquitatis, iactatione sanguinis & naturæ, homines binis iam tabulis exhæredati. Et sanè quotiens quæstio iuris est certi, & à maioribus cõstituti: nihil necesse est laudare leges, quibus utimur, & ad quas nobis *uindicandum est. Quæstio igitur totius causæ nostræ (vt opinor) in eo consistit, an amicus meus intestatus decesserit. In qua parte delector nihil tam obscurè, nihil tam clam esse factum, vt nobis probandum sit. Interrogo uos igitur, propinqui, an hic quem intestatũ decessisse dicitis, scripserit aliquando testamentum? Interrogo uos, an tabulæ quæ ex parte mea proferuntur, testati sint? *Intelligitis à me signum: an omni iure conscribitur: uel tabulis solet his damnare. Non id agũt utrum non fecerit testamentum, sed intestatum uolunt uideri eum, quia non semel fecerit. Scripserit, *inquiunt, ut alteras tabulas: apparet *quòd uoluerit intestatus mori. Neque ego negauerim, non uno genere fieri intestatos. Aut enim is est *intestatus, qui non scripserit omninò testamentum: aut *qui id scripsit, quod ualere non possit. Vos eligite quem uelitis esse intestatum. Si *eum qui non

v. & v. Et cum

al. à testamẽtariis sup. hæredibus v. & ita sum testatus, quis hac al. propius

Locus communis - De exhæredatione propinquorum. vide 5 fol. 31 B.

al. viuẽdum, vel, iudicandum est

BIBLIOTHEQUE DE L'UNIVERSITÉ DE FRANCE

rest. Interrogo, legitima ne signa? an ciuili iure cõscriptæ? vnde tabulas soletis damnare. v. inquit. al. quia scripserit, inquiunt, alteras v. quã noluerit. al nõ ideo apparet quòd noluerit v. testatus v. quid v. enim

non scripsit: non est hic, cuius de bonis agitur: bis enim scripsit. Si eum uideri uultis intestatũ, qui uitiosum scripsit testamentum: hoc confiteamini necesse est, uitiosum testamentum esse pro nõ scripto. Hoc igitur supremùm, quæro [an] sit testamentum? si confitemini esse testamẽtum: non potest uideri intestatus decessisse. si non est testamentũ' (*sicut non est, quia non iure factũ est) nihil obstare priori potest. Venio nunc ad meam legem.* TESTAMENTA VLTIMA RATA SINT. *Habet sine dubio (si uerba tãtùm ipsa intueri uelimus) hoc ius, occasionem breuem calumniæ. Quid enim si unum aliquis scripserit testamentũ? potest uideri* hoc ultimum, quod magis iure primum dixerimus? Sed quemadmodũ inter plurima testamenta, ultimum ualere oportet: ita hæc manifesta legis uoluntas est, vt id testamentum ualeat, post quod nullum testamentum est. Neque est incredibile, sine dubio, etiam ante hoc testamẽtum, quo ego hæres factus sim, scripsisse illum alia testamenta, hominem frequenter hoc facientem. Ita & ultimũ uideri potest, si post alia scriptum est: & si primum scriptum est, quia nullum tamen est quod uincat, & potentius sit posteà, pro ultimo habendum est. Sublatum dicunt prius testamentum* posteriore testamẽto. Neque ego non cõfiteor, si iure factum sit testamẽtum, hoc est, si testamentum est, potẽtissimam esse defuncti proximam quanque uoluntatem: sed nego ullum posteà factum testamẽtum. Quid est enim testamentum? vt opinor, Voluntas defuncti cõsignata iure legibúsque ciuitatis. Non dixerim ergo te-*

v. detestatus
v. sic
Testamenta ultima rata sint
v. non vitiũ
v. primo
Testamentum est Voluntas defuncti consignata iure Legibusq; ciuitatis

ſtamentum, cui libripens & emptor familiæ, & cætera iuri neceſſaria [deerunt.] Tabulæ erunt fortaſſe, & ſcriptum erit. Et hoc (vt paulò antè dicebã) ueſtra quoque manifeſtum confeſſione eſt, non eſſe *uelut teſtamentum. Facto enim illo, dicitur, propinquũ noſtrum inteſtatum fuiſſe. Hoc propius colligamus. putemus enim factum eſſe unum teſtamentum, quod damnaſtis: non dubium erit, quin ad uos bona pertinuerint tanquam inteſtati: *quin ita hæredes futuri ſitis, tanquam ille omninò teſtamẽtum non feciſſet. Quòd ſi hoc pro non facto eſt, nec teſtamẽtum quidem uideri poteſt. Fingamus fuiſſe: ultimũ teſtamentum quando quærimus? Puto cùm res in lite eſt, cùm in diſputatione. Nec pertinet ad nos quod fuerit ultimum, ſed quod ſit. *Si ius utrique teſtamento conſtaret, fuiſſet illud ultimum, quod poſteà factum eſt: illo uerò ſublato, incipit *omninò ultimum eſſe, quod relictũ. In intentione curſus, qui proximus ab ultimo fuerit, ſi deſiſtat ultimus, in nomẽ illius locúmque ſuccedit. Ergo vt non fuerit ultimum meum aliquando teſtamẽtum, nunc ultimum eſt: & uos id teſtamentum feciſtis, damnando id quod poſteà factum erat. Hoc ad uerba legis: illud ad uolũtatem. Quid putamus ſequutã eſſe legem, quæ ualere uoluit ultimum teſtamentum? Plura ualere non poterant: & [quia] in tam mutabili natura humanorum animorum, diuerſis hæredibus, media lis relinquebatur: optimum uidebatur eſſe, vt *proxima quæque uoluntas duraret. Hac uerò ſublata, neceſſe eſt eam durare quæ ſola eſt. Fecit amicus meus, eo tempore

al. verum

v. ij qui in vita h. f. eſtis

v. vis

v. omnia

al. poſtrema

quo me instituebat hæredem, legitimum testamentum: nam & constabat ei tum iudicium. quominus erubesco ista mutatione hæredis. In his tabulis alius legitur, quæ ius non habuerunt, quæ nõ lege conscriptæ sunt, quæ fortasse etiam propter hoc damnatæ sunt, quòd indignus hæres uidebatur. In comparatione summa, non recusabo quominus uel propinquos istos amicitia conferatis. Amici Parentibus non sunt ponendi. *Per se mihi uel sanctius nomen amici uidetur. Hoc enim proficiscitur ab animo: hoc proficiscitur à proposito. Istud dat casus, conditio nascendi: & quæ non sponte nostra leguntur.* Me *hæredem esse, amicus meus (quod satis est) aliquando uoluit: uos nunquam, [neque] eo tempore quo iudicabat, neque eo tempore quo errabat. Illa iam communia pro omnibus testamentis. Non tantùm ad hæredem ista lis pertinet. Aliquem fortasse amicorum honorauit: aliquem fortasse seruulorum manumisit. Vos pœnam quandam seruo uestro constituitis: ut intestatus decesserit, ut bona tanquam relicta, tanquam deserta inuadatis.* Honorare aliquem testamento, / legati alicui relinquere.

P. AERODII ANDEGAVI I. C. AD M. FABII QVINTILIANI COLORATAS Declamationes, Scholia.

Binis iam tabulis exhæredati] Nam priore testamento, amicũ unum: posteriore, alterum instituerat. Atqui præteritio suorum, quasi quædam exhæredatio est: nota uerò non exigua. *Esse pro non scripto*] Si posterius testamentum, pro non scripto habebitur (ut certè quidem) prius

manebit firmum. Ergo excludẽtur propinqui, quibus succedendi locus non est ex lege 12. tabularum, quandiu ex testamento defertur hæreditas. *Iuri necessaria deerunt*] Vt quinque liberi ciues Romani, testium signa, filiorum institutio uel exhæredatio, &c. Hæc si desint (inquit) tabulæ quædam esse poterunt, aut priuata alia quidem scriptura: sed non testamentum, quia non conscriptum iure legibúsque ciuitatis: non uoluntatis suæ iusta sententia, vt Modestinus ait lib. 2. Pandectarum. *Pœnam quandã seruo*] Rupto, iniusto, uel irrito facto testamento, & libertates cum legatis amittuntur. Ergo in pœnam quodammodo seruorum, testamentũ ad intestati causam recidit. Quid si ita legamus? *Vos pœnã quandã tanquã seruo cõstituitis, &c.*

Raptor conuictus. CCC. VIIII.

Educta ad magistratus, adolescentis à quo esse vitiata dicebatur, nuptias optauit. Ille negauit se rapuisse: iudicio contendit: victus est. non recusat ducere. Illa [iterum] optare vult.

SERMO.

ACTIO *debebit huius adolescẽtis esse submissa.* * *nã etiam si nullo themate ad id alligatur, vt necesse sit eum raptorem videri: rei tamen iudicatæ facere controuersiam non potest. & videtur mihi hunc modum custodire debere, vt de raptu nihil neget: nihil tamen sciat.*

v. non

DECLAMATIO.

NON *aliud (Iudices) aut causæ meę aptius, aut uerecundiæ necessarium magis est, quàm ut puellæ mitissimæ clemẽtissimæq; gratias agam. Lege permittente omnem in me potestatem, optare nuptias etiã festinauit,* * *non-*

v. nondum interrogante

dum me rogante, nondum [me] (* iudicare enim ſup- pliciter neceſſe eſt) ſaltem confitente, ita facilè, ita celeriter, ut uix mihi ueriſimile uideretur, illam iniuriam accepiſſe. Proxima, ab hac gratiarũ actione, debet eſſe cõfeßio. Peccaſſe me, quòd dubitauerimus, fateor. Quid enim mihi cõtingere optabilius poterat, etiam ſi non rapuiſſem? Sed huius qualiſcunque culpæ meæ ſpes omnis, in animo iſtius eſt, quæ ignoſcere ſolet: quantumlibet contradicendo peccauerim, minus eſt hoc tamen, quàm quòd rapui. Intelligo autem (Iudices) hanc primã mihi in hac cauſa habendã eſſe rationem, ne me quòd negaui, feciſſe callidè ac malignè exiſtimetis. Scitis q̃ multa permiſceat fortuna, cùm præſertim ad hæc [acceßit] & obſcuritas noctis, & [aliquid] paulò liberioris meri. Quis enim aliter uitiator eſt? * Ignorãtiam hæc meã uitámq; frugi & innocentẽ (nõ eſt dubitare) iã* bis fefellerunt: ita uixeram ſemper, ita cuſtodire probitatis meæ cupieram famam, ut me peccaſſe mirarer. Itaque confiteor, actũ de me erat, ſi in aliam incidiſſem. Nam (ut dixi) neque ad genua procubueram, neque propinquos aut amicos aduocaueram: ſed mouit puellam ipſum (ut credo) ignorantiæ meæ periculum. perſuaſerat ſibi, nihil me feciſſe temerariæ libidinis cauſa. Nec me malo hoc animo negaſſe, ex hoc ipſo apparere uobis poteſt. Negaui poſtquam iſta nuptias optauit. Gratias ago & iudicibus: emendauerunt contumaciæ meæ detrimẽtum. amiſeram puellę optimæ conditionem, ſi uiciſſem. Ergo, quod ſupereſt, gratulemur. Ius eſſe raptæ optandi aduerſus

al. vt apparet ex ſeq. aduocare enim amicos ſuppliciter, &c.

fortuna multa permiſceat cum obſcuritas noctis & libertas

v. ignorantia

hæc mea te à

frugi

v. fas

raptorem, hoc iam non negamus: [sed] æquè conueniat necesse est, bis aduersus eundem raptorem optandi, non esse eiius. Et si hoc in confesso fuerit, illud quoque teneamus. sed illud quoque, optasse iam puellam. Hæc sunt quæ inter utranque partẽ necessariò cõueniunt. Negat optionis expletum esse ius, quòd antè optauerit, quàm certum esset rapuisse eum, cõtra quem optabat. Ego autem in lege nullam animaduerto differentiam: * sed hoc unum exceptum, ut rapta raptoris mortem optet. Viderimus * an in controuersiam res adducta sit posteà. interim certum est hunc fuisse raptorem. Ergo cùm & tu rapta esses, & hic raptor esset, & lex raptæ optare permitteret, & tu optaueris: non uideo quare non finitum ius sit. * At posteà tu negasti te esse raptorem. Ideo uictus sum. feci, si uis, improbè (differo enim istius rei defensionem) feci temerè: quid tamen aliud quæri potuit in illo iudicio, q̃ hoc? Quando * me maritum optasses: probasti raptorẽ fuisse me. hoc est: probasti te raptam optasse. Volui rescindere optionem tuam, non contigit.

v. & — al. quæ — v. ac — v. quãdo merito

Hæc circa ius: illa circa æquitatem. Bis optare vis, quod etiam semel multum est. Potestatem uitæ ac necis, lex dedit. Vltra regnum omne, ultra tyrannidẽ omnem est, hoc diu licere. Fulmina ipsa uelociter cadunt: habet finem aliquem expectationis, securis illa carnificis. Si mortẽ optasses, & nuptias optare uelles: * videreris etiã facere cõtra legem: & esset qui diceret, [Si non] * antè deliberasses, antè dispexisses. emissa uox est: potestatem tuã ipsa finisti. Nunc uerò cùm optaueris nuptias, mor-

Magnum est diu licere alicui potestatem vitæ & necis in alterũ habere.

v. videris enim — v. ante liberasses

tem optare uis. quæ ista ad crudelitatem pœnitentia est? Intellexit & ipsa, quàm sæuum, quàm crudele sit. Plus enim posteà mali feci? Ignouisti quòd abstuleram uirginitatem: * hanc nuptiis æstimasti. morte æstimas uerecundiam. Neque ego cùm rapuisse negarẽ, nuptias tuas recusabam. volebam ducere non tanquam raptor, cùm me hoc modo putarem fore chariorem, si tibi iniuriã non feciſſem: uel fallere animum tuum uolui, ne irascereris. Sed & ipsi iudices hoc pronuntiauerunt, hoc spectauerunt. Quæstionem enim fuisse putas, an ego rapuissem, cùm ego dicerem, Non rapui, non hi mores sunt mei, honestè semper uixi, frugaliter uixi? Quæ probatio huius criminis mei, quis testis * dicebatur? Illa, contrà: periclitaris, & malè tecum agitur. nuptiæ sunt de quibus litigas. Fecerunt iudices, quod parentes nostri fecissent: id pronuntiauerunt, in quo uictus gratias ageret. Sed spe suspendit, & vult uideri nunc quoque factura, quod fecit. Si beneficium uitæ repetere uis, dedisti: nõ possum plus debere, si repetis. Quam autem causam habes renouandæ * optionis, si optatura nuptias es? si uindicari uis à me, * mortem timui: si rogari uis, rogo: & rogo per illam clementiam tuam: rogo iam tãquam maritus: & intelligo, tota mihi uita hoc agendum, ut satisfaciam.

* v. hæc nuptias existimasti
* al. adducebatur
* v. opinionis
* v. metum. al. deme metum, timui

SCHOLIA.

Eiusdem argumenti declamatio est apud Senecam lib. 7. decla. vlt. & lib. 4. contro. 4. Atque hinc facilè, vt ex multis aliis locis, perspicere licet, quàm in tractandis his quæstionibus, & colorata oratione uestiendis, hos omnes

Quintilianus antecelluerit, quorum uarios sermones collegit Seneca, libris illis Controuersiarum. *nihil neget, nihil tamen sciat.*] In hoc certè rectius & magis accommodatè, quàm & Latro, & Varius Geminus, qui vtì uel negãdum, uel confitendum omninò esset, ita pro eo dixerunt qui rapuit. Color igitur Quintiliani aptior. *iudicare enim suppliciter*] aliàs (*iudicare enim se supplicantem necesse est.*) hoc est, cõdemnare se, & raptorem fateri, vt sint hæc uerba Quintiliani cõuersa ad discipulos. *feciſſe callidè ac malignè existimetis*] hanc diuisionem secutus est Pasienus apud Senecã. *Negat optionis expletum esse ius*] Hoc est quod Fuscus dicebat apud Senecam, optionem eam esse, quæ legitimè facta sit. hanc nec legitimè, nec iure factam: quia legem optandi habere non potest, quin prius confitentem raptorem habeat. at hic pernegabat. ergo repetendam optionem, quasi prior nõ suo die facta sit. l. optione. ff. de optio. lega. & uti iusiurandum quod minus solenniter factum est, repeti debet. l. qui per salutem. ff. de iureiuran. *Viderimus quæ in controuersiam res adducta sit.*] Nam cùm raptor negaret, uidetur id modò in iudicium deductum esse, an hic raptor, hæc rapta sit: & an hinc nata esset optandi occasio. non autẽ, an hæc aut illa res ex lege optata & electa sit. *quod etiam semel multum est*] Seneca, Proponite supplicij faciem: hoc semel licere nimium est. Nihil tam ciuile, tam utile est, quàm breuem potestatẽ esse, quæ magna est. *Potestatem tuam ipsa finisti*] Seneca ex Publio Aspernate, Optio (inquit) semel puellæ datur. immutabilis est: semel emissa est. Iudex quam tulit de reo tabellam reuocare non potest. huc pertinet. l. apud Aufidium. ff. de optio. lega. l. serui electione. ff. de lega. lib. 1. l. si quis. ff. de verbo. obliga. *quæ ista ad crudelitatem pœnitentia est?*] Seneca ex Albutio, Qui potest condemnare, possit semel: qui potest occidere, possit semel: aut si qua iteratio recipi potest, in pœnitentiam mortis recipiẽda est? *ducere non tanquam raptor*] Hi-

Pro Cor. Tac.

spanus

ſpanus Cornelius, Non ſubducere illi (inquit) maritum uolui, ſed honeſtiorem dare. *Nuptiæ ſunt de quibus litigas*] hoc eſt, non te raptorē eſſe abnegas, ſed nuptiæ diſplicent.

Fortis bis adulterij notatus. CCC.X.

BIS ADVLTERII DAMNATVS, IGNOMINIOSVS SIT.

Notatus adulterij, fortiter fecit: petit præmij nomine, vt iterum accuſaretur. Impetrauit: accuſatus eſt iterum, & damnatus. Dicitur ignominioſus. [C D.]

DECLAMATIO.

VANTA *gratia prematur in foro, quàm impudenti calumnia inimicorum ſuorum uexetur, & hoc ipſum iudicium argumento eſt: uidelicet, contemnunt hominem militarem, nihil minus quàm litibus idoneum. Sed formulæ inimicitiæ tum ualere poſſunt, cùm de tali facto mentiri licet, cùm teſtes ſubornare. Cæterũ in his quæ ad intellectum pertinent, gratia ſine uitio cognoſcẽtium nihil eſt. Nemo igitur ueſtrum negat, ita intelligere ſcriptum eſſe,* QVI BIS *adulterij damnatus eſt, ignominioſus ſit. Ne id quidem negabitur, Bis in iudicium hunc deſcendiſſe: bis contra hunc latam eſſe ſententiam. Sed manifeſtum fuerit, legem non ideo eſſe conſcriptam, vt hoc genus damnationis ignominiam faciat: ſiue in cogitationem cuiuſquam cadere omninò nõ potuit, aliquem ex eadem cauſa bis potuiſſe damnari, profectò manifeſtum eſt, non in aliud ſcriptas eſſe leges, in aliud ualere. Quæro igitur ex ipſis aduerſariis, Cur bis damnatum*

adulterij, ignominiosum esse uoluerunt? Vt opinor (Iudices) quoniam una damnatio habebat aliam & suam pœnam: geminatio criminis afferebat ignominiã: neque immeritò. SEMEL enim errare, sanè tolerabile sit: in eadẽ uerò incidere, ne dãnatione quidem cõpesci* vltrà posse crimina uidebantur. Nihil ergo uerba faciunt: *sed uoluntas legis diuersa atque contraria est. Est autem diuersa ut apparet. Atque ego, si descendere ad hoc genus actionum uellem, ad quod me pars diuersa deducit: possem contendere, uim duorum iudiciorum in his non esse. Quare? quoniam lex uiri fortis interuenit: & præmium eam uim habuit, vt iudicium prius tolleret. Itaque etiam si prius damnatus: & *propter hoc, bis, ignominia notatus, fortiter feciſſet, & præmij nomine restitutionem quæsisset: nihil ne duo quidem uera crimina ualuissent. Ergo eo tempore, quo optauit vt accusaretur iterum, hoc optauit, *ne esset pro damnato. Si ergò prius iudicium hoc illi *vel meritò præstitit *in summáque idem secũdo iudicio quæsitũ est, an hic adulter esset, quare accusatus esset: quoniam tanquam de innocente, & de dubio arbitrabatur, ac [si] prius iudicium nõ esset, altero damnari nihil attinuit. Erat enim damnatus, uel [non?] elige quod uoles, accusator. utique alterum ex duobus. Nam si *valuit illud fuisse sententiam: alterum est pro sententia. Prius illud colligite. non est impunitus is, qui semel adulterij damnatus [est:] *habeat suã pœnam. ponamus hanc esse, *pecuniã. num igitur *exiges alteram, [quàm] quæ priore iudicio, aut debita, aut

al. vlia.
v. vltra omnia videbatur
al. siquidem
al. præter
v. vt
v. &
v. in summa quidem s. i. quæsitus sum
al. voluerit
v. habet
al pecuniariã
v. ex his alteram

perſoluta erat?* Atqui ſi tãquam ſingula iudicia publica, pœnas ſuas non habent, non poſſunt pro duobus numerari. Supererat fortaſſe, ut cauſam quoq; adhuc uiri fortis agere tentarem. ſanè diſſimulemus [hanc] partẽ. Quæritur ſæpius eſſe damnatus: erunt alio quoque moueri non poſſent. Damnatus eſt adulterij: ſed poſteà fortiter pugnando, oſtenderat non eos eſſe mores ſuos, non ſuam uitam, ut in illo credibilia hæc crimina forent. Sed cum optare illi liceret reſtitutionẽ, * illud optare maluit ut accuſaretur, vt de uero quæri poſſet. hoc non ſine bona conſcientia fecit. Cur ergo damnatus eſt iterum? quia damnatus erat, non putauerunt illi qui cognoſcebant, priorum iudicum reſcindendam eſſe ſententiam: ita homo qui poſt præmium accuſabatur, ſic auditus eſt, tanquam nondum fortiter feciſſet. Vos ergo quid ueſtris iudiciis eſſe dicitis *damnatum? explicate quid aliud obiectum ſit adultero? quæ differentia duorum iudiciorum fuerit? Eadem adultera dicebatur? iidem teſtes producebantur? iiſdem argumentis premebatur? Hæc ſcilicet *improbitas eſt, qua unius cauſæ uultis duo eſſe iudicia. Poteſtis & illo modo æſtimare iudicium, quàm iniquè ipſa pœna petatur à uiro forte. Statuamus duos eſſe *adulteros: unum qui bis adulterium commiſerit, alterum qui bis dãnatus ſit. De illo ea dico, Duo cubicula irruiſti, duobus maritis iniuriam feciſti, duas familias incerta ſtirpe confudiſti. Huic tu quid obiicis? indignatus es qui damnatus eſſes: ſententiæ iudicum repugnaſti: perſuadere tibi non potuiſti, eſſe te nocentem. Egregiã Her-

v. acquiſitam quam

†

v. illud optarem aliud vt accuſaretur, vt de vero. al. vt denuo

al. iudicatũ, vel vos ergo quẽ. Et poſtea v. qui tali vt obiectum ſit altero, vel, ſit, quàm altero iudicio?

v. improbitate qua

v. adulterum quibus

cules gratiam uiris fortißimis reddimus: hic si magistratus esse uoluisset, honores geßisset: si sacerdos esse, templis præfuisset. Hoc egit præmio suo, vt ignominiosus esset? detrahe illi quòd fortiter fecit, detrahe quòd optauit: non est ignominia. * *Non tanta atrocitas rei erat.* QVALECVNQVE *crimen donari meritis, donari uirtuti potest.*

v. nondum atrocitas res erat

Crimen omne donari meritis potest,

SCHOLIA.

Formulæ inimicitiæ] Sic Demosthenes, δίκη φθόνος καὶ γραφὴ καὶ ἐκ περιουσίας κατηγορεῖν. *Voluntas legis diuersa atque contraria est.*] Non enim hic fortis bis accusatus est, quòd bis deliquerit: sed quia loco præmij postulauit, prius illud iudicium repeti ac recognosci, ut an iure uel iniuria damnatus sit, altero iudicio appareret. Igitur hæc duo iudicia, unius loco esse: ideóque non legis uerba, sed mẽtem amplecti oportere. *Si valuit illud fuisse sententiam*] Hoc vult, arbitror: Si prius iudicium æquè latum sit, & pro iusta sententia haberi debeat: posterius non aliud quoddam iudicium est à priore separatum, sed idem cum eo quod confirmat: vt causam eandem, quia apud inferiorẽ, mox appellatione interposita, quia apud superiorem iudicem mota est, certè nemo dixerit uariam & multiplicem esse. Sin prius iudicium non fuit, unicum erit ergo iudicium hoc alterum, non duplex. Quare hic uir fortis nullo modo ignominiosus esse poterit. *Atqui si tanquam singula iudicia*] vtut sint hæc omnia corruptissima & obscura, sensus est: Hæc duo vtcunque sint iudicia, tamen unius loco sunt: & eo apparet, quòd singula alia quæque iudicia publica, suam pœnam habent. hîc duo iudicia esse oportet, bísque aliquem damnatum esse, antequam ignominiam subeat. unius ergo iudicij uim habent. Quod facilius (inquit) colligi poterit, si adulterũ pecunia non infamia multari posuerimus. Sic etiã hic locus restitui potest, *Atqui*

si, tãquam singula iudicia publica pœnas suas habent, hæc duo non habent, non possunt, & c. v. posse. sanè dissimulemus hãc partem.] Sic fortasse emendari potest hic locus, *Sanè dissimulemus hanc partem. Quæritur an sæpius est damnari, esse damnatum iterum. nam alio quoque argumẽto moueri non possunt.* vel, *hanc partem qua quæritur an sæpius sit damnatus, qui est damnatus iterum.*

Addictus manumissus. CCC. XI.

ADDICTVS, DONEC PECVNIAM SOLVERIT, SERVIAT.

Qui habebat domi addictum, testamento omnes seruos manumisit. petit addictus vt liber sit.

DECLAMATIO.

INTELLIGIMVS *nihil nobis in hac causa* uerendũ magis, quàm communem quendam, omnium qui* [*se*] *in libertatem asserunt, fauorem. contra quem non id modò à nobis intelligimus esse dicendum, ut pręcipuè ius tueamur: sed illud etiam, non minus pro eo esse, contra quem uidemur agere (si tamẽ explicet fidem) quod nos contendimus. Id enim hodie* [*non*] *quæritur, an seruus sit: de liberalitate eius, qui nos hęredes instituit, nihil quærimus. Seruos manumisit. Nam cui controuersia mouetur? non* iniusti eos, tristésque in numero ciuitatis aspicimus. Alia nobis ratio cum debitoribus, alia cum ingenuis: neque nos fugit, uelut in contrarium ire litem. Nam si quis ex nobis istum seruum uocaret, multa ha-*

* v. verecundũ

Communis libertatis fauor.

* al. inuiti

bebat profectò quæ pro se diceret, per quæ ingenuus uideretur. Quid enim lex dicit? ADDICTVS DONEC SOLVERIT SERVIAT. Vt opinor, non, SERVVS SIT.* Plurimum autem refert, an seruire meritò dicamus: & eos qui in piratas inciderint, & eos qui ab hoste sint capti. ID QVOD ingenuis natura dedit, nulla fortunæ* iniuria eripi ipsis potest. Id quanuis nulli non uestrum existimo esse manifestum: quibusdam tamen confessis argumentis ostendere volo. Ante omnia seruus hic habet nomen, est in censu aut in tribu. Quorum nihil (vt opinor) deprehendi in seruo potest. *At interuenit ea cõditio, vt seruire debeat donec soluerit. Hoc ipsum serui non est, habere in sua potestate, quãdo desinet seruire. Fingite enim (Iudices) aut oblatam esse ab illo pecuniam: aut ex hoc testamẽto pronuntiatione uestra liberum fieri, num inter libertinos futurus est? Non, vt opinor. Atqui si illud in confesso est, eum qui à seruitute in libertatem veniat, non esse alio quàm libertini loco: [&] hic solutus hac necessitate, tam ingenuus futurus sit, quàm fuit: manifestò ne hodie quidẽ seruus est. Alia quoque cõplura sunt, quæ intueri licet, si velitis. Seruus aut dominatus est, aut relictus hæreditate, aut emptus. Hunc ex quo genere seruorum ponitis? *dominatũ esse se non dicit, non emptione quidem, aut hæreditate relictum. Pendet igitur omnis hæc conditio ex fœnore. Quid sequitur? vt nomen sit. Hæc ad ipsa testamenti uerba. Libet tamẽ scrutari etiam defuncti voluntatem, qua nihil potẽtius apud nos, nihil nostro ani-

Ingenuos nõ dici Seruos, etiam cũ seruiãt.

al. P. a. v. an seruire, an seruum esse dicamus: seruire meritò dicimus & eos qui, &c. v. iniuria & ipsi potest. al. eripi nec surripi potest. ita enim Cicero vlt. parado.

Serui nõ habẽt in censu aut tribu.

v. aut

Addictos seruos non esse.

v. damnatum

Locus Comm. De fauore testamentorũ.

mo ſacratius eſſe debet. Credibile eſt igitur hoc eum ſenſiſſe, *vt liberum eſſe uellet etiam addictum?* Seruos *cur manumiſerit, manifeſtum eſt: delectatus eſt officiis, referre voluit gratiam obſequio: alius ægrum curauerat, alius peregrinantem ſequutus erat, alius inter tot occupationes domeſticas cuſtodierat, alius hoc ipſum fœnus exercuerat: uoluit liberos eſſe quos amauerat, à quibus amatũ [ſe] eſſe crediderat.* Huic uerò *quid debuit?* Miſera *malorum tamen [conditio] uidetur,* * *& inhumanũ ſolum hunc eſſe in uinculis, & in ſeruitute.* Ante *omnia, quid aſperitatis in lege eſt, quæ addictos ſeruire iußit donec ſoluerent?* Num *igitur exigitis, vt dicamus aliqua pro lege?* Non *eſt noſtræ mediocritatis, non officij, ea quæ prudentiſſimi maiores conſtituerint, tentare defendere.* Veruntamen* *ſi intueri velitis: quid æquius conſtitui poteſt,* * *aut eſt, quo alio cuſtodiri patrimonia veſtra, fortunæ ſuſtineri poßint? an uerò pecuniam aliquis accepturus, per omnia vitia exhauriret, vt nõ alligetur ad aliquam ſoluendi neceßitatem?* Dura *uincla alicui uidentur, dura conditio ſeruitutis: reddat quod acceperit.* Iſtic *non ſeruitus conſtituta eſt, ſed illud quod iuſtiſſimum eſt, reddendæ pecuniæ cauſa.*

v. niſi ira al. quid debuit niſi irã? Durũ ta. vi. &c.

v. & mihi manum

v. ſunt veri

v. ante

Debitores multis pœnis et vinculis constringendos ne decoquant creditoribus.

SCHOLIA.

Si tamen explicet fidem] Hoc eſt, ſi debitũ ſoluat. *Ante omnia ſeruus hic habet nomen*] Hæc & quæ ſequuntur omninò conueniunt cum his quæ ab eodem Quintiliano tractantur lib. 5. cap. 10. & lib. 7. cap. 4. Aliud eſt (inquit) ſeruum eſſe, aliud ſeruire, qualis eſſe in addictis quæſtio

Aliud seruũ esse, aliud seruire

Seruj nõ habent prænomen nomen cognomen tribum.

solet. Qui seruus est, si manumittitur, fit libertinus. Seruus inuito domino libertatem non consequetur: addictus, soluendo citra voluntatem domini, cõsequetur. Ad seruum nulla lex pertinet. Propria liberi, quæ nemo habet nisi liber, prænomen, nomen, cognomen, tribum: habet hæc addictus. Igitur aliud est, seruum esse, aliud seruire aut in seruitute esse: vt aliud in libertate esse, aliud liberum esse. decla. CCCXL. infrà. Hinc Papinianus. l. vxori vsufructu. ff. de vsu & vsufr. lega. Scorpium seruum meum Semproniæ cõcubinæ meæ seruire volo: non videtur proprietas serui relicta, sed vsusfructus.

Hæredes de deposito. CCC. XII.

Quidam à commilitone eiusdem ordinis depositum petebat: negauit ille se accepisse. Cùm res sine teste esset, occidit eum à quo petebat, & se. Petitoris hæres, petit ab hærede alterius commilitonis.

DECLAMATIO.

v. ne

*SI pecunia tantùm in causa litis esset, parem uideremur habere litigãdi rationem: *nuncillud quidem nobis extra ordinem accidit, quòd litigãdum est etiam propter ipsum, ne sine causa perierit. Plurimùm autem fallitur, si quis eandem conditionem putat huius iudicij ac prioris. Desiit lis esse sine teste. Ergo iam priori non erat satis, pro se dicere: mihi, non mediocre argumentũ est. Si quis enim testis idoneus fuisset, videretur huius fiducia calũniatus. [Sed] quid in causa est præter veritatem, vt aliquis id petat quod probari non possit? Et inficiandi quidem*

quidem depositam pecuniam manifesta ratio est, cupiditatis, lucri: * petendi etiam non depositum, si quæ probationis spes, eadem causa sit. Cùm quidem aliquis dicit, Deposui apud te, scis ipse: quid aliud uidetur aduocare quàm Deos testes? Dicite igitur causam quare petierit, si non deposuerat? Habere pecuniam potuit, manifestum est: & ipse reliquit hæredes, & is qui eiusdem ordinis fuit: multas deponendæ pecuniæ interuenire rationes inter milites manifestum est: longum iter incidit, periculosa expeditio. Si deponenda sit, vbi credibilius deponi [potest] quàm apud hominem eiusdem ordinis? Nam præter id quòd facilius spectatur fides ex pari, est quædam eiusdẽ ordinis coniunctio: nec apud inferiorem deponi solet, cùm ideò deponatur, ut recipiatur. credibile est ergo apud hominem eiusdem ordinis deposuisse. At sine teste. De omnibus depositis loquar. MISERA herculè conditio mortalitatis, quando omnibus iam quæ agimus, uidetur opus esse teste: ita parum facit veritas, ita nullum nomen est fidei. Non satis videri potest probatum, quod duo sciunt? Veniamus tamen (vt dixi) ad probationem. Occidit eum à quo pecunia negabatur. Iterũ quæro: qua ratione, qua causa? O diũ fuit. Vnde? ego qua ratione occidere debuerit, dico, [quia] inficiabatur: tu vt hanc causam occidẽdi excludas, substituas aliam necesse est. Satis argumenti erat si occidisset clàm, si ex insidiis, si tanquam negaturus. Quæ causa hominem in scelus egit? quid fuit, quod tantam rabiem concitaret, nisi illud, quòd sciebat se dedisse? cũ dicenti, Apud

* v. petenda

Miles deponendæ pecuniæ multas causas habet

Locus communis In defectu testium.

Duorum testimonium

*te pecuniam deposui: respõdebatur, Quis testis est? quæ probatio est? quanti animi æstus agebantur? non uobis uidebatur cùm feriret, illud dixisse, Ita, non deposui? Optimè meherculè mihi uidetur, ac militari facinore illa exclamasse, I nunc & nega: i nũc & alienam pecuniam conuerte in tuas cupiditates: nô * vteris tamen ea. Argumentum ergo tãtum [est] quòd occidit? Quam ultra desideratis probationem? occidit statim moriturus. Frequenter iudicia huiusmodi exercẽtur, ut si res in notitia dicitur esse seruulorum, torqueri mancipia uideamus. Si mos ciuitatis & conditio militiæ pateretur: se in tormẽta obtulisset, illum poposcisset. Non tibi uidetur præbuisse de animo * suo quæstionem?*

v. vereris tamen erat argumentum:

Seruorum tormenta cur inuenta ?. Milites torqueri non possunt.

v. tuo

Falso cædis damnatus. CCC.XIII.

QVI CAEDIS REVM ACCVSAVERIT, NEQVE DAMNAVERIT, IPSE PVNIATVR.

DAMNATORVM SVPPLICIA IN DIEM TRICESIMVM DIFFERANTVR.

Accusauit quidam & damnauit: in diem tricesimum dilata damnatio est. interuenit is qui occisus dicebatur. petit reus pœnam accusatoris.

SERMO.

NON *erit alienum, aduocatum dari huic accusatori. Fecit rem (vt parcissimè dicam) pœnitentiæ dignam. & fortius defendetur ab alio, & maiore cum uerecundia patronus confitebitur, si quid confitendũ est. Et quotiens causa plus iuris habet quàm pudoris, ad eum trãsferenda est qui non erubescit.*

DECLAMATIO.

REVM *capitis arcessitis in ea ciuitate, in qua hoc graue & indignum uidetur: & reum capitis arcessitis, qui ipsi intolerabilem hãc crudelitatem uocatis.* *Cõueniebat eos qui *temeritatem accusationis accusant,* *nihil nisi certũ ex- *ploratúmque deferre. Ergo lege occidi vultis hunc statim, qui reum cædis detulerit [damnauerítque.] Hactenus [legem] agnosco: detulit enim [is] quẽ defendo, dãnauítque. [Si interuenerit is qui occisus dicebatur,] hoc iam ad nos nõ pertinet. Hic enim indemnatus est, [quia accusatus non est.] Sequitur ergo ut aliam legem afferamus, aut hanc mutes, aut hoc audeas dicere, Ius aliquod tibi esse constitutum. Ad interpretationem nos uocas: & ex hac lege qua litigas, aliam cõstituere conaris. Non est ista res iudicum, non horum qui ad certa iura, & quidem iurati, consedere. Deflecti iura, nec pro defensione quidem æquum est: legem uerò mutare vt occidas, & crudeliter interpretari ius, quod à magistratibus scriptum est, cuius animi est? Ego legem habeo aduersus eum demum scriptam, qui detulerit, neque damnauerit. Non scrutor quid uoluerit legumlator: neque enim possum.* SAEVA *inquisitio in præterita est. Id siue uoluit esse, quod scripsit: siue aliud aliquid cogitauit, hoc scripsit, hoc iure uiximus, hoc spectauit.* NIHIL *minus ferri oportet in ciuitate, quàm ut lex decipiat. Innocentem accusauit. Satis est, quòd dãnauit. neque enim lex*

v. cõueniebatis qui
v. nihil misertum

Iuramenta Iudicum
** Locus Com.*
Legum interpretatio permitiosa

Sæua inquisitio in præterito est

Leges uiuare non decipere debent.

ita scripta est, vt qui innocentem accusauerit, capite puniatur: sed ut puniatur qui accusauerit nec dãnauerit. Quomodo ergo nihil prodesset accusatori si nõ damnasset, posteà nocentem esse compertum eum quem accusauit: ita ei qui fortunam secundam iudicij tulit, nõ debet nocere quod posteà accidit. Lex talem conditionem iudicij facit, in quo cædis accusatur reus, *nec utique [vt] aduersus alium pronuntietur, [sed] aut reum damnari oportet aut accusatorem. Tu quid uis? vt uterque damnatus sit? an vt istud uerum sit, vt damnatus sit reus & accusator, illud tamen lex uoluit? Transeo quòd pernicioſum sit interpretari legẽ, & ad ingenia *cuiuscũque conuerti: [&] id quod scriptum est ne dubitaretur, dubium fieri postquã scriptum est. Descendo ad hanc quoque *intentionem: non quia necesse est, nec quia ad uestram religionem pertinet, nec quia soluit ista res iusiurandum: sed quia uictori obtinẽtique causam, facile est *de lege disputare. Rectè fecit legumlator qui ita scripsit legem, vt non *is puniretur si condemnasset. Quare? noluit accusatorem esse calumniatorem, noluit accusatorem dare aliquid odio. Alioqui scimus multa uera quidem, non esse credibilia: tamen esse *accusator debet qui tibi uel eum deferat, aduersus quem argumenta habeat: alioqui nocentem an innocẽtem quî scit? Ipsi iudices hoc non pronuntiãt: sed se *ex animi sui sentẽtia facere profitentur. Quis autem miratur si ea res accusatorem decepit, quæ decipere iudices potuit? Accusator cùm id effecit ut reus damnandus uideretur, reddidit rationem ac-

v. &

Locus Comm. De legum Interpretatione

v. vtriusque

al. interpretationem

v. & debet disputari

v. impuniretural. vt demum puniretur, qui non damnasset.

v. accusator qui debet tibi, vt eum al. qui iudici

v. ex animis: vt sententia

cusationis. Nullus autem tam inimicus legislator fuit, vt errorẽ accusatoris punire uellet. OPORTET esse in ciuitate & accusatores: alioqui omnia mittuntur ad manus, omnia mittũtur ad ferrum. Per se difficilẽ rationem uindictæ, * difficiliorẽ facimus: pœnæ licẽtiã grassatoribus & latronibus damus, quòd nemo accusare sine periculo capitis sui potest. Sed tamẽ aduersus hæc, illud remediũ est, quòd accusator cogitat quid obiecturus sit. Sine hoc quidẽ prodest, uidisse aliquid in accusatione, motũ esse probabilibus argumẽtis: in totũ iudicia ista tollamus. Hũc autẽ habuisse quare accusaret, credite iudicibus qui dãnauerũt. Hic inimicus. quid illi qui cognouerũt? quo uultis motos esse iudices ut dãnarẽt? Non enim moti sunt auctoritate ipsius accusatoris: argumẽtis moti sunt. illis (credimus) testibus moti sunt, * quos habebamus. Et mihi uidetur ideò constituta esse lex, quæ dãnatũ post triceſimũ diẽ puniri uoluit: * quia modò uidebat legũlator posse fieri vt deciperetur accusator, [modò ut calumniaretur:] itaque eius * quem damnasset, præsentem pœnam esse * noluerunt: [eius qui non damnasset,] nulla dilatio est. Quid te mouit? quid attulisti ad iudicem? Hoc enim vult lex prius, * reum approbari ipsi accusatori. Ergo etiam voluntas legis pro nobis est, & non tãtùm scriptũ, quod satis erat. Nisi * à iure recedamus, habeo quod propter te nostrum est, vt concessisse uideamur. Sed ut transisset lis, rursus (id quod dicebam) cùm suspectus esset reus, boni erat * ciuis accusare: neq; aliter leges stare possunt, neque aliter ciuitas. Accusauit. quid

v. vt vltionis facinus penè

v. hos

v. quomodo

v. qui non

v. voluerunt

v. &

al. nisi iura rescindamus.

v. nisi ita recedamus

v. cuius

posteà? homo occisus uidebatur. Hic tamen perire potuit & occidi potuit, & hoc indignum est. Primum omnium, durum est unam indici utrique fortunam, & occidi hominem, quia aliquis occidi potuerit. Huius culpæ [non] ita magna pœna est, quam in me dicitis. Deinde hoc non tamen accusatoris culpa factum est. Fortasse ita uixeras, multa petulanter, multa temerè, multa cruentè commiseras. Turpissimi hominis argumentum est, innocentem posse damnari. Non enim dicit corruptum esse iudicium, non uersatã pecuniam. ita, non erubescis? homicida uisus es. Tu porrò, tãtùm accusatori irasceris? non idem de te iudices senserunt, non omnium sententiæ?*

v. cum me dicitis

SCHOLIA.

In diem tricesimum] hæc lex postea ab Imperatore Theodosio renouata est. l. si uindicari. C. de pœnis. ca. cùm apud Thessaloniam. 11. q. 3. *Neque enim possum*] Nempe illud est quod Iulianus ait, Nõ omnium quæ à maioribus constituta sunt, &c. Demosth. κατὰ μειδ. χρὴ ὅταν μὴ τιθῆσθε τοὺς νόμους, ὁποῖοί τινές εἰσι σκοπεῖν: ἐπειδὰν δὲ θῆσθε, φυλάττειν καὶ χρῆσθαι, ὡς θέντων θεῶν, inquit Plato. *Approbari ipsi accusatori*] Quasi dicat, Dum lex punit temerarium accusatorem, etsi demus hunc nostrum illa lege non cõprehendi, quia reum suum damnauit, licet reuera innocentem vt ex pòst facto apparuit: non tamen eum punit, qui probabili ratione venit ad accusandum. Hoc enim in accusatore lex postulat, vt quod ait coram iudice, id apud se prius iudicet & probet, iustá ne causa uel dolore moueatur. *Durum est vnam indici vtrique fortunam*] Sensus est, Atqui innocens occidi potuit, ni intra tricesimum diem pœna dilata esset, quod certè indignũ est. Sed illud indignius & acerbius, vtrunque puniri, ac perire simul accusatorem & reum: occidí-

Vbi refert historia Theodosij quæ explicat l. si vindicari C. de pœnis.

que hominem, nõ quia aliquis occisus sit, sed quia legibus occidi potuerit. & quanuis innocens, suspectus tamen, ideo damnatus & conuictus.

Ego te, pater, occidi. CCC. XIIII.

Parricidij reus paribus sententiis absolutus, furere cœpit, & dicere per furorem frequenter, Ego te, pater, occidi. Magistratus tanquam de confesso supplicium sumpsit. reus est cædis.

SERMO.

SI *quæ erunt quæ à me in diuisionibus controuersiarum dicãtur eadem, frequẽtius intelligite fieri, primùm, propter interuentum nouorum: deinde, propter conditionem diuisionum. Nam hi qui anteà non audierunt, pertinentia ad plures controuersias debent cognoscere: & ad præsentis materiæ controuersias nihil interest, quomodo ego diuiserim. Est autem communis cura aliis controuersiis: huius materiæ, illud quoque, Reus magistratus: de cuius personæ dignitate hæc ipsa satis pronuntiat: [at] videtur etiam* * *hæc anteactâ uitâ probari, [&] eo modo quo creatus est. Secundum illud æquè commune, Qui nullas simultates executus est, nullam spem ex cæde eius quem occisum accusator queritur, concipere potuit: & officio impulsus, etiã si lapsus est, tamen ueluti legis consilio deceptus est. Vt hæc communia, ita illud iam proprium, vt si vllũ aduersus hunc adolescentem habuisset odium magistratus, magis insania eius uindicabitur. Hic cùm ita præparauerit causam, incipiet de* * *iure suo loqui.*

v. de

v. viro

DECLAMATIO.

Iniucundus honor
Puniendis sontibus.

MAGISTRATVS DE CONFESSO SVMAT SVPPLICIVM. Durum ministeriũ, & iniucũda honoris huius necessitas. Sed quis potius leges exequetur, & hominum commissa, nisi qui rempub. administrarit? nemo istud faceret libenter, nisi necessitate. Ergo non solùm mihi licuit occidere confessum, sed etiam si nollem, necesse fuit. Videamus an ille confessus est. Testem præbeam uobis? tota ciuitate audita uox est. Ne ipsos quidem accusatores negaturos esse confido, ipsius uoce, ipsius lingua esse dictum, Ego te pater, occidi: & nõ semel dictum, ne casus uideretur. At enim confessio habenda non est, nisi quæ * à sano proficiscitur. Non uideo cur ad hanc interpretationem deducatur uis istius uerbi, quod lege comprehensum est. Ego enim confessionem existimo, qualemcunque contra se pronuntiationem: nec me scrutari lex iubet, qua quis causa confessus sit. Immo ea natura est omnis confessionis, ut possit uideri demens, qui de se confitetur. Furore impulsus est: alius ebrietate, alius errore, alius dolore, quidam quæstione. Nemo contra se dicit, nisi aliquo cogente. Quod enim genus confessionis exigitis? ut aliquis securus, * quieta mente, nullo audiente dicat, Ego patrem occidi? Atqui ipsum uerbum uidetur habere uim coactæ ueritatis. quid ergo aliud intueri debes, quàm uocem? Si semel hoc audissem, lex tamen

v. quæ sane

Locus com.
De confessis
Tertull. in Apologet.

v. qui & amente

men me [iubet de cõfesso sumere supplicium:] iam [vt] apparet, sæpius dixit: in eadem uoce perseuerauit. Viderimus an in aliis partibus demẽs fuerit. Hic *tanquam sanus perseuerauit.* De *confesso ergo sumpsi supplicium: atque ad me non pertinet, an is qui confessus est, nocens fuerit.* Fingite *enim esse aliquem, qui aliquo modo confessus sit, hunc à magistratu occisum: posteà apparuisse aliquo casu falsum fuisse quod dixisset: num agi cum magistratu potest?* Lex *quæ cõfessum puniri iubet, sententiam ipsi [non] relinquit.* Descendamus *tamen eò, quoniam filius est, vt quæramus an ille etiam parricida fuerit.* Nec *mihi necesse est dicere illa, quæ ab accusatore dicta sunt.* Habuerit *ille causas propter quas deferret, habuerit testes suos, habuerit argumenta: & profectò creditis non sine magna fiducia delatum esse tanti criminis reum?* Mihi *in argumentum sufficit genus absolutionis: paribus sententiis absolutus est.* Hoc *in alio genere causæ dubium est? in parricidio verò, quod probari nemo uoluit, quod falsum esse ad uota pertinebat, diuersam habuit pronuntiationem.* Obiectum *est alicui mortalium, quòd patrem occidisset: quòd eum, cui lucem, cui hæc beneficia rerum naturæ debebat, sua manu trucidasset? & hoc pars iudicum credidit.* Ego *uerò illos & probo, & miror, qui absoluerunt: pars tamen iudicum pronuntiauit, factum esse parricidium: pars, incredibile esse.* Hos *mouit, quòd probari poterat: illos, quòd negari.* Reus *ergo suspectus, & in eam partem potius accipiendus, vt fecerit.* Quid *superest? per de-*

mentiam confessus est. At mihi pro causa mea summum videtur argumentum ipsa dementia, etiam si confessus non esset. NON SINE causa scilicet uetus illa & antiqua ætas tradidit, eos qui aliquod commiserunt scelus, furiis agitari, & per totum orbem agi. Vt nomina *mentita sint, vt aliquid fabulæ fingãt: ab aliquo tamen exemplo ista experimenta uenerunt. Factum esse aliquid necesse est, vt hoc credibile uideretur: siue istud Dij immortales, qui non iudicijs falli, non gratia circunueniri, non ignorantia decipi possunt, constituerunt. Ego uerò gratulor mortalitati. COLITE homines innocentiam, & nullam spem impunitatis, ex secreto, scelerum conceperitis: licet nulli hominum perspexerint oculi, licet nulla cuiusquam mortalium cõscientia interueniat: sub cælo tamẽ fecistis, & ille fusus per omnes rerum naturæ partes spiritus, affuit: erat, erat illic potentior testis. Non quidem apud iudicem dicet, nec oratorum interrogabitur artibus, sed loquetur ore uestro. Tu forsitã cùm miserum patrem trucidares, tollẽtem ad sidera manus risisti. Inane hoc supra nos, uacuúmque cura cælestium putabas. Sunt illa uera quæ extremo miseri spiritu dicebantur, Dabis mihi, scelerate, pœnas: persequar quãdoque, & occurram. Et quod ad me quidem pertinet (Iudices) non aliam huius demẽtiæ putem fuisse rationem, quæ cœpit post absolutionem. Nec tamẽ illa mihi uana quorundam uidetur esse persuasio, qui credunt, nõ extrinsecus has furias uenire, nec cullius Deorum impulsu hanc mortalibus incidisse dementiam: sed *nobis

Sceleratos furiis agitari Cicero pluribus locis in hanc sententiam.

al. ementita.

Locus comm. Impunitatem nõ esse sperandam ex secreto scelerum.

Imitatio Virgiliana lib. 4 Æneid. cum Dido Æneam disfavor. alloquitur.

*nos

intus conscientiam esse, quæ torqueat: animum esse, qui urat. Iterum gratulor. BENE *herculè factum est, quòd etiam si omnes fefellerimus, effugere non possumus nos. Ite nunc, & dicite, Demens erat [cùm] confessus est. At mihi uidetur demens fuisse cùm occidit. Ergo quodcunque illud furoris genus, aut pœna à Diis immortalibus constituta, aut confeßio quædam nocentis animi uideretur. Videamus tamen quomodo insaniuerat. Si per præcipitia ferreretur, dicerem, Aliquis deorũ [hunc agitat:] si in obuios occurreret, dicerem, Vltionis quæritur materia. nunc uox una, uox eadem ad iudices, & per totam ciuitatem, Ego te, pater, occidi. Hoc sic vos furorem uocatis? idem dixit, par iudicium, nihil uariatum: nihil ex more aliorum insanientium mutatum est, Ego te, pater, occidi. Longa confeßio est: repetit: totiens confeßio est. Ecquid concipitis animis imaginem illam, quæ hoc coegit? Stabat profectò ante oculos laceratus, & adhuc cruentus pater. ostendebat effusa uitalia totus ille ante oculos locus: totũ scelus mẽte & cogitatione *perflexũ. Non potest fieri, vt per dementiã uideatur totiens cõfessus, qui nunquã negauit. Ite nunc, & paribus absoluite.*

Conscientia stimuli & tortores.

al. perfixum

Fortis pater desertoris. CCC.XV.

VIR FORTIS DESERTOREM SVA MANV OCCIDAT.

Eodem prælio quo pater fortiter fecit, eiusdem filius deseruit. Petit præmij nomine, vt eum non ipse occidat.

SERMO.

FORTIS *præmium petit. Illa cõmunia nostis. Scri-*

v. Quã hæc siue manca, siue deprauata essent, nisi ex uetusto exemplari cognosci potest.

ptum est [vir fortis optet quod volet.] Est illud commune. Meritò [id] scriptum est: magno labore multis periculis consequutus sum. [Sed] est aliquid proprium controuersiæ huic. Peto præmium fortis, qui senex fortiter feci, qui iam pater fortiter feci, qui in ea acie fortiter feci, in qua & filius meus fuit. Sed contra legem petis. Iterum illa cõmunia, Omne priuilegium contra reliqua iura esse: viris fortibus nõ posse præmia persolui, nisi cum aliqua inclinatione legis alicuius. Hæc iam prompta vt comparemus, etiam si contra legem optamus, utram tamen magis seruari legem placet: utrum eam quæ honorem dat benemeritis, an eam quæ constituit pœnam peccantibus: Deinde specialiter, utrum eam quæ honorem uiro forti dat, an eam quæ pœnam desertori cõstituit. In utraque re speciosus & apertus tractatus est: nam describere possumus, quanta cum difficultate fortiter pugnemus, & quanto cum periculo: & excusare & dare ueniam aliquã, *vel natura dignum sit: & [tam] difficilè fortiter pugnare, *quàm mirum, [non] esse aliquem qui deserat, [tantus] hic clamor, ille utriusq; exercitus, tela illa in nos & in oculos uenientia, & cadens secundum latus *commilito, gemitus uulneratorum: & fragor ille armorum & nitor ferri. Deinde cùm comparauerimus leges, nihilominus & * mulceamus quæstionẽ.

Priuilegiũ oe contra reliqua iura.

v. &

v. qua nimirũ a. a. q. pereat al. esse aliquẽ quẽ perterreat hic clamor, &c.

v. commilitonum

al. videamus

EX DECLAMATIONE.

NON vtiq; periit lex: quare? quoniã plurima accidere possunt, vt desertorẽ nõ vir fortis occidat. Hæc enim

sic dixi, tanquam impunitatem desertoris peterem: nũc de pœna nihil detraho desertoris: de ministro tantùm, de manu tantùm quæritur. Frequenter autẽ necesse est accidat: *finge deseruisse aliquẽ, & neminẽ fortiter fecisse: incolumis erit desertor?* Finge *fortiter pugnasse aliquẽ, sed in ipsa pugna debilitatũ, ita ut manũ amitteret: nũquid nõ necesse est subire aliquẽ hoc ministeriũ?* Hoc de *alienis.* Præterea *lex quę desertorẽ à uiro forti occidi iussit, nihil cogitauit de hac necessitate.* QVAEDAM *etiam si nulla significatione legis cõprehensa sint, natura tamen excipiuntur. An hoc cogitatum esset, vt pater filiũ occideret? vt frater, fratrem occideret? nam id quidem profectò vix natura ipsa uidebatur admittere, ut in eadem acie pater fortiter faceret, filius desereret.* Itaque *si illud non præmij nomine peterem, si aliter gratias mihi retulissetis, recusarem: dicerem,* Non *utique occidere debeo.* [*nunc*] *plus est, quòd opto.* Lex *desertorem & uirum fortẽ* **nominabit?* Mutata *sunt* * *omnia: filius deseruit.* Ergo (*hæc* [*vt*] *dixi*) *adhuc* * *deberetur quodcunque præmium:* [*nam*] **dicatur uel contra legem,* [*verùm*] *mea lex utilior reipublicæ.* Nõ *utiq; contra legem peto, quoniam multa accidere possunt, ut* [*desertorem*] *non uir fortis occidat.* Non *contra legem peto, quoniam fieri nõ potest, ut lex hoc uoluerit, ut à patre filius occidatur.* Renuntio [*præmio*] *reipublicæ, non utor honore constituto: nemo queratur de iniquitate præmij mei, nemo me impotenter uti fructu uirtutum existimet,* [*existimet me*] *non feciſſe fortiter.* Erratis *commilitones: blanditus*

Quæda ~~ta~~ non expressa tacitè intelligi.

† *v. nominauit al. nomina*

v. debetur.

v. dicetur

est mihi imperator: decepit te fama ciuitatis. Ego *fortiter, desertoris pater?* At *putate hoc me obtinere nõ posse: nõ utor honore uirtutis, nõ subeo onera uiri fortis: nolite mihi dare præmia: non occido desertorem tanquam uir fortis.* * *Demittite me à merito meo: liberate me* [*hoc*] *nomine. & sanequàm habetis aliã uindictã.* Lex, *occidi à uiro forti desertorem uoluit tanquam inutilissimum, tanquam inimicissimum. neque enim pœnam hanc uiro forti constituit, neque imposuit recusanti, neque ullam necessitatem nolenti. Quid enim facitis, si non occidero? Quis est huius constitutionis exitus? legem nullam habetis. Sed uindicare vultis. Adhibete carnificem, occidite vtrunque. Benè herculè exhortamini: est quare arma senex resumã. Fortiter feciſti, plurimum reipub. tuæ præstitisti uelis nolis. Quid igitur hæc ad parricidium? Et filiũ occide, & parum sit tibi* [*filium*] *perdere. Vehemens erat si dicerem, occidere nolo: ignoscere tis mihi dicẽti,* Non *possum: manus illa quæ fortis dicebatur, defecit. Scio nunc me* (*Iudices*) *reprehendi à bonis patribus, tãquam præmium optare nesciam: melior enim & indulgẽtior hoc pater diceret,* Donate *meritis meis filiũ: ita ego quòd fortiter feci, quòd tã hostilis sanguinis fudi, quòd inter momenta victoriæ fui, non est pro opera duorum? Ego si melior essem pater, illud quoque simpliciter confiterer, deseruisse filium mea culpa. Quid enim necesse fuit educere in aciem adolescẽtulum? Quid necesse fuit rudes annos, cum grauissimo hoste, acerbissimo prælio componere? aut certè si tantus gloriæ amor, si tanta*

* v. demite

cupido laudum, recedere à filio meo non debueram. & feci (Iudices) primùm, & tãquam instituerem filium rudem militiæ, non procul à latere reliqui. Decepit me ardor ille belli. vt primùm signa canere cœperũt, ita primùm totum animum percussit patria, sola uirtus. Adolescẽtulus interim rudis in illa nube pulueris, in illa confusione permixtarum utrinque legionum, uirum fortem sequi non potuit. At ego infœlix, etiam inuidiam filio feci, & spolia retuli, quo minus illi ignosceretur. Quo me ducis? (ante me) quo me trahis? (affectus) Placet causa: sed aliud optaui. nihil [est] quòd ex meo fauore speres, iuuenis infœliciſsime, nullã fiduciã ex hac quantulacunque operæ meæ gratia, capias: moriendum est. Debetur hoc sanè disciplinæ militari, debetur castrorum seueritati. Infœlix exeuntium omen, miseræque primitiæ! Si alterum utique ex domo nostra destinabatis, cur non senem potius traxistis? Quid nunc tibi proderit, miserrime adolescens, quòd modestus in pace, & pius? Et si cõtigisset fœlicitate fœlicior quies, optimus filius eras. Moriẽdum est: quid tibi præstare infœlix pater possum? cùm ducêris, flebo, plangam. Hos quos sumpseram modò ex uictoria publica lætos habitus, abducite. Merui ambitiosus pater, scilicet, ne quid de militari seueritate detraherem, ne uiderer uir fortis desertori ignoscere. Contentus fui post tot merita, fauente tota ciuitate, ut tantum innocens essem. Et ecce iam miserantes uideo iudicum vultus: quorundam deprehenduntur lachrymæ. Potui plus optare, potui sic ego, à te quoque filio, occidi.

Reiicio hæc verba.

At tu quisquis es in quem transfertur hoc infœlix ministerium, supremas audi patris miserrimi voces: Hoc saltem fortunæ meæ præsta, Semel ferias.

Flens luxurioſi pater. CCCXVI.

Flens pater per publicum, filium luxurioſum ſequebatur. Dementiæ reus eſt.

SERMO.

HOC *genus controuersiarum penè diuisionem non exigit. Illa communis fere, omnibus ex lege dementiæ pendentibus controuersiis, quæstio est: quid dementia sit: &* **an hæc dementia sit. In eo quod quærimus, quid sit dementia, & finitionibus utrinque positis, & omni tractatu hanc cõtrouersiam diuide: ut quæratur, utrum demẽtia ea demum accipi debeat, quæ habeat æqualem mentis errorem, an etiam ex singulis uel paucis intelligi possit. Hæc sæpè tractata sunt: ad crimen ipsum ueniamus. Intelligo & indignari posse hunc patrem,* **quòd & reus dementiæ à luxurioso fiat, & eum multa grauiter ætas prædicere contra filium,* * *docet. Recipit [hoc crimẽ] aduersarij personam. Sed uideamus an recipiat nostra. Nam sicut paulò antè præcipiebã uobis, ut personam intueremini eius apud quem dicẽda esset sententia: sic nũc quoque admoneam necesse est, vt intueamur personam, quam nobis induimus. Pater hic qualis est? non acer: luxurioſum non abdicauit, non* * *conuitiatus est: etiam cùm aliquid admonendi gratia faceret, tacuit tamen. non durus: fleuit enim. Quicquid cõtra colorem*

v. ad

v. quo & eius

v. posse recipit aduersari personæ

al. cõminatus

talis

talis animi dixerimus, quodam modo contra thema dicemus. Cõsilium itaque totius actionis ex his capere debemus, quæ præcesserũt. Quid aliud præcesſit, [quàm] mollis inuidia? Ergo cùm approbauerimus, non uno facto dementiam esse conuincendam: ueniemus ad ordinem defensionis. Anteactæ [vitæ] ratio cõstet. Hoc non propterea tantùm dicendum [non] est, quia sic defendi reus potest: sed etiam * quia inuidia redit ad accusatorem. Omnia enim quæ* pro se dixerit in filium, [in se] dicet.*

* v. qui

* v. per

DECLAMATIO.

QVID *feci demẽter, iuuenis? frugaliter uixi, patrimoniũ auxi, uxorem duxi, filium sustuli, hũc amo. Flens (inquit) per publicum sequeris. Poterãt ista & separatim defendi: nam neque admirationi profectò cuiquam mortalium esset, quòd pater filium sequerer, & separatæ ab hoc lachrymæ poterãt uideri non ad te pertinere. Sed ne ulla arte suffugere crimen accusatoris mei uidear, totum hoc quòd obiicitur iungã. Lachrymæ sunt in culpa: fleo fortasse superuacua. sic me consolaris, sic lachrymas patris tui siccas. Flendum mihi hodie foret, etiam si hoc antea non feciſſem.*

SERMO.

NOLO *quisquam me reprehendat, tanquam uobis locos non dem, ampliare declamationem* volẽtibus, &*

* v. volens

ingenium exercere. Dicet is quod ad causam huius nullo modo, ad delectationem aurium fortasse pertineat.

DECLAMATIO.

NONDVM *priuatas ac peculiares lachrymarum reddo causas. Interim quis miratur flere hominem? hinc infantia incipit: in hanc [nos] necessitatem plerunque fortuna deducit.* QVIS *est enim dies, qui non triste aliquid & flebile nobis minetur? Si nullam aliã rationem lachrymarum haberemus, conspectus tantùm hominũ, & ratio mortalitatis poterat elicere fletus. Hæ amicitiæ, hæ propinquitates, hi congressus, hæc studia laudésque, intra breue temporis momentum occidunt, atque labũtur. Quotus quisque trãsit dies, quo non funus accipiamus? Flens me sequeris, & per publicum sequeris. Non totum crimen obiicis: diu hoc antea domi feci. Quantulum temporis spatium est,* * *quo talẽ me uides? flere [in] secreto [non uidisti] ubi cubiculum & nox & animus sibi relictus? Flens me sequeris. [facio] quod possum. Miror equidem illos fortissimos patres, qui hunc animi dolorem semel recidunt, & in uniuersum flere definito aliquo temporis spatio semel queant. Flens te per publicum sequor. Quid ergo non misereris? gratulor crimini meo. Si moui, si hæc tibi grauis uidetur inuidia, quid opus erat accusatione? quid iudicibus? quid hac probatione dementiæ? sanare me poteras. Exigis tamen causas lachrymarum mearum. Nõ me pecunia mouet, [vel si] diuites aliquãdo fuimus: non illos latè quondam paten-*

res agros desidero, non fœnus nec ingens pondus argenti. Nuper in domo desideraui uernulam meum.

Imperator prouocatus à filio. CCC.XVII.

QVI PROVOCATVS AB HOSTE NON PVGNAVERIT, CAPITE PVNIATVR.

Filius Imperatoris ad hostes transfugit, prouocauit patrẽ. Ille non descendit in certamen solus, sed acie commissa vicit hostes: in quo prælio & filius eius cecidit. Accusatur quòd prouocatus ab hoste non pugnauerit.

SERMO.

AN *quisquis ab hoste prouocatus non pugnauerit, puniri debeat: an hæc lex ad imperatorem pertineat: an hic ab hoste prouocatus sit: an pugnauerit.*

DECLAMATIO.

QVI AB HOSTE PROVOCATVS NON PVGNAVERIT, CAPITE PVNIATVR. *In omnibus quidem legibus solam spectare oportet scribentis uoluntatẽ. Verba enim ambigua, & in plures intellectus *ducta sunt: scribendarum legum causa, uoluntas fuit.* Ergo *id unum spectari conuenit, propter quod scriptæ sunt. Huius autem legis manifestum est hãc uoluntatem esse, vt [quis] puniatur, quotiẽs commissum est, propter quod constituta pœna est: superuacuum supplementum est. Vt contra uerba interpretatio sequatur, aliquid fre-*

locus comm. Voluntas legis spectanda non verba captanda

* al. adinuẽta

quenter accidere potest, cùm in aliis legibus, tum in hac præcipuè. Fingamus enim ab hoste prouocatũ aliquem ægrum: fingamus prouocatum eum, qui proximo prælio debilitatus sit: fingamus esse prouocatum, quem Imperator in aliam partem expeditionis ire iusserit: profectò aduersus neminem horũ actio ex hac lege dabitur. Atqui mihi satis est efficere, vt alicui non pugnare liceat. Nam si ulli dari potest hæc uenia, non dubitabitur quin patri detur. Sed antequam naturam defendo Imperatoris, uolo defendere dignitatem. Cõtendo hanc legem ad milites pertinere: primùm quia inter hos ferè prouocatio sit: deinde quoniam legumlator nunquam profectò tam inimicus fuit, ut periclitari euentu pugnæ unius, ciuitatem, summãq; reipublicæ uellet. Fingamus enim ab aliquo ultimo militum prouocari ducem: idem discrimen, idem periculum, par euentus est. Adiice, quòd INTER præcipuas uirtutes est, Imperatorem non pugnare aliquando. Sic extrahitur hostis: sic impetus subitos partis aduersæ frangit mora: sic intercluſos commeatibus, in deditionem uenire, fame cogimus. Itaque herculè militem legimus robustum, legimus iuuenem: Imperatorem facimus senem. In illis enim uis corporum & manus sola spectatur: in his, consilium & ratio: quæ bona procedẽtis ætatis, in locum uirium subeunt. Ipsum prætereà nomen Imperatoris satis significat, non exigere manum ipsius. Imperator enim debet præcipere. In summa, ab eo qui prouocatus ab hoste non pugnauerit, supplicium optimè exigit imperator. Ergo si hoc solùm apud vos di-

cerem, Non pugnauit dux, non pugnauit ſenex, non fecit ſummæ rei diſcrimen: ſatis tamen iuſta defenſio uideretur. Adhuc tamen propius accedere ad interpretationem legis uolo: & quatenus pars diuerſa *ſcrutatur, innitar etiam ipſa uerba ſcrutari. Quid tandẽ dicit lex? AB HOSTE PROVOCATVS NON PVGNAVERIT. Ab hoſte igitur, non à transfuga. Nec unquam habuerim hunc ego perditiſsimo parricidæ honorem, vt illum in numero ponam eorum hominum qui pro republica ſua, qui pro patria pugnabant. Et ſi uerba ipſa intuemur, hoc ſatis eſt: ſi uerò introſpicere uoluntatem voluerimus: ecquid manifeſtum eſt non hoc ſenſiſſe legumlatorem, vt illa neceſsitate poſsit cogi pater cum filio dimicare? an uerò is qui ſcripſit, HOSTE, num uidetur ſcripſiſſe, *ALIENO? in ſumma, hoc nomine utique minora complexus eſt. Non ergo cogi poteſt quiſquam lege, vt cum filio ſuo pugnet. Hic tamen non defenditur affectus & pietatis ſimulatione. Ego verò (inquit) pugnaui: ſed quo modo pugnare oportebat ueſtrum imperatorem. Vnius ſanguinem exigitis? exercitum cecidi: par gladiatorum ſimile poſtulatis? totius ciuitatis uictoriam retuli. Numerate captiuos, numerate ſpolia: & æſtimate an damnari debuerim, quia plus præſtiti. Quæ ſunt enim quæ lex poſtulat? illa quidem, [nõ] pugnam tantummodo meam. Veruntamen uidetur tacitum hoc ſcribentis fuiſſe uotum, vt & hoſtis occideretur. Vtrunque præſtiti: & ego pugnaui, & ille occiſus eſt. Sed non *contigit ea perditiſsimo iuueni, quam quærebat, inui-

v. ſcribitur

v. alienum, ſummæ hac nominis

v. continget

dia, vt uideretur ſcelere occiſus, vt nobilem facinori ſuo exitum daret: * *iactatur in turba. Vos oro qui illud pugnæ genus exigebatis, utrum tandem euentum concepiſtis animo? Viciſſet iuuenis ſenẽ, uiciſſet ſceleratus pium: quantum reſpublica detrimenti, quantum lachrymarum, quãtum luctus amiſſo duce haberet, & fractis militum animis & inclinata in* * *poſterũ ſpe? An uerò imperator noſter occidiſſet illum temerarium iuuenem & ſceleratum? erátne tanti vt publicè commiſſum parricidium uideretur? non iram numinum, non ſterilitatem, morbóſque, & alia, quibus magna ſcelera expiari ſolent,* * *timeremus? ab hoc omine, commiſiſſet aciem?*

v. iactat al. iacet.

v. proſperum

v. timeremus ab hoc homine cum miſiſſet, &c.

Legatum inter libertos. CCC. XVIII.

Vide l. 16. 17. §. 1. l. 24. 67. §. Rogo. l. 77. §. Rogo. ff. de legat. lib. 2. v. xx.

Teſtamento quidam inſtituit hæredem amicum, & petiit ab eo, vt ex duobus libertis quos relinquebat, vtri vellet * decem millia daret. Vnus ex libertis petiit, iudicio contendit: victus eſt. petit alter.

DECLAMATIO.

QVAE *mihi iura, quàm uetera cum patrono eorũ fuerint, non eſt dicendum. Hæres ſum. Quantoperè* * *huic poſt libertatem ſatisfecerint, uidelicet hac contumelia qua mecum conſiſtunt, æquè manifeſtum. neuter apud illũ meruit vt decẽ millia acciperet. Quare ergo hoc teſtamento cauit, vt darem hanc ſummam utri uellem? non poterat aliter efficere, ut mihi iſti obſequerentur. Excogitauit ergo optimus omnium amicorum, quomodo iſti tãquam*

v. his.

patrono, mihi obsequerentur: cùm alioqui prædiuinaret hoc quod accidit, nullã apud istos fore amicitiæ summæ, nullam nostræ coniunctionis reuerentiam. Ratio ergo testamenti talis est. Ne ius quidem dubium erat, etiam antequam ueniret in dubium. Petis à me decem millia ex testamento patroni tui: interrogo, an dari iusserit tibi? quantælibet sis impudentiæ, non mentieris. Quare ne illa quidem tibi actio, quæ inuidiam facere solet legatum non soluentibus, relicta est, vt dicas, Quod ego merui, quod ego iure* peto. Iure petis quod tibi non est relictum? uerum hoc esse manifestũ est. Petiit alter prior, qui sibi magis dignus uidebatur: quo petẽte tacuisti. non tamen obtinuit (id quod nullo iure poterat obtinere) vt acciperet legatũ incertum. Sed hoc ipso apparet (inquit) deberi mihi, quòd ille cùm iudicio cõtendisset, uictus est. Nondum diligẽter uerba testamenti legis. non enim hoc scriptum [in] testamẽto, ut alteri ex libertis darem: sed illud, quò mihi & plena, & (quò magis doleas) perpetua libertas relicta, darem utri uellem. Ergo si non cadit in rerum naturam, ut ego illi mallem dare, qui mecum contendit: sperare [potes ut tibi malim?] aut si hoc probare posses me tibi malle, forsitan iudicio quoque num iniquè* contenderes? Si quidem neutrum horum tale est ut cõtra me sit, satis [est] utrique uestrum, [satis est] separatim tibi dicere, [Tibi dare] nolo. Si ergo hoc respondebis, [Merui.] semper puta me dicere, Quærere de te atque officiis tuis [volo,] qui non aliter meruisti: fortasse uexare uos uoluit, & legatum sperare semper,

v. peto repetis. al. quod ego merui, quod legatum est, iure peto.

v. contendes:

& alternis desperare. Sic tueri me uolo, ut dicam semper [nondum cui darem cõstitui.] Ante omnia enim testamento non est cautum* quando soluam, ac ne caueri quidem potuit. Nam qui dicit, utri malueris, & tempus non dicit, manifestò illud quoque significat, cùm uolueris, utri uolueris solues. Adhuc ergo ambo improbi estis, ambo calumniatores. Quàm sapienter tacueras? si in hoc perseueraſſes, uidereris mihi uerecundior sperare in futurum, ut diligẽtius seruares pecuniam, quam non cupidè acceperas. nunc incipit mihi uideri minus ille peccasse: litigauit ante experimentũ, litigauit [ante] sententiam: tu non credis iudicibus. Neuter ergo accipiet, cùm uoluerit patronus alteri dari? non potest ab altero hoc legatum peti ex uoluntate defuncti: neuter uestrum dicere potest, hoc patronus dari mihi uoluit. Habui hũc honorem, vt istud esset beneficium meum. [de] me ergo & mereri debes: & à me istud petere, quod à patrono non petiisses. Detegam uobis propositum amici mei. Meliori dari uoluit: hoc sciri ex præterita uita uestra nõ potest: alioqui ipse fecisset: & si nulla inter uos fuisset differentia, nominatim reliquisset. Hoc legatum patroni uestri, necesse est utrique uestrum diligentius uidere utri dabo: uter uestrum patronũ magis desiderauit, uter uestrum frugalius uixerit, uter uestrum modestior fuerit: quoniam duos diutius traham, utri uoluero. Interim similes estis, eandem causam habetis. Non magis ego de uobis iudicare possum, quàm patronus uester.

* quod

Adultera

Adultera uenefica. CCC.XVIIII.

Qui vxorem adulterij ream detulerat, dixit communem filium testem fore. Inter moras iudicij, adolescens ambiguis signis cruditatis & ueneni, decessit. vult maritus agere cum vxore veneficij. illa postulat vt præferatur iudicium adulterij.

DECLAMATIO.

ANTEQVAM *criminum facimus cõparationem, sic agere possum. Veneficij accuso: responde. occisum à te filiũ dico: defende. Sint *varia quæ obiicio, non poßint uno iudicio cognosci: æquũ est ream respondere ad id quod obiicitur. Puta *omittere me quod antea obiecerim, non perseuerare in eo propter quod detuli: *de vita cogitari æquum est, de maiore quæri prius. Postea dicam ex qua diffidentia præferri iudiciũ adulterij uelit: interim duo crimina apud uos proponuntur, adulterium & parricidium. de utro prius cognosci oportet? *hóc ne à [vobis] æquum [est] sceleris grauißimi, sceleris atrocißimi dilationẽ impetrari, quia & adultera est? Si nihil illi à me obiecissem, cõtinuò rationem redderet: quoniam ad parricidiũ, prioris criminis diffidentiâ, uenit, *hoc trahitur: [illud præfertur] propter quod occidit. Filiũ ab hac occisum esse dico. quàm [id] diu (Iudices) sinetis esse dubiũ? viuit interim in ciuitate, inter nos est fœmina inter prodigia numeranda, implet numerum ciuitatis: & uiuet*

v. paria, &c. non possunt

v. emittere

al. de vita cognosci, de morte quæri prius æquum est.

v. hoc mea æquum

v. huc

v. hìc

dũ* bis rea sit? præsertim in hac ciuitate, in qua iudicia differuntur diu? De me utique mirari non potestis, si omnes moras odi, omnes dilationes: liceat uindicare filiũ, dum uiuo, antequam* ab accusatore transeatur ad testem. An hoc æquum, hoc cuiquam uestrum iustum uideri potest, vt censeatis adulterium esse inter crimina, parricidium inter maledicta? Causam dicere adulterij uolo. hoc est, periit ille testis. Mihi autem uacat hoc tempore curã agere lectuli mei? flens & orbus querar quòd uxor mea alium amauerit, alium mihi prætulerit? Ego ne priore quidem tempore istud crimen ad iudicem perduxissem, nisi quòd sciebat filius meus. Si amisissem tamen optimum iuuenem ex causa, te tamẽ omnibus aliis causis renuntiarem. verum confitendum est, Ego occidi, ego qui palàm nominaui: qui omnis iudicij prioris fiduciam, in hoc esse confessus sum. Tua porrò quid interest? Vtere [hoc] argumento. Qui tibi obiicere adulterium

v. ad accusatorem transeatur à teste

v. noluit pone hoc interpres iudicia

* voluit, [veneno mortuꝰ est.] Pone hîc [interpres] indicia accusationis. Dum ego ago meo iudicio: dic lege qua uindicari potest utrunque. Nempe hoc inter alia dictũ est, Quã causam dandi* veneni filio meo habui? adultera non erám. Cui debemus, illic reddemus rationem.

v. iuueni

v. ne tẽ

* Te non hoc fefellit. SED naturalis improbis hominibus dilationis est cupiditas: hîc infamiæ uides pœnam, [illic mortem.] Quid autem fama ad te aut opinio? Sed occurrunt illæ cogitationes, Quæretur de adulterio, & quæretur diu, & extrahet iudiciũ, sicut adhuc extrahit, vt sequatur adulterij pœnã alia subscriptio, alij iu-

Locus communis
De dilatione et fuga

*dices, & alia ſortitionis fortuna. Interim, vt nihil artes ualeant, multum fata poſſunt: multum citra ſcelus quoque impedimenti, *pro ipſa, mortalitas affert: nihil proſit [ſi] uixero: & tamen, quod mihi uita ipſa iucundius eſt, [ſi] ſuperſtes teſti uixero.*

Sortitio in Iudicijs.

*v. per

SCHOLIA.

Antequam ab accuſatore tranſeatur ad teſtem] hoc eſt, Dũ viuo, malim filiũ vindicare, & extraordinariã ream parricidij agere, delata hac prius, licet tempore poſterior ſit, accuſatione: ne ſi demũ (inquit) ab accuſatore me & vxorem adulterij poſtulante, ad filium qui teſtis futurus erat, tantíque parricidij quæſtionem ordine tranſeatur, erepto adulterij teſte, & cauſa ideo ſæpius ampliata, ſi interim moriar, pereat parricidij iudicium. In ſumma, pater hic poſtulat, vt quemadmodum cauſis de vi, aliíſque ob coniunctionem, primus agendi locus extra ordinem conſtitutus erat, etſi poſt multas alias delatæ eſſent: ita prior hîc ſit parricidij quã adulterij cognitio, hoc maximè, quòd parricidium propter adulterium commiſſum eſt, & quia cautè vxor præferri iudicium adulterij deſiderat, ſibi conſcia futuram hanc ſine teſte accuſationem: in qua, ſi ex uetere conſuetudine (de qua Cicero pro Cæcinna) ea mora adhibeatur, quæ in omnibus aliis ſolet criminalibus cauſis, fore interim ſperet, vt moriatur accuſator. Ex his aperta eſt eorũ quæ ſequũtur interpretatio, *Cauſam dicere adulterij volo. hoc eſt, periit ille teſtis. ad iudicem perduxiſſem.*] Diſsimulaſſem hanc iniuriã, vel intra priuatos parietes vindicaſſem ex legibus Romuli & Numæ. *Si amiſiſſem tamen optimum iuuenem*] vide an ita qualitercunque reſtitui poſſit, *Si a. ta. op. iuuenem ex alia cauſa quàm tua, omnibus, &c. Pone hîc interpres indicia accuſationis*] verbum, *interpres*, in textum, è margine traductũ eſt: ſunt enim reuerà hæc non

declamantis, sed interpretis, vt alia pleraque, quæ latiore interuallo adnotauimus. Filum igitur orationis, vt breuior sit, Quintilianus interrumpit, & locos dũtaxat discipulis ostẽdit. hîc affectus (inquit) mouere oportet: eo vti argumento: talia hîc apponere: narrandis indiciis huius accusationis, ita quodammodo exordiri, *Dũ ego ago meo iudicio: dum legem recito qua vindicari potest adulterium*: vel, *dum cito testem qui vindicare aut iudicare potest vtrunque*, & patrem & matrem uidelicet, ream alterã, accusatorem alterum, &c. reliqua persequentur ex themate discipuli, hoc modo, *Dum ego ago, &c. cùm solus filius testis esset, inter moras adolescens ambiguis signis cruditatis & veneni moritur.* hũc locum ita, vt possum, elucido. si quis quid melius habeat, afferat. *Cui debemus, illic reddemus rationem*] apud Quæstorem adulterij, quæremus illud, an adultera fueris: hîc verò non debemus, vbi de parricidio quæritur.

Multati socius. CCC.XX.

SOCIORVM COMMVNIA SINT DAMNA ET LVCRA.

Ex duobus sociis alter in ciuitate erat, alter peregrè. Cùm bello laboraret ciuitas, decreuit vt intra certum diem reuerterentur qui abessent: qui non uenissent, multarentur publicatione bonorum. Exacta est pars, à præsente negotiatore, absentis. Reuersus ille partem petit reliquorum bonorum.

SERMO.

Vide Quint. lib. 3. cap. 6.

SAEPE *uobis dixi, quomodo ad inueniendũ statum facillimè perueniretis. qui sint, omnes nouistis. Primùm singulos repetite: sublatis his quos certum erit nõ esse, inter reliquos quæremus: quærẽdi autem uia hæc erit. Videamus quid proponat petitor, quid respondeat possessor,*

ſor, uel reus: ex eo quæſtio naſcitur: ea nobis [ſtatũ] demonſtrabit. Neque hoc dico, quid primum dicat petitor, quid ille reſpondeat. non enim ex prima quæſtione ducendus eſt ſtatus, ſed ex potentiſſima. Videndum erit, an poſt diuiſionem ſocij ſint.

DECLAMATIO.

OCIORVM DAMNA ET LVCRA COMMVNIA SINT. Fortaſſe uideri poteſt ſuperuacuum, laudare legem. Nam & apparet prudẽtiſſimos maiores & conſtitutores huius ciuitatis, ſapiẽter rogaſſe: & cùm hoc iure ciuitas tam diu uſa ſit, iam approbatum eſt. Veruntamen cauſa exigit, vt æquitatem quoque legis intueamur: non ut uos religioſius iudicetis, ſed vt appareat quàm improbè ſocius meus faciat. SOCIORVM COMMVNIA DAMNA ET LVCRA SINT. *Sacrares eſt [vnitas,] & quædã fraternitas* propinquorum animorum. Conſortes enim poteſt facere caſus: cæterùm quidem cùm duo homines fortunas ſuas contulerunt, omnes caſus miſcuerunt, unum quoddam factum eſt: *quid eſt iuſtius, quàm compoſitum patrimonium habere conditione unius ſocietatis? hoc enim eſt unitas. Vides ergo & damna & lucra communia eſſe debere, & nihil nõ æquum* eſſe, quod utrique parti ſcriptum eſt,* EVENTVS DEDVCITO. *Sed de ſociis* loquor

v. propoſitorum. al. Propoſitio, vt ex margine eò fluxerit.

v. quod

v. eſt q.u.pari ſ. eſt euentus deduxit. al. lex loquitur

Locus communis. Sociorum damna & lucra communia.

idem agẽtibus. illud ſuo loco imputabo, quòd hic ſemper [in ciuitate fuit] & cuſtos tãtùm pecuniæ fuit. Ego ſum ille, qui longas terras & ignotas regiones peragraui: ego ille, qui tam lõgè abierã, vt in patriam redire nõ poſſem. Ex hac igitur lege poſtulo vt cõmunia ſint omnia quæ in
v. vobis *bonis ſunt, vt diuidãtur. Quid ais? periiſſe patrimonij partẽ, & mihi periiſſe: adiicis meâ culpâ ꝑiiſſe. Omnia hæc interim confiteri libet: cõmune tamen damnum eſt. Negat hoc eſſe damnum, & pœnæ nomen imponit. Ego porrò, Damnum exiſtimo eſſe amiſſionem bonorum quę habueris: neque enim ueniet in dubitationẽ, quin amiſerimus aliquid ex his quæ habebamus. Hoc pœnam
v. appareat *appellat. poſſum non negare, cùm & ipſa pœna damni genus ſit. Nam mihi ex hoc, quòd pleriſque criminibus
Pœna vnde dicta. v. appellatio pecuniæ pœna imponebatur, *appellata etiã ipſa Damnatio uidetur. Ablatum eſt aliquid mihi, ſanè etiã confiteor: quid intereſt quo modo ablatum? Ego perdidi.
v. nam *num & ſi latro abſtuliſſet, mihi abſtulerat? & ſi in piratas ego incidiſſem mercator, ego amiſerã? peribat hoc utrique noſtrum. Quid ſi etiã pœnæ hoc genus eſt, quod caſus attulit? ſanè enim feramus hanc tuam finitionem, vt Damnum credamus eſſe fortuitam rerũ amiſſionem: damnum quod tam fortuitum poteſt eſſe, quàm quod accidit? Nõ enim [feci] lege uetere, & ante profectionem meã ſcripta, & quã ego noſſe poſſem, & in quam meâ culpâ inciderem. Quod fortuitò accidit [&] ignorantiâ meâ, non eſt
v. tale quàm qualis in v. Tu *tale, quale ſi in furto deprehenſus, quadruplo damnatus eſſem. *Tunc enim diceres: noue-

ras damnum, noueras legem: uitio tuo incidisti in hanc. Hæc non eò pertinent, quo genere damni afflictus sum. Nam si naufragiũ fecissem: diceres, uitio tuo nauigabas. & si spoliatus à latronibus essem: diceres, vitio tuo [id accidit,] parùm diligẽter custodiebas. * *Quotumquodque damni genus est, cui non applicari reprehensio possit? Si mancipiorum mortes sunt, parum curasti, medicinam non adhibuisti. Hoc habẽt grauissimum damna, quanuis ulla sine pœnitentia sunt. Ergo tunc quoque si uitio meo factum esset, si lege uetere, damna tamen communia erant.*

v. quo tuum quod qui. debetur hæc emẽdatio Brissonio nostro.

Inuicem venefici frater & medicus.
CCC.XXI.

Fratres consortes, inimici esse cœperunt. diuiserunt. Alter ex his medicum instituit hæredem. posteà redierunt in gratiam. Is qui medicum amicum habebat, cùm cœnasset apud fratrem, & domum rediisset, dixit suspicari se, venenum sibi datum. respõdit medicus, potionem se daturum remedij, & dedit: qua epota decessit. inuicem se reos deferunt ueneficij, frater & medicus.

*SERMO.

v. declamatio.

ETIAM *si causa unius hodie* **agnoscitur: tamen cùm eum de cuius morte agitur, cõstet ueneno periisse, idque inter duos litigantes conueniat, alterutriusque eum veneno periisse: ita committẽda utrinque causa est, vt non minor nobis defensionis, quàm accusationis habenda sit ratio.* *Itaque [sic fratri agendum erit.]

al. cognoscitur

v Itaque etiam si

DECLAMATIO.

ETIAM SI *dolor fratris amiſsi & conditio iudicij quo accuſo, hoc uidetur exigere primum ac penè ſolum, ut ea quæ obieci, probem: ignoſcetis mihi tamen, ſi primùm defenſionis meæ putauero habendam eſſe rationem: neque eò tam, quòd pertinet ad pudorem hodie meum: ſed eò etiam, quòd plus auctoritatis habiturum me [in] accuſatione ſcio, ſi ad illam innocens uenero. Quæritur ergo (Iudices) uenenum ego fratri dederim, an iſte alieno. Nõ me fugit nomen quo utitur. amicus fuerit* ſanè: ſed rogo ſciatis (Iudices) de hoc ipſo quæri hodie, an amicus fuerit. Sine dubio etiam ſi certa utriuſque nominis fides eſſet, neminem ueſtrum præterire [arbitrarer] quantum præferre fratrem amico oporteret. Nam quæ poteſt amicitia eſſe tam fœlix, quæ imitetur fraternitatem? Certè quotiens blandiri uolumus his, qui eſſe amici uidentur, nulla adulatio procedere ultra hoc nomen poteſt, quàm ut fratres uocemus. Adeò inane etiam nomen, & * umbra quædam naturæ, uidetur ſimile amicitiæ nomen imponere. Cùm uerò me fratrem conſtet eſſe: ſi uenenum (ut probabo) dedit, amicus utique non fuerit. Quæ comparatio eſſe perſonarum poteſt? Ac ſi tantùm de amore quæreretur (Iudices) multum natura uinceret. nam plus eſt aliquantò. De quæſtione apud uos agitur. Quæritur enim an ego fratrem potuerim occidere? * Ergo inter homicidium*

v. ſine: & al. amicus fuit. Et rogo

fratrem amico præferendum

Nota pro Apulejo.

v. ultra

v. ego

*dium & parricidium cognoscitis. Nondum de persona loquor utriusque, nõ de causa: interim *quęro, Iudices. Admirari me confiteor, aut constitutas esse de tantis sceleribus leges, aut vllos inueniri potuisse mortalium, in quos caderet ista suspicio, Fratrem suum potuit aliquis occidere. non obstitit tacita natura? non sanguinis ius? non sceleribus manus suas obiecit, quæcunque est illa, quæ certè creditur esse, pietas, fratrem occisuro? non succurrit communis uterus? non eadem causa uitæ? non una primordia? non illa cõsuetudo, quæ alienos etiam ac nulla necessitudine coniunctos componere & adstringere affectibus potest? cõsuetudo actæ pariter infantiæ, pueritiæ studia, lusus, tristitia, ioci? Membra herculè inter se citius pugnauerint, & si qua in nobis natura *geminauit, diuersos ceperint* effectus. Nam quid est aliud fraternitas, quàm diuisus spiritus? & quæ ad tuendos nos à natura cõcessa sunt multiplicata, eo quidem *fœlicius, quòd diuersis etiam assistentibus locis, esse *iidẽ, ac plura simul obire possumus. Huic necessitudini qui dare uenenum potest, non oculos effodiet suos? non manus in uiscera sua armabit? Habet ergo hoc primùm (vt parcissimè dixerim) admirationem. neque ego ignoro (Iudices) * quantum in eo me reprimam. Ipse confiteor, nullis suppliciis, nullis pœnis, *nulla cõmuni [omnium] hominum ira posse pensari, si feci. Vult detrahere fraternitati auctoritatem. Discordes (inquit) fuistis. Nõdum rationem huius criminis reddo: illud interim testor, hũc bonum amicum utrique maledicere. Nunc mihi, frater, in qua-*

al. quærite, iudices.

Solon dicebat se nullas leges de parricidio condidisse quod neminem tam sceleratum putaret, vt istud aggrederetur.

fratrem quis occidere velle non præsumitur

v. germinauit d. c. affectus

al. facilius

al. ibidem

v. quanto in eo me ne reprimam ipse

v. nullam cõmuniũ h. irã esse

cunque parte naturæ es, agenda causa & tua est. Aliquid ex summa fraternitatis gratia defuisse uisum est aliquando, dum forsitan uterque alterius animum magis exigit fiducia sui. Benè herculè, fortuna, quòd uterque tunc incolumis, quòd penates sine lachrymis fuerunt: nulla parricidij suspicio tempore illo, quo minus amabamus. Non ista nostri animi culpa tamen fuit, nisi quia VITIVM est humanæ mẽtis nimia cupiditas. Hi sunt qui coniunctos* separant animos, qui summæ concordiæ uirus suum interponunt, qui hæreditates captant, qui se testamentis parant: qui ita demum spem aliquam in posterum uitæ habẽt, si eos quos [alij] amicos [sibi] apparauerũt charissimus pignoribus, abduxerint. Quis* fecit illud inter nos? sic quærite, Nullã* isti spem hæreditatis habuissent, si nunquam dissidissemus. Hoc igitur primùm ueluti mentium animique tentati ueneno sumus. sed, Dij melius: neque longum istud fuit, neque quicquam ex eo secutum est, quod emendari non possit. Diuisio sola (vt sciatis* cui hæres sit) sed posteà (quod satis est) gratia, & rursus solida fraternitas. immo laus reconciliationis in fratribus, herculè maior arctiórque coniunctio post pœnitentiam. Nesciunt homines quantùm boni fraternitas habeat, qui nunquam dissiderunt. Vt dulcius serenum post tempestatem est, ita nostris animis laceratis, & domi* castigatis, uelut portus ille fraternitatis occurrit. Amabamus etiam in præteritum: nec charitas fuit illa, sed inuicem satisfactio. Vtinámque hoc non palàm, non manifestè fecissemus, vt

* sperant

Ex auaritia lites et discordiæ inter propinquos.

* fecerit al. iste habuisset

al. cur hic hæres factus sit.

Locus Comm. Reconciliatis arctior coniunctio post pœnitentiam.

al. fatigatis

videretur frater meus nullo modo mutaturus testamentum. Personæ igitur nullo modo comparantur: alienus est, [ego] frater. Superuacua mentio discordiæ, cùm & illo tempore constiterit innocentia: & id tempus quod in culpam deducitur, non solùm sine discordia fuerit, * uerùm etiam maior atque arctior charitas, post illam de qua locutus sum, pœnitentiam increuerit. Proximum est (vt opinor) excutere causas. & quod ad me quidem pertinet, uideor de his satis locutus. Nam si inimicitiæ eo tempore non fuerunt, quo frater meus accepit uenenum, mihi certè hoc faciendi ratio non fuit: quisi essem malus frater, uti tamen bonitatis simulatione debebam, usque ad mutationẽ testamẽti. Nam quid obstabat quo minus * non ultionem tantùm, sed lucrum consequerer? Si ego non habui rationem dandi ueneni fratri, uidebo an hic habuerit. Hæres est. hoc per se potẽs est. OMNIA quæcũque toto orbe terrarum committuntur scelera, circunspicite Iudices, pleraque ex cupiditate nascuntur. hæc latrones facit, hæc piratas, hæc intra muros etiam, atque intra domos nostras, & templa, sicas percussorum acuit: inde nata sunt venena. vt mihi videatur rerum natura omnibus in hominem collocatis bonis, summum metum opposuisse. Tolle pecuniam: bella sustuleris, sustuleris seditiones. Hãc ergo causam habuisti. Et [alius] aliud * deest, aliis pecunia. si de cupiditate sola loquendum mihi foret: dicerem, Hæreditatem concupisti homo locuples, nunc hæreditatem concupisti: id solum habiturus quod scelere * concupisceres. Quid enim iam te metiri incipis,

v. iterum

v. in

v. est: aliis pecunias si

v. concupisceres homo locuples, per ironiam

v. patientiam

& lõgam domus nostræ * planitiem calcas? Ecquid scis, quid paulo ante fueris? nunc te circunfluens pecunia, nunc ista mancipia, & quod quæsisti scelere, ditabunt? Venenum dicor dedisse in cœna mea. O Dij immortales! erat quidem honestius illa defensione patrocinari causæ meæ. Venenum inter lares suos, inter sacra mensæ, coronatis pariter, quos colebamus, Diis immortalibus, venenum aliquis hilaris hilari dedit? Non hoc ipsum obstitit conatibus meis, quòd non credebatur? venenum aliquis circunstante familia, præsentibus ministeriis daret? fœdaturus continuò cadauere illud conuiuium suum? Vt seuera nobis antiquitas tradit, INFESTOS animos * placauere mensæ: & homines qui inter se armis atque exercitibus conflixerant, tuti tamen * iacuere. [ita] media cœnæ fides. Sic defendi innocẽtiam decebat: sed quatenus tanquã maligni loquimur, quatenus tanquã suspecti: in presentia seponite mentem meã, seponite fraternitatem, seponite anteactã uitam. * Quũ de ueneficio loquor, quo minus loco, quo minus tẽpore dare fratri meo debuerim uenenum? Neque enim quisquã dubitat (Iudices) * quin faciẽdo quis scelera, consilium, non unam uiam intueatur, ut ad summam cogitati inchoatique perueniat: sed illam alteram, uel magis necessariam, & quæ penitus * cogitationibus sedeat, ut scelus quod commisit, neget. Venenum do: & unde scio, an exhausta potione statim concidat? venit ad mensam meam inter cõuiuas meos: expirat frater meus: in quem scelus translaturus? quem Deorum hominúmque inuocaturus? Non

Mensæ infestos animos plerumque placat.

v. placuere

al. mensæ accubuere.

v. quam. al. Priusquam.

v. qui in faciendis scelera. al. consilium hoc unámque uiam, &c. al. cogitationibus insedeat

*fuit ergo locus idoneus, non fuit tempus. adiice quòd ego daturus uenenum potui timere ne deprehẽderet, ne præsentiret, ne intelligeret, * ne odore uenenum deprehẽderet, ne qua uis odoris se ostenderet. Nulli uenenum facilius dari potest, quàm qui accipit utique tanquam medicamentum. Ergo nullum consilium sceleris mei est. at tui quanta occasio? quanquam de hac posteà loquar: paulum enim * interpellat ordo, ut illud defendendum existimem, quod fratrem meum ait suspicatum. Ante omnia (Iudices) quod sit istud suspicionis genus, non intelligo. Postquã biberat, fingamus cibos redũdasse, fingamus aliquem sensum interiorũ fuisse: hæc tamen omnia accidere etiam ex * innocenti conuiuio possunt. Vnde ergo suspicio est? unde illæ simultates? unde illa discordia? Simul & illud uos (Iudices) intueri oportet: * cũ pota huius potione, fratrem meum continuò periisse. Non potest uideri cum ueneno periisse, in quo ante * medicamentum mortis suspicio fuit. Verùm hæc ex huiusmodi causis orta suspicio, plenissimam * deferẽdi ueneni occasionem dedit. Prima illa, quòd habebas cui obiiceres: altera illa, * quòd qualémque potionẽ accepturus erat frater. si * & illam tristem uisu, si & illam gustu asperam: bibendum est tamen, cùm dicas remedium. Sed quid ego diutius? si uenenum à me accepisset, tu sanasses: nam & pollicitus es. Habebas medicamentum [vt] dicebas, quo properè ducere spiritum, quo uita reponi posset, quo uenena fugarentur, quo transmitterentur. Potionem dedisti, aut remedij, aut ueneni. si remedij dedisses, uiueret.*

v. nec olere

Venenũ sub specie medicamentũ facillimè datur.

v. interpellator do vt illũ

v. innocentia

v. compota

v. momentum

v. defendi

v. qui

v. ad

non id apparet: ergo uenenum dedisti. Multa sunt (Iudices) quæ minus clarè uerbis atq; actione exprimi possunt. Vtinam quidem fortuna præstitisset, vt frater meus uiueret: ostendissem uobis medicũ. Hoc enim ante omnia dico (Iudices) medicũ ostẽdissem, [ostẽdissem] potionem hãc non quotidianã, & qua omnes utimur: sed medicamẽtis permixtã & oneratã. Dat medicus medicamẽtũ: qui v. acetum *acceptam bibit potionem, statim expirat. Quid tãdem hîc argumentandum erat? quid tandem hîc probãdum? non oculis iudicassetis? non continuò strictis faucibus rapiendus ad supplicium ueneficus uideretur? qui nunc etiam spolia occisi hominis, & subitò locuples, ait se tantũdem habere, quantum me qui nuper diuisi? Mihi quid relictum est præter luctus & lachrymas? Vltimum ergo illud nobis, frater miserrime, conuiuium erat? siccine digressi sumus? in hac spe discessimus? Habui occa-* v. merendi *sionem me uindicandi? Diu insidiatus essem. Potui tibi uenenum dare de quo nihil suspicareris.*

Abdico te, nisi desinis. CCC.XXII.

Stricto gladio & cruento processit adolescẽs in concionẽ: & dixit occisum à se patrem, quòd ab eo tyrannis affectaretur. Perduxit magistratum in domum: ostẽdit apparatum tyrannidis. Cùm excuteretur corpus, inuentæ sunt tabellæ ad filiũ. in quibus erat hoc, Abdico te nisi desinis: & si contradixeris, indicabo causas. Reus est iuuenis affectatæ tyrannidis.

DECLAMATIO.

QVOD circa probationẽ criminis huiusmodi difficillimum solet esse, certum est affectatam tyrãnidem, certum est affectatam esse in hac domo. omnísque eo deducitur quæstio, vt dispiciatis, utrum à patre huius, an ab hoc sit affectata. Nihil de moribus huius adhuc dico. Aetates comparate: senex ille & ætatis exactæ, quam rationem affectandæ tyrannidis habuit? nisi fortè propter *filium hoc fecit. Hic adolescens est. omnes cupiditates, omnes impetus in hac ætate facilius *conualescũt. * Est quędã pręterea ratio sceleris. si [senex] hoc *tẽtasset [ex] hoc nullũ [emolumentum] accepisset: [iuuenis] scelus id tentauit, quo diu frui posset. Hæc ætatum comparatio, illa animorũ. Pater modestus est: etiam si quid facere seuerius uoluit, minatus est. hic contrà, qualis adolescẽs? vt nihil aliud obiiciam, quàm quod ille confessus est, quàm quod gloriæ, hoc pro cõcione dixit? *An patrem suum occidere potuit, non quæro, an innocentem. erit huius rei procedente oratione nobis locus: interim occidere patrem potuit. Quid non cadat in hunc animum? quid non recipiat hæc temeritas? Minus est quod *negatur. Si componendus esset nobis aliquis, qui opprimeret Rempub. qui libertatem patriæ auferre posset, quam tãdem mentem aliã existimaremus? Fingamus hominem cruẽtum, hominem crudelem, hominem apud quem ni-

*v. stilum
al. coalescunt
*v. esse
*v. tamen hoc nullum accepit
*v. in
*v. negat

Delicta longum funem attrahere.

al. valeant

v. &

v. vt. ex

v. oræ

hil* habeant iura naturæ. EST QVAEDAM scelerum ipsorum societas, adeò* vt vel vno appellari nomine potuerint, utcũque parricidiũ. Ergo* & ætatibus & moribus credibilius affectatam ab adolescẽte, quàm à sene tyrannidem. Cætera qualia sunt? Ac primùm te interrogo, si affectari tyrannidem à patre tuo existimabas, cur occideres antequam criminareris? neque enim difficilis damnatio, nec longa iudicum* mora sequebatur. apparatus tyrannidis erat in domo. Deducẽdus tamen ad magistratus. Et hoc certè non difficile fuit aduersus senem, ei qui occidit eum quem criminaturus [erat, ad iudicem adducere,] ut responderet sibi. Non potest ergo uideri Reipub. gratia fecisse, cui plus aliter præstitisset. Nunc excutiamus qua causa feceris. Ante omnia, gratias magistratibus ago, quòd non deprehendisse cõtenti ea quæ ostendebãtur, aliquid ipsi uiderunt. Gratias ago etiam prouidentiæ Deorũ immortalium, qui nunquam ita opprimi uoluntatem uoluerunt, vt non magnis suis uestigiis emineret. Recitẽtur hæ tabulæ. ABDICABO TE. Non lego sequentia. nego hãc esse fiduciam eius qui de affectanda tyrannide cogitauit. An ille in iudicium uocare ausus fuisset, & ignominia afficere adolescentem omnia scientem? Non enim tyrannis conuincenda vestigiis erat, neque argumentis. cruenta domi arma, domi apparatus. Et si hanc causam abdicandi non habuit: dicas oportet, quam aliam habuerit. Non consentiebas consiliis eius. Hoc minus te debebat offendere. ille si te tãquam indicem timuisset, potuit occidere. Satis ergo plenum

num uel hoc erat argumentum innocentiæ, seueritas & uindicta. Quid tamen adiectum est? SI RESPONDERIS, CAVSAS INDICABO. *Quærite nunc vter malæ sit conscientiæ. Ille minatur. cur tacere uoluit? quoniã pater erat.* QVONIAM *nunquam hi affectus in tantum uincuntur odio, ut non ad naturam suam tandem reuertantur. Causas quas ille se dicturum minatus est, tu ostendisti. Hæc arma detecturus erat, si respondisses: hos apparatus protracturus in medium. Satis apparere omnibus arbitror, affectatam* ab hoc esse tyrãnidem. Ne quem autem uestrum securum faciat hoc, quòd oppressa, quòd deprehensa est tyrannis. apparatus enim iste, testatur adolescentis mentem. Num latro innocentiam accipit, si quis illi gladiũ extorqueat?* minatus est aliquis mœnibus flammas: num igitur facere securitatem ciuitati potest, si quis faces eius extinxerit? Non habet* nunc arma, non habet apparatum: sed habet animum. Nec mihi hoc satis approbare est (Iudices) tyrannum futurum, nisi illud quoque ante oculos vestros posuero, qualis sit futurus tyrãnus. Vllius hic parcet corpori, qui patrem trucidat? ullius criminis aget uerecundiam, qui parricidium professus est in concione? qui gladium illum cruentum stillantémque sanguinem ostendere populo non recusauit? quid ille manibus imperabit alienis, tantum suis ausus?*

Nota hæc duo simul ad emendat. mat. fol. 52. B.

Locus communis

Nunquam patrum affectus in tantũ vincuntur odio, vt non ad naturã suam tandem reuertantur

v. adhuc

v. minaturus

v. hunc

Alexander templum dedicans. CCC.XXIII.

QVI HOSTI OPEM TVLERIT, CAPITE PVNIATVR.

Alexander bello Athenas cùm premeret, templum extra muros positum incēdit. [exercitus] pestilentia laborare cœpit. Responsum est non posse finiri, nisi templum restituisset. Restituto tēplo, Atheniensis sacerdos Alexandro pollicente discessurum se ab armis si dedicaret, dedicauit. Discessit ab obsidione Athenarum Alexander. dicitur sacerdos hosti opem tulisse.

SERMO.

QVAM [*fieri*] *potest maximè, religione Iudiciũ implendus animus est. Nam & sacerdos reus est: &* da-
v. & *tur* ei crimini quòd* [*templum*] *dedicauerit: & quòd*
v. vtilissimũ: & causæ etiã ** vetustissimum, &* [*præsentissimum*] *dedicauerit, vt iam facile est hoc tempore* [*iudicare.*] *Nam & præsentia numinus,* [*dedicatio*] *eius* [*templi*] *de quo agitur approbata est.*

DECLAMATIO.

DEOS *immortales, omnes quidẽ, præcipuè tamen numen & mihi maximè familiare, & sicut proximè experti sumus, præsentissimum (Iudices) inuoco ante omnia: vt*
v. velut [*si*] *respectu sacrorũ, si pietate, si religione sola ductus, feci quod obiicitur mihi, * velint impunitum esse sacer-*
v. aliquando sollicitus *dotis officium. Nunc (quod me * aliquãto sollicitum habet) ne asperè, ne iratè hãc iudicij faciem intueri uelint, in qua capitis periculum luitur, quòd templum dedicatum est. Oro igitur atque obtestor, si fieri potest, ne dãnari me uelint: si minus, ne uindicari: tueantúrque ci-*

uitatẽ hanc, in qua modò habere cœpimus pacem. Immò uerò hanc uestris animis uoluntatẽ, hoc propositum mẽtis inspirent, ne eo tempore Deos lædere uelitis, quia illis iam Alexander satisfecit: qui etiã si bellum contra* nos traditum ac relictum à patre, usque suscepit: etiam si nõ tam propria quàm hæreditaria* nobiscum stetit cõtentione, omnia tamen alia impunè faciebat, dum res intra cædem hominum stetit, dum intra uastationes agrorum (quanquam* totius [sacri] soli ac uenerabilis) secunda res tamẽ. Ac ne illa numina quidem, quæ semper excubare uidentur pro nostra ciuitate, satis ad tuendam urbem profuerunt. Vt uerò ignem sacris postibus, vt ferrum uetustissimæ religioni admouere ausus est, intellexit sibi non esse bellum nobiscum. Libẽter audio quæ ex diuersa parte dicuntur, Aegrum exercitum, præcipiti morte cõsumptas copias. Quis enim non uidet omnia ista facta esse, vt rursus templum esset? ita illius quoq; concitati (vt auditis) ac temerarij iuuenis motus est animus. Vidit non aliũdè petendum esse, quàm à Diis immortalibus, præsidium. Oraculum poposcit. quæ hîe culpa nostra est? Accepit uidelicet [hoc responsum,] DII IMMORTALES vt peccantibus graues, ita satisfacientibus faciles. Si noluissent remedium illi pestilentiæ concedere, non indicare potuerunt. Restitui iussere templa. Gratias publicè, priuatimque agamus: dedicare ipsi nõ permiserunt. Diuisum partitúmque responso est, quid Alexander facere deberet, quid nos. Ille, quod debuit, fecit: [fecit] templum speciosius quàm fuerat: & cultius

* v. nostra dictum

* v. nobis constitit.

* al. vetustioris soli

extruxit animo regis periclitãtis. partes supererãt meæ. Excuso me uobis, Dij immortales, quòd nõ statim ad conditionem dedicationis accessi. Hoc enim ex responso * uel Alexandri satis erat quòd permittebant. Ego nihilominus magna mercede suscepi hoc officiũ. pacem popposci: impetraui. ueluti ore ipsius Dei iussus promisit, prestitit. Hæc est criminum meorum (Iudices) summa: & templum habemus & pacem. Hosti opẽ tulisse dicor. Nondum causas facti mei reddo, nondũ rationes legis ipsius excutio. Interim quid uos [esse] putatis opem ferre? neque enim id solũ quæritur hac lege, an aliquis hosti profuerit. Multa enim quæ utilia sunt hosti, & inuiti & imprudentes facimus. Ideo hoc non complexa lex est: sed aduersus eum se strinxit, qui opem tulisset: illud (vt opinor) tale, Qui auxilio iuuisset, qui armis, qui commeatu. Non sine causa hæc ipsius uerbi proprietas continet legem: Quæri * noluit an is opem tulisset, [qui] * quodam modo [profuit.] animum reprehendit, & ferẽtem [opem] coarguit. Causam autem huiusce iuris quis ignoret? Animus (vt opinor) eius punitur qui hosti prodesse uoluit. aduersus proditorem, aduersus hostem reipublicæ conscripta lex est. Quæ si talia sunt, quid simile his commisi? Templum dedicaui. Viderimus an hoc hosti profuerit. ad causam meam pertinet sciri quid ego fecerim, nõ quid ex eo factum sit. At enim hosti profuit. Si ideo feci vt hosti profuisset: sanè * sum legi isti obligatus. Si cùm aliquid facerem pro uniuersa republica, utile etiam hosti fuit: non (vt opinor) damnis con-

v. Et alexandro

v. voluit
v. quodã loco manũ deprehendit

Animus facientis non eventus inspici debet

v. sunt lege. al. lege ista

tendendum fuit. Videamus ergo an hoc pro republica fuerit. Nondum dico quæ secutura fuerunt, si non dedicassem. Interim cum pietate uestra, Athenienses, loquor, Templum nõ illud uetus, nõ illud præsentissimæ religionis, non illud est à quo totius ciuitatis nostræ petitur auctoritas? Sed nouum *aliquid [&] inexpertum uideo: [templũ] in finibus nostris est dedicandum. * Hoc enim priusquã dedicationis * summam accipiat religionem: operosa in tãtum [est] dedicationis [vis] illa, quæ Deũ inducit, * quæ sedi destinatæ locat, [vt] hoc ideo facere non cuiquam permittatur, nisi castæ manus, nisi familiaris sacris animis accesserit. Dedicatio solis (vt nunc comperimus) concessa [est] Athenienſibus. Hoc ego fieri reor (Iudices) quòd cùm ceterarum ciuitatum templa, in ipsis posita urbibus, frequenter cum totis ruere atque incendi mœnibus uiderimus, * nulla uindicta, nulla religio, nulla eos qui fecerãt supplicia consecuta sunt. Hic sacrilegium * pestilentiâ uindicatum [est.] Dedicationem destinabat: neque enim aliter * restitutũ tẽplum esse existimauerat, nisi dedicaretur. De quocunque templo loquor, hoc templum nõ dedicabo? Quàm multa adhuc remitto, taceo quid Dij uoluerint, taceo quid responsa præceperint. humanis cõsilius locum relinquo: non dedicabo? Procedere ultra uolo. Si Alexãder ab obsidione tamen Athenarum recessisset, nón ne ædificassemus, nónne restituissemus? Equidem ego omnibus nostris sacris crediderim inesse numen. Debet hoc Athenienſium ciuitati uetustissimo generi, debet solo de quo contendisse quõ-

v. aliquod.

v. hæc.

v. summũ accipiant r. opera sunt tantum.

v. quæ se destinata locat. Hoc, &c. permittitur.

v. nullã vindictam.

v. pestilentia: pestilẽtia vindicatum destinationem.

v. saltem. al. sarctum.

Athenienſium genus vetustiss. vide Postell. in lib. de Rep. Athenienſium verso j fol. 132-B.

dam Deos immortales non sine causa creditum est. Cætera tamen opinione credimus, & cõiectura colligimus: in hoc numine sensimus momenta bellorum, hoc pars utraque cognouit, hoc numen scit esse Alexander. Adiice quòd dedicari uoluerunt. Si à quocunque uoluissent * dedicatum, licuit mihi, cùm Atheniensis sim. Totum enim ego hunc populum (Iudices) puto sacerdotem. At enim sic effectum est, vt laborare pestilentia exercitus Alexandri desineret. Non dico * desiturum alioqui fuisse. periturus sit Alexander, perituri sint milites omnes, uultis * vti hoc sacrilegij publici beneficio? si quis uobis hanc poneret cõditionem, Athenienses, vt omnium * potiamur gentium euersis exustísque templis: non profectò acciperemus. Pluris nobis opinio, pluris disciplina ciuitatis fuisset. Moritur miles Alexãdri. Sed templum sine numine, sine religione: sed templum adhuc est inter præsidia hostium: sed non ire mihi, non colere, non agnoscere, non agere gratias licet. Vos porrò cur perire exercitum Alexãdri, cur perseuerare istam pestilentiã uultis? nempe bellum haberetis: habetis pacem. Beneficium dedistis. ex illo quem grauissimum hostem timebamus, habemus * potissimum amicum. Sint sanè pertinacia odia. Alexander responso satisfecerat, quòd ad ipsum pertinuit, templum restituerat: quod ad secundam quoque partem responsi pertinebat, fecerat potestatem dedicandi. mercedem quãtam maximè dari poterat reipublicæ, dedit. Tam iniustos uos creditis Deos immortales, ut non fuerint cogitaturi cuius culpa templum uacaret? nam (vt

v. occupatum fuit mihi

v. de si tu ex alio qui periturus

v. vlti veneficio si

v. potiorem

al. potentissimum

dixi') si pestilẽtiam finiri Dij immortales noluissent: aut nullum respõsum, aut aliud certè dedissent. DEMONSTRATA *satisfactio & in hoc ualet, vt accipienda sit. Vereor (iudices) ne quid fingere ex necessitate periculi uidear. veruntamen me religionis meæ dissimulare quæ acciderunt non sinit ratio. Alexandrum apud me ualuisse solùm putatis, aut ullam mercedẽ? Ego illum recessurum putabã, etiam si non paciscereturr. Deus, Deus ille (testor ipsum & præsentissimi cõscientiam numinis) ille adegit, ille iussit, ille in has partes misit. secundum hoc quodammodo fuit responsum.*

SCHOLIA.

Qui auxilio iuuissẽt, qui armis] Sic Vlpianus & Callistratus ad legem Iuliam maiestatis. Qui hostibus populi Romani nuntium, literásve miserit, signúmve dederit, fecerítve dolo malo, quo hostes populi Romani iuuentur aduersus Remp. cuiúsve opera dolo malo hostes populi Ro. cõmeatu, armis, telis, equis, pecunia, aliáve qua re adiuti erũt, &c. Igitur profuisse nõ nocet, sed dolo malo profuisse, vt sit quis huic legi obligatus, *Dãnis contendendum fuit*] Vt satius fuerit vel nocere Reipublicę, quò hosti noceatur: quàm Reip. prodesse, ne per consequẽtias id hosti prosit. quod certè fuerit imprudentissimum. *Sed nouum aliquid & inexpertum*] Corruptus fuit hic locus, si quis alius. aliquem sanè sensum attulimus. In dedicatione qua quasi Dij euocantur, & domicilium mutant, uidendum nequid uitio fiat, ne quid non ritè & legitimè. quo nomine multa sacra, sacrificia & ludos sæpius restauratos & restitutos esse legimus. Plinius lib. 28. cap. 2. Vidimus certis precationibus, obsecrasse summos magistratus, & nequid uerborum prætereatur, de scripto præire aliquem. Templum,

quod à tuendo dictum est, (inquit Varro) locus est Augurii aut Auspicij causa quibusdã cõceptis uerbis finitus, quod à magistratu Pontifice præeunte dicendo dedicatur. Hoc iã, ut apud nos sunt omnia, ἔδεν πρὸς ἔπος. Quidenim amplius tota Gallia, sacri sancti & religiosi? At una omnibus maximè religio prætenditur. Iterum igitur ἔργον ἔδεν πρὸς ἔπος. *Totum enim ego hunc populum (iudices) puto sacerdotem*] Athenienses αὐτόχθονας se appellarunt, & ideo noctuam insigne ferunt. Contentio Neptuni & Mineruæ omnibus nota est. Quòd omnem populum Athenienſem sacerdotem esse ait, sumptum est ex Homeri Catalogo.

Bona sacrilegi CCC.XXIIII.

QVI REVM CAEDIS DAMNAVERIT, BONA EIVS POSSIDEAT.

SACRILEGI BONA TEMPLO CONSECRENTVR.

Damnatus cædis cùm torqueretur, dixit & sacrilegium à se commissum. Ambigitur de bonis. Sacerdos templo vendicat: accusator sibi.

DECLAMATIO.

ANTEQVAM *leges comparamus, intueri personas libet. Nos nullam habemus in litigando propriam cupiditatem: nõ acquirimus nobis. petimus bona templo, petimus honorem* Deo. *Aduersarius sibi uẽdicat, & in præmium operæ suæ deposcit, & ostendit quare accusauerit. Quemadmodum personas comparauimus, ita comparemus & leges. Idem demus utrique tẽpus, eandem utrique legi causam: ipsæ tamẽ etiam citra defensiones,*

non

non parem rationem habent. Scripta est altera Deo, altera homini. Aequum priorem esse rationem religionis. Hîc subiici poterit & locus in quo laudemus hanc legẽ. Præterea & alioqui iustius est sacrilegi bona pertinere ad templum, quàm damnati ad accusatorem. Quare? quoniam in sacrilegio, proprij templi iniuria est: in dãnatione rei, alienum crimen. Ita illic præmium, hîc solatium: illic datur ista pecunia, hîc quodãmodo redditur. Hæc comparatio esset, si ipsas leges committeremus. nũc nostra & tempore prior est. Antè enim cõmisit sacrilegium, quàm cædem. Accusator hoc nititur, quòd antè damnatus sit cædis, quàm sacrilegium confessus sit. Non est autem intuẽdum quo tempore aperuerit se culpa, sed quo tempore commissa sit: quo tempore hanc pœnam de qua queritur, ille meruerit. id cũ ipsa natura* manifestũ est, tum etiam legibus apertum. In cæde enim spectanda sit damnatio: in sacrilegio tempus ipsum intuendum est. Quare? quoniam lex tua ita scripta est, vt qui dãnauerit, bona possideat. possidere [antè] non potes. lex mea ita scripta est, ut bona sacrilegi ad Deũ pertineant. Statim ergo ut fecit sacrilegium, deuotus huic pœnæ est, & antè ista bona ad eum pertinere cœperũt, quàm lex damnauerit. Vide quantum recedas ab intellectu iuris huiusce. Si cædem antè sacrilegium commisisset, tamen cùm posteà cædis damnatus esset, ad Deum potius pertinerent. non enim prodesset tibi quòd prius tempus cædis esset: quoniam lex tua non ad cædem, sed ad damnationem pertinet. Nunc uerò cùm sacrilegium antè com-*

* v. proprior

* v. istum

missum sit, quàm cædes: non est dubium quin bona ista templi sint. At enim præmium debetur: meo enim beneficio & sacrilegium illud inuentum est. Immò herculè, etiã illa cædes, beneficio suo, ex quo semel manus inquinauit, insertæ sunt illæ protinus furiæ, vt hunc hominem palàm occideret, ut reus deferretur, ut damnaretur, ut torqueretur, ut cõfiteretur. An uerò tu illum, quòd sacrilegium à se cõmissum esse dixit, præstitisse [id] ignibus quos nos subiecimus, aut flagellis putas? nihil illa tormẽta ad confessionem sacrilegij pertinebant, nec de hoc torquebatur. Erat profectò numẽ illud, quod subiiceret faces, quod acrioribus stimulis agitaret. Vos de cæde torquebatis: ille de sacrilegio confitebatur.

Hæreditas fideicommissa. CCC.XXV.

v. specioſa iunior erat adulteri

Pauper & diues vicini erant. Pauperi vxor * specioſa. rumor erat adulterari pauperis vxorẽ à diuite conſcio viro. delatus lenocinij reus pauper eſt, & abſolutus. Diues deceſsit hęrede inſtituto bonorũ paupere, & elogio tali, PETO VT HANC HAEREDITATEM TANQVAM FIDEICOMMISSAM. [vxor ex fideicommiſſo hæreditatem petit.]

SERMO.

QVID *dicemus? quomodo hæc uxor & hæres erit, & adultera non erit? quomodo si cõscius nullius flagitij fuit maritus, illius potissimùm fidei hæc hæreditas mandata est? Inueniẽda est enim aliqua causa propter quã hæres sit. Nunquid hic diues hanc speciosam adamauit? cum ipsa loqui nihil ausus est, locutus est cum uiro? &*

inde occasione capta, [ita] fecit testamentum? Quædam, etiã si themate non cõtinentur, natura tamen ipsa * manifesta sunt.* Matrimonium inter hos non esse qui litigant, uidetur mihi luce clarius. * Neque intelligo hæreditatem fidei tacitè cõmissam, nisi conscio. Hoc eò pertinet, ne quis iudicum manifestas exigat probationes. Non est causa quæ recipiat testem, non est causa quæ recipiat consignationem. scrutamur conscientiam eius qui aduersarius [est.] TOTVM ergo hoc iudicum opus est, ut inueniant ueritatem: quæ ita demum poterit esse manifesta in causis latentibus, * & natura recõditus, si nihil existimauerint exiguum, quo inueniri ueritas possit. Sic ergo præparandus est animus iudicum, ut etiam leuioribus argumentis commoueri possit. Difficile est quidem natura probare tacitum fideicommissum. quomodo tamen probabimus? Quædam, etiã si per se firma non sunt, comparatione uincunt. Hereditas aut ad pauperem pertinet, aut ad uxorẽ pauperis: si ad pauperem non pertinet, ad uxorem pertinet. Elogium scriptum est palàm. certè & manifestè electus hic est ad transitum hæreditatis. silentium & fides est * tanquam de restituenda hæreditate. Ergo debet restituere alicui: si non huic, statim interrogo cui? Habẽt hoc incommodi controuersiæ scholasticæ, quòd quibusdam respondere non possunt. & quędam incommoda huius generis, etiam in foro aliquãdo descendunt: & ideo difficultatibus quoque utendum est.*

v. opinio cũ captat

v. manifestãs matrimoniũ

v. Non enim intelligo litẽ fidei tacitæ

v. ex natura conditũ. Si

v. inquam. al. in aliquẽ

DECLAMATIO.

ERGO *tibi non debetur. superest vt alicui debeatur.* Non *dicis,* Superest *ut huic debeatur.* Fidei *tuæ cõmissa est hæreditas. Quam committẽdi causam putamus? Necesse est infirmam esse personam, cui restitui oportet. cùm infirmam dico, non* [*te*] *statim infirmiorem dico:* * *quia in te nõ euitabimus hanc ipsam fortunæ imbecillitatem. Pauperem fecit hæredem: ergo oportet inueniri personã, quæ possit esse sub tutela tua, cui minus tutò relicturus fuerit hereditatem, quàm tibi. Ergo infirmam personam esse oportet fœminæ: & si quid ad hãc infirmitatẽ adiici potest, pauperi fœminæ. Adsum huic fœminæ. duxi ex tua persona argumentum: ducere ex nostra uolo. Dico hunc animum fuisse diuitis, ut hanc faceret* * *hæredem. cuius fidei committit, maritum scripsit hæredem. Ergo* * *si neque inueniri persona infirmior potest altera, quæ tibi subiiciatur, quàm hæc: neque familiarior huic, quàm* [*vxor*] *tua: credibile est iccirco sic scriptum esse testamentum. Quædam argumẽta etiam ex incommodis petenda sunt: fuerit necesse est ratio aliqua & causa, propter quam diues non* * *ipsam, ad quam peruenire uolebat hæreditatem, scripsit hæredem. Obstiterit oportet pudor: non ille,* * *prætereundi aliquem propinquorum. prꝛteriit enim. non ille, scribendi aliquem extrarium hꝛedem scripsit* [*enim*] *extrarium. non ille, bona sua in aliquem humilem dimttẽdi: dimisit enim. Obsti-*

v. quam te nõ euitauim⁹ per te ipsam fortunam.

al. hæredem, cuius mariti fi. cõmisit, cuius maritum, &c.

v. sine qua.

v. ipsam aliquam.

v. reperiundi a. propinquorũ. Prætertte.

Extrarius. Verbum Apuleianum

terit oportet familiarior aliqua causa. Non poterat saltuo pudore hanc scribere hæredem. Posteà uobis causam uerecũdiæ huius approbabo, posteà scribentis animum: interim fuit aliquid quod obstaret diuiti, quo minus hanc scriberet.* Quo merito (inquit) tuo te scripsit hæredem? Vox communis est. Iisdem uerbis interrogare te possum, Quid merueras ut te scriberet hæredem? quàm diu etiam* tertium nõ exhibes, cui debeatur hæreditas: inter nos quæstio est. Si nominasses, fortasse & illi dicerem quo modo [nunc dicebas, Quo] merito [tuo?] Sed neque nominas ullum extrarium, neque uindicare tibi potes hereditatem.* proinde nobis responde, Quo merito [tuo?] nullo. Quis ignorat testamentorum* fortunam eam esse? & fortasse in totum iniquum [esse,] requiri à nobis mentis alienæ rationem? SVNT QVIDAM irrationabiles impetus animorum, quædam gratuita (vt vulgò uocantur) odia. Quotiens audiuimus filium dicẽtem, Quo meo merito pater me exhæredauit? Nullam rem frequentior admiratio sequitur. Sed tolerabile erat si interrogaremur hîc tantùm de hæreditate: altius conuitium quæstio ista habet. Quid si non communis ista infamia fuisset? Quid ergo negem fuisse rumorem qui aspergeret hanc fœminam? tu scis an uera sint: & præsenti fortasse liti uel expediebat confiteri. Nam si istud quod intelligi uis, uerum est: utique hæreditas nostra est. sed pecuniâ potius periclitemur. Nullum meritum vxoris tuæ aduersus diuitẽ fuit. Quasi uerò meritis tantùm hæreditates contingant. Interest vt ametur, qui

v. quod

al. extrarium

v. perinde. al. perinde vt nobis

v. fortunam: & esse. al. formam.

*amat? potuit hãc amasse fœminã diues: salua huius conscientia erat, speciosa erat. potuit in hũc affectũ incidisse. Multi sunt qui testamẽta sic scribãt, tanquã illud ad uitã eorum pertineat. sic quidam hæredes scribunt eos quos captant, tãquam *intellecturos, tãquam secretò scriptos. Potuit ergo amor in causa esse, potuit ipsa pudicitiæ admiratio in causa fuisse. *Serit uirtutum intellectum rerum natura.* NVLLA *tanta uitia sunt, quæ non meliora* mirentur. Sed quatenus suspicamur, uideor perspicere rationem, [propter] quam hoc tibi mandauerit: nondum illa* (opinor) nondum accusator* uidit: hæc tanquam* adhuc uocatus, audies [quid] ego de te suspicer. Pauper es: uicinus eras: huius noti mores, certa sanctitas. Argumẽto probauimus: cùm rumor vtrunque infamaret, tu reus factus es: à te lenocinium committi dixit accusator, non ab hac adulterium. Non ergo noua hæc erit suspicio mea, neque ex me nata. Id quod accusator tibi obiecit, hodie credo: locutum esse tecum diuitem, egisse tecum, promisisse tibi multa. nouissimè etiam iactasse testamentum.*

al. tãquam in amicitiam allecturos, tanquam ad se attracturos secretò scriptos.
v. sedit.
v. mutentur.

v. illi opinio.
v. videt.
v. ab hac vocatus. s. in ius, iterum lenocinij accusatus.

SCHOLIA.

Tanquam fideicommissam petit] Videbitur fortasse prima fronte tale quid hîc deesse, *vxori tuæ restituas*. Sed reuera nihil deest, præterquam quod uirgulis inclusum (vt quicquid aliud simile) adiecimus. Nam si diues ita specialiter pronuntiasset, *vxori tuæ restituas*, semota esset omnis controuersia inter uirũ & uxorem: omníque modo restituenda esset hæreditas mulieri ex testamento diuitis. Hoc

ergo facit quęstionem, quòd diues expressè quidem à paupere petiit, fidem eius secutus, hęreditatem restitueret, penes se non haberet: sed cui restitueret, de eo nihil dictum est nominatim. In hoc ambiguo certat uxor coniectura, & ex tacita fide & uoluntate fideicommissum petit. eius enim in eo probatio est, vt l. quidam cùm filiumfamilias ff. de hæred. institut. ubi apud Africanum nihil testator quicquam uerbo ab hærede petierat. hic minor dubitatio, quia restitui quidem, sed indefinitè postulauit. Illud notandum est, uxorem hanc adulterij tantùm suspectam fuisse, non damnatam, absolutúmque pauperem lenocinij. Aliàs turpi personæ fides tacita in fraudem legis accommodata diceretur, essétque fisci non uxoris actio. Habet hæc declamatio aliquid commune cum ea apud Senecam lib. 3. contro. 16. *Et ideo difficultatibus quoque vtẽdum est*] Quintilia. lib. 10. c. 5. Sua breuitati gratia, sua copiæ: alia translatis uirtus, alia propriis. Hoc oratio recta, illud figura declinata commendat. Ipsa denique utilissima est exercitationi difficultas. ut illa, quam τῶν ἀπόρων quæstionem uocat Africanus. l. qui quadringenta. ff. ad leg. Falci. Ex illo capite Quintiliani ut ex aliis locis suprà decla. 261. & 271. & 316. facilè est iudicare, cur ex declamationibus quæ omnes Coloratę dici possunt, quasdã specialiter Tractatas appellet. *Ergo tibi non debetur*] Mariti argumentatio est, in qua supplere id oportet, Si me non rogauit ut tibi uxori meæ (quanuis parùm ea sit uxor, cum qua non modò iurgium est, sed lis) hæreditatem restituerem: ergo tibi fideicommissum non debetur. Quia tamen me restituere uoluit, supereſt ut alicui iure debeatur: sed si quẽcunque alium, te multo magis deficiet probatio. Quæ sequuntur, sunt uxoris aut eius aduocati, argumentum illud mariti refellentis, & incumbẽtis in hoc maximè ut probet dituitem sui contemplatione, pauperem rogasse, non ullius alterius causa. *Non te statim infirmiorem dico*] Qui tacitè

nobis fidem accommodant (unde fiduciarij, & fiducia dicuntur) ob id facere necesse est, quòd minus tutò iis nominatim relinquere, aut restitui iubere possumus, quibus maximè uolumus, uetante aut lege, ut Iulia Papia, Voconia, aut alia quauis honesta ratione, puta, ne liberalitas nostra eum, in quem benefici esse cupimus, in inuidiam trahat, aut parum honestã suspicionem. Sit igitur infirma oportet ea persona cui relictum volumus: & utique generaliter infirmior eo, per quem hæreditatis nostræ transitũ & trãsmissionem destinamus: sed sanè in hac causa non infirmior. Nam quicunque is sit, nõ potest infirmior esse paupere. Restat ergo vt aliquis sit eorum qui sub tutela & manu sint pauperis: cuius generis certum est antiquis Romanorum legibus & hodie nostris, vxorem fuisse. De personis, quæ infirmæ dicuntur Paulus. l. ciuitatibus. ff. de lega. lib. 1. Hoc amplius (inquit) quod in alimenta ætatis infirmæ (puta senioribus, vel pueris puellísque) relictum fuerit: ad honorem ciuitatis pertinere respondetur. & Vlpia. l. 3. §. item si is, de libe. exhiben. *Potuit ipsa pudicitiæ admiratio.*] Latro in illa controuersia apud Senecam: Sic etiam qui impudicas quærunt, pudicas honorant.

Legati filius uictima pestilentiæ. CCC.XXVI.

Qui pestilentia laborabant, miserunt legatum ad oraculum. responsum est, filium ipsius immolandum esse. Ille nũciauit ciuitati * sacra desiderari. filio uerum confessus est. Sacris finitis, pestilentia non est finita. filius processit in concionem, & se ipse interfecit. Finitâ pestilentiâ reus est legatus lesæ reipublicæ.

v. sacri desiderati.

SERMO.

v. hæc.

FERE *commendatio per* * *hunc petenda erit, quæ illi difficillima est. Quod ad quæstiones pertinet, primæ communes*

communes sunt ferè omnibus controuersiis, quæ hac lege continentur. Quærendum est enim quid sit lædere rempub. & paulò fortius in hac controuersia, [quia] * contractũ esse pestilentiæ malum hoc * nuntio manifestũ est.

v. in tractum

v. nuncium

DECLAMATIO.

EXISTIMAVERAM (Iudices) consecutum esse me hoc saltem, ut sanguine meo seruata ciuitas, data salutis gratia * meminisset: atque eò magis, quòd filius meus non necessitate immolatus, sed uoluntate. Verùm hæc adeò in cõtrarium cessit, * vt inuenti sint in hoc populo, qui rem nescio indignatione magis dolendam, an uanitate ridendam, obiiciant homini pestilentiam: & remedium deberi Diis immortalibus putent. Si quid uerò passi sumus tali remedio dignum, nostræ infirmitati assignabitur. Posteà ergo causam istam defendemus, posteà factum commẽdabimus: interim satis est non esse me hac lege qua deferor, nocentem. Sanè credatis imputari mihi posse ciuium mortes? Sunt iura quæ istud defendant. Non esse explicitam legationis fidem dicitis. habet hæc quoque lex actionem suam. Neque * esset quærendum apud vos, an alio iudicij genere damnari possem. interim, hoc ius ad me non pertinet: aut si Reip. lex est, hæc nihil ad hominũ mortes, nihil ad ea quæ priuatim quoque vindicari possent. Obiicias oportet aliquid, quod publicum fuerit per me læsum: in hoc nihil obiicis mihi præter mortes hominum.

v. emisset.

v. &

v. est. actionem malæ obitæ legationis intelligit.

Quod crimen an verum sit, posteà viderimus: interim (vt dixi)* lex huic iuri coniuncta non est. Morâ tamen meâ aliquid detrimenti ciuitas accepit. Si hîc defenderem infirmitatem animi mei, satis defensionis esset, non odio me ciuitatis feciſſe. Filium meum immolandum dixerit Deus esse: putate id *egisse me ne immolaretur. hostias cædi* mirabamini. quid? vos* non maluistis? Exorari posse solennibus sacris existimabamus Deos. Quid? non hæc remedia tempestatis? Secum quisque cogitet, quantum mihi impositum onus, qualis exacta vox. Sed ne* mẽritus quidem sum. sacra exigi à Diis immortalibus dixi. Nónne sacra exigebantur? [At] non satis placati sunt. [Sed] alioqui nihil me feciſſe surripiendæ hostiæ gratia, cui non manifestum est? Indicaui filio maximè. Non ergo ne hac quidem uenia dignus est pater, si hoc filio uoluit deberi quod* monebatur? Quod quidem neque consilium ei, neque* voluntas primùm fuit. Credite eum qui legatus missus est, credite eum qui responsum acceperit, renunciauerit, nihil animo suo, nihil propria mente feciſſe: hoc profectò quærebatur exemplum, vt narraretur iuuenis qui pro Repub. mortem non recusarit, qui in conspectu ciuium uisceribus suis ferrum immerſit. Non potuiſſe aliter finiri pestilentiam, quomodo uultis approbem? sic finita est. Nõ enim profectò Dij immortales pœnam petebant, nec in supplicium filij hoc responsum dederant ciuitati. Magna arcessebatur anima: debuit duci honestâ uiâ. Quem igitur potius in fine actionis meæ inuocem, quàm illum propositum Deum?

v. legite: iuri al. lex læsæ reipub. huic crimini coniuncta, &c.

v. esse

al. num verebamini? al. an maluisſetis? vel, non horruisſetis?

v. meritus

v. mouebatur

v. uoluntatis

Sterilis trium. CCC.XXVII.

Nouerca introducta tribus priuignis, sterilitatis medicamentum bibit. repudiata, iniusti repudij agit.

DECLAMATIO.

QVOD *primum pertinet ad pudorem huius fœminæ, non adulterium obiicitur, non aliqua aduersus maritũ licentia. Necesse est plurimum eius moribus tribuat, ex qua liberos quærit. Omnis repudij causa in crimine uno consistit. Hoc quale sit, posteà uidebimus: interim unum est, in quo mortalium tãta facilitas (nec de fœmina loquar, cuius infirmior sexus est) sed in ipsis etiam qui prudẽtia sapientiáque gloriari solent, habet locum pœnitentia. Sed [hoc] unum sit sanè graue [sit graue] sit scelestũ: * vel herculè credibile erit, in ea quæ tres priuignos habuit? Expecto ex his aliquid nouercalibus factis. Venenum parauit? insidiata est liberis * tuis? uel (quod leuissimum est) expugnare animum tuum uoluit? nihil horum. Nouum & inauditum anteà crimen, Nouerca nimirum dicitur amare priuignos. sterilitatis medicamentum bibit. Si tu liberos non haberes, poteram tamen illa dicere, Periculum timuit, documẽtis quarundam infœliciter parientium mota est. fortassè malè sensit de temporibus ipsis: uidit * eam luxuriã, ea uitia, vt penè educare liberos amentis esset. Tu porrò in vxore nihil aliud expectas quàm fœcunditatem? Non parit: sed obsequiũ, sed fidem præstat. Sed iam tẽpus est propriis eam ratio-*

Superflua sunt hæc verba

v. &

v. suis

Locus communis Pro muliere sterili

v. etiam

nibus defendi. Bibit illud cùm tres liberos haberes. nec statim hoc amore & affectu defendo: interim tanquam ambitiosam tuebor. Voluit effugere fabulas nouercarũ, uoluit se aduersus casus etiam præparare:* item nihil in domo habere, propter quod priuignus inuideret. Quid si fecit* hoc non odio nouercæ, sed etiam uxoris optimo animo? Plenam inuenerat domum, plenum testamentũ. Quid mihi (inquit) cum* parturiẽte? dederat mihi fortuna iuuenes: neque maritus eius ætatis est, ut concupiscere nouos liberos possit. ne fraternitatis quidem eadem iura futura erant, inter tam dissonantes támque discordes. At nunc expellitur: & quoniam bona fuit nouerca, nec liberos habitura est, nec uirum.

Ambitiosa / grahoza

v. illam

v. hoc modo nouercæ

v. parturierat

Discordes fratres filij familiæ. CCC.XXVIII.

Duo adolescentes fratres dissidebant. iuncta erant eorum cubicula. Quodam tempore audito tumultu [in] interiore parte domus, uenit pater in eum locum, in quo clamor erat. inuenit alterum ex filiis occisum. Cubicularium eius torsit, & occidit in tormentis. quid compererit incertum est. Interrogauit illũ filius quid comperisset. non indicantem accusauit dementiæ. Absolutus est pater. iuuenis parricidij accusatur. adest illi pater.

DECLAMATIO.

BIICITVR reo discordia cum fratre. & hoc priusquã ad causas pertineat occidendi,* de crimine personæ præmittamus. Discordia cũ* fratre. Ante omnia, cõmune maledictum est* omnibus, qui accusantur. Sed penes quem

v. ad crimina
v. permittimus
v. patre
v. cum eo qui iudicatur: & penes

culpa fuerit, magis potest scire pater quàm accusator. Asperiorem esse autẽ aduersus suos, interim & fiduciæ argumentũ est. * sed hoc adeò non ualet ad probationem tanti criminis, vt contra [eos] sit. iam enim transimus ad causas. Dicitur occidisse fratrem inimicum. non dico illa, Non protinus, si causæ sceleris sunt, scelus quoque constat. Vtinam enim ita composita esset natura rerum, vt omnia facta superarent causas. Plures erant propter quas non occideret. nam erat occidendi, quòd inimicus est: non occidendi, quòd frater est: non occidendi, quòd periclitaturus: non occidendi, quòd IPSA per se innocentia satis iustas rationes habeat. Ergo continuò sequitur, vt si quis odio aliquo concitatus est aduersus alium, hunc etiam ferro petiturus sit? an uerò innocenter inimicitias geri uel inter alienos, uel inter extrarios fas nõ est? Quotidianus iurgiis forũ strepere, assiduas lites uidemus. quis non dies conuitia, quis non maledicta affert? SCELVS ex natura mentis oritur. Huic uerò etiam ad causas metuendi sceleris, accessit, quòd iurgium ei cum fratre palàm fuerat. Cauta sunt huiusmodi scelera & circunspecta. Neque enim est quisquam tam perditus, tam inutilis, vt * in instanti omittat propositum negandi. Et meherculè quàm hoc ipsum repugnat, quod ab hoc accusatore pro * cõpertissimo ponitur, quòd in cubiculo suo occisus est, quòd in lecto suo? Nihil minus cõmisisset percussurus, quàm ut hoc ei obiiceretur. Latrones lõgè à receptaculis suis spoliant. Ferarum quarundã dicitur esse hæc natura, ut procul à cubilibus rapiant. Fratrem di-

v. & v. non. al. vt quæ ratio se tuẽdi potissima est, omittat propositum, &c. v. proposito. v. contentissimo.

† scordẽ in domo, in cubiculo occidit, vt * nihil neget? [At seruum torsi.] ne apud ipsum quidem accusatorem hæ causæ satis * ualuerunt. Neque enim serui torquendi ratio erat, si feciſſe filium * existimarem. Desine ergo hoc uti argumento, & me testem citare, contra eum qui [à me] defenditur. Seruum torsi. quis nescit hoc accidere nihil indicanti? seruum torsi cubicularium eius qui occisus est. Nihil nisi suspicatus sum, alterius filij [cubicularium feciſſe.] Nec potest mihi obiici negligentia quæstionis. quæsiui enim. Nec in hac diligentia, suspicio aduersus filium alia. ipse demum quî erat percussus, * quæsiui. Quid ergo (inquit) confessus est? Dura est conditio interrogationis huius, cùm id quæritur, quod si respondeas, non creditur. Vis enim accusator uoce mea * stari? vis credere? vide quicquid respõdero. Das etiam mihi fingendi libertatem. propter hoc ipsum perdam necesse est fidem, quòd mihi dicere licet quicquid voluero. In alia (inquam) parte filio meo conferam, si qua potero. aduocatus * pro [eo cùm sim,] testimoniũ mihi remittet. At nec * id quidem filio indicasti. Quî hoc colligis noluisse me dicere quod contra ipsum erat? quæ ratio tacendi fuit? si filium meum flens credebam, quæ ratio tacendi fuit apud ipsum? nam siue iraſcor, vindicari possum hac * uoce, quam contra illum habeo. siue imputari indulgentiam uolo, plus illi præstitero, si scierit se feciſſe. Cur ergo non respondi? iam uideor iudicibus reddidisse rationem. Sic enim causam agebam, Non respondeo filio nimium curioso, quid est enim utique, cur indicare

† v. qui negat se: ne apud, &c.
al. valere potuerunt.
v. existimarẽt.
v. quæsiuit.
al. stare.
v. pro testimonio.
v. si.
videlicet, Abdico te. vel, hac potestate.

neceſſe ſit? Non reſpondeo nunc, quoniam ſic inſtat. adiiciebam, Huic nihil* reſpondeo, quoniam nihil certi ſcio: non reſpondeo, quoniam non credo aliquid* indicanti: non reſpondeo, quoniam adhuc quæro: non reſpondeo, quoniam hoc inquiſitioni meæ non expedit: non reſpondeo, quoniam illum interrogatum torſi. An uerò parùm iuſtas ſæuiendi cauſas habebam aduerſus cubicularium? dominum ſuum non defenderat, nõ ſeruauerat, neſciebat quis dominum ſuum occidiſſet. Sed ſi argumentum ex his trahimus, non eſt maius contra filium meum ſilentium, quàm pro ipſo* quòd accuſauit, quòd [me dementiæ] detulit? Iraſcor quidem nunc eius pertinaciæ: ſed quandoque uindicabo, quomodo fas eſt, quomodo oportet. Veruntamen qua fiducia fecit, quòd me non timuit offendere? Iudices (inquit) cùm te abſoluerunt dementiæ, hoc iudicauerunt, à filio fratrem uideri occiſum. Nihil minus. nam ſi filius meus fratrẽ occidiſſet, patrem* impiè* accuſaſſet [dementiæ. Si] demens eram quòd reſpondere tum furioſe [non] poteram: quid ſi uixero cum eo, quem cruẽtas manus habere ſciebam? Erit ergo adeò* cõdemnatio iſta filij mei, vt poſſit uideri etiam abſolutio. Hæc ego de cauſa ipſius dico. Permittetis mihi in ſumma parte cauſæ, vt etiã [de] perſona mea [dicam.] Ego iſtum, ſi filium meum occidiſſet, defenderem? qualem me patrem iudicatis? aſperum: & ego pro filio mentiar? mitem, indulgentem: & ego non* vindicabo illum qui occiſus eſt? Inter liberos hæc una controuerſia eſt apud animum patris, quòd ſemper ma-

v. Nã reſpõde.
v. reſpõdeam.
v. dicenti.
v. qui a. q. detulit iraſcor. Quidam huic
ſ. cùm piè tacuiſſem.
v. accuſaret demens e. q. r. tam fu. poteram: quam.
v. non damnatio.
v. iudicabo.

iorem locum habet is cuius miseremur. Neque hic sanè meruerat ut à me nisi innocens defenderetur. Reum me detulit, sordes mihi induit, ad iudicẽ uocauit. sentiet hoc quale sit, cùm testamentum scribam: sentiet cùm tristitia indulgentiam meam requiret. Quid est ergo? mẽtiri ne iratus quidem possum. est filius cõtumax, est patris sui accusator: sed fratrẽ non occidit. Neque ego istum in ulla alia parte absoluendum puto. nec hodie ueni in hoc iudicium tanquam aduocatus. Nihil rogabo, nihil deprecabor: illud tantum* si ne pietatis gratia, meæ tamen conscientiæ causa faciam, ne uidear istum silentio * perdidisse.*

* v. tristitiam indulgentia

* v. me

* v. periisse

SERMO.

NE quem nostrum ducat illa species, vt uideatur hìc esse aliquid momenti habiturus apud iudices, si miserabilem se fecerit: si admisso altero filio deprecatus fuerit pro iuuene. Sunt ista in aliis causis potẽtiora. hìc pater nisi prior* seducitur, & in hoc iudicio mẽtitur pro filio, non tam illi opus est opera aduocati, quàm fide testis.*

* v. potentia

* v. secuturo

Sepultura tyranni qui se occidit.

CCC. XXVIIII.

QVI TYRANNVM OCCIDERIT, IN FORO SEPELIATVR.

In pestilentia responsum est tyrannum occidendum. Ipse sese occidit. petunt propinqui vt in foro sepeliatur.

[CD.]

DECLA-

DECLAMATIO.

INGENS *calumnia! pudet [me] meherculè meæ actionis.* * *num ego negabo? Quid si ostendero eum qui ciuitati libertatem abstulerit, qui leges sustulerit, qui tẽpla uiolauerit, qui iniuriis nostris iram Deorum immortalium commouerit, tyrannicidam non fuisse? Multum alioqui effeciſſe oratione mea uidebor. interpretanda nobis legis ipsius uoluntas est: quid spectauerit ille qui cõstituebat, diligenter (vt res est) & altè exquirendum atque eruẽdum. Ego mihi arbitror (iudices) pauca pro legumlatore esse dicenda, ne tam obscurè occultéque scripsisse uideatur. An non est hoc omnibus, qui modò ad intellectũ sermonis peruenire possunt, lucidum atque manifestum, eum qui legem ita composuerit, vt si quis tyrannum occidisset, sepeliretur in foro, locutum de duobus? nõ intelligit aliquis alium esse eum qui occidat, alium qui occidatur** *? Argumentum scilicet agendum est, & in exemplum afferendæ aliæ quoque leges. Dicam nunc ego,* QVI PVLSAVERIT ALIQVEM, INIVRIARVM TENEATVR. *Nemo tamen tenebitur qui se ipse pulsauerit. nam illud quidem ridiculum (vt opinor) omnibus uobis futurum est,* * *si in exemplum proximam similitudinẽ adduxero, & negauero teneri lege ulla eum qui se occiderit.* EST PORRO *hoc manifestò reprehendẽdum, si ad eos æstimamus prȩmia pertinere, ad quos pœnæ pertinent. Benè scilicet de Repub. meruit, quòd ali-*

al. noua v. nunc

al. argumento

v. sin in

quando finem imposuit harum calamitatum. illi [scilicet] scripta lex est. Non ille qui componebat hæc iura, sic locutus est, [Qui sese tyrannum occiderit.] Non est satis ei qui seruitutem Reipub. detraxerit: qui monstra hæc, quibus libertas laborat: qui homines aduersus Deorum hominúmque iniuriã natos, & in exemplum scelerum constitutos, quo magis ea odissemus, occiderit, dum uiuit tantùm honorari: non sufficiunt magistratus, nec satis sunt tituli. habeatur etiã aliquis honor, & ad exemplum posteritatis ostẽdatur in foro sepulchrum, ne quis audeat tyrannus esse: vt omnes homines monumẽtis huius sciant, quibus præmiis aduersus tyrannos tyrãnicidæ *ornentur. Ita nunc hic tanquam bonus ciuis, ita tanquam liberator huius ciuitatis honorabitur? Sic est, herculè (Iudices) sic est: si hunc ciuitas nõ habuisset, seruiremus etiam nunc: & grauissima illa tempora, quæ diu passi sumus, sustineremus. Expecto meherculè vt cu iuslibet impudentiæ * excusatores, sic quoque opus eius augere atque exaggerare conentur. Occidi tyrannum non hunc uulgarem, & usque ad nomen tãtùm nocentem. Plus aliquid quàm cæteri constituamus. Occidi tyrannum crudelissimum, sæuissimum: expugnatorem non pudicitiæ modò & patrimoniorum nostrorum & principum huius ciuitatis, sed templorum omnium & cerimoniarum: nec hominibus magis quàm Diis immortalibus inuisum. Vera sunt quidem ista, iudices. Sed si uelimus suum titulum reddere liberatoribus nostræ ciuitatis, illum Dij occiderunt. Non enim contenti aduo-

*v. armentur

*v. accusatores

cati partis aduersæ hac legis calumnia, etiam benè meruisse [dixerunt.] Quid enim de repub. nostra dicunt? Quòd audito respõso ipse se percussit.* Ego porrò etiamsi* confiterer plurimùm eum reipub. morte sua præstitisse, non tamen inter beneficia ducerem iniuriæ finem. Nunc uerò quis ignorat, quàm multæ eum necessitates ad exigẽdas à se ipso impulerint pœnas? Si tantùm hoc dicerem, Cùm salus esset proposita ciuitati* hoc silentio vt tyrannus occideretur, quis non nostrũ in arcem rueret? quis non subderet faces? quis non cõcremare pestem illam reipublicæ uellet? Vidit animos nostros, uidit impetum. non enim [tanti] vulgaria sacramenta* ducebantur:* nec sicut aduersus alios tyrãnos* tenebantur, iniuriæ tantùm dolore urgebamur. Incredibile est quid non ausura fuerit libertatis & salutis necessitas. Quid enim dicã quàm inuisus ille Diis immortalibus? nos non deserebant, & patientiæ nostræ irascebantur. Igitur si hunc tantum* euitasset impetum, nihil tamen ipsi deberemus. Age, illud tanquam demens & sceleratus, & furiosus non uidit effugere se non posse, quando eum Dij immortales mori uellent? Pestilentiâ innocentes rapiebantur. non mehercule aliam fuisse causam (Iudices) existimo, quòd huc deducti sumus. Quid? in illa labe totius ciuitatis, Dij immortales non tam tacitè intelligi, quàm publicare pœnam tyranni uoluerũt. Parum existimauerunt si illum alius occidisset. Ne quis itaque existimet, vltionem tantùm nostram ad* animos pertinere. Illam ego (Iudices) iam nunc uideo pestilentiam. Nam

v. ergo

v. confiteretur

al. hac consideratione

v. ducebant

v. Hæc

v. tenebat

v. inuitasset

al. ad nos, sed & ad Deos

si fuit causa morborũ, quòd homo in ciuitate nostra, sua tamen mente, suóque proposito arcem occupasset, quòd libertatem abstulisset: quo tamen modo ulciscentur Dij *immortales id quod nos fecerimus? Corpus illud omnibus, sibíque ipsi damnatum, publicis scilicet exequiis efferemus?* HOC AGITE, *ducatur ingẽs funeris pompa, eat primus* Senatus, *& ordo ille sanctissimus. quanquã recepta modò libertate, lætos vultus tamen habitúsque ad mœstitiam transferat: dum maxima multitudo quęque, dum uniuersus denique populus lustret atque ambiat rogum. adiiciamus & lachrymas. Perdidimus tyrannicidam, & uindicem reipub. & libertatis auctorem. tum domũ reuersi narremus liberis nostris,* HAEC VIRTVS *habet præmia. An aliquis etiam rostra conscendet, & (qui supremus claris ciuibus honor habetur) aduocata populi concione, laudes eius quẽ in foro sepulturi sumus, cõcinet? Audiẽt hoc* Dij *immortales, qui nos pestilẽtia liberauerunt, qui grauissimos morbos propitij emiserunt? Si ulla est dicenti fides: iam nunc in hac cogitatione, atque in hac rerum imagine uersatur mẽs mea. Ex illo succenso tyranni rogo surrecturi mihi protinus morbi uidentur: & quocunque feralis ille ignis in ciuitate diros illos [&] execrabiles diffuderit fumos, grauẽ quandam, pestilentem nubem supra domos nostras ac tecta sessuram. Quæ tunc responsa petituri sumus? quod auxilium? homines qui hanc quoque* Dijs *immortalibus iniuriam facimus, vt uideantur salutare illud* Reipub. *responsum pro tyranno dedisse?*

Laudatio clarorum uirorum in exequijs

Abdicãdus qui alit adulterã matrẽ. CCC.XXX.

Crimine adulterij repudiauit quidam vxorem, ex qua iuuenem habebat filium. adoleſcens acceſsit ad patrem, & ait amari à ſe meretricem. Dedit pecuniam illi pater: ille matrem egentem alere cœpit patre ignorante. comperit pater, & ob hoc abdicat filium.

DECLAMATIO.

NON ignoro expectatione criminis me onerari, ex hoc præcipuè quòd abdicans indulgens pater [eſt.] Ita ne illa quidem dicere quæ initio defenſionis ſolẽnia cæteri habẽt, poſſum, Et quid peccaui? nunquid luxuriatus ſum? nũquid bona paterna conſumpſi? nunquid meretricem amaui? Cum eo mihi patre res eſt, qui remiſſurus hæc fuit. Vtinã profutura iſta frugalitas eſſet quòd patrem. nunc omnis iudicij ſcena, omne periculum meæ dignitatis ex hoc oritur, quòd pecuniam non meretrici dedi. In hac enim (vt opinor) omnis criminatio diuiſa eſt patris, quòd matrem aluerim, quòd talẽ, quòd patre ignorãte. Quòd ſic matrem alui (blandior mihi adhuc, pater) erat quòd in me laudari poſſet, ni aliquid [aliud] obiiceres. Itaque defenſionem huius* partis iucundam præteribo, ne quam quæſiſſe uidear occaſionem,* qua [de] laudibus [meis] loquerer. Sed* repudiatã tamen crimine adulterij alui. Satis erat mihi reſpondere, Iudices, Iſtud qualecunque eſt, ad filium non pertinet. Mariti mores* vxorum excutiant, mariti ſeueritatem deſiderent.* li-*

† v. ſi

v. patrũ, vt aliàs ſæpè.

v. quæ

v. repudiauit

v. non excuterent

v laberũ ſatis ſunt.

Liberorũ nõ eſt ni matrum mores inquirere.

beris satis est, q̃ nati sunt. Et herculè facilius mihi iudicandi potestas ab ipso crimine est, quòd nõ est litigatum, nõ est quæsitũ, non est pronuntiatum. maledictũ fuerit. Cõstãtiâ mater discesserit, an uerecũdiâ: vna te suspicio, an certè aliqua probatio ad hoc duxerit, in utrũque me ratio ducit. Aliquid audisse te credo: repudiasti. nihil certum manifestúmque cognouisse te credo: tamen repudiasti. Qualecunque tamen istud est, non mediocrem habet morum suorum defensionem vel ipsam egestatem. Illa prostituta quæ sẽ omnium amoribus permisit, fame iam periisset, nisi filiũ habuisset. Neque ignorantia mea, vel tarditate, uel uerecũdia factum, quòd mihi causa matris meæ hîc agenda est, quòd tam serò, quòd nũc demum postquam ipse, dum misereor, offendi. Vtinam adiicere apud te uoluisset illa, quæ mihi quotidie ait: Ita, ego adultera hoc tempore, in hac potissimùm ætate, post filium, & post filium iuuenem? Affirmat ideò se cibos accipere, ideò protrahere uitam, vt tibi de pudicitia sua liqueat. Sũt ista quæ mouere te quoque potuerint. Ego tamẽ in præsentia omissa omni defensione, illud respondere contentus sum, Qualemcunque alui. Quantulum est enim quod præstiterim? Ego ille etiam inuidiosæ pietatis filius, non plus in matrem contuli, quàm quod patereris datum esse meretrici. Sed clam & ignorante te. Vnde mihi tantam fœlicitatem* vt hoc crimen sit? Volo itaque interrogare præsentibus his, quos habemus iudices, Quid fieri oportuit? Rogare te debui. Exoratus igitur fuisses si* petiissem? hîc respondet hoc

v. &

v potuissem

ad necem] crimen confitebor. Aluisses si scisses, credo. Quãtulum enim erat quotidianam stipem, & hoc exiguum quo animam in posterum diem prorogaret, præstari filij tui matri? vel si hoc animo fuisti, uel uoluisti, tu dedisti [cùm ipse dedi.] Nec enim cuiquam credibile uideri potest, ignorasse te, an ego uerè amarem. Sine dubio & uerecundia & metus inhibuit aliquatenus uerũ statim dicere. Sed vt pecuniam acciperem, illæ me subierunt cogitationes, quàm indulgenter, quàm prudenter faceres, vt infœlicem feminam aleres, nec [tamen] uidereris in gratiam rediisse. Tu tamen (inquit) mentitus es patri, & amorem meretricis* confinxisti. Ita innocentior eram si uerum dixissem? Plena est huiusmodi artibus uita, plena sunt etiã theatra: circũscribũtur & seruorum artibus patres, & mendaciis filiorum: & ignoscunt cùm meretricibus pecunia datur, cùm aliqua à lenone redimitur ancilla. Dixi amorem esse meretricis: acceptam pecuniam matri dedi. innocentior ergo eram, si pecuniam matri petitam, meretrici dedissem? Possit uideri sine dubio durum & asperum, me cùm ipse sim in periculo, etiam [pro] alio rogare: quæcunque tamẽ necessitas est. Si tam ego offendi, si quid, quòd parum simpliciter rogauerim, irasceris, illam commendo miseram: non ut reducas (fuit ista spes aliquando, & forsitan si fœlicior essem,* monerem illud adhuc) [sed] quòd egẽs & abdicatus necesse habeo deprecari, vt alas, etiamsi irasceris. Qualem enim miseræ illius existimas uitam, cùm cibos quotidianos petit, & semper in posterũ egens*

v. & si h. a. fuit tu voluisti

v. infinxisti

v. manerem

est? Equidem uereor (iudices) ne post hãc meam calamitatem, quam præsertim excepisse me propter misericordiam sui credit, finiat inuisam diu uitã, & cibos accipere desinat, etiam si dabis. Nam si perseuerabit (rogo ignoscatis etiã si hoc forsitan apud animum patris mei asperum uideri possit) hærebo miseræ comes quotidiano labori.*

*v. fratris

SCHOLIA.

Non est pronuntiatum] an mater mea adultera fuerit, sed simpliciter, & quasi domestico iudicio hoc nomine repudiata est, tanquam adultera, & causa adiecta impudicitiæ: propter mores grauiores, vt inquit Vlpianus tit. de dotibus. *Hoc ad necem, crimen confitebor*] Fortasse ita restitui potest, *hoc annue, & crimen confitebor*. Sed cuiusdam hæc verba esse potuerunt adnotantis in margine, hoc firmissimum esse argumentum, & necem ac iugulum afferre aduersario. Nam pater in quancunque partem respondeat, se exoratum iri vel non, factum filij non arguatur necesse est. Si exoratum iri, ergo voluntate patris factum est, quod à filio factum est: sin contrà, rectè & piè fecit, & eo magis quòd patre inscio & ignorãte, veritus eius offensam vel indignationem.

Bis damnatus iniuriarum, tertiò absolutus.

CCC.XXXI.

QVI CAPITIS REVM NON DAMNAVERIT, IPSE PVNIATVR.

Bis damnatus iniuriarum, tertiò à quodã postulatus, absolutus est. agit cũ accusatore tanquã capitis accusatus.

SERMO.

SERMO.

BIS *damnato huic demus oportet patronũ. nam etiam si proximè absolutus est, bis tamen damnatus est.*

DECLAMATIO.

QVI CAPITIS ACCVSAVERIT, NEQVE DAMNAVERIT, IPSE CAPITE PVNIATVR. *Lex hæc est qua iudicium continetur, hæc est qua ego istum *accusem. Vtrumlibet horum est, ego hac lege accuso. Nemo dubitauerit hanc legem esse iustißimam: sed quas causas habeat, posteà dicam. Non accusaui te (inquit) capitis, sed iniuriarum. Primũ igitur intueri nos oportet. Si quid damnatione, si quid ultione dignum nõ habet [lex] *manifestum, debet iudex *sequi proximũ.* NVLLA *tanta prouidentia potuit esse eorum qui leges componebant, vt species criminum complecterentur. Nã & semper cauentes nequitia uicisset: & ius ita multiplex atq; diffusum esset, ut pro * incerto haberetur ignotum. Fecerunt ergo ut rerum genera complecterentur, & spectarent ipsam æquitatem. Multa ergò inuenientur frequenter, quæ legum uerbis non teneantur: quale hoc est. Sanè enim concedam in præsentia tibi, non fuisse illud iudicium capitis: sed tamen [quia] eandem uim habuit, quam iudicium capitis, eandem pœnam habere debet. Fingamus enim plura esse scelera (sicuti sunt) quę morte punienda sint. Nam cùm lex etiam eum qui falsò*

v. accusem. Hæc est quæ vtrũlibet horum est. Ergo

v. istum
v. sequi: debet sequi ꝓximũ
al. non habet s. iudex lege cõprehensum. debet sequi, &c.
al. certo, vel, incerto h. & ignoto.

Non possunt oes casus qui quandocumq; inciderint legibus comprehendi.

accusauerit, occidi uelit: manifestum est occidẽdum esse eum, * qui patriam prodiderit. Quo modo non interest qua lege * hunc accusaueris: quoniam id demum iure de quo quæritur, comprehensum est, vt qui capitis accusatur, pœnam patiatur. Ita nihil interest, quod genus iudicij fuerit, si euentus eodem rediturus fuerat. Num igitur fuerat dubium, quin hic pro quo loquor, si esset iniuriarũ tertiò damnatus, periturus fuerit? extra quæstionem est. Quid ergo? damnatum eum existimare oportet, cui damnato capitis pœna imminet. nõ pecuniâ multabitur, non ignominia, non damno alicuius. Quid ergo futurũ erat? vt occideretur. quid interest hoc qua lege? quid interest quo genere iudicij? Fieri non potest vt hic capite periclitatus sit, & tu nõ capitis accusaueris. Prætereà quã putamus fuisse causam conscribendæ legis huiusce? Hanc enim cùm excusserimus, apparebit in istam quoque partem satis esse cautum. SI QVIS CAPITIS ACCVSAVERIT, ET NON DAMNAVERIT, IPSE CAPITE PVNIATVR. Hoc, opinor, illi iustissimi legis huiusce latores spectauerunt, ne quis impunè alteri periculum afferret. * Homicidium putauerũt, petere spiritum hominis, quem nõ occidi oporteret. Tu hoc feciſti: accusasti innocentem. si tibi creditum esset, periturus erat is quem accusasti. Iudices eodem tempore de te pronuntiauerunt. Nec * potest omninò ita circũscribi religio & seueritas iudicij, vt nõ pœnam det pars utralibet. Hoc absoluto qui periturus fuit, cõtinuò id quoque consequutum est, vt tibi esset pœna patienda. At enim

al. qui capitis accusauerit & causam perdiderit.

v. harum

v. homicidij

v. post o. ista cõscribi.

tertiò tantùm iniuriarum accusaui, & tu bis iam damnatus eras iniuriarũ. Quid interest quæ res fecerit istud capitis iudicium? Nam & tu crimen grauius obiecisti, quàm priores obiecerunt. Vis scire quàm hoc uerum sit? Semel iniuriarum damnato ignoscitur: [iterum dãnato ignominia inuritur. At] illud morte dignum uidetur, si is qui bis iam damnatus est, iniuriã facit. nam hoc tale uidetur, quale hominem occidere. Ergo tu id obiecisti, quod lex morte dignum putauit, quod lex capite taxauit: capitis ergò accusasti. Hoc loco iure depulsi, ad conuitia confugiunt. Bis tamen iniuriarum damnatus est. Poterat mihi satis esse, quòd tertiò absolutus est. Sed animaduertitis quales inimicitias sortitus sit: * scitis illum iam innocentẽ accusari solere. Sed facilius fuerat vt traheret aliquid gratia, dum id fieri sine periculo uidebatur. Ideò intentius Iudices pronuntiauerũt, posteaquam talis pugna cõmissa est, in qua perire necesse sit. * Omnia eius tulit qui reus capitis accusatur, periculum, sollicitudinem. * debet igitur cõsistere ei similis & eadẽ ultio.*

v. iniuriarũ fecit iam

v. satis

v. omnia igitur

v. debet consistere is etiam vltio

SERMO.

HAEC *ab accusatore existimo satis dicta. contra illa, pars altera.*

DECLAMATIO.

LEX *eũ qui capitis accusauerit, neq; dãnauerit, capite punire iubet. Capitis iudicia certã & [definitã] vim suã habẽt semper. Capitis iudicia sunt his legibus constituta,*

quibus nemo potest damnari plusquam semel: habent suam formam, suum iudicium, numerum suum, Quæsitorem suum, sua tempora, sua nomina. Responde tu igitur mihi, qui accusatum te capitis esse contendis, qua lege fueris reus? Iniuriarũ? Hîc iam ipsos interrogare Iudices possum, an iniuriarum actio capitalis sit. Sed quid habeo quare interrogem Iudices? ex te ipso quæro, Iniuriarum dãnatus utrum occidatur? non (vt opinor) eius te futurum impudentiæ, vt hoc contendas. alioqui, quî * dãnatus es semel? [quî] dãnatus es iterum? nõ esse hoc capitis iudicium, vel ex hoc solo apparet, * quia uiuis. Sed idem (inquit) effectura res est, quòd si capitis damnatus essem: & proximo iure vtendum est, & similitudine quadam legis. Hîc iam desinit priuata esse lis. Nam si accusatori licet constituere iura, & leges ferre, sicut antea * fieri per populum, per Senatum licebat: [si ius] constituitur inter subsellia pro dolore cuiusque, uel pro auctoritate: superuacua erunt suffragia, superuacuus tantus ambitus in constituendo iure. Non de eo quæritur apud hos, an æquum sit: nos uenimus in iudicium quæsituri hoc solũ, an ego ista lege tenear. At oportet & iustum est, ea quæ similia sunt, simili pœna cõtineri. Adhibeas Senatum, adhibeas populum. emendãdum sit fortasse ius: hoc interim uiuimus, hoc [interim] utimur. * Nulla autẽ iura decipiunt, neq; ideò cõscripta sunt, vt ignorantia fallãt. Hoc est illud cõmune (vt dicebã vobis) cum scripto & uolũtate. Sed fingamus (vt has demus delitias) in simili lege, [an simili pœna] vtendũ sit.

v. dic d. est semel dãnatus est.

v. qui vines

al. ferri

v. Nulla

Quid hîc ſimile dixit? iã illa lege aliud genus actionum, alium Quæſitorẽ, non* nomina eadẽ, tẽpora non paria, ſed periculũ par. Hoc ſi ſit [in] actione iniuriarũ, ſanè aliquam ſimilitudinem habere videatur. Interrogo enim te, an ſi ego qui tecum iniuriarum egi, ſemel obieciſſem tibi hoc idẽ crimen, & anteà dãnatus non eſſes: num capite fueris periclitaturus? non, vt opinor. Nõ ergo ego feci vt tu capite periclitareris, ſed illi qui te ante bis damnauerunt. Neque enim ſenectutem affert ſummus dies, ſed longus ordo vitæ. nec ebrietatem facit illa potio, poſt quam concidendum eſt: ſed tẽpeſtiuum conuiuium, & auiditas nimia. Non ergo mea actione effectum eſt, vt periclitareris: ſed illis actionibus, quibus iam damnatus es. Sed abſolutus (inquit) tertiò. Viderimus quãtùm hoc ad gloriam tuam pertineat: interim damnatus es ſæpius. Etenim de petulantia tua hoc illi primi iudices ſenſerunt, hoc ſecundi ſenſerunt: nunc abſolutus es. Nihil de religione eorum qui pronuntiauerunt, querar. Erant tamen quæ te adiuuarẽt: non illud dicebatur in iudicio, Non eſt hic talis in quo petulantia credenda ſit, modeſtos mores habet, nemini unquam fecit iniuriam. Sed dicebatur illud, Non* tamen iniuriarum petitur vltio: capite periclitaturus eſt: etiam ſi quid commiſit, ſatis tamen pœnarum dedit ipſa hac ſollicitudine. Circunſcripſiſti* miſericordiâ iudicium. ſed alterum occiſuri erãt?

In ſumma parte æſtimabitur cui homini, & quanta ultio petatur. Vltio quæ petetur? quæ aduerſus homicidas ſcripta eſt, [an] quæ aduerſus eos qui bis iniuriarũ

v. non ne eadem.

pro tantum.

v. miſericordiarum iudicium.

damnati ſunt, ſcripta eſt? Neque ego ignoro vnde iſti hic animus: non enim ſpes fecit hanc litẽ: homo alioqui petulãs quærit quo modo impunè occidat, quo modo manibus ſuis permittat omnia. Hoc ergo priuilegium habeant, qui bis iniuriarũ damnati ſunt, vt tertiò accuſari ſine periculo non poſſint? hoc æquum mortalium videri cuiquã poteſt? Viuit ille qui ſemel iniuriarũ damnatus eſt: qui duabus* paribus [ſententiis damnatus eſt,] periit ciuitati: qui petulãtiæ ſuæ* mortem propè admouit. Hic occidetur quia queſtus eſt? Vtinam mihi cõtingeret apud eoſdem illos iudices cauſam dicere, qui iſtum abſoluerũt, homines mites & miſericordes: & qui turpiſſimos quoque ciues, tamen ſeruare maluerunt.*

* commodo

* partibus

* qui petulãtia ſua mortuã p. admouit. Hic occiditur

SCHOLIA.

Bis damnato huic demus oportet patronm] Qui edicto Prætoris infamia notantur, licet pro ſe & certis quibuſdã perſonis poſtulare non prohibeantur, melius tamen eſt huic patronum dari qui iam bis iniuriarum damnatus eſt: quia non tam pro ſe agere, quàm publicam uidetur iniuriam exequi. QVI CAPITIS ACCVSAVERIT] Ex hac declamatione ſi ex ullo alio loco, ita manifeſtè oſtenditur, quid ſit capitale iudiciũ, quid non (de quo inter uiros doctiſsimos hactenus contentio fuit) vt nullus iam ſit dubitandi locus. Et quanquam certum ſit, capitis quoque ea iudicia appellari, quæ lædunt famam & exiſtimationem, Cic. pro Quintio. l. Licet. ff. de uerb. & re. ſignifica. propriè tamen ea dicuntur quæ mortis uel ſeruitutis pœnam habent. l. 2. ff. de publ. iu. l. 2. l. capitalium. ff. de pœnis. nec quidem omnia rurſus, ſed ea quæ, cùm legibus publicorum iudiciorum contineantur, capitalia ſunt. Macer de præuarica.

l.3.§.1. Si ideo quis accuſetur, quòd dicatur crimen iudicij publici deſtituiſſe, iudicium publicum non eſt: quia neque lege aliqua de hac re cautum eſt, neque per Senatuſconſultum quo pœna quinque librarum auri in deſiſtentem ſtatuitur, publica accuſatio inducta eſt. Ea publica iudicia quæ ex legibus publicorũ iudiciorum ueniunt, Iuriſconſultus enumerat. l.1. ff. de publ. iudic. Iuſti. eo. tit. Quæ cùm ideò ſuam habeant formam, ſuum iudicium, numerum ſuum, Quæſitorem ſuum, ſua tempora, ſua nomina (vt Quintilianus ait) ſuúmque ordinem qui durante pœna legum in vſu eſſe deſiit. l. ordo. ff. de publ. iud. ſi quoddam aliud reperiatur, cuius quidem pœna ſit mors, ſed alia forma: non tamen capitale appellabitur, ad hoc ut quod nominatim de capitalibus iudiciis cautum eſt, in eo locum habeat. Odioſa eſt enim in criminibus extenſio, & ultra uerba legis interpretatio. qua de re hîc exemplũ eſt. Nam iniuriæ iudicium priuatum eſt, licet infamiam irroget. l. infamem. ff. de publ. iud. Patet ex lege duodecim tabularum, in qua modò iniuriæ pœna fuit pecuniaria, SI QVIS INIVRIAM ALTERI FAXIT, XXV. AERIS POENA SVNTO. licet quoque tandem pro qualitate delicti, extra ordinẽ puniri cœperit. Paulus lib. 5. ſen. tit. 4. iniuriarum actio aut lege, aut more, aut mixto iure introducta eſt, &c. l. vlt. ff. de iniuriis. Cæterùm eum grauius puniri qui iam bis damnatus ſit, & ideo ob infamiam ſuam uel egeſtatem iniuriarum iudiciũ contemnat, æquiſsimum eſt. l. Si quis iniuriam. ff. eo. tit. Tanta enim petulantia quæ ne infamia quidem, qua quis quaſi ciuitati perit (vt ait Quintilia. in fine huius decla.) coerceri poteſt, non iam ad priuatorum, ſed ad legum, quarum contemnitur auctoritas, vltionem & animaduerſionem pertinet. πλὴν μὴ γὰρ ὕβριν ὁλίγων, ὁ δὲ νόμος ἁπάντων ἐστίν, inquit Demoſthenes. *Debet iudex ſequi proximum*] Iulianus lib. 74. Digeſtorum, De quibus cauſis ſcriptis legibus nõ utimur, id cuſtodiri opor-

tet, quod moribus & consuetudine inductum est: & si qua in re hoc defecerit, tunc quod proximum & consequens ei est, &c. Hæc nostris vulgaria sunt. Hic verò locus ratiocinatiuus appellatur, de quo vide hunc ipsum Quintil. lib. 7. c. 9. In hoc genere (inquit) hæc quærũtur, An quoties propria lex non est, simili sit utendum: an id de quo agitur, ei de quo scriptum est, simile sit. Simile autem & maius est, & par, & minus, &c. In eandem ferè sentẽtiam & iisdem ferè uerbis infrà, decla. 350. *Sine periculo videbatur*] primo uidelicet & altero iudicio. *Habent suam formam, suum iudicium*] Hæc omnia ferè uno uerbo Quintil. alibi complexus est lib. 3. c. 12. In publicis iudiciis (inquit) Prætor (quem Quæsitorem hîc appellat) certa lege sortitur. Habebant igitur à lege capitalia iudicia, sua propria nomina, quæ Macer enumerat: suum Quæsitorem, Parricidij, de Repetundis, inter sicarios, &c. qui omnes Prætores erant, sed per excellentiam Prætor Vrbanus, Prætor appellatur: hi, Quæstores siue Quæsitores. Habebãt & capitalia iudicia numerum suum Iudicum LXXII, quorum sortitio & reiectio fieret. Sua tẽpora: nam XX. dies dabantur accusatori, reo totidẽ. Asco. in Verrem. Sed sæpius in hoc uariatum est, vt in forma & ordine. Noua lege factum est (inquit Cicero de finibus) vt eodem die reus accusatori respõderet. quæ lex fuit Pompeij Magni. hac duæ horæ accusatori, tres reo dabantur. Forma autem iudiciorum publicorũ erat in sortitionibus, subsortitionibus, reiectionibus, obsignationibus, interrogationibus, ampliationibus, comperendinationibus, primis, secundis, pluribúsque actionibus.

Diuitis & pauperis testamenta. CCC. XXXII.

Pauper & dives amici erant. Dives testamẽto alium amicum omnium bonorũ instituit hęredem: pauperi iussit dari ID QVOD ille sibi testamento daret. Apertæ

sunt

sunt tabulæ pauperis. omnium bonorũ instituerat hæredem. Petit totam diuitis hæreditatem. Ille qui scriptus est hęres, vult dare tantum, quãtum in censum habet pauper.

DECLAMATIO.

SI ad votũ meum (Iudices) fata* cœpissent, optabilius fuerat mihi, vt is de cuius bonis contendimus, esset hæres meus. Ad hanc petitionem inuitus, & tristis, & flens venio. Viderimus enim posteà de iudiciis: interim non dubitabitur uter ex nobis illum magis amauerit. Posteà iura excutiam, posteà scriptum interpretabor: interim quod [ad] utriusque nostrum animum pertinet: non esset inter nos quæstio, si utrũque eodem titulo reliquisset hęredem. HABET autẽ hoc incõmodi paupertas, quòd quotiẽs ad amicitiã superioris accessit, affert aliquid dubitationis, fide an vtilitatibus amet. Officia aduersus se mea nouerat diues, assiduũ me hæsisse lateri suo sciebat. tenuitas mea afferebat hanc ei dubitationem, vt posset quærere an istud amicitia feciſſem. * Ita qui sciret mortem esse, quæ de animis diceret uerum: testamenta, quibus omnem affectum fateremur: ita supremas tabulas ordinauit, ut* aduersum se discere uellet animum meum. Bona interim sua apud istum deposuit, dum sciri posit, quid de illo ipse sensisſem. Dari mihi iussit ID QVOD ego testamento meo darem. Si cogitationẽ intra angustias facultatum mearum tenuit, pręter

al. cecidissent vel cessissent.

Simile hoc exordium ei quo apud Ouid. vtitur Vlysses in contentione armorũ Achillis.

Pauper magis vtilitatibus quã fide amare videtur

v. itaque al. itaque cũ sciret, non vitam esse, quæ de animis doceret: verùm testamenta, &c.

v. aduersus me dicere vel let animo meo.

id quod ingratus uideri potest amicus, nõ multi eius interfuit, quid ego scripsissem. Lectæ sunt tabulæ meæ. cõstitit fides amicitiæ: omniũ bonorũ institutus erat hæres. hoc plenior animus meus erat, q̃ sine exceptione. Igitur quod ad me pertinet, aperui pectus, & conscientiam protuli: & * quantum rerum natura patitur, viscera penè mea in conspectu uestro sunt. Iste hæres adhuc non ostendit: [ostendit duntaxat] testamentum. Sed scio non esse præsentis tẽporis disceptationem, * ut mereatur. satis enim uoluntas defuncti comprehẽsa tabulis est. Institutus es primo loco hæres. non facio tibi istius honoris controuersiam. Quæritur hodie quid debeas mihi. Si iudicia mea aduersus amicum intra legatum stetissent, legatum à te peterẽ. Hæredem omnium bonorum habui. hoc vt sim postulo. Vt scriptum non esset, uide [num] iniquum erat offerri mihi quantum habeo? tanquam is qui defunctus est, dari mihi iusserit, quãtum ego illi dare possem. Ingens autem horum differentia est. id mihi dari iussit, quantum ego illi meo testamento darem. Non habet * hoc interpretationem. modus quãtum pensationi constet, numerari potest, & recipit comparationem. * Quod reliqui, quantum fieri potest, dari uoluit [cuius] eadem rei natura est. Itaque si illi pecuniam testamento meo legassem: pecuniam peterem. nec ferrem te dantem pro pecunia, aliquid quod esset tantundem. Si mancipium reliquissem: mancipium deberes. nec mihi diceres, Accipe quantò istud est. Id mihi dari iussit quod ego illi darem. Quid ego autem dabam illi? hære-

v. quarum, & c. petitur

al. an

v. in hoc

v. quid reliquit.

ditatem. quid peto? hæreditatem. quid ſcripſi? bona omnia: * quid uindico mihi? bona omnia. Voluit ſimile eſſe iudicium [ſuum] meo teſtamẽto: & quodammodo inuenit rationem, qua poſſet iudicare poſt mortem. Iſtud uerò quale eſt quod offers? Reliquit mihi diues amicus paupertatem? Non ſtatim de animo loquar: interim poteſtis permutatâ (vt ſic dixerim) tranſlatáque inuicem fortuna æſtimare ius. Fingamus enim hoc aliquem pauperem ſcripſiſſe de diuite. Quomodo cauſam * explicabimus? Alium fecit hæredem. iuſsit amico locupleti tantum dari, quantum ipſe ſibi teſtamento daret. Sit inuẽtum [diuitis] tale teſtamẽtum, quale eſt meum. num ab hærede tantam pecuniam peteret, quãtam ipſe poſsideret? Nõ, vt opinor. nam ne poſſet quidem dari. Sed illud ſuccurrit: Dari tibi iuſsit quod * tu illi teſtamento dabas, dabas autem hæreditatẽ. nihil [igitur] ultra hæreditatem petere debes. * Atque ſi ius hîc idem eſt, uerba eadẽ ſunt: nec cum perſonis lex mutanda eſt. Nunc vt animum quoque intueamur teſtantis: hoccine illum uoluiſſe exiſtimatis? ideò inquiſiuit meã fidem, ideò uitæ experimẽtis credere parũ putauit, ideò * tam in ipſum irrupit animum, & penitus intuendam omnibus hominibus mentem [meam] dedit, vt mihi hoc relinqueret quod habebam? Eſt quare aperias teſtamẽtum? eſt quare omnem ſpem tibi in poſterum excidas? Sciunt propinqui mei nullum alium mihi chariorem fuiſſe: ſciũt, ſi qui alij fuerint amici, totam mentem meam deditã uni fuiſſe. Quid intereſt autem quantum ſit, quod totum eſt?

v. qui dũ dico bona

Teſtamentum eſt iudicium poſt mort.

v. explicam⁹

v. tituli

v. atque qui ius quidem, & c. mutata.

v. iam ipſum.

Omnium bonorum hæres [est.] quicquid habui, quicquid seruaui, quicquid longæ frugalitatis superfuit. Accessissent huic testamento subitæ opes? idem erat. Neque ego nunc diuitias peto: paupertate cõseruaui, frugaliter uiuere scio: nulla mihi grauis necessitas est. Illum titulum amplector omnium bonorum. Si quid Inferi sentiunt, cognosce animum meum. sicut uoluisti, tibi uixi, tibi moriturus. nulli alij in hoc pectore locus fuit. Hòc te omnium bonorum meorum hæredem instituí. Post hoc testamentum dicat aliquis se mereri.

SCHOLIA.

Si vtrunque eodem titulo reliquisset hæredem.] Si diues cum alio illo amico suo quem instituit, pauperem quoque instituisset, his uerbis, *pro ea parte*, aut, *in id quod* ille sibi testamento dedisset: nulla esset controuersia, quin tota hæreditas pauperi deberetur. Nam cùm titulo hæredis diuitis bona caperet, pro ea parte qua eũ uicissim instituisset: sit uerò hæreditas iuris non corporum appellatio, certum esset, pauperem reuera solum institutũ uideri, altero illo quasi sub conditione instituto, quæ in eius persona defecerit. Cuius rei uideamus an similе sit exẽplum apud Pomponium. l. 29. ff. de hæred. instit. Hoc articulo, *Quisquis*, omnes significantur, & ideò Labeo scribit, Si ita scriptum sit, *Titius & Mæuius quanta quisque eorum ex parte hæredem me habuerit scriptum, hæres mihi esto*: nisi omnes habeãt scriptum hæredem testatorem, neutrum hæredem posse esse, quoniam ad omnium factum sermo referatur. Hæc erat opinio Labeonis propter particulam *quisquis*. Sed quia singulariter locutus est testator, *hæres mihi esto*, nõ *hæredes sunto*, & ad partes à se institutorum sibi relictas, institutionem suam retulit, ideo Pomponius ait, Sed humanius est eum

quidem qui teſtatorem ſuum hæredem ſcripſerit, in tantam partem ei hæredē fore: & per cōſequentias, in aſſem, ex l. ſi quis ita ſcripſerit eo. tit. de hære. inſtitu. Sed quid ſi unus pro parte, puta tertia: alter ex aſſe inſtituiſſet? Videretur hæreditas defuncti in tot partes diſtribuenda eſſe, ut ſi ad aſſem redigatur, qui ex aſſe inſtituit, octo uncias: qui ex triente, ſit quatuor habiturus. l. interdum eod. tit. Verùm ſi talis hîc eſſet inſtitutio diuitis, qualem ſuprà diximus: totum ad pauperem pertineret, nec duos aſſes aut plures partes faceremus. quia fingimus, ſi diues vtrunque eodem titulo reliquiſſet hæredem, ita nuncupaſſe, *Titius hæres eſto: Mæuius pauper amicus meus ex qua parte me hæredem inſtituit, ex ea mihi hæres eſto.* non ſic, *Ex qua quiſque parte me hæredem ſcripſerit, hæres eſto.* Similior igitur eſſet hæc inſtitutio ei, quæ refertur à Papiniano. l. qui non militabat. §. vlt. l. ſeq. l. quòd ſi Mæuius. ff. de hæred. inſtitu. Seius (inquit) Mæuium ex parte quā per leges capere potuit, hæredem inſtituit: ex reliqua, Titium. Si Mæuius ſolidum capere poſsit, Titius adiectus, aut ſubſtitutus non erit, &c. quòd ſi Mæuius nullius capax ſit, in totum ſubſtitutus admittetur. Hæc ſi diues (vt ait Quintilianus) utrunque eodem titulo & iudicio uocaſſet: nulla tum, aut certè non tanta eſſet controuerſia. Sed cùm unum titulo uocet inſtitutionis, alterum legati: in hoc quæſtio eſt an uoluerit diues comprehendi legato duntaxat, quantū pauper in bonis habeat, qui ei omnia ſua reliquit, ſed hæredis nomine: an uerò fideicommiſſum uniuerſale eſſe interpretabimur, vel legatum quo uniuerſitas continetur. Nam ſicut ſingulæ, ita uniuerſæ res legari poſſunt, & qui ab hærede recipit hæreditatem, legatarij loco habetur. Vlpian. tit. de lega. & tit. de fideicom. quæ omnia ex his uerbis legis 12. tabularum proficiſcūtur, VTI QVISQVE LEGASSIT, &c. Quid dicemus? Quæſtio eſt coniecturæ & uoluntatis, vt ſi ita ſenſerit teſtator, quo modo ſibi à paupere hę-

reditas relicta est, sic ei sua restituatur: id omninò sequi oporteat, saluo hæredi iure Falcidiæ aut Senatusconsulti. Sed in obscura testatoris uoluntate, si quæras de me quid sentiam, præsertim in hoc legati genere: respondebo me pauperi astipulari, siue diuitis mentem uerisimilem mutuúmque amorem consideres, siue eius uerba respicias, *id quod*, &c. quæ uerba quia indefinita & generalia sunt, nemo dixerit ius per se, aut corpora continere, nisi pro eo ad quod referũtur. Hîc verò quod relictum est à paupere, ius est. ius igitur & uniuersale quoddam cõtinent hæc uerba, non quantum quid & singulare. Planè si diues ita in testamento scripsisset, *Quantã pecuniã*, aut, *tantum quãtum pauper mihi reliquerit, hæres dato*, quia ipsa uerba sui proprietate (quã hîc, vt orator, Quintilianus perpetuò nõ sequitur) quãtitatẽ demonstrãt, non quotã portionẽ. l. Paulus respõdit. ff. ad Trebellia. cẽsus habẽda esset ratio, nec ipsius hęreditatis, quod ius est, sed eius quod in hæreditate esset. l. qui concubinam. §. cùm ita legatum. ff. de lega. lib. 3. At hæc uerba, *id quod*, vel secũdum ipsam Iurisconsultorum subtilitatem, nihil sui significatione demonstrant, nisi quod ad aliud facta relatione continent. Id ipsum ius est, ex quo vt indiuiduum, quantitas nusquam deduci potest. l. cogi poterit. §. inde quęritur. ff. ad SC. Trebellia. Ius ergo nõ pars bonorum legato continetur. Atque id omninò meo iudicio confirmat Scæuola. l. vlt. §. Lucius Titus. ff. de lega. lib. 2. l. Lucius Titius. ff. ad Trebellia. Rogauit testator filiam suam, quam hęredem ab intestato reliquerat, item & vxorem, vt quicquid ipsæ haberent inter eas cõmune esset. Confert in medium vxor bona sua, quæ longè minora sunt filiæ bonis. an vxor igitur ex bonis filiæ hactenus capiet, quatenus confert uicissim ex suis? Respondet Scæuola dimidiam omnino percepturam. Iam verò si pauper diuitem non ex asse, sed ex semisse aut alia parte instituisset: nemo dixerit, opinor, quia minus est in semisse pauperis, quàm in eadem diuitis parte, æstimationibus cor-

porum quæ partibus continentur, rem ita moderandam esse, vt pauper è testamento diuitis non semissem habeat, sed quanti suus esset semis. Igitur quæ de parte ad partem, de toto ad totum vna & eadē ratio est. Nec enim quis huic loco adaptabit, quod longis pòst temporibus à Iustiniano alia alibi ratione introductum est in dote & donatione propter nuptias, consti. 92. de æqualitate dotis. Nec quod dicitur in. l. Imperator. §. vlt. ff. de lega. lib. 2. Id enim eò fit, quia in maiorem partē nemo grauari potest, quàm testamento acceperit. Age, si nihil esset in hæreditate pauperis præter ius ipsum, in quo nomen hæreditatis subsistit, an diceremus inane & ridiculum legatum esse diuitis & amici? cùm multo magis uerisimile nō sit, diuitem amicum beneficentiam suam, nō uberiorē esse uoluisse, quàm pauperis esse potuerit erga se. Denique non uideo qua solutione euitari possint illa duo argumenta, quibus Quintilianus hic noster utitur. Prius in iure consistit, posterius in æquo & bono. Nā si posuerimus (inquit) eo modo testamētum feciisse diuitem, quo pauper: contrà pauperem, quo diues. si census non iuris rationem habeas, an reposcet diues ab hærede pauperis, id quod, vel, tantum quantum ipse testamēto suo pauperi dederat? atqui hæredem ex asse instituerat. Nec igitur id fieri potest, nec uerisimile est, pauperem tanto legato hæredem suum onerare uoluisse: cùm si ad quantitatem bonorum, nō ad titulum illum respiceret primi vel secūdi hæredis, aut fideicommissarij, aut legatarij uniuersalis, aut partiarij (quæ plena honoris sunt nomina) certò sciret, vt vel minima pars sibi à diuite quocunque titulo relicta esset, hanc suas omnes facultates excessuram. Alterum argumentum (vt diximus) in æquitate positum est. Pauper nunquam mutauit testamētum. Siue auctæ, siue diminutæ fuissent eius opes & facultates, atque ante diuitem decessisset, totum hoc ad eum peruenisset, eodem titulo, eodē testamento. Cur ergo non idem in legato diuitis seruabitur? Sed commentaria nō edimus,

nec huius loci est hanc cõtrouersiam tractare in vtranque partem accuratius. *Iste hæres adhuc non ostendit*] sup. pectus suum, nec conscientiam suam & amicitiam erga diuitem protulit, qua mereretur institui.

Pauper impẽsis diuitis disertus. CCC.XXXIII.

PATRONVM OPTARE LICEAT.
INGRATI SIT ACTIO.

Adolescentem diues pauperem expensis suis in Athenas misit. rediit ille disertus. Detulit diuitem quidam reum proditionis, & optauit patronum pauperem illum, qui diuitis impensis profecerat. Egit pauper: non tenuit. Accusatur à diuite ingrati.

SERMO.

INTELLIGITIS *huic adolescenti cum summo respectu diuitis agendum. ita demum enim uidebitur id quod fecit, necessitate feciſſe,* **si de illa queratur.* Et *in totum hoc seruare in omnibus controuersiis, quæ ingrati lege continentur debebimus: vt hi qui rei sunt, in ipsa actione ingrati non sint.* Rarò *ualde interueniunt* cõtro*uersiæ, in quibus hoc quæratur, an is qui ingrati reus est, acceperit beneficium.* Pleræque (*sicut hæc*) *diuertunt eò, vt quæstiones habeant, An quisquis acceperit beneficium, & non reddiderit, ingratus sit: an omnia quæcunque exigebãtur, præstare debuerit: an potuerit.* Gulosus *figurarum ducet has species, vt hic pauper imputet diuiti, tanquam præuaricatus sit.* Id *autem si intellexerint Iudices, uel propter hoc illũ damnabunt, quòd præuaricatus: uel propter hoc, quòd hodie certè, ubi patro-*

v. se queretur

nus

nus non optatur, accusat illum quem vult uideri pręuaricatione dimissum. Ergo *quòd ad meum consilium pertinet, hic inuitus * egit. ea quę dicẽda acceperit, pertulit.* v. agit

DECLAMATIO.

EST VIDELICET (Iudices) *hoc quoque in potestate fortunæ, ut in contrarium bona ipsa conuertat.* Maximum *meæ uitæ accepisse beneficiũ, quòd mihi consummare [eam] studio contigerat, quis negauerit? cùm interim maximorum mihi malorum causam hoc ipsum attulit, quòd uidebar disertus.* Adeò *ut si mihi exuere hanc partem persuasionis liceret, amputare uocem, & uelut omnem usum loquendi perdidisse malueram, quàm cum homine de me optimè merito iam bis cõsisterem: & prioris tamen iudicij manifesta excusatio erat. iussus * loquebar. hodie quem modũ teneam actionis, quibus uocibus optimè (ut iam sæpè dixi) de [me] merito satisfaciam, reperire non possum.* Vera *sunt enim illa quæ dixit.* Pauper *ego natus, & contra facultatum mearũ rationem, infœlicis huius eloquentiæ studiosus, huius liberalitate, huius opibus peregrina studia, clarißima exempla, otiũ quod plurimum studiis confert, sum consecutus: utinam non usque ad inuidiam.* Nam *mihi cogitanti cur integerrimum uirum, optimum ciuem, calumniator ille proditionis reum fecerit, [nihil] mihi succurrit aliud quod secutus sit, quàm ut ego agerem.* Habebat *enim ius optãdi patronum, &*

v. loquebatur

Petr. votis usq; ad inuidiam fœlicibus.

hanc leges dederant potestatem: & forsitan quærebat etiam contra absolutionem innocentis rei hunc colorem, ut uideretur ideo admissus, quia ego egissem. Hoc ei certè non contigit. Reum offendi, non meherculè superuacua asperitate uerborum: ab hac enim quatenus fides agendi permiserat, abstinuisse animum cõfiteor. Sed perferenda fuerunt mandata falsa, uerùm criminosa: conficta, uerùm inuidiæ plena. Quòd si quid esse in ratione dicendi uidetur, si quis me infestam attulisse credit orationem, accedit hoc quoque gloriæ optimi ciuis, quòd me accusante absolutus est. Ingrati reus sum. De prima parte causæ (Iudices) non faciam controuersiam, neque fas est. Accepi beneficium quãtum maximum dare parentes liberis possunt. Non enim si fortuna infœlicissima * hæc officia studiis meis dedit, non tamẽ ista animo præstantis æstimanda sunt. Accepi pecuniam, uotum, spem futuram in posterum uitæ, infœliciter, etiam si mihi hic defendendus fuisset. Accepi beneficium. ne illud quidem inficiabor, non reddidi. Non tamen sequitur, ut ingrati lege teneatur, qui acceptum beneficium nondum pensauerit. alioqui nemo est qui * non [in hoc] calumniæ genus possit incidere. Nam ut huiusmodi omittã tempora, statim certè vt accepit beneficiũ, accusari potest: nõdum enim reddidit. Quòd si non continuò ingratus, quia paria non fecit: superest ut illa nobis intuenda sint, an omnia * præstari ei qui beneficium dederit, oporteat: an id de quo cognoscitis, * præstari oportuerit: ac postremò, an potuerit. Non omnia esse præstanda etiam parentibus

v. ad hoc. al. me ad hæc officia

v. non calumnia egenus

v. præstauit is qui

v. precari

dico: alioqui nihil est periculosius acceptis beneficiis, si in omnem nos alligant seruitutem: nam etiam scelerum, si ita uideatur, his qui nos meritis obligauere, afferunt necessitatem. Quapropter illa in confesso erunt, neque facturum aliquid aduersus Rempublicam ex uoluntate eius à quo beneficium acceperit, eum qui acceperit: neque impium erga parentes necessitate talis [beneficij] futurum, neque inhonestum, neque ea quæ fieri non poterunt, præstaturum. Quod si luce ipsa (Iudices) clarius est: iam intueamur, an hoc quod me præstare debuisse dicit, præstari oportuerit.* Fortior sic ageret. Aduocationem negare cõtra reum proditionis debui? non. Oportebat non deesse aliquem, qui in summis reipub. vt tum uidebatur periculis, excuteret ueritatẽ. Dicebatur proditor aliquis, clamabat delator. si mihi uox esset, si quid eloquentiæ natura tribuisset: iam uobis ostendissem quæ cum hoste commercia, quod discrimen reipublicæ, quàm hæc omnia quæ in conspectu sunt, in ultimo periculo essent. Hîc me eum qui accusari posse uidebatur, tacere oporteret? mihi aliter agendum est. Ego utilitatibus publicis contra restitissem? Ego uerò hæc omnia* supra me [esse] maluissem, quàm tanta merita asperiore illa uoce uiolare. sed necessitati quid faciam? Lex optandi patronum ius dabat: me delator optauerat. doce quid faciam. Delator ius habet. contra omnem meam deprecationem publica auctoritate nititur. Conscientiâ meherculè* fecisse hoc uidetur: ac timuisse, ne si* illius causę uox [mea] contigisset, in medium scelera prodirẽt. Ego uerò suscepi

al. fortius sic agerem.

al. supprimere

v. facere

v. illi

causam, nec timui ne uincerer. Non igitur obiicere debes
v. media mihi, in quod coactus sum. illa quæ fuerũt in *mea potestate si deprehendisti, ostẽde: si vultus infestus, si uox incitatior, si quid ultra necessitatẽ. neque ego ista imputo. Non enim poteram, neque erat aduersus innocentiam tuã ingenio locus. Itaque discessi à iudicio lætior, quàm
v. necessitate reus ipse: & uelut editis *necessitati operis, ad gratulationem cucurri. Nec me ei in reliquum eximo tempus: debere cõfiteor: da quẽ defendam, da [aduersus quem] proloquar. Si quid aduersus illum nocentissimum delatorem inuenire possumus, impera quod uis: in quãtumcunque tua ista uox est.

SCHOLIA.

Et in totum hoc seruare in omnibus controuersiis] Eadẽ ferè uerba apud eundem Quintilianum lib. 7. c. 5. Ingrati quoque qualitatis actio est: in quo genere quæritur, an is cum quo agitur, acceperit beneficium: quod rarò negãdum est. ingratus enim est qui negat. An quantum acceperit, reddiderit: an protinus qui non reddiderit (ita enim legendum est) ingratus sit: an id quod exigebatur, debuerit: quo animo sit. Quæ omnia hîc præcepta adeò seruãtur, vt nullus iã negaturus sit meo iudicio, has declamationes illius Quintiliani esse. *Quòd si non continuò ingratus, quia paria non fecit*] Aristot. lib. 8. de moribus. Exigit (inquit) amicitia non quantum debetur, sed quantum præstari potest. Neque enim semper id fieri possit, ut erga Deos & parentes, quibus nemo parem vnquam retulerit gratiam: & tamen qui quoad eius fieri potest obseruat eos & colit, is uir bonus & gratus habendus est, &c. *Aduocationem negare contra reum proditionis*] Cicero pro Sylla, Intelligebat hanc

nobis à maioribus esse traditam disciplinam, ut nullius amicitia ad propulsanda pericula impediremur. *Conscientiâ mehercule feciſſe*] hoc est, Delator ille & accusator, hoc conscientiâ suâ qui calumniosè accusaret, feciſſe uidetur vt ex lege, qua patroni in capitalibus causis ab accusatore desiderantur, me disertum & eloquentem à Prætore aut Proconsule posceret: ide óque timuisse, ne si diuitis causæ & defensioni uox mea aut cuiusdam alterius oratoris eloquentisimi & solertisimi contigisset, detegeretur ac prodiret in medium calumniosa & temeraria eius accusatio. Quod tamẽ me accusante accidit: qua re lætor & gratulor.

Proditionis accusator. CCC.XXXIIII.

* CVM DAMNATO PRODITIONIS ET PATRONVS EXVLET. *v. ex defensione cũ damnato*

[Patronus ex pacto] defensioni affuit: reus proditionis absolutus est. ille petit ab absoluto pecuniã quã pactus erat. non dantem detulit reum proditionis. damnauit. Petitur in exilium.

DECLAMATIO.

CVM DAMNATO PRODITIONIS ET PATRONVS EXVLET. *Damnatum esse proditorem certũ est, & hunc fuisse patronum. quo modo tamen defenditur? [an] quo modo proditorẽ defendit? [qui] hoc *sibi persuaserat, etiã ante experimẽtum, nullam esse ingenio suo malã causam? Non fui (inquit) patronus eo iudicio, quo damnatus est. Si uerba legis intueri uolumus, nihil hoc ad præsentem cognitionem pertinet. Satis est enim probare & illum proditorem, & te patronum fuisse quan-* *v. sic*

doque. Sed uideamus quid secuta sit lex. Non mehercule tantum putem prouidisse legumlatorem, quãtum aduersus te probamus. Patronum enim uoluit exulare, nõ consciũ. Illa prorsus locutus cũ aduocatis is uidetur, Sanè suscipiatis alias temerè causas, ubi priuatæ leges erũt, & ad unius cõmodũ pertinebũt: cùm uerò de proditione agetur, diligentius intuamini. etiã si uobis nihil ipsi cõfitebũtur, at hoc, si nõ satis momenti publica pericula habẽt, uestri respectu capitis, inquirite. Hoc igitur quod de lege cautum est, proditor aduocatũ habuit, licet * illi nihil profuerit. Nunc uerò, quod necessarium ex euentu ostenditur, proditor absolutus est. Has illi artes timuerũt, hanc calliditatem aduocatorũ. CONSTITVIT enim natura quædã arma nequitiæ, per quæ * abdicãtur Iudicum animi. Sed ipso * (inquit) iudicio quo damnatus est, non fui patronus. Volo interim sic agere, tanquam nullam reipub. iniuriam fecerit. Etiam non hoc satis est? aduocatus proditoris fuisti. Fingamus igitur ampliatũ fuisse iudicium, & tantùm primo iudicio patronum: illum nónne dãnatio sequeretur, quòd omninò patronus fuisset? Non ergo tempus intueri debemus, sed causam. si homo idem est, si crimen idem, si lex eadem, * cur putemus ab alio esse dãnatum? Non enim proderit tibi istud quod imputas: tũc enim diceres, Ignoraui: & idem me quod iudices fefellit. Hunc proditorem sciens defendisti. Nihil dico de aduocatione. testem perdidi. Tãtá ne lucri cupiditas? sic proditores corrumpũtur, sic prorsus homo nocẽtissimus cum aduocato suo locutus est, Ego qui-

v. ille. al. licet illi priore iudicio nõnihil profuerit: nũc verò, &c.

al. abducãtur

v. in quo iud. & cæt.

v. vt

*dem prodidi: sed magnam pecuniam accepi, & tibi sufficit. Quæritis (Iudices) quantum promiserit? petenti nõ potuit proditor soluere. Ergo quantum in isto est, proditor uiuit: nec uiuit tantùm, sed etiam insidiatur, & ad hoc necessitate soluendi vrgetur. addidisti homini nocẽtissimo pecuniæ necessitatem. Vnde * temporum mutata conditio est? Pecuniam non cupiebas: ita nunc ille quòd punitus est, merces huius uindicata est: pecuniam non acceperat.*

* al. tam duorũ, vel, inde amborũ m.c. est.

†

SCHOLIA.

Quintilia. lib. 5. cap. 10. Lex est, *Qui patri proditionis reo non affuerit, exhæres sit.* negat filius nisi absolutus sit. quid signi? Lex altera, *Proditionis damnatus cum aduocato exulet.* Cicero pro L. Sylla. Cæteris in causis etiam nocentes, uiri boni si necessarij sunt, non defendendos esse non putant. In hoc crimine nõ solùm leuitatis est culpa, uerùm etiam contagio sceleris, si defendas eum, quem obstrictum esse patriæ suspicêre. *Fingamus igitur ampliatum fuisse iudicium*] Olim ita sæpius causæ ampliatæ sunt, ut quædam per octo patronos acta sit, imò ad duodenos peruentum est, inquit Asconius. quod meritò improbat Cicero in Bruto. Quid igitur si unus uno egerit, alter altero iudicio? in hac re diuisione uterer. nã si Iudices ex lege Acilia, Glaucia, Seruilia, aliisque huiusmodi, Amplius pronuntiassent, cùm iam nihilominus uideretur reus damnandus esse: tum utroque patrono defendente, damnatum proditionis reum existimarem: quare ambos legi obnoxios. non autẽ si ideo pronũtiauerint, quia iis reuera non liquebat. Hæc forma iam nullis non est cognita. Sed de hac re uide potissimùm Ciceronem in oratione pro domo sua ad Pontifices. *Nihil dicam de aduocatione*] Hoc est, de pacto aduocationis. & *testem perdidi*, nempe proditorem exulem,

qui de pacto testimoniũ dicat, quem de aduocatione mercenaria, & patrocinij salario interrogem. *Pecuniã non cupiebas*] Hic locus sic fortasse restitui potest, *Pecuniam cupiebas, pecuniam non acceperas. Ita nunc ille quòd punitus est, merces huius vindicata est.*

Infamis in nouercam uulneratus. CCC.XXXV.

Infamis in nouercã cum patre peregrè profectus est. cùm in latrones incidissent, fugerunt. Pater reuersus adulteros inclusos in cubiculo deprehendit. occidit vxorem: adulterum vulnerauit. is fugit. posteà uulneratus filius uenit. Interrogauit eũ pater à quo uulneratus esset. ille à latronibus* dixit. eum pater [quòd infamarit, mori uult] & reddit causas mortis uoluntariæ. Filius C.D.

al. dixit, cùm pater fugeret. Reddit, &c.

DECLAMATIO.

Mors remedium omniũ malorum.

ADVERSVS MALA *& iniurias fortunæ, & grauem plerisque uitã, unũ natura remedium inuenerat, mortẽ. Nec quisquam potest tam crudelis legumlator fuisse, qui hominẽ innocẽtem uita puniret: cùm & hoc ipsum sit calamitatis genus, mori** *nolle. Necessaria tamen uestra cognitio est:** *vtique non quia istud liberum esse innocentibus non oportet, sed quia multi sunt qui sic conscientiam amittunt: & ideò adiectum est damnum sepulturæ, ne se putent pœnas effugisse. Ideò ego hanc uitã olim inuisam tam diu tuli, donec filius meus sanaretur, ne uiderer aliqua conscientia mori uelle. Mori uolo. nihil me commisisse manifestum est. Et iam satis rationem uidero*

v. velle. al. mori velle, nec mori posse. Necessaria, &c.

Leg. scelus. Conscientia. v. vt vitam

dero reddidisse: uolo mori. senex habet suos uitæ terminos. Dum membra sufficiunt, dum in officio uires sunt, [dum] quotamquamque partem habeo iuuẽtutis, [mori uolo.] Cùm adhuc habere vxorem, matrimonio inutilis eram. nec mirum si quem cõcupiuit iuniorem: occidere adulterum non potui. Nõ miraretur me mori uelle, si quis uidisset fugientem, quàm tardè feci. fœliciſsimus fuissem si me latrones occidissent. Accedit illud, Filiũ habeo: mori uolo dum saluus est, dum illum relinquere superstitem possum. penè illũ nuper amisi. Quid futurum erat si nõ potuissem sanare? Bene, Dij, quod leue fuit vulnus. non* accidet hoc mihi iterum. Ego scio in quibus cogitationibus fuerim. si in maius periculum filius meus uenisset, non expectassem uos vt perirem. Nondum [de] aduersis loquor. hæc ipsa me ad mortẽ ducunt* quæ mihi ex uoto contigerunt. Veniamus nunc ad querelas. Infœlix sum. peregrè proficisci uolui: in latrones incidi: uiuere me miror. accesſit dolor, à filio meo deductus sum. Nõ queror de ipso: omnis mihi ratio aduersus fortunam est. Interuenerunt latrones: non stetit mecum filius, cùm pro me pugnarẽ. feci aliquid & ipse scelerate: solus reuersus sum, tanquam scirem item filium saluum esse. Insecuta est alia fortuna vt uxorem adulteram* inuenirẽ. Quid accidere grauius huic ætati potuit? velut exprobrare mihi uisa est fortuna, quare vxorẽ post iuuenem filium duxissem. Ex eo quòd deprehendi, illud quoque colligo, diu adulteram fuisse. Paulò antè profectus eram. statim in cubiculo adulter, tanquam sciret me nõ reuer-

v. occidet

v. quam ex

v. inirem

ſurum. Quãtum hinc cœperim dolorem [æſtimatte.] deprehendi: quod ipſos adulteros puderet, [ſe] tenebris abſconderunt tanquam nefas. Non eſt hoc ad mortem ſatis? adeò me laboraſſe iudicio, vt neſcirem quam ducerem? adeò me neſciſſe quid in domo mea ageretur, vt nõ fuerim deprehenſurus, niſi fugiſſem? Deſtituit me fides illa, quanquam ſperaueram fore ſolatium ſenectutis. demens ego, cùm talem haberẽ vxorem, peregrè profectus ſum. Adducebam mecum etiam filium. Mori uolo, quia uxorem meam occidi. qualemcunque licuit: ſciõ. SED NON ſemper pertinẽt ad animum iura. Occidere adulteros lex permittit. Ego mihi ſic iraſcor, tanquam nefas fecerim: aut ſi quid in hac parte cõſolari uultis, mori uolo, quòd adulteros non occidi. Hoc tamen [ne] me dicere putetis, quòd me non uindicaui, [ſed] quòd neſcio quis fuerit (*hic fortè præſtet hoc mihi) & quod has manus euaſerit, [ita] *gratulabitur, quòd unũ occidi, & [alterum] uulneraui: ita ille & ſaluus eſt, & beneficio meo uiuet? Pœnitet quòd non ab adultero cœpi: circa uxorem moratus ſum, tanquam illa plus ſceleris feciſſet. interim fugit ille iuuenis & uelox. Mori uolo quòd adulterum non inuenio. vnde venit? quis hominum fuit? non inueniri in ciuitate hominem uulneratum? quos ego non domi medicos adhibui? omnes illos interrogaui. num quis alius? nemo erat, niſi quẽ latrones uulnerauerũt. Et nũc ille me deridet ubicũque [eſt,] & fortaſſe iam ſanus eſt. Mori uolo. ſatis iuſta moriendi cauſa erat, ſi calamitas mea hactenus ſtetiſſet. Accedit hoc, quòd noſtra fortuna

v. & forte præſtet hic mecum, vel, præſens ſit hic mecum

v. gratularetur quod mihi

dedit malis ſuſpicionẽ. Nihil eſt hoc loco, fili, quòd [malè me de te quid] ſuſpicari* putent. Non habebam cauſam parcendi homo periturus. Ego te uerò innocentem puto: ac ſi hoc nõ credis, curaui, ſanaui: alioqui te & hodie occidiſſem. CONSTAT* ſibi innocentia: ſed nunquam poteſt ſibi cõſtare fama.* vis ſcire quæ inimici nũc loquãtur?* Mirãtur me in latrones incidiſſe. ſolet [hoc] fieri: ſummum [viæ periculum] eſt. Sequens ſcio: ſed nemo de hoc loqueretur, ſi uxorem non deprehendiſſem. Mirantur quòd patrem in illo periculo reliquiſti. ego te puto feciſſe ſapienter: & ſi crimẽ eſt iſtud, vtrique commune eſt: nam & ego fugi: non eramus pares. quid attinebat periclitari utrũque noſtrum? feciſſe ſummo conſilio puto. In latrones incidimus, & receßimus, fugimus. nemo perſequutus eſt. Quid ergo eſt? ego gaudeo qui nõ potui aliud maius beneficiũ dare, quàm vt ſaluus eſſes. Sunt qui te putant pro me pugnare debuiſſe. Querebar pauloantè de infirmitate corporis: mihi ne mentem quidem ſatis conſtare credo.* Cur cũ ueniſſem, uxorẽ adulteram occidiſſem, poſteà in domo mea [te] uiderem vulneratũ, interrogaui quis te vulneraſſet? Sed dignus ſum morte. infamaui te adulterio. in latrones incideramus. Ego te interrogaui quis vulneraſſet: nõ, fili, malignè: ſed quo modo excidunt multa his qui expauerunt. perculſus illo metu ignoraui quid facerẽ. Mali iſtud aliter accipiunt. Iraſcor manibus meis quòd adulterum tantùm vulnerauerint: nulla ad te pertineret infamia, ſi occidiſſem. Nunc congruere hæc inter ſe uidentur, falsò qui-

*v. putat

*v. tibi

*v. &

*v. ira actus. Debetur hæc emendatio Briſſonio.

*v. cùm conuenisſem

dem: uidentur tamen. ego nescio quem vulneraui: tu vulneratus es. Non *prodest nobis quòd nouerca est.* HOMINVM [*enim*] *iniquitatem ne odio quidem defendimus. Ego te nunc si non curassem, uiderer filium occidisse. Hanc ego infamiam ferre non possum: tua alia ratio est: tibi longa uita superest. poteris approbare innocentiam, cùm duxeris uxorem, cùm fidem illi maritalem præstiteris, cùm totius te uitæ grauitas resoluet. Ego enim si nolo mori, moriar antequam adulterum inueniam.* * *Vis adiiciam ad causas moriendi? irascor tibi* [*quòd*] *nescio quem illũ inuenire non potes. Debet istud ignosci meæ senectuti: tu nec quæsisti.*

v. ius

SCHOLIA.

Innocentem vita puniret] Dum ei necis aduersum se potestatem adimeret, tum cùm mors ipsa, iam vita beatior est. *Adiectum est damnum sepulturæ*] Lex enim erat, Qui causas in Senatu voluntariæ mortis non approbauerit, insepultus abiiciatur. de qua infrà. *non expectassem vos vt perirem*] hoc est, non expectassem vt causas voluntariæ mortis vobis Senatoribus approbarem. *quæ mihi ex voto contigerunt*] Cõtigit enim vt inueniret filium suum adulterum non esse, nec infamẽ in nouercam. Id cùm ex voto contigerit, ideo tamen mortis ei causam & desiderium attulit, quòd filium interrogando de adulterio, uidetur hoc ipso, si non crimine, at suspicione criminis nõ leuiter eum aspersisse. Martianus l. 3. ff. de bonis eorum. videri autem & patrem qui sibi manus intulisset, quòd diceretur filium suum occidisse, magis dolore filij amissi mortem sibi irrogasse, & ideo bona eius non esse publicanda Diuus Adria-

nus reſcripſit. *à filio meo deductus ſum*] In curſu latronum à filio meo ſeparatus & ſeiunctus ſum.

Ager cõmunis, & nouæ tabulæ. CCC. XXXVI.

Pactus cum fratre maiore vt agrum communẽ paternum ille ſuſciperet, & omni ære alieno ſatisfaceret: tabularũ nouarum lege lata partem agri petit.

DECLAMATIO.

AGER, *quem communem nobis eſſe dico, patris noſtri fuit. Is duos liberos reliquit. æquum utrique ius, eadem utriq; onera æris alieni. mihi (ut nunc eſt) nihil. Ceſſiſti (inquit) mihi. Si hoc ſine ulla cõuentione feciſſem, ſi nulla opponi huic tuæ uoci poſſet exceptio, dicerem: Circũſcripſiſti fratrem, nec difficile fuit, minorem. Quòd ſi nulla ui coactus, nullis inſidiis, id quod nobis ſolum pater reliquerat, tibi uni cõceſſi,* deberes referre animo gratiam. Hoc fratri benè diceretur: ſed quatenus exuis nomen iſtud, & nos ad ius ſolum uocas, Sub cõditione ceſſi. (ſic enim tanquã alieni *loquamur.) Stare uerò ei quod ſit actũ [&] conuentioni pactorum [oportet.] Hoc quale fuit? ut agrum poſſideres. Ita (vt opinor) ſi æs alienum quod patris tui fuit, ſolueres. Nullam igitur huius agri habuiſti adhuc propriam poſſeſſionem. Quia quæcunque ſub conditione traduntur, ita demum fieri poſſunt propria ac particularia, ſi conditio conſummata eſt. Fuit igitur uſque ad*

* v. Debes

* v. loquamur ſtari iure mea ſit actum cõuentione p. quod quale

tabulas nouas communis nobis ager. Et vt facilius appareat: fingamus te æs alienum noluisse soluere, egisse pacti huius pœnitentiam:* num dubium est quin ego uenturus optimo iure in hãc fuerim possessionem? nõ *quæritur, vt opinor. Nam etiam si hoc inter nos conuenerat, vt tu æs alienum* patris solueres, cogere ego te tamen non poterã. una solutio erat pacti inter nos facti, vt rursus omnia communia essent, id est, ut agrum possideremus, & æs alienum duo solueremus. Ergo conuenit vt ager tuus ita esset, si æs alienum solueres. Non soluisti. quo iure uendicare potes eam rem, cuius precium nõ dedisti? Ideò (inquit) non solui æs alienum, quia nouæ tabulæ interuenerunt. Equidem *quæro, an aliquid soluisti: cæterũ nihil mea interest, qua causa non solueris, cùm agrum demũ habere potueris, si soluisses. Siue istud tua uoluntate factum est, siue liberalitate creditorum, siue (vt manifestũ est) publica necessitate, nõ soluisti. Quid si hæ tabulæ nouæ tam mihi factæ sunt quàm tibi? nam (vt paulò antè dicebam) cõmunem agrum constat fuisse. Pater noster [æs] cõtraxerat cũ multis: non erubesco. non retinendũ agrũ habebamus, [ambo] *hæredes. nãq; ego hoc ipso quòd tibi cessi, dominum egi. Igitur cùm essemus hæredes patris nostri, debuimus ambo. Id sic colligo. Finge esse aliquẽ ex creditoribus petitorem: nũquid petere à te totam summam potest? minimè, vt opinor. Duos enim pater noster filios reliquit: & necesse est sicut bona, ita onera quoque esse communia. Partem ergo tu debuisti, partem ego: quo *efficiebatur, vt [solùm] par-

v. nunc

al. dubitatur

v. patri solueris

v. querebar quod

v. Habes

v. efficiebat

tem ſolueres. Faciamus hoc manifeſtius. Finge eſſe aliquem ex creditoribus, qui partem crediti ſui à me petat: quid reſpondere poſſum? agrum fratri dedi: cum fratre meo conuenit mihi, vt ille ſolueret. Num dubiũ eſt quin dicturus fuerit creditor, Tu debes mihi: patri tuo credidi, cuius ex parte dimidia* hæres es: aſſem non poſſum à te petere, [ſed] ſemiſſem petere poſſum. Ergo etiam ſi conuentione æs alienum transferebatur à te, iure tamen & ueritate erat & meum. Igitur tabulæ nouæ factæ tam me debito omni liberauerunt, quàm te: id enim remiſerunt, quod ex parte à me peti poterat. Sed animus tamen is fuit pacti huius, vt totum æs alienum meum fieret. Spectemus ergo* ſolum animum: neque enim ego negauerim id intuitos eſſe nos, & ita cogitaſſe vt omne æs alienum* tu ſolueres. Num alioqui dubium eſt, aut deduci omninò in controuerſiam poteſt? An ego tibi parte agri mei ceſſurus non fuerim, * niſi quòd [de] precio [creditoribus agrum] ſoluturus uenderes? Quin ſi ulla ſpes mihi nouarum tabularum, & huius neceſſarij in ciuitate noſtra remedij fuiſſet, recepturus fuerim id quod retineo. Ergo ſiue ius ſpectas, commune æs alienum fuit, & tabulæ nouæ utrique profuerũt, & tu non aliter totam poſſeſſionem habere debes, quàm ſi æs alienum ſolueris: ſiue animũ ſpectas, is utriuſque fuit, ut tu uenditione agri æs alienum ſolueres. Ego* æſtimabam me onere à te liberari, cui agrum dabam. nunc id quod tu mihi præſtaturus cras, Reſpub. præſtitit. Summæ partes ſunt æquitatis. Pater nobis idem fuit, eadem o-

* v. hæres eſt: an poſſum à te petere. Semiſſem petere non poſſum
* v. totum
* v. tum
* v. niſi quod precium ſoluturus viderẽres quin, &c.
* v. æſtimarem

nera nobis, eadẽ bona reliquit. cur tu locuples es? Apud te ager totus, pro quo nihil impendisti, nihil numerasti. ego nudus, ego egenus. Erat *hoc tolerabile, [si] *cui viderer nihil tecũ potitus. Aufers mihi ciuitatis beneficiũ, & me sic relinquis, tanquã mihi nihil pater præter æs alienum reliquerit. Tum quoque inuitus feci: ætatis meæ infirmitati consului. Si hæreditate tibi ager iste uenisset: inhumanè cum fratre non *partireris. Non tantùm sanguinis nos iura coniungunt: aliquid [debet] & ipsa necessitas, aliquid & ipsa societas.*

al. partitus. v. cur viderer in hoc tecum positus. al. Erat hoc tole. cùm viderer in hoc ære tecum positus. nunc aufers, &c. v. pepetieris

Seditio populi & exercitus. CCC. XXXVII.

QVI CAVSAS IN SENATV VOLVNTARIAE MORTIS NON APPROBAVERIT, INSEPVLTVS ABIICIATVR.

Pauper & diues inimici. vtrique domus & vxor & liberi. Dux creatus bello diues, cùm bis acie victus esset, processit pauper, qui & disertus erat, & dixit prodi Rẽpub. à diuite. Impetus in domo diuitis factus est à populo, & domus incensa, & interfecti liberi cum vxore. Vicit tertia acie diues, & in potestatem hostes redegit. Exercitus diuitis domum pauperis incendit, & vxorem & liberos interfecit. Vult mori pauper. rationem in Senatu reddit. Diues C D.

SERMO.

QVOTIENS *hoc genus materiæ diuidam, necesse habeo id dicere quod iam sæpè dixi, me nullam uoluntatem cuiusquam contra themata intelligere. Fortasse erunt aliqui qui existiment à paupere id solùm quæri, vt inuidiam diuiti faciat: quòd illi cõtingere etiam citra mortis*

*mortis propositũ potest. Hic ergo pauper apud me mori vult: agere debet uti moriatur. Quid ergo est? non aliter inuidiam diuiti faciat maximam? Prima quęstio illa est, an causæ mortis ideò tantùm sint approbandæ, ne turpes *petant.* s. pereundi causas

DECLAMATIO.

ORI *uolo. Nullam tam inhumanam quisquam crediderit esse legem, ut hominem innocentem & inuitum detineat in luce. Sed ita scripta lex est, ut pœnam morti constituat, Insepultus abiiciatur is, qui non approbauit causas. Irascitur ergo lex ei, qui nõ approbatis Senatui causis perierit: quæ profectò non hoc existimauit, quẽquam mori uelle sine causa. Sed cùm duplex genus causarum sit, alterum ex iniuria fortunæ, alterum ex mala conscientia, hoc ipsum uoluit approbari Senatui, causas non esse deformes. Graues enim esse manifestum est, cùm homo mori uelit. ita Senatui non de hoc cognoscendum est, hæ graues causæ mortis, an non. graues enim imputat ille qui mori uult. hoc satis est. Sed de eo cognoscitur, turpes sint causæ, an ex iniuria (ut dixi) fortunæ proficiscãtur. Aliquis metu iudicij mori uult? dignus est qui insepultus abiiciatur. Aliquis conscientiâ turpis alicuius flagitij admißi, priusquam prodatur mori uult? dignus est qui insepultus abiiciatur. Aduersus hũc scripta lex est:* hac cauetur de hoc. Cæterùm quidem tu ei, qui tot lenocinia* v. hoc

hæc constituta uitæ contempserit, qui non detineatur his uoluptatibus, dices, Non habes graues causas moriendi? Respondebit, Odi uitam, relinquere uolo. tu me nocentem probes oportet, ne sepeliri debeam. Si tamen de hoc quoque quærendum est, an graues causæ sint, uideamus. Perdidi domum fortuito incendio: quocunque, tamen domum perdidi: & possum uideri iustas habere causas moriendi. Penates illos, in quibus natus sum, qui mihi quotidiana imagine adhuc uersantur ante oculos, illos penates in quibus sacri aliquid esse credimus, amisi. Hospes in ciuitate uicturus sum: perdidi* liberos [impetu exercitus,] quocunque tamen, liberos. Ecquid iusta causa mortis est orbitas? & orbitas non simplex, nec tamen geminata: uerùm etiam in unum tempus collata? Afferant aliquid fortasse solatij mala diuisa: & sic onera facilius subeas, si partiaris. Ita hòc graues causas alleuare possis, si non* ingruant, nec semel adueniant. [quòd si] uno tempore plures liberos, quòd si & cõiugem (quod per se graue est) & liberos amisi, & eodem tempore amisi, erant satis graues causæ. Adiice nunc, hæc omnia simul amisi, & omnia hæc iniuriâ amisi. Exercitus me expugnauit, sicut urbem hostes. & ipsa causa satis iusta erat uoluntatis meæ. Odit me exercitus pars populi fortissima, pars populi optimè de Repub. merita: illi milites victores, illi hostium spolia referentes non me occiderunt, sed* liberos meos, [sed] coniugem meam. Puto illos his ætatibus hostiũ peperciſſe. Illa modò uicta ciuitas nihil (quod afferamus pertinet) passa est præter captiuitatẽ.

al. liberos quoscunque, tamen liberos

r. ingrauant ac s. inueniãt

v. liberos meos puto il. h. æ. h. pepciſſe cõiugem meam illa modo, &c.

Domum meã incendit: ſtant quas uicimus. Illud tamen inter omnia grauiſsimũ eſt: cùm hæc fecerint, exiſtimant ſe iure feciſſe. Omnia (inquit) hæc & ego paſſus ſum. Scio quo pertineat, vt uidear ego meritò paſſus. Eſt & hæc moriendi cauſa. ſi tamen peccaui, ſi eò me deduxit error, vt filios meos occiderem, confitendũ eſt de hac grauiſsima calamitate: domum meam incendit exercitus, populus nõ defendit. Omnia tamen eadem & ego paſſus ſum. Poſſum dicere, Hoc tamẽ ferre potius potes. gratulor animo tuo. Sed ne mirum quidem eſt, quòd tu ferre potius potes. locuples es. Quid horum quæ perdidiſti magnoperè deſideres? domum, opinor (hinc enim incipiam) perdidiſti: infœlix non habebis tectum quod ſubeas? in publico tibi manendum eſt, & ſub cœlo. Fortaſſe etiam contulerint iſta detrimenta delitiis tuis. nouimus animos ueſtros, nouimus faſtidia. Si non eſſet incenſa domus, ſubinde diruere, ſubinde mutare uos iuuat, & aliquid ſi licet experimentis adiicere. Domum perdidiſti: grauis iniuria fortunæ, nouã habitare. Sed vxorem perdidiſti. ne in hac quidem tibi multum deſiderij eſt. Quomodo enim, diuites, *recipitis matrimonia? aliæ uos recipiũt uoluptates, illa miniſteria, illi mutati ĩ fœminas pueri: inde fit vt ne liberos quidem ametis. Ergo te poſſunt multa hortari. præterea ſubeunt ſolatia: & uxorẽ tibi inuenire facile eſt. & liberos tibi alios educare eſt. non relinquunt dolori locum tot circunfuſæ uoluptates. Ego hæc omnia paſſus pauper: ſi dicerem, Pauper domũ perdidi: exutus tamen omni cenſu uiderer. Quomodo e-

*v. recipitis matrimonia recipitis aliæ

nim illa apud te manserat? quia paterna erat. Pauper liberos perdidi, pauper uxorem perdidi: solus relictus sum, solus destitutus sum. Inimicum diuitem habeo. adhuc odia illa quæ contra me quotidie acuit, fortius sustinebam spe liberorum. Iam mihi iuuenes erant, iam patrem tuebantur: etiam si quando me æmulatio nostra in foro fatigauerat, erat quæ exciperet coniunx. Si in hoc consisteret tota lis, an mihi graue etiam esset uiuere, vel uno argumento probare poteram: Inimicus me uult uiuere. hanc unam adhuc destinat, ô Dij, ultionem. Cur enim dicere aliquid ausus sum? cur mihi suspectum fuit* *quòd fortissimi milites uincerentur? cur indignatus sum? eorum bis terga cæsa, qui poterant etiam bis victi tamen uincere. Intelligo. aduersis auribus accipit hanc partem orationis. uicit enim, & benè etiam meritus de republica habetur. Et hoc inter causas mortis est.*

v. destinato Dijs

v. quam

SCHOLIA.

Qui causas in Senatu] In vulgaribus Quintiliani declamationibus simile est ferè huic argumentum, declam. 11. Cæterùm de hoc genere causarũ idem lib. 7. Instit. cap. 5. Simpliciores causæ iniusti repudij: sub qua lege cõtrouersiæ illud proprium habent, quòd à parte accusantis defensio est, & defendẽtis accusatio. Præterea cùm quis rationẽ mortis in Senatu reddit: vbi vna quæstio est iuris, an is demum prohibendus sit, qui mori uult vt se legum actionibus subtrahat. *Nullam voluntatẽ cuiusquam contra themata intelligere.*] Hic locus sine ulla cõtrouersia ostẽdit, has verè declamationes Quintiliani esse. Nã in Institutionibus hæc eius propria sententia est, vt qui causas dicit uolunta-

riæ mortis, hoc non fictione agat, nec quò magis alteri inuidiã paret, vt aliud dicat, aliud uelit. sed reuera id optet, quod agit. *priusquam prodatur mori vult.*] Meritò addidit *conscientia turpis alicuius flagitij admissi.* Nam qui rei criminis non postulati, manus sibi intulerint, bona eorum fisco uindicantur, nisi propter metum conscientiæ postulationem anteuerterint, vt Papinianus lib. 16. responsorũ scripsit. Qui postulatus est, omninò si sibi manus afferat, pro confesso habetur, siue reuera nocens, siue innocens esset, quare & eius bona fisco uindicantur, & insepultus abiicitur. At qui nondum postulatus, mortem sibi conscíuerit, non prius sua confiscat bona, quàm conscientia sceleris id fecerit: non si iusta causa, licet uideret futurum iri ut iniquè postularetur.

Lis de filio expositoris, & repudiatæ.
CCC. XXXVIII.

Quidam repudiata uxore *ex qua iuuenẽ filium habebat, aut uidebatur habere, duxit aliam. Frequenter iurgia inter priuignum & nouercam. Quodam tempore asserere cœpit iuuenem pauper quidam, & dicere suum filium. is qui pater uidebatur torsit nutricem: illa primis tormentis domini esse filium dixit. Iterum torta, dixit expositum esse ab illo qui asserit: & hæc inter mortua est. Cedit illi *pater. repudiata [nõ cedit. Pauper] iuuenem vindicat sibi.

v. & quia

v. pater iuuenem repudãt vindicat sibi de prohemio, &c.

SERMO.
De Proœmio & Epilogo.

PROOEMIVM *propriam formam, propriam legem, proprium modum habet. neque narrationis forma cadit in proœmium, neque locorum. Vni parti declamationis solet esse simile,* *epilogo: ideò autẽ simile, quòd utraque*

v. epilogum ideo

al. pars * res frequenter extra quæstionem est. Nam & proœmium rem præcedit, & epilogus * finita re incipit. Præterea à utraque res idem vult efficere, conciliare sibi iudicem. Hoc differunt. Proœmia præstare debent, vt intentum iudicem faciant: hæc pars oneris epilogo remittitur. dixit enim. Præcedere interim solet epilogum, quo memoria iudicis renouetur. Ita prima parte efficimus, vt omnia audiat iudex: summa parte efficimus, vt meminerit eorum quæ audiuerit. Epilogus deinde inclinationem animi in se præstare debet. Hoc illi cum proœmio cõmune est: [sed] plus miserationis, plus libertatis habet pars summa. Nam proœmium cùm precari debeat iudicem, fatigare non debet: nec epilogus quidem. nam & illud uerissimũ est, Lachrymas celerrimè inarescere. Proœmia ex personis deducenda erunt, aut nostris, aut aduersariorum, aut ipsorum interim iudicum. Cùm nostris, ad conciliandum fauorem: aduersariorum item, ad odium iudici faciendum eorum, contra quos dicimus. Iudicum personæ rarò incidunt in scholasticas materias, in foro frequenter. Nonnunquam etiam de rebus permittitur dicere nobis, illa ratione, quia scholastica controuersia cõplectitur quicquid in foro fieri potest. In foro proœmium aliquando * ducitur ex rebus: si iam singulæ actiones propositæ sint, si iam causam iudex nouerit. Quid ergo? eo iure facimus istud, quo illud etiã, vt narremus in iisdem declamationibus, & contradictiones ponamus * etiã pro actore. Quod iam in foro non secundum meum consilium faciet is qui primo loco dicet: * sed

al. finitã rem dicit. v. finitatem dicit

v. dicitur

v. etiã pectore

v. &

ponet cauſam. Contradictionem ipſe non ſumet, niſi ſi quæ teſtationes præceſſerint partis aduerſæ, & exceptæ fuerint. In ſumma, nunquam erit cõtradictionis loco ſumẽdum, quod aduerſarius dicturus fuit, ſed quod dixerit. Nõ eſt lis huic mulieri hodie cum marito ſuo. Neque enim iudicium conſtitui poteſt inter eum qui cedit, eámque quæ ſibi aſſerit. Adoleſcens aſſeritur à paupere patre. ille cedit: mater non cedit.

DECLAMATIO.

ETIAM *huic mulieri, cui aſſumi* uile eſſet contra pauperẽ iſtum, *infirmior loco pars, & dignior auxilio uidetur: quia & per ſe imbecilla res eſt fœmina, & affert infirmitati naturali non leue põdus, quòd uidua eſt. Huic etiam proprium illud accedit, quòd in ſolitudinem cõuerſa ſunt, quæ præſidia fuerũt. Hæc enim quanuis maritum habere deſiiſſet, atque eſſet ea domo, in qua uirgo nupſerat, pulſa: non ſine auxilio tamen uideri poterat, cùm haberet filium iuuenem. Cùm uerò hoc ipſum deducatur in litem, & hoc tempore nihil matri præter* ſolitudinem afferat: tamẽ hoc confiteor, non eam cum ipſo quem ex diuerſis uidetis ſubſelliis, litigare. altior gratia premit. Eſſet quippe hæc mater in lite utcunque fœlicior, ſi maritus eius cõtentus eſſet filio ceſsiſſe: nunc adiecit teſtimonio ueritatem, & infœliciſsimam nutricem, quam bis torſit, quia uerũ dicebat, aduerſum nos mori coegit. Cuius ſi uos auctoritas*

*. vide.

*. infirmo.

*. ſollicitudinem.

(Iudices) mouet, illud unũ in prima parte cauſæ dixiſſe cõtentus ſum, uocẽ eius ab utraque parte recitari. Quod ſi uendicare filiũ mallet, ſatis eum uel ſola expoſitio cauſæ tueretur. Fuit enim aliquando cupidus liberorum, & propter hoc duxit uxorẽ, & ad ſpem ſtatim futuri partus gratulatus eſt: & natum educauit, & in adoleſcentiam (quod ſatis eſt) ſine ulla dubitatione perduxit. Libẽtius ingratiſsimâ mariti iniuriâ (Iudices) inuehar in nouercam. Scio enim quid uellet ſibi, cùm in domum ſenis iam & matrimonio occupatam, & in qua iuuenis filius erat, irrupiſſet: * ſcilicet vt hęc poſſet * vacare. Nolite quærere quo conſilio, qua ratione fecerit: ſola eſt odioſa. Statim aduerſus adoleſcẽtem, nec hæc occulta aut diſsimulata ſaltẽ, ſed [aperta] iurgia. Quod ipſum meherculè pro ſumma probatione eſſe (iudices) poteſt: hũc iuuenem ſic oderat tanquam nouerca. Nec huic libertas ex fiducia deerat, nec inueniri poterat vllum crimen in uita, quo abdicaretur. inuentũ eſt nouum exhæredãdi genus, uiliſsimũ iſtud caput, & in quacunque lite, precio uile. Teſtimonium aduerſus ſe primùm tulit. expoſuiſſe [ſe] dixit: uidelicet ne iſtum eſſe malum patrẽ puderet. Teſtor Deos, teſtor ueſtram (iudices) religionem: non ſatis putauit iſte ipſe, qui expellere filiũ uolebat, [eo cedere,] quaſi aliquid * nutrici credidiſſet. infœliciſsimam nutricem (nam illam quoque oderat) omni crudelitatis genere lacerauit. Quæritis qua cauſa? ſcietis cùm iterũ torquebit. Fatigauerat primo tormento, & in uoce una manſerat fides: * exprobrauerat iſti ſanguinem ſuum.

v. ſe v. vacari

v. ſui. al. nouercæ, aut ſiniſtri, vel aſſertori

v. exprobauerat. al. & probauerat

ſuum. reuocatus eſt tortor, repetiti ſunt cruciatus. Manifeſtum eſt infœliciſsimæ fœminæ factum, futurũ vt tandiu torqueretur, quandiu idem dixiſſet. Ego tamen illi non iraſcor: dum aliquid uiriũ, dum aliquid animi fuit, perſeuerauit: non eſt in mendacium coacta, niſi moriens. Victor his tormentis nihil aliud quęrendum putauit, nihil dubitauit. In tormenta (vt parciſsimè dixerim) paria* non uindico. Sed rogo vt hoc uelitis pertinere tamẽ ad ipſius cauſam. Filium matri uindico, contra eum qui aſſerere cœpit. Ante omnia intelligitis (iudices) nullum onus probationis ad me pertinere. Iuuenem de quo agitur, cum hoc homine inuentum per tot annos, qui ad robuſtam uſque ætatem perducere eum, de quo litigamus potuerunt, nunquam dubitatur. Dicã nunc ego illa quæ leuiora ſunt. Nupſit & concipere potuit: immò niſi concepiſſet nouerca, non credidiſſet illi maritus. Totũ igitur onus [probationis] redũdat [in] aduerſam partem. Aduerſarius multa ꝓbare neceſſe habet, habuiſſe ſe vxorẽ, cõcepiſſe uxorẽ ſuam, peperiſſe matrẽ, peperiſſe eo tẽpore quod ad ætatẽ eius, de quo litigamus, cõgruat: peperiſſe, expoſuiſſe, uixiſſe expoſitum: ab hoc, à quo repetit, eſſe ſublatũ, & cõtrà ſubiectum. Ab hac quod procedit: aut ſterilis fuerit, aut id quod peꝑerit, *amiſiſſe [neceſſe eſt.] Sterilẽ fuiſſe non* dices. [nec] credidit maritus. amiſiſſe nõ eſt ſatis dicere: probandũ eſt. Hęc exigeremus in cauſa (iudices) ſi de mãcipio, ſi de pecunia [ageremus.] Filium matri eripere conaris, & partem uiſcerum auellis: & contra maternos gemitus, cõtentus es alterius paren-

al. nondum voco

v. amiſiſſet

v. iudices

tis negligentia. Quid causæ (inquit) habeo? cur assero alienum? Vt nõdum reddam rationem qua litiges, quod proposuisti dicere illud est. Nam si tibi causa adserendi filium non est: nec huic quidem retinendi. quinimò facilius est istud pauperi fingere. Quid enim fortunæ tuæ interest, an hæredem habeas? sed reddemus postea rationem, quia fingas: interim * instrumẽtum excutere causæ tuæ uolo. Testimonio (inquit) nitor eius, quem tu patrẽ dicis. Putemus istud esse testimonium. unus est, iratus est, alterius maritus est. Vnus est cùm dico, succurrant uobis Catones & Scipiones, & tot clarissima ciuitatis nostræ nomina, [quorum unico testimonio fides nũquam est habita.] Cùm dico iratus est: succurrat uobis quicquid nõ experimentorum in ciuitate, sed in scenis fabularum est, quàm multa fecerit hic affectus, quàm multos trãsuersos uelut tempestate quadam egerit. Cùm dico alterius maritus est: duo simul dico, & habet causam cur nocere huic uelit quã repudiauit: & habet causam cur præstare ei uelit quam * duxit. Hæc dicerem si istud testimonium esset illius * testis, qui unus dicit scire se aliquid. Sequitur vt interrogem unde? ex nutrice illa. nutricis ergo testimonium est, nõ testis qui credit. Dimittamus in præsentia maritũ, reducamus illum loco suo. De nutrice dicamus. Si ab initio mẽtita est, (sed id quod aduersus hunc dicere audeo, magis auderem aduersus nutricem dicere) sola est. Nunc diuersæ quæstiones, * duæ. uideamus utra uerũ dixisse credibilius sit. Torta, * tuũ esse filium dixit. Volo adiicere tormentis auctoritatem

v. strumẽtum

v. dixit

v. testis tuus qui

al. nunc duæ voces

v. trium

aduersus hunc sexum. Anus torta. vna quæstio aduersus hanc ætatem non sufficit?* Deficiẽtes iam per se distendis artus, laceráſque uerberibus iam non cohærentẽ cutẽ: & hoc dicis, Mentiris. Tãdiu potest mentiri cõtra tuã uoluntatem? etiã cùm robustissimi torquẽtur, etiam cùm* magnanimũ asperrimus dolor tẽtat, plurimũ tamen interest quid respõdere sibi uelit, qui torquet. Dura nõ dico cõtra ignẽ, nõ dico cõtra flagella, cõtra [verbera: dura] hactenus ueritatis inquisitio est, qua uictũ te speras, si uerũ dixerit. Cũ uerò repetas tormẽta, cũ reducas carnificẽ, quid aliud dicis q̃ illud, Torque donec mentiatur. Magna, herculè, tibi magna cõtingit uictoria: perdomuisti mulierem anum: expressa uox est iam fugiẽtis animæ, Miserere, non est tuus. Iam* certè uerum dixisti. Hìc iam* crudelis tortor admonitus, instaret, perseueraretque, eámque adhiberet artẽ quæstioni, vt moreretur mulier, dum hoc dicit, dum tu uictor & hilaris aduersario tuo quid egeris, nuntias. Rogo cùm mulier eadem in tormentis diuersa dixerit, non est manifestũ id* maluisse quod credidisti? Cui nõ mortalium patet totus hic animus? quis non uidet artes nouercales, & pactum infœlicis senis? miserebor enim etiam si nocet necessitate. Quæritis quo cedat animo? quo matrem filij adolescentis domo expulit, quo longam matrimonij concordiam, nullo maledicto, nulla suspicione dissoluit: quo adhuc interim uxoris prioris uestigio calente, adducta est noua nupta: quo ne hoc quidem præstitit filio suo, ut uincereturALIA EST uidelicet horũ ratio, quos breuis tran-

v. Sufficiẽtes arctus

v. animus

v. pro te. al. iam parce, verùm dixi.

v. credi. al. credidisti. tunc tortor

al. noluisse. s. nutricem

ſitus uoluptatis fecit parentes, quos liberis ſuis extrà poſitæ voluptates conciliant. aliter amat quæ pepererit, quæ memoriam decem menſium, quæ tot periculorum, tot ſollicitudinum recordationes ad uos (Iudices) affert. v. nimiũ videamur *Numerate huius adoleſcẽtis annos: [ſi] breue *teſtimonium uideatur, numerate omnes dies, ſingula tempora, momenta: tam diu mater teſtimonium dicit.* NVLLA *poteſt eſſe tam longa ſimulatio. Si leges ſinant, permittatiſque uos, ſe torqueri uolet, ſe imponi ignibus, ſe verberibus lacerari poſtulabit. Quid agis mulier? temerè facis: fœmina es, & anus. prima forſitan tormenta ſuſtineas,* v. & *[tantus] uidelicet dolor. *ſed ad ſuprema deficies. O admirabilem (Iudices) uocem! Torqueatur (inquit) modò mater ſim. Aliud eſt nutrix, & ancilla, & torquente domino. Age, cùm in hac uoce ſupremum poſueris ſpiritum, cui iuuenem reddituri ſumus? Volés ne illum ad hunc patrem reuerti, & ad illam nouercam?*

SCHOLIA.

Legatur Quintilianus lib. 4. Inſtitutio. cap. 1. & lib. 6. cap. 1. Facta omniũ cõparatione, licebit hîc ipſum Quintilianum agnoſcere. ſimiliores tamen locos adſcripſi lubens. *Neque narrationis forma cadit*] Nec argumentis autem (inquit lib. 4.) nec locis, nec narrationi ſimilis eſſe in proœmio debet oratio. *Vtraque res frequenter extra quæſtionem eſt*] Proœmium (inquit) eſt pars ante ingreſſum rei de qua agitur. Ducitur tamen nonnunquam (vt ait paulò pòſt) ex rebus, ex lite, ex cauſa & controuerſia ipſa. *Præterea Vtraque res idem Vult efficere*] Contráque eſt interim (ait cap. de exordio) proœmij uis, etiam non in exordio.

Nam iudices & in narratione nonnunquam, & in argumentis, ut attendant & ut faueant rogamus. *ſed plus miſerationis, plus libertatis habet*] Miſeratio quoque aliquando ex eadē cauſa uenit, ſiue quid paſsi ſumus graue, ſiue paſſuri. Nec enim (inquit) ſum in hac opinione, qua quidam, ut eo diſtare proœmium ab epilogo credam, quòd in hoc præterita, in illo futura dicantur. ſed quòd in ingreſſu parcius & modeſtius prætentanda eſt Iudicis miſericordia: in epilogo uerò, licet totos effundere affectus, &c. & lib. 6. de concluſione, iiſdem ferè quibus hîc uerbis. Diuidere igitur hæc officia commodiſsimum, quæ plerūque ſunt (vt dixi) proœmio ſimilia, ſed liberiora plenioráque. Inclinatio enim iudicū ad nos petitur initiò parciùs: tum admitti ſatis eſt, & oratio tota ſupereſt. In epilogo uerò eſt, qualem animum iudex in conſilium ferat: & iam nihil dicturi ſumus, nec reſtat quò ſeruemur. Eſt igitur vtriſque commune, conciliare ſibi, auertere ab aduerſario iudicem, cōcitare affectus & componere. *Lachrymas celerrimè inareſcere*] Nūquam tamen (inquit) debet eſſe longa miſeratio: nec ſine cauſa dictum eſt, nihil facilius quàm lachrymas inareſcere, &c. Igitur non ſperemus fore, vt aliena quiſquam diu ploret. *proœmium aliquando ducitur ex rebus*] Beneuolentiam (inquit) aut à perſonis ducimus, aut à cauſis accipimus. & poſteà, Vitioſéque in ſcholis facimus, quòd exordio ſemper ſic vtimur, quaſi cauſam Iudex iam nouerit. Cuius rei licentia ex hoc eſt, quòd ante declamationē illa uelut imago litis exponitur. Sed in foro quoque contingere iſtud principiorum genus, ſecundis actionibus poteſt. Primis quidem rarò aut nunquam, niſi fortè apud eū cui res aliundè iam nota ſit, dicamus. *contradictiones ponamus etiam pro actore*] Neque hic locus abſque illo reſtitui, in Inſtitutio. lib. 4. cap. 2. neque ille abſque hoc facilè intelligi poteſt. Ait enim eum morem eſſe Declamatoribus, vt ſtatim poſt exordium, narrationem

ſubiungãt. Inde his etiam alia libertas, vt in eadem declamatione primùm ſuo, ſecundò quaſi partis ſuæ loco narrare uideantur. Nam cùm pro petitore dicunt, ſimul & expoſitione, tanquam prius agant (nam declamatio, non uera actio eſt) uti ſolent: & contradictione, tanquam reſpondeant. Neque id fit nõ rectè (ita enim lego) nam cùm ſit Declamatio, forenſium actionum meditatio, cur non vtrunque protinus locum exerceat? Cuius rationis ignari, ex more cui aſſueuerunt, nihil in foro putant eſſe mutandum. *ille cedit*] nempe qui pater uidebatur. *victor his tormentis nihil aliud quærendum putauit*] Diuitẽ intelligit. nam potius uictor fuit in cauſa aſſertionis, qui omnem modum abdicandi filij inueſtigabat, quàm pauper qui per calumniam, & præuaricatione diuitis, filium alienũ uindicabat. ait enim poſteà, *quo ne hoc quidem præſtitit filio ſuo vt vinceretur*. Poteſt etiam dici uictor ancillæ fuiſſe, quam tormẽtis ita ſuperauit, vt falſum dicere cogeretur. Poſt quod teſtimonium nõ amplius dubitauit filium ſuum non eſſe: obſcurum & incertũ quia id exquirebatur, pro comperto habuit. ait enim infrà, *Magna, herculè, tibi contigit victoria, perdomuiſti mulierem anum. &, dum tu victor & hilaris aduerſario tuo quid egeris nuntias. Inſtrumentum excutere tuæ cauſæ*] Paulus lib. 2. ſentent. Inſtrumentorum appellatione ea omnia accipienda ſunt, quibus cauſa inſtrui poteſt. & ideò tam teſtimonia quàm perſonæ, inſtrumentorum loco habentur. Vlpia. in l. notionem. §. inſtrumentorum. ff. de verbo. & rer. ſig.

Rogatio Demoſthenis. CCC.XXXIIII.

Rogationem fert Demoſthenes, ne illi qui apud Chæroneam capti erant à Philippo, & gratis remiſsi, conſiliis publicis interſint. CD.

DECLAMATIO.

PRIVSQVAM *causas* Rogationis *meę prosequar, Athenienses, succurrit mihi laudare uos, &* * *hæc cognoscere. Post aduersum prælium (quod quidem ipsi qui rebus* Philippi *fauent, dolore ac rumoribus in maius extollũt) non pacem petiistis, non de conditionibus vllis cum hoste tractastis: ipsos etiam repetendo captiuos, hoc ostendistis, curam esse uobis ut bellum geri possit. Id cùm fecistis pro maiorum uestrorum opinione atque laude, seruatáque usque ad hoc tempus gloria ciuitatis: tum etiam (vt arbitror) ratione quadam, quòd nos uictos, non tam uirtute hostis, quàm eorum qui pugnare* * *nouissent timore, æstimabatis. Quamlibet igitur obliquis actionibus pars diuersa, dum tueri mille istos captiuos uidetur, pacem suadeat: animum uirtutémque ciuitatis debilitare conetur: ego loquar apud eos qui nõ defecerint. Sed multa me dicturum propter quod approbari possit rogatio mea, oratoriis artibus impedire pars aduersa conatur. Negat enim rogationem contra leges accipiendam, negat aduersus singulos: quorum ego utrunque confiteor. Verùm neque aduersus leges existimo, quicquid pro opinione & dignitate ciuitatis* * *patimur, & cùm nulla lex scripta ex contrario extat. Nam si quod est in quo contineatur hoc, vt mali & tam turpes ciues utique consiliis publicis interfint, uidear fortasse hanc rogationem cõtra leges scri-*

v. ad

al. noluissent

Vide decla. 254.

al. facimus

pſiſſe. Si uerò nihil eſt quod ex contrario cogat, non poteſt uideri hoc aduerſus id ſcripſiſſe, quod non ſubſtat. Illum verò aliquantò minus exiſtimare poſſum, aduerſus ſingulos ſcripſiſſe legem, cùm certè * nullæ ſint de quibus agitur. Quanquam rationem etiam, propter quod mihi liceat rogationem contra ſingulos ferre, illam uideo, Quòd peccata ſingulorum, uideantur habere leges ſuas. Homicidium fecit aliquis, ſacrilegium, iniuriam, cæteráque his ſimilia: ſuo iure puniuntur. Cùm uerò mille ſemel capiendos ſe alligandóſque hoſti præbuerint: hæc (vt opinor) ſuperſunt, vt aut nulla caſtigatione dignam rem, qui contrà dicunt, putent: aut ſi caſtiganda ſint, oſtendant legẽ qua caſtigari poſſint: aut ſi non oſtendunt, nihil aliud [niſi] rogationem ſupereſſe fateantur. Primùm igitur hoc apud uos, Athenienſes, dixiſſe contentus ſum, AEQVISSIMVM quidem ac iuſtiſſimum eſſe, vt populo detur ſumma rerum poteſtas: conſiliũ tamen non utique turba, neque tumultu, neque anguſtiis eorum qui conſulantur, conſtare. Vtinam quidem fieri poſſet, vt ex uniuerſo populo reiicere, * ac ſeligere liceret eos qui parùm prudentes, parùm digni conſiliis publicis uiderentur. Sed quoniam iſtud deprehendi niſi experimentis non poteſt, de his demum rogationem fero, qui experti ſunt. Atqui ſi hoc apud uos non tale cõſtitutũ eſt, eſſe aliquos qui conſiliis publicis intereſſe non debeãt: iam multò facilius ac pronius erit, vt doceã hoc, eſſe, qui etiam ſi utiles conſiliis futuri eſſent, indigni tamen propter dedecus proximæ militiæ erunt. Ac mihi in

al. multi ſint

v. at ſe legere

hæc

hæc diuidenda uidetur ratio istius orationis, vt pars ad ipsos de quibus loquor spectet, [pars] ad uniuersam rẽpublicam. Aduersus istos hoc dixisse cõtentus sum, Bellum aduersum Philippum suscepimus pro libertate totius Græciæ, pro salute communi. Nam etiam si in præsentia amicam ciuitatem, nobiscum olim cõiunctã tueri uidebamur, euentus tamen belli ad omnes pertinebat. & hoc nobis, Athenienses, uetus atque à maioribus traditum est, pro vniuersa Græcia stare. Sic contra Persas semel iterúmque pugnauimus, ac priuatis viribus defendimus publicam salutẽ. Iam igitur ex hoc apparet profectò uobis, nunquam maiore animo, nunquam concitatiore spiritu fuisse pugnandum. Non enim nobis cum hoste Græciæ* aliquo res erat, vbi quanquam uicti, leges tamen similes, linguámque certè eãdem pateremur: sed cum homine barbaro, cum homine crudeli, cum homine infesto. Quanquam* quid necesse est ista diutius dicere? pugnare enim placuit & placet. In hoc igitur prælio, quod [vt] dixi, pro uniuersa Græcia susceperamus: nõdum dico quantùm timuerit istorum timor: interim cuius propositi fuerit, animos attendite. LONGE fœlicissimum in bellis est uincere: fortissimum, si uictoria nõ detur, pro causa mori. est tamen tertium aliquod inter dedecora, in patriam certè redire, & si uincere non detur, effugere. Potest enim credi qui hoc fecit, ad secundam se aciem reseruasse, & uictum aduersis animum reposuisse. Ille uerò qui inter uirtutem [se] hosti dedidit, qui ab istis armis parata in uincula præbuit manus: quam tã-

* v. aliquos referat

* v. si

dem uobis ſpem in poſterum facit? Atque ego, Athenienſes, eo tempore quo recipi iſtos placebat, contradicturus fui: niſi quòd poterat honeſtum ex his receptis exẽplum fieri. Sũt igitur digni pœna aliqua, ſunt ignominia. Hoc *tamen ſi ad ipſos referatur. Sed redeo ad publicam utilitatem.* NIHIL ESSE *quo magis diſciplina militaris confirmari poſſit, Atheniẽſes, quàm exemplum aduerſus indignos, nemo dubitauit. Quæ enim ſpes in bellis in militum numero reſidua eſt, ſi nihil potius fuerit quàm capi? Certum habeo nunc iſtos malè ſentire de his, qui in acie ceciderunt.*

Nouitius prætextatus. CCC. XL.

QVI VOLVNTATE DOMINI IN LIBERTATE FVERIT, LIBER SIT.

v. iecit Mango nouitium puerum in publica roſtra * fecit prætextatum. dicitur ille liber.

DECLAMATIO.

QVI VOLVNTATE DOMINI IN LIBERTATE FVERIT, LIBER SIT. *Quærendum eſt nobis quid ſit, voluntate eſſe [in] libertate. [Aduerſarius ita,] volũtate domini eſt in libertate, qui eo uolente liber eſt. nos ſinimus ita, volũtate domini in libertate eſt, qui ius libertatis uſurpauit domino uolente. Id primùm ſcripto ipſo colligemus. Non enim difficile fuit ei, qui hanc legem cõponebat, id ſcribere:* QVI VOLVNTATE DOMI-

NI LIBER FVIT. Nũc hoc ſcribendo, QVI IN LIBERTATE FVERIT, ſatis oſtendit aliud eſſe, in libertate eſſe, aliud liberum eſſe. Excutiamus & cauſas legis huius. Indignum putauit legũlator eum, qui in fortuna aliqua reipublicæ, qui in numero ciuitatis fuiſſet, redigere in ſeruitutem. Sed quoniã ſibi nequitiâ interim [libertatem] aſſerebãt: adiecit, vt hi liberi eſſent, qui in libertate VOLVNTATE DOMINI fuiſſent. uis ſcire quãtò aliud ſcit in libertate eſſe (*tanta rerum differentia eſt in cauſis libertatis) aliud liberum eſſe? Eum qui in libertate fuerit, iubet lex liberũ eſſe. Igitur quiſquis caret forma ſeruitutis, [non] ideo liber eſt.* hoc ipſa lege adhuc manifeſtũ eſt. Non enim legumlator putauit etiã eos, qui [quia à] dominis fugerãt, abeſſent, eſſe in libertate. quod colligo ſcripto eius, QVI VOLVNTATE DOMINI IN LIBERTATE FVERIT. Apparet aliquos & non uoluntate domini in libertate eſſe. quod ſi uerum eſt, poteſt in libertate eſſe, etiã qui liber non eſt. Nihil ergo prodeſt tibi, cùm dicis, liberum eum non fuiſſe. Non enim quæritur, an uoluntate* tua liber fuerit: ſed an* volente te in libertate fuerit. Si uoluntate tua liber, nõ [in libertate] fuiſſet, quid nos poſtularemus? Depulſus hac pugna, tranſcendit eò, vt neget liberum tunc ſaltem fuiſſe. Quomodo igitur colligemus eum qui in libertate eſt, quibus argumentis colligemus eſſe in libertate? Signauit aliquid tanquã liber. ſi* id volũtate domini fecerit, etiam ſi* maximè illum ſeruum eſſe dominus uoluit eo tempore, manifeſtũ erit in libertate [fuiſ-

Hæc item ſtatim repetita erãt, ideo reiecimus.

v. id videt & hoc

v. tua in libertate
v. voluntate

v. in
v. maximum

v. pater

se.] sic' quisquis aliquid pro libero facit. Atqui hic* puer non tantũ pro libero, sed etiam pro ingenuo est. prætextatus fuit. Si talem illũ ad iudices perduxissem: hoc insigne non tamen libertatis modò, sed etiam dignitatis esset. equidem paues ne scelus feceris. Et alius fortasse tantùm usurpauerit libertatem,* hîc & approbauit * vnus è Publicanis hominibus (vt parcissimè dicam) diligẽtissimus. In summa uelim ostendere totum tuum comitatum, qui habitus seruorum fuit. Ego tamen (inquit) non ea uoluntate feci vt hic liber esset, sed vt publica non solueret. Sæpius eadem dicenda sunt: etiam gratulamur, si inuito te liber est. Liberum esse noluisti, sed in libertate esse uoluisti. nihil interest qua causa hoc feceris: id est (vt propius ad uerba legis accedam) nihil interest qua causa in libertate esse eum uolueris. Verũ ista causa, quam prætendis, digna pœnâ est. Circũscribere uectigalia populi Romani uoluisti: specie prætextati imponere Publicanis uoluisti. Postmodùm dicam, quantum interfit huius pueri: interim dicã, tua quid interest? quod petieras non contigit tibi, non fefelliſti. Hæc circa ius: illa circa æquitatem. Quæ passurus est hic puer domino redditus, sine dubio [est.] * nouimus istam negotiationem, & frequentissima in foro * videmus iudicia talium nouitiorum. Fortasse etiam natus est ingenuus: fortasse rapto ex aliquo littore prætextam fortuna reddidit. Illud est tamẽ quod magis confundat. uidetur mangoni puer * speciosus: timuit ne magno æstimaretur. Ista species in quacunque seruitute miserabilis foret. Rogamus uos, iu-

al. hunc v. cuius publicanus

v. nouissimus

v. videmus. iudicat alium iniuriarum

v. precioſus

dicetis quàm multa facere posſit aduersus puerũ mãgo iratus. aut illi fortaſſe precium, exciſa uirilitate, producet: aut* ad infœlicis contumeliam, *etiamnum ſuæ, uenibit in aliquod lupanar. Res eſt nobis cum homine qui non erubeſcit: nihil reſeruat: & iam periculoſus auarus eſt: quos cultus accipiet, qui prætextam habuit? Ego uobis allego etiam ipſum illud ſacrum prætextatum, quo ſacerdotes uelantur, quo magiſtratus, quo infirmitatem pueritiæ ſacram facimus, ac uenerabilem.*

ν. Magno

ν. ob
ν. eã nos ue-niuit

†

SCHOLIA.

Vnus è Publicanis hominibus] Hic nouitius puer non hoc ſolo liber eſt, quòd vt quilibet alius libertatem vſurpauit, & in libertate fuit volente domino, dum ab eo in foro prætexta indutus eſt: ſed hoc ipſum vt liber ſit & ingenuus, vnus è publicanis diligentiſsimus, cùm apud eum profeſſio fieret, id approbauit, cuius alioqui intererat ingenuum non eſſe: quia ſerui veneunt, non liberi homines, nec eius rei quæ in commercio non eſt, vectigal ſoluitur. Igitur hic puer & voluntate domini, & præiudicio Publicanorum liber eſt. Quæ ad hanc declamationem ex iure noſtro pertinent vulgaria ſunt. Vide Iuſtinia. tit. de latina liber. tollen. tit. Communia de ſucceſsio. Vlpianum tit. de libertinis. de prætexta, Budæum ad l. vlt. ff. de ſenato. ad l. ſed ſi togæ. ff. de iure fiſci. Nouitiorum quoque vt variæ ſunt cauſæ, varia appellatio eſt: ſi à mangone aut venalitiario veneat, aliter definitur. l. pręcipiunt. ff. de ædili. edic. ſi à non negotiatore, vt quiſque eum deſtinatum habet. l. vlt. ff. co. tit. aliter ſi apud Publicanos eũ quis profiteatur. l. interdũ. §. quoties. ff. de publica. ſunt igitur leges illæ nõ contrariæ, ſed diuerſæ. *Ego tamen (inquit) non ea uoluntate feci*] Paulus l. 17. ff. Qui & à quibus. Non fit liber, ſi

mẽtitus dominus, ne à Magistratu castigaretur, dixit esse liberum: non enim fuit voluntas manumittẽdi. Publicum autem pro vectigali accipi, nimis tritum est & apud Ciceronem & apud nostros Iurisc̃osultos. Cicero ad Quintum fratrem, & 6. Parad. Vlpia. l. 1. ff. de publica. l. vt in conductionibus. ff. pro socio. l. miles ex quib. cau. maio. l. fideicommissa. §. interdum de lega. lib. 2.

Res furtiua improfessa apud Publicanos.

CCC. XLI.

QVOD QVIS PER PVBLICANOS IMPROFESSVM TRANSTVLERIT, COMMISSVM SIT.

Quidam rem furtiuam trãstulit per Publicanos. non professus est. deprehensa res est. Publicani cum domino contendunt. illi tanquam commissam rem vendicant: ille tanquam suam.

DECLAMATIO.

REM *nõ professam apud nos tenemus. Hoc ius quale sit posteà videbimus. Quod quis professus non est apud Publicanos, pro commisso tenetur. Ea res de qua iudicatis, in professionem non uenit: omni iure conditionis nostra est.* Mea est, *inquit.* Nihil istud *contra ius nostrum est: alioqui nemo non hac de re non professa dicere possit,* Mea est: *& is qui transtulit, alienam rem transtulit. Ante omnia, nulla lege comprehensum est, vt alienam rem non profiteri liceret: alioqui publicum euersum est, leges permutandæ sunt.* Transferantur *aliena: an fur-*

tum profiteri debuit? At iniquum est meam pœnam esse, cùm ille peccauerit. Iterum dicam, Si quid iniqui habet lex nostra, posteà videbimus: interim lex est. non aduersus homines, sed aduersus rem scripta est. Si ius accepissemus, aliquod ab eo qui trãstulisset, exigendi: *sic quoque sine dubio esset nostra causa melior: sed* tamen videtur de re ipsa esse contentio. Nunc lex hoc continet, vt rem* teneamus, quæ translata est, & professa non est. Quid interest qui professus non est? nobis res dedita hæc de iure. Sed ius ipsum iniquum est. Alio me vocas, de alio quereris. Dic istud Reipublicæ, dic Senatui, dic Magistratui, Aerarium vectigalibus iniquis repletur, & spoliantur Prouinciæ, & sublatũ cõmercium est. * Nos conduximus id quod locabatur. Sed Respublica quoque, cum qua queri poteris, habet quod respondeat. Primùm illud, Necessaria esse uectigalia ciuitati: Exercitus stipendium accipiunt: bella quotidie geruntur aduersus Barbaras & bellicosissimas gentes: defendimus ripas & flumina & littora. huc adiiciet illud, Templa extruuntur: multum impendiorum sacra ducunt: aliquid ad spectacula opus est uectigalibus. Inter uectigalia porrò quid æquius inueniri potest, & sine maiore hominum querela? quantò illud iniustius uideri potest, quo partem hæreditatis sibi uindicat?* Ac plurimùm in hoc uectigal confert negotiatio. quicquid est, de futuro lucro est. Præter id quod non potest uideri iniquum, ad quod* accedit: & uectigal quidẽ ipsum necessarium, non iniquum. Non hæc iniusta pœna est, in qua furta

v. si

pro tantum vt aliàs sæpè.

v. tenemus

v. non

v. at

v. acceditur

deprehenduntur: qua lex uindicatur, qua fraus transferentium detegitur. Aliter ſtare uectigal non poteſt. eodem reuertimus. Cæterùm hac ratione Reſpublica locat, hac neceſsitate nos conduximus, & precio uicimus. Et aduerſus quales homines cõduximus? quanuis pœna ſit, quanuis in commiſſum ν. profeſſus eſt non tamen veniant ea, quæ quus* profeſſus non eſt, tamẽ fallere nos uolunt: tamẽ mille artibus circunſcribimur. Quota quæque res eſt, quæ deprehendatur? Poteramus tibi etiam imputare beneficiũ iſtud, Quod tibi extorqueri quereris, non apud nos perdidiſti: interim (quod ſatis eſt) furẽ apud nos inueniſti. ignorares niſi nos fuiſſemus, tranſlata in aliam Prouinciam furta, inter ignotos homines, inter alienos. In ſumma parte, quà lex ſecundum nos eſt, æquitas ſecundum nos eſt. Illud quoque dicendum puto, qua ſententia poſsitis parti utrique conſulere. ſiquidem eſt æquius quàm vtrunque uindicari. Vnus furtũ fecit duobus. habet ſuam quiſque legẽ. * ν. non nos niſi retinemus, nulla ratione uindicare poſſumus. ille etiam ſi non ipſam rem acceperit, pro re tamen [precium] accipere poterit. Habet actionem quidẽ de * ν. illa natura illa à natura, & in quadruplum litigat. non iraſcitur furi qui re contentus eſt. Aduerſus inuidiam illius priuata agi actione poteſt: à nobis, publica. Ille uobis commendat ſarcinas* ν. tuas non ſuas: nos commendamus uectigalia ueſtra, commendamus reditus ciuitatis.

SCHOLIA.

Illi tanquam commiſſam rem vendicant.] Quæ hîc pro Publicanis dicuntur, probabiliter & oratoriè dicuntur. Cæterum

terum alio iure utimur, uel si res furtiua non sit. Nam iniquum est, dominum re sua priuari, absque facto & culpa sua. Paulus tit. de publica. Dominus nauis (inquit) si illicitè aliquid in naue, uel ipse, uel uectores imposuerint, nauis quoque fisco uindicatur. Quòd si absente domino id à magistro vel gubernatore, aut proreta nautáue aliquo factum sit, ipsi quidem capite puniuntur commissis mercibus, nauis autem domino restituitur. Idem à Iustiniano rescriptum est constitutio. 131. §. si quis domi suæ. à Constantino. C. de falsa moneta. ab Accursio notatum ad. l. 2. C. de nauibus non excusan. Causarum tamen & criminum habenda aliqua ratio est. Sed ubi res non professa, alio item uitio laborat, puta, furtiua est, aut seruus fugitiuus est, nulla iam dubitatio est, rem domino auferri non posse. Nã ex lege XII. Rei furtiuæ perpetua est auctoritas, &c. de fugitiuo seruo à Diuo Pio sæpissimè rescriptũ est. l. interdũ. ff. de publica. Quid sit cõmissum, & vnde fluxerit hæc appellatio, vide Asconium. *Vt alienam rem non profiteri liceret.*] Licet institori, negotiorum gestori, procuratori, vsufructuario, bonæ fidei possessori, sed in fure nec omissio, nec professio nocet, aut prodest domino. *Sed aduersus rem scripta sunt*] hoc de rebus soli uerè dici posset. Imperatores Antoninus & Verus rescripserũt (inquit Papyrius Iustus) in uectigalibus ipsa prædia, non personas cõueniri. Sed in rerum mobilium merciúmque professione, factum etiam delinquentis attenditur, & error & ignorantia. *Sic quoque sine dubio*] hoc est, Si ius accepissemus non tam aduersus rem, quàm aduersus personam, exigẽdi uidelicet ab eo qui transtulisset, non etiam rei ipsius iure cõmissi retinendæ: sic quoque, &c. *partem hæreditatis sibi vindicat*] vt lex Iulia & Papia & Memmia de uicesimis hæreditatum, aliísque huiusmodi. *nos nisi retinemus*] hoc iure nostro falsum est. Nam cõmissi persecutio competit, vt aduersus quemlibet possessorẽ, ita aduersus hæredem.

l. commissa. ff. de publica. vectiga. & cõ. Quid igitur aduersus furem? tãti in eum actio dabitur, quãti lis erit æstimata. argu. l. 4. §. vlt. ff. de re iudica. l. si quis in tantam C. vnde vi. Quod sequitur, vt dominus pro re precium accipiat, eam quorundam fuisse opinionem ait Accursius d. l. 2. C. de nauibus. non excusan. quos mouit. l. item si uerberatũ. §. 1. ff. de rei vindicat. Sed uerius & æquius est, dominum non delinquẽtem damno rei suæ nõ affici, qua plus quàm precio ducitur. *actionem quidem de illa à natura*] Furtum (inquit Paulus) est cõtrectatio rei fraudulosa, &c. quod lege naturali prohibitum est admittere.

Ancilla in Archipiratæ nuptias missa.
CCC.XLII.

QVI VOLVNTATE DOMINI IN LIBERTATE FVERIT, LIBER SIT.

Qui habebat patrem & sororem, captus est à piratis. Scripserunt piratæ patri, vt mitteret uicariam filiã futuram Archipiratæ uxorem. Misit ille matronali habitu ancillam. remissus est adolescens. Illa [ab] Archipirata hæres omnium bonorum relicta, *redit in ciuitatem. Dicitur ancilla.

v. redítur al. reducitur

SERMO.

SIMILES *quæstiones sunt prioris diuisionis, eadem finitio. Dicit enim qui petit in seruitutẽ, Eum esse in libertate, quem [liberum] esse dominus uoluerit. Nostra pars dicit, In libertate esse domini uoluntate eos, qui aliquid pro liberis ex uoluntate domini fecerunt. Repellenda est nobis finitio partis aduersæ: deinde nostra confirmanda. *Finitio partis aduersæ sic repelletur.*

v. finis parte

DECLAMATIO.

QVI VOLVNTATE DOMINI IN LIBERTATE FVERIT, LIBER SIT.

Si de his loqueretur lex, quos dominus manumisisset, & liberos esse uoluisset, superuacuum erat. Nam & lege sublata, non dubitabitur quin manumissi liberi essent. Prætereà aliud esse, in libertate esse, aliud liberum esse, etiam ex eo manifestum est, quòd eos qui in libertate fuerint, liberos esse lex iubet. Ad quos ergo lex pertinet, vt ad nostram finitionem redeamus? Qui uolentibus dominis fecerint aliqua tanquam liberi: vt puta, signauit aliquid uolente domino seruus? liberũ esse uult. inimicum enim erit tabulas auferri, & circunscriptum esse nescio quẽ, cui signatæ sunt tabulæ. Iudex inter duos conuenerit, & sententiam tulerit uolente domino? liberum esse hunc uoluit, vt ea res quæ iudicata erat, haberet suum finem. Denique neminem qui in aliqua forma libertatis fuisset, nisi fraude & culpa sua redire in seruitutem uoluit. In libertate autem putauit esse legumlator etiam eos, qui non uoluntate domini in libertate essent: sicut eos qui absentibus dominis aliqua pro liberis egissent. & ideo adiectum est in lege,* QVI VOLVNTATE DOMINI IN LIBERTATE FVERIT. *Ergo etiam inuito domino potest esse aliquis in libertate, inuito autem nõ potest esse liber. Aliud est in libertate esse, aliud liberum. Hanc igitur de qua quæritur, dico uoluntate tua fuisse in libertate. hoc quo-*

v. de

v. vnd

modo probo? quo * signo probari potest? Fecit aliquid tanquam libera. Nondum dico, ad piratas peruenit. dissimulo & illud, qua causa uolueris eam in libertate esse: interim & uidẽte te & spectante, habitu matronæ fuit. Hoc satis erat, etiam si postea nulla essent cõsequuta. An uerò magis in hoc putamus esse momentum, [si uindicta

v. circũ verteres

ferires] & * circunuerteres mancipium, aut si una uoce liberum esse iusseris, quàm si habitũ dederis, stolam dederis? quod ne manumissis quidem omnibus contingit.

Hoc loco poni solet illud: Num igitur si in scenã misero, & mimi partibus tanquã matrona processerit, poterit uideri mea uoluntate in libertatem esse? Nõ est hoc porrò simile. nam ipsa statim scena rem fictam esse testatur. Stola illa mimi erat, non hominis. * at eadẽ si hoc habitu extra scenam fuerit, in ciuitatem processerit: eadem illa quæ solet * mima esse, nihilominus erit in iure libertatis. Ergo habitu satis testata est libertatẽ. Quid si fecit aliqua * tãquã libera? profecta est, parũ est dicere * quasi ingenua, [imò] quasi * heres tua, quasi filia tua. Sed hęc omnia (inquit) feci, non ideo, quoniam eam in libertatẽ esse uolebam. Lex non ad causam nos uolũtatis tuæ mittit, sed ad * ipsam [voluntatem. in] libertate esse uoluisti: quare uolueris, nihil ad Iudicem, nihil ad uolũtatem pertinet. Tu tamẽ in libertate esse uoluisti (vt parcissimè dicam) malignè. Quid si credibile est, hanc etiam uoluntatem fuisse, vt illa in libertate sit? Quid enim? esse illam uoluisti ancillam, cuius non dubium est, quin hoc uotum tuum fuerit, ut matronam approbaret, vt filiam

v. ad

v. minima

v. tam
v. quare
v. hosta.
al. quasi matrona, quasi filia, & c.

v. ipsam libertatem esse

tuam approbaret? noluisti eam in libertatẽ esse, de qua nihil magis timebas, quàm ne illa tibi tanquam ancilla remitteretur? Quanquam etiam si remissa esset, iam tamen tua uolũtate in libertate fuisset. Sed processit ultra. dicebam, Habitum matronæ te uolente sumpsit: iter tãquam matrona ingressa est: te uolente ad piratas tanquam filia uenit tua: [tuam] te uolente approbauit, sed liberam & ingenuam: te etiam uolente in matrimonio fuit tanquam libera: hæres relicta est tanquam libera. Horum omnium ius à tua uolũtate profectum sit necesse est, qui uoluisti demittere, qui uoluisti tanquam liberam demittere. Hæc dicerem, etiam si Piratæ tãtùm uicariam petiissent: nunc uerò cùm adiecerint vt eam uicariam mitteres, quæ in matrimonio Archipiratæ esset, dubitari non potest quin tu eam miseris tanquã liberam futuram. Hæc quo ad ius, illa quo ad [æquitatẽ.] Merita est quæ sit libera. filium tibi restituit. Si tantùm filij tui precium fuisset, uideretur tamẽ benè meruisse. Nũc quàm multam habeat fidem [cognoscite.] poterat & remanere apud piratas, & obligare illos hoc indicij sui beneficio. Sed non confessione tamen effectum est, vt filia tua uideretur. quemadmodum complexa est illa cathenatum? quotiens fratrem uocauit? quàm ueras lachrymas profudit? optimè meruerat de te & hoc ipso quòd reuersa est.*

v. Hunc q. multa ad te ad fidem

SERMO.

HIC per* se quidem stringẽdus sermo erit, [&] pudor patris stringendus erit: [non] tamen tanquam cu pi-

v. te

di & auari & hæreditatem istam affectantis: hoc ideò non amarè nec districtè, primùm quòd potest hic esse dominus illius, si ita Iudicibus uidebitur. deinde quid nobis cum eo est, cui gratias agimus, cuius uoluntate dicimus nos in libertate fuisse? In summa parte aduocationis, aduocabimus etiam adolescentem illum quasi aduocatum, qui modò beneficio redẽptus est.*Permittet præterea, ista quæ in hæreditate relicta sunt, illius esse. Quã causam reuertẽdi habuit, aliam illi, ignorante eo, in aliqua ciuitate subsistere.*

al. declamationis

v. promittit

SCHOLIA.

Inimicum enim erit] Hæc ratio non perpetuò uera est. Nam tabulæ nõnunquam firmæ & ratæ manere possunt, & testis ille nihilominus in seruitutem peti. §. sed cùm aliquis in Institutio. de testa. ordinan. Serui quoque nullum arbitrium est, ut Vlpianus ait ad edictum de receptis arbitris. & tamen possunt ualere quæ apud eum acta sunt, vt tamen liber non efficiatur. l. Barbarius. ff. de officio Prætoris. Sed cùm utrunque uolẽte domino factum erit, quæstio illa nascitur, an tacitè ei dominus libertatem donasse uideatur, vt cùm eum tutorem dat, aut hæredem instituit: quæ non nisi liberorum sunt nomina. *circunuerteres mancipium*] Persius, *Vappa & lippus & in tenui farragine mendax. Verterit hunc dominus, momento temporis exit Marcus Dama.* Cùm seruus manumittebatur, imposita eius capiti manu uertebatur à domino, quò significaret eum iam liberum esse, vt ei quocunque liberet abire, liceat impunè. Hũc morem notauit Appianus lib. 4. bellorum ciuilium, atque ad hũc alluſit Seneca ad Lucilium, Philosophiæ seruias oportet, vt tibi contingat uera libertas. Non differtur in diem qui se illi subiecit, statim circumagitur. *in liber-*

tatem esse] Sic Cicero, In prædonum esse potestatem. Plautus, Non uerò mihi in mentem fuit. vide Gellium.

Circunscriptor pauperis, diuitis raptoris socer.

CCC. XLIII.

CIRCVNSCRIPTIONIS SIT ACTIO.

Pauper & diues eãdem puellam petebant in matrimoniũ. Capta est illa quæ petebatur : posuit [conditionem] petitoribus pater, eius esset qui redemisset . pauper profectus est, & redemit virginem. Rapuit illam competitor diues. * educta ad magistratum nuptias optauit. Circũscriptionis accusatur * pater à paupere.

v. eductli
v. pauper a diuite

SERMO.

NON *tantùm nobis in hoc laborandum est, vt circũscriptus sit adolescens: quantum in illo, vt circunscriptus sit à patre . Esse enim iustam querelam eius qui redemit & reduxit, cùm præsertim sub pacto redemerit, manifestum est.* Eximitur *ex parte diuersa rei persona. Cùm factum est ne duceret ille, non pater fecit . Rapuit diues, optauit puella, pater tantùm promisit. Quo ergo fiet vt hic circunscripserit? Si probat omnia facta huius uoluntate. alioqui * nisi hoc obtinuerimus, frustra plorabimus apud iudicem.*

v. si

DECLAMATIO.

CIRCVNSCRIPTVM *esse me probare prius volo, q̃ ab isto circunscriptum.* Pactus *sum: hoc pactũ non seruatur, nec potest repeti.* Pecuniam *impendi sub pacto, neque pecuniam re-*

petere possum: neque id propter quod impendi, habeo: nauigaui, laboraui. Sic interim loquor, Quoniam promittebatur aliquid, hoc quod promissum erat, præstari non potest: circunscriptio est. Hactenus causa fundamenta * *cepit: sed sequentia illa sunt, vt probem me ab hoc circũscriptum esse, & indignissimè circunscriptum. Animaduertitis (Iudices) fiduciam circunscriptoris: Alius rapuit, alia optauit: ideo circunscriptio est. Neque enim unquam recurritur ad hanc legem, nisi cùm rectum ius nequitiâ excluſum est. Si non alius rapuisset, ex pacto reprehenderem. sed nihil hęc cauillatio proderit tibi, qua crimẽ in generum & in filiam transfers. Nam si apparuerit iudicibus, omnia te uolẽte facta esse, qui* * *filiam promisisti: manifestũ erit à te esse circunscriptum eum, qui tibi credidit? Igitur ab initio propensiorem te fuisse diuiti, non suspicionibus probo, non eo quod credibile est. Capta filia tua, quam posuisti cõditionem? eius futurã qui redemisset. id egisti discrimen inter duos petitores, quod facilius posset præstare diues. Deceptus es, ac ego: redemi ego, reduxi. Quî alio modo efficere potuisti, ne mihi nuberet, nisi hoc? Dico ergo tua voluntate factum esse, vt filia tua raperetur. hoc quibus colligo? Rapuit eam qui nõ amabat. Petierit enim: sanè non redemit: sub cõditione hac non redemit. Cur diutius moror? mihi cessit. Non est ergo quòd illũ cupiditate impulsum putes: carere illa poterat. adiicio non fuisse illum rapturum, nisi securum. Nihil loquor de patria seueritate, nihil de lege quæ pro pudicitia minatur, quæ mortem*

denuntiat.

* *v.* cepisset

* *v.* tibi. *al.* qui id permisisti, *vel*, qui initio, *vt infra.*

denuntiat. Ille rapuisset puellam alij destinatam, alij pactam, nisi fiducia tua? non est credibile. Sed ne illud quidem credibile est, filiam nuptias optaturam fuisse, nisi te uolente. Primùm, quòd in nulla uirgine tãtum audaciæ, tantum confidentiæ est, ut apud magistratum, & de re summa audeat optare inconsulto patre: & illa utique [non] fecisset. & nouerã puellam, & propius in itinere cognoui. Adiice, quòd nunquam tam ingrata fuisset puella, vt nuptias [non] optaret eius, cui debebat libertatem, cui salutem. Hoc dico, Præter illum iniuriæ dolorem, cùm id perpessa esset in ciuitate, quod non inter latrones, non inter barbaros illos: non (vt dixi) credibile, vt aut rapuerit ille sine fiducia tua (qui nõ amabat, num plurimùm timere debuerat?) aut hæc optauerit sine auctoritate tua, & puella, & contra eum, qui de illa optimè merebatur: & pro eo à quo & contempta erat, & rapta. Existimo animum tuum fuisse manifestum: qui si apparet, à te circunscriptus sum. Iam ueniamus ad illam tertiam partem actæ causæ nostræ, in qua ostendam uobis, quàm iniquè sim circũscriptus. Nuptias filiæ tuæ pactus sum. Nõ dico qua mercede pactus sum. FIDES supremum rerum humanarũ uinculum est: sacra inter hostes, sacra (quod nuper comperi) inter piratas: tantæ etiã apud malos auctoritatis, ut cùm tradere mihi tuam filiam nolles, negare apertè non sustinueris. Et mercede pactus eram, ut redimerem. non dico à quibus: nõdum dico, quo periculo. Scilicet malè tecum agebatur, si cui cæperat plus debere, quàm tibi. In summa qualis sit ista

v. ad mertiũ

conditio, si æstimãdum est, tu posuisti. Hoc ad* commercium pertinet: illud ad pericula. Nauigaui ad piratas, in quos incidere miserrimum est. quæsiui, omnes scopulos scrutatus sum, omnia littora excussi. Accedit illud ponderis huic merito meo: Pauper hoc feci: rem diuiti grauẽ, mihi necessariam. Et quare negata est? vt collocaretur ei qui non redemerat, qui contempserat, qui [apud] piratas reliquerat? Tantúm ne pecunia valet? tantùm ille fulgor diuitiarũ contra ueritatem potest?* num ille melior? Non tamen feci. Quasi circunscriptio in hoc sit solo, quòd non acta per testem est. in illo quòd promisisti, est: in illo quòd me donec ille raperet, distuliſti. Non est hoc genus causæ, in quod omnia crimina transferre possis. Initium à te est. promisisti. Si non erat in tua potestate, statim circunscripsisti. Scilicet ego stultus qui uirginem reduxi: qui tamẽ curam egi uerecundiæ, [nec rapui] vt optari possem. Nõ in totum iactabo uobis (Iudices) continentiam meam. Sine dubio proferre uolui ad patrem integrum munus, nec corrumpere quod præstarem. Aliquid tamen fecerũt & mores puellæ: seueram uidebam & asperam. non me quidem tulisset.

v. nunc ille melior non, &c.

Redempta meretrix à diuite pauperis filio.

CCCXLIIII.

INSCRIPTI MALEFICII SIT ACTIO.

Pauperis & diuitis filij eandem meretricem amabãt. Leno conditionem posuit, ei traditurum se esse meretricem, qui precium prior attulisset. Pauperis filium in solitudine diues flentem stricto gladio inuenit. Interrogauit

causam: ille dixit se mori uelle ob amorem meretricis. Precium ei donauit: redemit adolescens meretricem. Agit pauper cum diuite Inscripti maleficij.

SERMO.

* DE *parte legis vtrunque ligatorum confessum est.*

rest. De parte lenonis vtcũque litigaturus sit, maleficiũ confessum est. vel, ab vtroque litigatorũ m. esse confessum est. v. Quale. debetur Aurato nostro hæc emendatio.

DECLAMATIO.

INSCRIPTVM *esse id quod obiicio non negatur.* * *Qua lege cõprehendi potuit hoc nocẽdi genus, quòd rem grauissimam facit specie liberalitatis? Omnia igitur ista quæcunque* * *ex aduerso dicuntur, Donaui enim pecuniam, & seruaui: hoc quo iure prohibetur? eo pertinẽt vt appareat inscriptum esse quod obiicio ac per te* * *finitum & constitutum. Transeamus ad ea quæ reliqua sunt, vt ostendam esse maleficium. Nihil dum de animo diuitis loquor, nondum prodo causas propter quas fecit. Solum fuisse filium meum credite amatorẽ meretricis. huic redemptam esse meretricem.* * *dico hoc esse maleficium, & quidem omnium maleficiorum grauissimum. Leuia sunt illa quæ patrimonium populãtur, leuia etiam quæ aduersus corpus excogitantur. Hoc* * *omnibus est legis viribus uindicandum, quòd sæuit aduersus animum. Vtrum igitur dicis non esse deforme, non esse inutile meretricem domi habere? an eum qui rem deformẽ aut inutilem effecerit, non esse maleficij lege comprehensum? Cuicunque mortalium graue erat, domi habere meretricem. Hoc nomen suo loco tantùm fortasse deforme est:*

v. et aduersa

v. finita & constituta

v. de eo

v. enim

translatum in domum, etiam periculosum. Dicam nunc ego hîc interceptam spem nepotum, inquinatam filij mei famam, futurorũ quoque annorum * speciem esse sublatam. Hoc igitur qui fecit, non potest non admisisse maleficium? Sed periturus (inquit) erat, nisi id feciſſem. Scio quæ partes fuerint seuerioris patris: diceret ille, Mallem: leuior ad me dolor prouenisset ex morte. * infœlices quidem qui liberos istos ad rogum deflent. Summum orbitatis malum est, [& mortuum] desiderare. hoc uerò intolerabile est, lugere uiuentem: quotiens occurrit, flere: plenas quasdam ducere exequias dignitati. Ego sanè hanc tibi remiserim partem, qua colligis moriturũ fuisse. Vtrum amore periisset, non diu disputabo. Viuunt qui amauerũt. ita ne? quid minus rationis habet, quàm vt is mori uelit, qui habet propter quod uiuat? Stricto tamen gladio in secreto deprehendi. Iam mihi narras moras. ipsum illud secretum quærere, & putare * interesse vbi perierit, nõ est, nõ est ardẽtis in mortẽ impetus. Nõ fuerit * iste nisi subitò: nec quisquã (præsertim nulla graui præcedente causa) spiritum ratione deposuit. Et stricto tamen gladio, & in secreto. Quid faciẽtem? uidisti aptantem iam iugulo mucronem? iam incumbentem? iam penè * admotam usque ad sanguinem manum? nihil horum. Flentem (inquit) mirabar. Minus esse periculum crederem, si fleret antequam stringere gladium cœpisset. Non est igitur quòd dicas feciſſe causa mea, quod ego non feciſſem. Hoc iudici etiam satis erat, nisi & * inscriptum & maleficium est. Quacunque à te mente fa-

al. spem.

al. fœlices qui lib. & infra, Summũ quidem, &c.

v. inter se

v. ista.

v. ad moram

v. instructum

ctum est, ego læsus sum. etiam si vindicta dolori meo non debetur, debeatur tamen solatium. Videamus tamen & quare fiat ista res. Eandem meretricem amauerunt duo iuuenes filij nostri. Quærebatur utrius esset. Volo te consulere, an cùm scieris, pecuniam filio tuo dederis? volo consulere, an cùm uidisses filium meum (vt putas) mori uolentem, tale aliquid de tuo timueris? Filius meus propter amorem dicit se mori uelle: * amat & tuus. hîc deprehendam patrem. Tu si periculum mortis putasses, tu uerò ad filium tuum cucurrisses. Quæ fuit ergo causa? non tu filium * meum seruasti, sed tuum emendasti. Vna erat ratio, credo, illius ab eo quod flagrabat, impetus, si amor transferretur: si potestas illius * deformitatis adimeretur. Viuit itaq; tuus filius, & honestè uiuit, * & iam sine fabula uiuit. At tu mihi nurũ meretricem dedisti, tu domum meam lupanar fecisti: & ne parum sit has iniurias intulisse, etiam nunc uis affirmare Iudicibus, filium meum nisi redempta meretrice, non fuisse uicturum.

*v. non vindicta

*v. amor & tuus hic

*v. tuum

*v. deformitas

*v. etiam, vt aliàs sæpè.

SCHOLIA.

Inscripti maleficij sit actio.] Quintil. lib. 7. cap. 5. Præterhæc controuersiarum genera, fingũtur in scholis & scripti maleficij, in quib⁹ aut hoc quęritur, an scriptũ sit: aut hoc, an maleficium sit: rarò utrũque. Siue scriptum siue inscriptum legamus (sed hoc malim) non satis liquet, quid sit id quod dubitatur, an inscriptum, an maleficium sit, an utrunque. Imprimis illud obseruauimus inscriptum nunc simpliciter & separatim à maleficio dici. *Inscriptum* (inquit) *esse id quod obiicio non negatur*, & posteà, *eò pertinet, vt*

appareat inscriptum esse quod obiicio, & in Institutionibus eo loco quē attulimus, *aut hoc quæritur, an scriptum sit*. Nunc copulatiuè, & adiectum quasi substantiuo, *inscriptum* aut *scriptum maleficium* appellari: *inscripti maleficij sit actio*. hîc & apud Senecam lib. 5. declam. 1. & suprà, prima declam. *Igitur & scriptum maleficium est aduersus eum cum quo agitur: & maleficium non solùm confessum, &c.* Necesse est igitur vno casu maleficium generalius accipi, quod tamen scriptum, aut inscriptum non sit. & rursus alio: Inscriptum, quoddam maleficium esse, hoc est damnum, quod tamen maleficium non sit: nempe nec sceleratum, nec impium, nefandum, aut denique uindicandū legibus: sed damnum absque iniuria, fraude, & inimico animo. At hoc cuicuimodi sit cōtrouersiæ genus, scripti, vel inscripti maleficij, nusquā memini hac formula lege agi solitum, vt id omne reuera existimem commētum fuisse Declamatorum, ducta nihilominus à iudiciis forensibus aliqua similitudine, vt de abdicatione & exhæredatione, demētiæ & tutelæ controuersiis antea diximus. Nā præter hæc fingūtur (Quintilianus inquit) in scholis & scripti maleficij. Nec mihi propterea obiice, in scholis omnia fingi. Id enim uerū quidem sit de ipsis controuersiarū thematibus, summis & argumentis. Sed ipsa actio, si legitima est, vt tutelæ, mandati pro socio, iniuriæ, læsæ maiestatis, non ipsa fingitur: at fictum ad eam genus facti accommodatur. Verū in scholis quædam sunt actiones, quarum ipsæ formulæ nusquam à Prætore, aut lege ulla propositæ sunt, vt abdicationis, dementiæ, mortis uoluntariæ, ingrati, inscripti maleficij, in quibus omnia fingi, & ficta non facta rectè affirmari possit, quanquam ex Græcorum aut aliarum gentiū moribus, bonam partem earum liceat assumere. Igitur uideamus quid sit inscriptum maleficium. Sanè sic accipi potest pro eo maleficio quod scriptum non est, ἄγραφον, non legitimum, nulla lege comprehensum, vt Quintilianus ait

lib.3. cap.8. alia esse scripta, alia inscripta: & Varro de re Rustica, Inscriptum pecus professum ad Publicanos. ut sit in scholis inscriptum (si quidem constet maleficium esse) quod in foro crimẽ Stellionatus, cùm titulus criminis deficit, nullúmque aliud crimẽ occurrat, cui legitimo crimini pœna sit legitima, vt Vlpianus scripsit lib. 8. de officio Proconsulis. Quemadmodum in proposita facti specie, numeratio pecunię à diuite pauperis filio facta, vt redimeret perituro meretricem, in nullam legem cadit, vt huic, vel illi obligatus dici possit. Et itẽ apud Senecã, præcidisse laqueum suspendenti se, certum est maleficium non esse: aut si sit, certè non legitimum, non definitum vlla ad hãc rem lege lata ac proposita. Huic interpretationi astipulantur illa uerba, *An eum qui rem deformem aut inutilem effecerit, non esse maleficij lege comprehensum?* quanquam illic iam quęritur non an inscriptũ, sed an maleficium sit. Fieri igitur potest vt quęratur, an inscriptum id sit quod obiicitur (fortè vt eius pœna relinquatur arbitrio iudicãtis si maleficium appareat esse) & quod arguitur an idem maleficium sit: vt hîc (nam inscriptum esse non negatur) aut contrà: rarò uerò vtrunque. Nam si reus negat inscriptum esse, fatetur scriptum esse maleficium. atqui fateri scriptum esse, & negare tamen maleficium esse, vix, ac ne uix quidem, accidere potest. planè sic, nec scriptum esse nec maleficium esse: ut prima declamatione, in qua negabat diues scriptum esse maleficium, quia filiam pauperis non stuprauerat, nec ei uidebatur maleficium esse, decem millia parasito dedisse. At si scriptum maleficium, est (vt interpretamur) quod legitimum est, quod nominatim legibus publicorum aut priuatorum iudiciorum cõtinetur, quare actio *Scripti maleficij* nudè & simpliciter appellatur, non ex eius criminis titulo & nomine quod scriptum est? puta adulterij, parricidij, de ui, &c. hæc ratio facit, vt existimem illo loco Quintiliani, *finguntur in scholis & scri-*

pti maleficij, in quibus hoc quæritur an ſcriptum ſit, corrigẽdum eſſe ex hac declamatione & illa Senecæ, *inſcripti* & *inſcriptũ*: vt prima quoque declamatione ſuprà ſic legerem, *Igitur & inſcriptum & maleficium eſt, aduerſus eum cum quo agitur.* nam quod rarò quæri utrunque ait, an inſcriptum & an maleficium ſit, illic quærebatur utrunque. Quare ita concludit, *Igitur & inſcriptum & maleficiũ eſt: & maleficium non ſolùm confeſſum, &c.* Quid ſi quoque inſcriptum maleficiũ ſic interpretemur? Inſcribere nonnunquã eſt attribuere, & quicquid factũ eſt in alium, aut aliam rem tranſferre & deriuare. Sit igitur inſcriptum id, quod licet trahi poſsit in quoddam quaſi maleficium: tamen ex officio, obſequio, pietate, liberalitate, actúque nec deformi, nec inutili profectũ eſt. hoc eſt, quod vt maximè ſit maleficium (ſed de hoc quæri ſolet) tamẽ ei iuſta cauſa, æqua & ſpecioſa prætenditur. & (vt Græci dicunt) μετὰ κιβδήλου δικαιοσύνης ἡ ἀδικία ἀδικοῦσα. Veluti in hoc loco, ſi per ſe maleficium eſt dare pecuniam adoleſcenti, vt meretricem redimat, non uidetur hîc eſſe, quia cæteroquin perituro data eſt. Idem de aliis exemplis prędictis dici poſsit. Et in hanc coniecturam nos adducent hæc uerba, *quòd rem grauiſsimam fecit ſpecie liberalitatis*: & quòd paſsim uterque & diues & pauper attendi volunt quo animo, qua cauſa id factum ſit: diues à ſe bono: pauper, malo à diuite animo. *ſtricto tamen gladio in ſecreto deprehendi*] quæ duo inſtrumẽta ſunt (Annęus inquit Seneca) alterum aptum morituro, alterum miſero.

Pauper ad tyrannicidium mercede conductus.

CCC.XLV.

v. Tyrannus *TYRANNICIDA ID OPTET QVOD VOLET.

Diues adoleſcenti pauperi dedit pecuniam, vt tyrannum occideret: & occidit. de præmio ambigunt.

SER-

SERMO.

DVO *efficienda sunt diuiti, vt sit tyrãnicida, vt dignior sit præmio. Vt tyrãnicida sit, non potest aliter efficere, quàm si* κατά τινα αἰτίαν *non* * *indignum se præmio probauerit, &* **processerit, ac si occiderit.*

* *v. dignum al. persuaserit idẽ se mereri ac si, &c.*

DECLAMATIO.

QVOD *primùm dici oportet pro eo qui præmium petit, Occidi tyrannum: num dubitari potest? num de hoc controuersiã ullam aduersarius mouet? Viderimus ergo* * *quæ sit comparatio utriusque meritorum: interim & si maiora sunt diuitis, alia sunt. Sit optimus ille ciuis, sit egregia edere promeritus. hic tyrannicida est. Hodie porrò de eo præmio cõtendimus, quod lex* * *tyrãnicidæ constituit. Isti fortasse quod fecit, profuturũ sit, cùm petet magistratum. interim uos ad hoc ius, ad hanc legem consedistis: interim Rẽpub. hîc* * *prouoco, [vt] uerbis legis appareat* *(licet mihi satis erat apud uos approbasse, si tamen de eo quæreretur) an decipere hunc oporteat. Sed quatenus in hanc contentionem descendimus, uideamus quo modo se tyrannicidam efficiat aduersarius noster. De libertate patriæ cogitauit. nondum tyrannicidium est. Hortatus est aliquem, pecuniam dedit, omnia fecit vt hic tyrannicidium faceret. Simile esse hoc tyrannicidio vt confitear, hoc ipso tamen apparet aliud esse, quod simile est. Quis autem nobis permittit inclinare leges, &*

* *v. quid*

* *v. tyrannicidia constituit istis*

* *v. prouocat verbis*

* *v. &*

iura transferre? Constituta sunt semel, finita sunt suis finibus, suis uerbis continentur. Et fortasse vtcunque tolerabile esset quæri, an pro tyrannicidio habere deberetis uoluntatẽ, si tyrannicida non esset. Nunc vt sit istud tyrannicidio simile, * *ipsi tamen præferri non potest, cui simile est. Ergo lex nobis dat præmium, tibi nõ dat. Quod ad religionem Iudicum pertinet, hactenus causam finiri satis* * *esset. Sed quare non iam etiam* * *pactioni eius respondeas? Cum illa quidem (Iudices) prima confessione esse istum bonæ uoluntatis fatemur [ciuẽ, &] cupidum libertatis [esse]* * *cõcedimus: dum & ille fateatur, esse se parùm* * *fortem, fortasse uitio infirmitatis, vel* * *naturali, vel (quod ipsæ per se solent afferre diuitiæ) simul uoluntate contenti. Exigamus ab eo quantum non potest, vt sciatis hanc esse inter duos differentiam, vt quicquid [ille] uoluit, hic fecerit. Volo enim tecum loqui. Quid ad hanc legem tu conscriptam audacter uenis? tyrannicidium tuum nõ dico: approba, ostende: quid fecisti? Pecuniam (inquit)* * *dedi. Ita uidelicet: Lex nihil potest ad summũ in Republica nostra honorẽ, non animus, non uirtus: nõ manus mittit, sed arcet. Dispensator benè herculè* * *negotiatur. Sed excogitauit is non mediocre, non dico famæ atq; opinionis, sed patrimonij etiã tui, cùm alioqui abundaret, compendium. Dic dic quanti emeris* * *quod uelis. Tu mihi dices, Pecuniã dedi: & ex* * *otiosa, & etiam iacente patrimonij parte, aliquid numerauì: cùm ego dicam, Arcem conscendi, satellites straui, nefarium corpus repetitis ictibus trucidaui? Pecuniam de-*

v. sibi
v. estis
v. passionis ei⁹ nõ. al. Sed q.n. iã tyrannicidio, verũ etiam pac. e. nõ resp̃odeas?
v. contendimus
v. partem rest. vel naturali diuitum animo, qui sunt, quod, &c. sola voluntate, &c.
v. dedi: ita vide. Lex enim potest
v. negotiari. sed excogitatiũ. al. Scilicet excogitauit, &c.
v. quid
v. ociose & etiam tacente

di, de tyrannicidio loquutus ſum. Rem feceras periculoſiſſimam, niſi in tyrannicidas incidiſſes. Satis ſit uobis (ô diuites) hoc ueſtras præſtare fortunas, quòd per diſpenſatores fœneratis: quòd familiam per procuratorem cõtinetis, quòd pleraque poſſidetis abſentes, quòd ignorantibus uobis & quieſcentibus, ſi quis eſt tantæ fælicitatis labor, per alienas manus tranſit. cõtingat iſtud delitiis ueſtris, contingat abundantiſſimæ* plerunque luxuriæ: [at] non dabitis tyrannicidiis* cognitorem, nec ad uos alienis periculis ueniet fama uirtutis. Velim narres Iudicibus audiẽte populo, quem ſermonem cum hoc adoleſcente habueris,* qua exhortatione vſus. Permittitur tyrãnidi ciuitas noſtra: quotidie grauia atque indigna patimur: opus eſt aliquo uiro forte, opus eſt aliquo bono ciue, opus eſt liberatore tantorum malorum. Si te hæc cùm maximè dicentem interrogem, cur nõ ipſe facias? reſpõdebis ꝓfectò, Nõ poſſum, nõ is animus mihi, nõ id uiriũ eſt: & adiicies, Tu potes. Verùm nõ cõtentus* hanc acquiſiſſe gloriam, etiam nobis detrahere* conaris. Negas enim hunc iuuenem ad tyrannicidium fuiſſe uenturum, niſi pecuniâ ductus eſſet. O quantum erras diues, ac falleris, qui putas virtutem poſſe conduci, & animum pecunia fieri. IN OMNIA enim ſine lucro trahamur: ducat nos ſpes ad laborem, ducat ad patientiã. Nemo futuri temporis cogitatione periculum ſubiturus* aliquod, it in id diſcrimen, ex quo euaſurũ ſe non ſperet. Pecuniam ſperauit, ſcilicet vt locupletior periret: vt ſi deſtitutum in illis cogitationibus manerent tormenta,*

v. plerique p. abſentis

v. plerunque quæ v. cognitorũ

v. qui exhor. fiſus præmittitur. al. premitur tyrannide

v. ſim v. conatus. negat

v. aliquis in id diſcrimen & quo euaſurum: ſi non ſperet pecuniam

v. illud in contra

v. hæc

si tyranni ira, haberet* illud contra conscientiam suam, accepisse se pecuniã, & pauloantè grauem argento manum fuisse. Antè igitur* hæ uersabãtur in animo huius cogitationes: antè istud, quod tu effecisse pecuniam putas, fecerat Respublica, fecerat indignatio, fecerat ingenita uirtus. Nec tu nisi hoc intellexisses, ausus esses loqui, aut committere tam periculosum alieno secretum. Videras uultum, audieras, cùm raperetur aliqua uirgo, ingemiscentem. Verùm tamẽ cur non reponamus hanc contumeliam? non pro Republica dedisti. Scimus tyrannidem præcipuè ad diuites pertinere. illâ, quã dederas, pecuniâ redimebas fortunas, pecunias tuas, imò salutem. Quandoque perire uobis, plerunque in lucrum crudelitatis alienæ, necesse est. Habes igitur satis magna istius liberalitatis tuæ precia. Securus* es nũc dominus, nunc diues: desiisti fortunam timere tuã, * obediisse, odisse, quicquid iactas. Ego tamen (inquit) dedi quod esset pro præmio. Ideo ergo exigis, vt Respublica non reddat? & si quid tu priuatus liberaliter fecisti, uniuersam ciuitatem uis facere sordidè? Quanquam ne remittis quidem istud Reipublicæ, sed in te transfers: vt ne uoluntati quidem tuæ obligati simus, si pecuniam ideò dedisti, vt præmium acciperes. Hic porrò si quid auarè, si quid cupidè fecisset: tua potius pecunia, quàm ipsa lege ad tyrannicidium conduceretur? Tu illi dicis, Accipe pecuniam: Respub. dicit, Opta quod uoles. Vt auarus sit & cupidus, utrum plus est? Verùm hic se affirmat, ne præmia quidem ista spectasse cùm faceret. Oblitus sum (in-

v. est. al. es in domo tua, nunc diues es

v. dedisse

quit) ante omnia ſalutis meæ: cõmodum ciuitatis, uniuerſorum ſpectaui, nõ (ſi quid ad me propriè pertinebat) famam iturámque in poſterum* gloriam. Huius quæ ſubinde obiicitur, paupertas, ſiquidem facilius uirtutem aluit.*

ν. cũ. al. aut

ν. gloriã huiuſque ſ. ob. paupertatis

SCHOLIA.

Ad hanc legem conſediſtis] hoc eſt, Non de meritis aduerſarij noſtri, hîc in uniuerſum quęritur: ſed de pręmio quod ei qui Tyrannum occiderit, lege conſtitutum eſt. *Interim Remp. hîc prouoco*] ſenſus eſt. Etſi tyrannicidio ipſo ſatis approbauerim, me decipi, fraudaríq; pręmio non oportere, ut maximè de eo quæreretur: tamẽ quia hoc quoque uenit in controuerſiam, ipſam Remp. appello, ut ſuis legis ſuæ uerbis doceat, &c. Placet uerò hîc audacior eſſe, & (ut mihi quidem uidetur) inuerſum ordinem ſuo loco reponere, hoc modo, *interim Remp. hîc prouoco, νt νerbis legis appareat, an decipere hũc oporteat. Et mihi ſatis erat me eum eſſe qui tyrannum occiderit, apud νos approbaſſe, ſi tamen de eo quæreretur. Sed quatenus, &* c. *Ita νidelicet, Lex nihil poteſt*] Ironicè hæc dicũtur, quæ ſœdiſsima & mirum in modum deprauata ex his quæ ſequuntur aliqua ducti coniectura emendauimus. *Ante iſtud quod tu effeciſſe pecuniam putas, fecerat Reſpub. fecerat indignatio, fecerat ingenita νirtus.* & poſtcà, *Hic porrò ſi quid auarè, ſi quid cupidè feciſſet, tua potius pecunia, quàm ipſa lege ad tyrannicidium conduceretur? Sed non dabitis tyrannicidiis cognitorem*] Sicut in aliis rebus priuatis & domeſticis, cognitores, amicos, procuratoréſque gerunt veſtra negotia, ô diuites, non ſic de tyrannicidio mandabitis, alieníſque tanquam procuratoris aut cognitoris manibus tyrãnicidæ efficiemini, ut honor & præmiũ per alias perſonas uobis acquiratur. Si cognitorem hîc pro iudice cóue qui de aliqua re cognoſcit generaliter accipias,

sensus erit, Non dabitis tanquam Prætores iudicem de tyrannicidiis, qui de facto unius, & uoluntate pecuniáque alterius, inter tyrannicidas iudicet.

Tutor filij sui in adoptionem dati. CCC.XLVI.

ADVERSVS PATREM NE QVA SIT ACTIO, NISI DEMENTIAE.

videlicet pater adoptiuus Quidam dedit filium in adoptionem. moriens *ille, instituit patrem eius naturalem tutorem. ille tutelam gessit: rationes reddidit. Accusare ille vult patrem tutelæ malè gestæ. Præscribit ille, quòd actio non sit aduersus patrem, nisi Dementiæ.

SERMO.

al. ferat NATVRA *rei fortasse hoc* fecerat, vt hic pater, quẽ filius reũ vult facere, irascatur, quòd de filio bene meruit, non tantùm generando, sed etiam dãdo in adoptionem. Sed non semper sequendi sunt affectus, & plerunque cõsilium his præponendum est. Hic enim pater & si re uera irascitur, dissimulare hoc debet: & agere inuicem in diligentem. Nam cùm præscribat, hoc approbare debet Iudicibus, iccirco præscribere se, ne cum filio grauius cõtẽdat: alioqui* si hæc causa præscribendi non est, supererit vt diffidentia uideatur in causa.

v. sese hac

DECLAMATIO.

CVM PATRE ACTIO NE QVA SIT, NISI DEMENTIAE. *Alio crimine me reum fieri manifestum est. Nemo dubitabit quin id hac lege non liceat, si ego pater*

sum. atqui ne de eo quidem dubitari poterit, quin pater sim. An hoc negas me esse qui genuerim, qui educauerim? & (vt aliquod argumentum ex eo ipso quod cõtra me ponitur, ducam) me esse qui dederim in adoptionẽ? Si hæc parũ firma sunt, legas testamentum, quo tutorẽ accepisti. patrem tibi tutorem dedit. At enim dãdo in adoptionẽ, ius omne translatũ est. ´ reliqua desiderãtur.*

* v. quod

vide. l. adoptiuum ff. de in ius vocan.

Absente marito rumor & nuptiæ. CCC.XLVII.

ADVLTERVM CVM ADVLTERA LICEAT OCCIDERE.

Vxor peregrinãtis mariti mortem rumore cognouit. Hæres inuenta, nupsit adolescenti cuidam, & domum in dotem dedit. Superuenit maritus nocte: vtrunque occidit. Reus est cædis.

DECLAMATIO.

ADVLTEROS *fuisse in matrimonio constat. nemo negat. Matrimonium duobus generibus soluitur, aut repudio, aut morte alterius. Neque repudiaui, & certè uiuo. Sed rumor de morte uenit: hæc statim nupsit alio marito. Quid est hoc aliud, quàm improbius adulterium? Meæ igitur nuptiæ manserunt, illæ non fuerũt legitimæ. Legitimum porrò matrimonium, nisi soluto priore esse non potest. An opinione cõtenti sumus? Isto genere etiam si cędis absoluar, omnibus* tamen periclitor bonis. quippe testamẽtum meum lectum est, & vxor omnium bo-*

* v. tantum

norum hæres inuenta est. Et ego scilicet testamento meo exhæredatus?* Quòd si ius dominij, post hanc opinionem retinui, retinui etiam* mariti, num mihi ad defensionem hoc satis est? Licuit* (dicitis) occisorum fortasse misereri, quòd decepti sunt, quòd illos spes sua fefellit. Adulteri tamen fuerunt, etiam si ignorauerunt. An ego si ignorassem quomodo* liceret, non occidissem? vtrum domum meam non fui intraturus? an me in alium cubiculum, iuxta adulteros meos collocaturus? an cùm venissem in cubiculum, & iacẽtem cum adultero uxorem meam deprehendissem, [ne] excitaturus tamen [fui?] quid? demùm recepturus ne, an cessurus? Si talem habiturus erã animum, Dij, gratias ago quòd nocte veni. Vos profectò, Dij coniugales, hanc illi mentem dedistis, vt domum in dotẽ daret, vt eadem familia excubaret: vt is ianitor esset, qui me admitteret: ut reuersus denique nihil nouum inuenirem, præter adulteros. Ergo uxor sic à me amata, testamento relicta hæres, audita morte mariti, non inquisiuit ubi periissem: non* aliquos certiores nuntios, non reuersuros à supremis officiis seruulos expectauit: sed* festinatò quoque nupsit, & in noue libidinis amorem, mea iudicia protinus [eludens] * trãstulit mœchum in eadem domo, in eodem cubiculo, in eodem lecto. adeò mariti prioris etiam memoriã abiecerat. Desij ista mirari, cùm adulterũ uidi iuuenem, propter quem tam diu uidua esse nõ posset, quàm diu peregrinari poteram ego qui uxorem sic amaui. TEMERE profectò, temerè in longius ituri, coniuges nostras domi relinquimus, subitò

v. quid si ius domini
v. maritum mihi
v. licuit positis. al. obiicitis
v. diceret. al. si ignoraßet, quo modo dicebas, nõ, &c.
v. alio quos
v. festinato quæ
v. trãstuli me in eadem

ſubitò abſentium obliuiſcũtur, & penè cum ipſis horis uxorum pectora refrigeſcunt. Mirer nunc ego unde rumor? quæ tam maligno mẽdacij cauſa, cui fingere iſtud expedierit? Ille profectò in cauſa fuit iuuenis, qui ad domum meam ductus eſt: quæſitus eſt locus. Iam urbanorum meorum dira populatio, ſicut notiſſimo Græciæ, Vlyſſi, duci, qui fœlicior tamen. Solã in adulteriis ultus eſt Sylla uoluntatem.* Scio (Iudices) quàm difficile ſit alienorum malorum imaginem capere:* ſic tamen, quantum cogitatione permittitur, vnuſquiſque ſe illo loco ponat: ac primùm illa quæ intra animum meum uoluo, mẽte concipiat: cùm reuerterer ex peregrinatione lõga, quam mihi attulerit cogitationẽ primus aſpectus.*

* v. ipſi et oriũ. al. cum ipſo conſpectu oriũ

* v. ſero iudicium

* v. ſit. & poſteà, permittũtur vnꝰ quiſque: ſi illo

SCHOLIA.

Matrimonium duobus generibus ſoluitur] Paulus addit, captiuitate, vel alia contingente ſeruitute. Sed ſeruitutem morti comparamus: & præterea quod ad captiuitatem attinet, exquiſita potius & ſubtili ratione diſtrahebatur hoc modo matrimonium, vt Iuſtinianus ait noua Conſtitut. XXII. erátque magis occaſio quædam bona gratia diuertendi poſt quinquennium, aut certo de mariti morte accepto nuntio, quàm ut perpetuus eſſet ille ſoluendi matrimonij modus. Licet enim uxor captiui, mutata mariti conditione, non ſit quaſi in matrimonio, ut Tryphoninus ſcripſit lib. 4. Diſputatio. tit. de captiuis. tamen ita nuptarum loco eſt, vt alij temerè nubere non póſsit. l. uxores. ff. de diuortiis. Sed ſiue hic maritus captiuitate, aut ſeruitute, ſiue militiæ expeditione, aut longinqua alia profectione abfuerit, aut quatenus abfuerit, quadriennium, quinquennium, an ſeptennium: & uel iure Ciuili uel Pontifi-

cio utamur, hæc nunc nihil ad hanc declamationem. Illa ex suis locis peti poterũt ex d.l.uxores, ex.l.vxor.C.eo.tit. ex noua constitu.de nuptiis. 22. & 117. ex cap. in præsentia de sponsa. & matrimo. At hîc quæritur (de quo apud iuris nostri interpretes magna cõtentio est) cùm accepta morte uiri, liceat uxori alteri nubere, an ad hoc sola fama, uox communis & rumor sufficiat, ut hinc certa & sat probata mors mariti dici possit. Quæ uariè à uariis tractantur in l.2.§.si dubitetur.ff.quemad.testa.aperian. Sed me declamatio hæc persuasit, ut eorum sententiam sequerer, qui illud amplius in rumore & fama cõsiderant, an statim profecto marito, rumor ille ortus sit: an statim uxor alteri nupserit, nullúmque reliquerit rumoribus tempus, quo senescerent (vt inquit Tacitus) an nihil prætereà prætermiserit, quo aliunde certiorari posset. Ait enim hîc Quintilianus, *Sed rumor de morte ϒenit. hæc statim nupsit alio marito.* & posteà, *audita morte mariti, non inquisiuit ϒbi periissem.* Quæ iterum tam citò nubit, non sine probri suspicione nubit. Qua ratione Iulius Cæsar quasdã nuptias diremit, etiam cùm præcessisset diuortium.

Cũ proditoribus carcer incẽsus. CCC.XLVIII.

IMPERATOR IN BELLO SVMMAM HABEAT POTESTATEM.

Imperator proditionis suspectos in carcerem coniecit. ex transfuga comperit eadem nocte *finem omnem & effectum proditionis. Incendit carcerem. perierunt illi qui erant in carcere. hostes recesserunt. Accusatur quòd de indemnatis sumpserit supplicium.

*ϒ. finitimum in proditione

DECLAMATIO.

SI *ratione defendi non posſem, iure defenderer.* IMPERATOR IN BELLO SVMMAM HABEAT POTESTATEM. *Id quod obiicitis (vt nondum [proditionem] obiiciam) propter bellum factum est, in bello factum est. Vsus sum igitur lege: uiderimus q̃ utiliter constituta, & necessariò quoque.* IMP. IN BELLO SVMMAM HABEAT POTESTATEM. *Ante omnia, non id esse tempus, quo iudicia exerceri, quo leges retinere uim suam possint. ista pax spectat: diligentiorem rerum inquisitionem securitas habet. non uacat in bello curam agere singulorum. Ad hanc rationem accedit illud quoque, quòd administrare non potest bellum, nisi* tantam potestatem habuerit, tot millia cõscriptorum militum in aciem educere: assignare loca interim periculosa [ad] tuendos ciues, expugnanda hostium castella, non potest sola ratio: opus est & metu. Quid si pleraque accidunt, in quibus præsenti pœna castigare necesse est eos, qui peccauerint? Ad hæc igitur omnia prouisum atque probatum est, vt Imperator summam potestatem haberet. Quid tamen à nobis exigi oporteat? bonam uoluntatem. Errauerim sanè si id satis probationi existimaui, si hoc ad utilitatem ciuitatis pertinere credidi. Quis damnauerit eum, qui duabus potentissimis rebus defenditur, iure & mente? quid si etiam ratio hoc faciendi fuit? Forsitan & lentè*

* tamen

& nimiùm periculosè fecerim, quòd ſuſpectos proditionis, tantùm in carcerem duci iuſſi. Nihil legeram: non ſatis ciuitati proſpexeram. hoſtis idem ſperauit: tamen hoc ne ab accuſatore quidem reprehenditur. Iam igitur de his qui in carcerem duci debuerunt, leuius eſt ſupplicium, quacunque ratione ſumptũ eſt. Nunc quare ſumptum? Proditionis finis atque effectus omnis, in proximã nobis noctẽ denuntiabatur. puta falſum: quis non ignoſcit rem *tamẽ timenti? Non enim diſcrimẽ paucorũ capitũ agebatur. [Agebatur] an aliquid eſſet hæc ciuitas, an templa, an uetuſtiſsimæ ueſtigium ſaltem urbis relinqueretur, an liberi noſtri coniugéſque, traditam [à] maioribus per manus in hoc uſque tempus libertatem, ſemel perderent. Pro his animaduertere in paucos indignum eſt? & exercitus *partem decimari uidimus, & in aciem eductis militibus, certè innocentibus, multam contigiſſe, ſi Imp. uideatur: etiam ſi non incruentam victoriam referant. Pro hac ſecuritate ſi perierunt aliqui (parciſsimè dicam) non *ignoſcetis? EQVIDEM intelligo hanc eſſe conditionem omnium, qui adminiſtrationem Reipub. aggrediuntur, vt ea quæ maximè pertinẽt ad ſalutem cõmunem, cum quadam ſua inuidia efficere cogantur. Quanta vi aduerſus me inimici conſurrexiſſent, ſi iſtud ſine cauſa feciſſem? Quid ſi proditores fuiſſe manifeſtum eſt? Putemus eſſe iudicium & (quatenus mauultis) illos indemnatos dicere *tãquam innocentes. excutite cauſam. Sanè non conſummauerint proditionem ſuſceptam: certè transfugæ huic mentiendi cauſa

al. talem

v. partem dicimus & in a. ductus m. c. in multũ. Et poſtea, victoriam: ſi ferat pro hac, &c.

v. ignoſcere me quidem. al. vt nõ perirent aliqui, &c. nõ ignoſcerem. v. aliquid

v. quam innocẽtes excutite: cauſam ſanè non conſummauerit primũ ſuſcipiat certè transfugæ. Hoc mentiendi, &c.

quæ fuit? homo, relicto exercitu suo, Imperatore relicto suo, in ciuitatem nostram transgressus, cùm rem periculosissimam fecisset, mentiretur, cùm approbatio rei, caput suum obligaret? eadem nobis nocte denũtiauit. Manifestum est autem fuisse hostibus propositum, ciuitatis nostræ per proditionem capiendæ. * Qui proditores fuerint, recedendo confessi sunt. Quid enim est causæ, cur qui ad illud usque tẽpus [in obsidione] ciuitatis permãserant: post incendiũ carceris, post mortem suspectorum nobis ciuium, continuò * discesserint? Hîc ratio illa quoq; est, Quòd * sic exegi suppliciũ, miratur aliquis? exercitum timui educere. Si cùm tanta conspiratio in ciuitate nostra nocẽtium esse diceretur, vt prodere possent etiam ex carcere: uel cũ tota sua custodia eos obrui [non] maluisses? Illud quoque adiici potest, plurimùm differre, utrum quis supplicium exigat ab indemnatis: an si aliquos securitatis publicæ causa occiderit, supplicium uocetur, quod ciuitas præstitit. Si uerò hoc pro salute communi fuit: non odio illorum factum est. Imperatoris fortasse consilium reprehendi potest, factum certè damnari non potest.

al. quòd

v. discernit

v. sit exigi s. mutatur aliquis si nõ timui

SERMO.

IN summa parte controuersiarum talium * quæri solet, ea quo animo fecerit Imperator. In hãc partem satis firmam causæ fiduciã uidetur habere, * quòd non hîc profecerit inimici odium, propter commune omnium proditorum.

al. quæri soleat ea

v. quòd. n. huic profecerint

SCHOLIA.

Nihil legeram, non satis ciuitati prospexeram] Sensus est, quãtum ex his verbis colligi potest, Si quid in eo peccaui, id fuit tum maximè, cùm proditores non statim iussi interfici. Sed aliqua tamen adhuc huius facti excusatio est, quæ tamen in maiorem accusationem uenire possit, si ab accusatore reprehenderetur. Quia uidelicet nullum tam diligentem delectum militum habueram, nec ita ciuitati prospexeram, ut viris & uiribus undique, & aduersus omnem proditionis metum tueri posset: debueram (inquit) statim de suspectis supplicium sumere, nec expectare indicium transfugæ. *Et exercitus partem decimari vidimus*] Multos adhuc torquebit hic locus, si restitutio nostra non placeat. Decimari uerò olim exercitũ, nemo est qui ignoret. Vide Plutarc. in vita M. Crassi. Cicero pro Aulo Cluentio, Statuerunt ita maiores nostri, ut si à multis esset flagitium rei militaris admissum, sortitione in quosdam animaduerteretur: ut metus uidelicet ad omnes, pœna ad paucos perueniret. Nam miles qui locum non tenuit, qui hostium impetum vímque pertimuit, potest idem postea & miles esse melior, & uir bonus & ciuis utilis. Quare ne in bello propter hostium metum delinqueret, amplior & mortis & supplicij metus est à maioribus constitutus. ne autem nimium multi pœnam capitis subirent, idcirco illa sortitio comparata est. Quod autem hîc dicitur, *Pro securitate*, &c. eodem pertinet, quo illud decla. CCLIII. suprà. Atqui ego etiam si plurimi uitam esse ciuium in hac ciuitate spectarem, benè tamen redimi capite unius ciuis pacem putarem.

Raptoris pater, demẽtiæ reus. CCC.XLVIIII.

RAPTOR, NISI ET SVVM PATREM EXORAVERIT ET RAPTAE, INTRA XXX. DIES, PEREAT.

Rapuit quidam. exorauit patrem raptæ: ſuum non exorauit. Dementiæ accuſat.

SERMO.

NON *dubiè pater hic intelligi vult, ſe filij ſolicitudine eſſe contentum, & hanc. xxx. dierum moram pro vltione habere. Sed hoc ſi palàm indicauerit, perdet artẽ: & ſi liberare filiũ ſollicitudine ſemel deſtinauit, breuius habet ſtatim * ei ignoſcere. Variãda erit eius actio, vt filium dicat morte dignum: an poſsit ipſe perſeuerare, dubitet. Non tamẽ prætereunda ſunt illa, (quãuis cõmunia cum aliis controuerſiis generis huius) quæ circa ipſam quæſtionem dementiæ uerſantur. Negabimus enim crimine uno poſſe deprehendi dementiam: & hoc propoſitum noſtrũ adiuuabimus finitione, vt dicamus* Dementiam *eſſe ablatum rerum omnium intellectum. alioqui neminem tam fœlicem, qui non aliqua pœnitentia * digna faciat, qui nõ ſubiectus ſit errori: & hoc* [non] *proprium dementis eſſe, uerùm hominis. Atque ad hoc quod commune cum omnibus eſt, aliquid * etiam proprium applicabimus, quòd eius generis dicitur* Dementia *eſſe, de qua iudicium eſt, vt emendari uno uerbo poſsit. Porrò cùm adeò confeſſum ſit, demẽtiam non poſſe curari, vt ne illud quidem adhuc inueniri potuerit, quæ facerent dementiam, vbi animus conſiſteret: profectò non poterat uideri dementia, quæ eſt in hominis poteſtate.*

* v. cognoſcere

* v. indigna

* v. eſſe propriè applicamus

DECLAMATIO.

SI exoratus fuero, ſtatim non modò ſanus, uerùm etiam bonus pater & indulgens ero. Vis ſcire (fili) quid ſit Dementia? Deducere [ſe] in periculum capitis, cupiditate: nõ intelligere pacem, nõ intelligere leges: & ſi quid ſupra hoc momenti fortuna præſens iudicium habet, accuſare eum qui exorandus ſit. Non eſt igitur dementia. Nec* refert ad preſens iudicium, neque ad ueſtram pronuntiationem, an ego durus pater, an ego nimiùm ſeuerus. Non de hoc quæritur. ſatis eſt, non eſſe furioſum. Non exoro te (inquit) cùm rapuerim. miraris? Hoc eſt enim quod te in hoc impulerit: adhuc quid feceris, neſcis. Non dicam illa quæ fortaſſe tibi leuiora uidentur, quæ ad materiam pertinent: Expugnaſti domum, & uirginis prætextam ſcidiſti: puellam uſque in eam iniuriam traxiſti, qua nihil grauius bella habent. Tu qui *in id te periculũ demiſiſti, vt tibi exorandus eſſet pater, miraris quòd non exoraſti patrem? Si incidiſſes in illos fœlicioribus ſeculis natos, cum quibus virtus magis commune bonũ erat, non expectaſſent legem, non expectaſſent trigeſimum diem. Nunc meritò contemnis: flentem aliquando uidiſti. non auderes accuſare patrem, ſi* timeres eum. Si incidiſſes [in] illum, qui laudatas filij ſui ceruices amputauit: ſi incidiſſes in illũ, qui iudiciis propinquorum atque amicorum* commẽdatus fuit, opinor habuiſſes

v. te fert

v. inulte

v. timeres tu ſi

al. cõdẽnatus
v. cõmentus

habuisses tempus querẽdi, habuisses tẽpus, non dico deferẽdi patrem, sed* dico, ius rogandi. ILLI VERE fortes & uiri fuerunt, qui cùm hoc meminissent, liberos à se Reipub. gratia procreatos, benè impendi crediderunt exemplo. Ego tacere contentus sum, cùm exorari [non] debeam. Sic agis mecum, tanquam etiam si præstitero tibi, plus alij debiturus sis. Confutabit, opinor, indulgentiam meam: Ille melior, ille mitior. Ego uerò facilius frãgerer, si ille irasceretur. Aliquis, cùm filia illius rapta sit, tam citò exoratus est? quis est ille tam demens? quid est illud quòd nobis* nimium conuenit? quid est istud, quòd ille se accepisse iniuriam non putat? quòd omnia sic agit, tanquam exoratus ante trigesimum diem? Quid ergò (inquit) occidis? Debeo: si quid in me fuerit fortis animi, si quid uirtutis incorruptæ, faciam. duret tãtummodo animus: non deficiam, non* deflectar. Etiam nunc fortissimum, etiam nunc [constantissimum vincere] posse uideor: sed supersunt dies. Non blandior tibi: quotidie me hortor, & instigo animum meum, & * totam sceleris tui deformitatẽ pono ante oculos. *sed illud nescio quid persuasioni meæ repugnat, Volo perdonare. Benè facis, q̃ accusas. turpiter deficiebã, prodebámq; necessarium ciuitati exemplũ: iámq; in eam vẽturus erã hominum suspicionem, tãquam me* permittentem. Hoc age: [dic] insanũ, dic furiosum, dic lõgè ab intellectu sanguinis sui positum. Vide ne rogaueris. Quid enim acturus ad genua prouoluẽdo, adhibẽdo amicos, flendo in pectus meum? insanus sum, nihil sentio. enim illũ ad patrẽ tuũ.

al. dico plus, rogandi

al. minimum

v. deflectar etiam. Non fortissim. &c.

v. tortam

v. Et

al. permittere

SCHOLIA.

Similis huic & eiuſdem argumẽti declamatio eſt apud Senecam lib. 2. decla. 4. & lib. 3. controuer. 12. Ex hac facies iudicium. Item in Sermone obſeruabis eadẽ hîc præcepta tradi, quæ ab eodem lib. 9. cap. 2. Eſt latens (inquit) & illa ſignificatio, qua cùm ius aſperius petitur à Iudice, fit ei tamen ſpes aliqua clementiæ: non palàm, ne paciſcamur: ſed per quãdam credibilem ſuſpicionem, vt in multis controuerſiis, ſed in hac quoque, Raptor niſi intra trigeſimum diem, & raptæ patrem & ſuum exorauerit, pereat. Qui exorato raptæ patre, ſuum non exorat, agit cum eo Dementiæ. Nam ſi permittat hic pater, lis tollitur: ſi nullam ſpem faciat, vt non demens, crudelis certè uideatur, & à ſe Iudicẽ auertat. *breuius habet ſtatim ei ignoſcere*] hoc eſt, non expectato legitimo tempore, quod fuit. xxx. dierum. Agit enim hic filius præmaturè, & mediis diebus accuſat, ideò quia exorato patre eius quæ rapta eſt, ſtatim ſuum exorari putauit oportere, ſi quidem ſanæ mentis eſſet. Verùm pater differt ob eam cauſam, quòd (vt Iunius Gallio dicebat) hinc iniuria eſt, hinc natura: & facilius eſt iniuriam donare, quàm crimen. *Varianda erit eius actio*] id eſt, coloribus & ad ſpeciem accomodatis uerbis, exornãda erit eius actio & oratio. *Vt emendari vno verbo poſſit.*] Seneca ex Gallione, Tu non mecum agis, quòd non exoraſti: ſed q̃ non exoraturus es. Puta enim hodie me exorari demens, num ego demens uidebor, qui vno me uerbo ſanare poſsim? Ita enim reſtitui. *Vbi animus conſiſteret*] nempe illud eſt quod ex Aelio Fuſco ait Seneca, Non poſſum exorare: tandiu nouo more obiicit dementiæ conſtãtiã. *non expectaſſent trigeſimum diem*] quæ mora ob duriores & ſeueriores patres lege conceſſa eſt, vt hoc interuallo mitiores fiant & indulgentiores. *qui laudatas, filij ſui ceruices.*] Brutum, Caſsium, Poſthumium Tiburtum, Man-

lium Torquatum, Aulum Fuluium, & alios eiusdem notæ seueritatis intelligit. *tanquam me permitterem*] Quintilian. supradicto loco, Nam si permittat hic pater, &c. Seneca lib. 2. decla. 4. Putas me accusatori permissurum, quod filio negaui? ita enim legendum est, non, promittẽdum. & posteà, me miserum quia pene permisi, non, qua pœnè. *insanus sum, uihil sentio*] Seneca, Ego moriar, inquit. hoc si reo dicis, non curo: si Iudici, videbo: si demẽti, non intelligo. In iis quæ sequuntur aliquid deest.

Aqua frigida priuigno data. CCC. L.

Qui habebat filium, amissa matre eius, aliam vxorem duxit. Incidit in grauem ualetudinẽ filius: conuocati sunt medici. Dixerũt moriturum, si aquam frigidam bibisset. dedit illi nouerca aquam frigidam. periit * magno iuuenis. Nouerca accusatur à marito ueneficij.

al. continuò vel, magno omnium mœrore. al. magno frigore

DECLAMATIO.

VENEFICII *ego filium meum periisse, & ea potione, quã dederit nouerca, periisse, non difficilè probabo. Nã & datam à se potionem nõ negat: & * ea periturum fuisse, quæ prædicta sunt * ostẽdũt. Ne ignorãtiâ quidẽ defendi potest: id quod accidit, denuntiatum est. Itaque non tam in defensione fiduciam habet, quàm in lege: nec tam dicere potest, scelus se nõ feciſſe, quàm illud, impunè feciſſe. Negat enim se tamen teneri posse ueneficij, quoniam non dederit uenenum. Posteà uidebimus quomodo intelligendum sit uenenum, & an hoc quod datum est, illo tempore fuerit uenenum. Interim putemus, nullam*

v. ea pericula fuisse. vel eam periculo fuisse

v. ostendit

legem huic sceleri propriè esse constitutam: nónne proximo utendum est? Non ignoro esse frequentem huiusmodi in iudiciis minoribus duntaxat cõtentionem, * vt pecuniariis, an excidisse formulâ, qui [egerit] aliter quàm potuerit agere, dicatur. Sed hæc tum ualent, cùm ostẽditur ius aliud, quo agendum sit. Itaque si dicis qua lege alia accusare debuerim, meritò excludis hãc, * qua lege ago. Sed neque hanc actionem meam admittis, neque aliud demonstras quò recedam ab hac lege depulsus. hoc contendis, vt istud etiam si scelus sit, facere licuerit. Atque etiam si non propriè conscriptum, * consuetudini iudiciorum consequens est, quotiens aliqua propria actio in rem non detur, vti proxima & simili. NVLLA tanta potuit esse prudẽtia maiorum (quanquam fuit summa) vt ad omne genus nequitiæ occurrat. Ideóque per uniuersum, & per genera singula cõscripta sunt iura. Cædes uidetur significare sanguinem & ferrum: si quis alio genere homo fuerit occisus, ad illam legem reuertemur: si inciderit in latrones, aut in aquas præcipitatus: si in aliquam immensam altitudinem deiectus fuerit, eadem lege vindicabitur, qua ille qui ferro percussus sit. Igitur & si alia similis lex de aqua frigida scripta non erat, redeamus necesse est * tamen ad eam, quæ uenena * coerceat, cùm aqua frigida idem effecerit, quod uenenum. Hæc, vt remittam non fuisse hoc ueneficium, nunc uerò uenenũ quomodo interpretari & intelligere possumus? Vt opinor, potionem mortis causa datam. Non queritur qualis sit, sed quid efficiat. Nam ipsorum uenenorum

v. vt pecuniã excidisse formulæ vt aliter

v. quam lego. sed neque hac

v. consuetudine

v. tam. v. noceant

plura genera, plura omninò sunt: diuersi etiam effectus. Aliud ex radicibus herbarum cõtrahitur, aliud ex animalibus mortiferis * reseruatur. sunt quæ frigore sanguinem gelent, sunt quæ calore nimio sanguinem exurunt. omnia tamen hæc sub vnã legem ueneficij ueniunt. Quid? illud etiam in rerum natura manifestum atque deprehensum est, alia esse aliis uenena. Quædam mortifera nobis, etiam remedio quorundam animalium cedunt: queque in uoluptates etiam & luxuriam adhibentur, multis animalibus afferre mortem. Similis ratio & remediorũ est. Cùm igitur * tanta sit differentia cũ ueneno, [an] etiam temporis nihil * interest, quo quis id capiat? aliàs nunc uenenum est, [nunc non est.] Quomodo enim comparare ista possumus? an omnia animo dantis, deinde * effectu? animus dantis qualis fuerit, non probabimus: interim de * effectu constat. vultis existimare? adeò fuit certum hoc uenenum, ut prædictum sit. In summa, quid plus pati potuerat adolescens, si uenenum bibisset? Ponamus ex altera parte illam potionem, cuius tu nomen subinde iactas: pone ex altera, potionem quam tu dedisti: de utraque idem medici dicent, Si nihil interest mortis, nihil in hoc interest criminis. Hæc adius: sed ad ream legi suæ applicandum, sanè scrutemur & animum. Non dico quæ sit, quæ dederit: interim hoc respondeo, Aquam frigidam dedit: sanè medici * hoc metuerunt, * hoc timuerũt. satis est, non permiserunt. Personam, non uerò denũtiationem dissimulo. Dedisti ergo quod pater non dedisset. Si unus aliquis ex medicis no-

v. reuersatur

v. non sit
v. interest quod faciat alias

v. affectu

v. non

cituram tantùm potionem esse dixisset: dicerem tamen, Fortasse moriturum non putaueris: nocere uoluisti. hoc inter omnes medicos constitit, periturum esse, si aquam frigidam bibisset. dedisti postquam certum erat. Velim scire, an aliquid tale in ualitudine eius, &* sanitate feceris. nam siue fecisti, apparet quomodo ad tantum periculum deductus sit: siue non fecisti, apparet fuisse causam propter quam faceres. Non putaui nocere, dedi. Medicis adeó ne ignota medicinæ experimenta sunt?

v. & ante

M. F. QVINTILIANI
DECLAMATIONES
TRACTATAE.

Exul index tyrannidis. CCC.LI.

EXVLEM INTRA FINES DEPREHENSVM LICEAT OCCIDERE.

EX SVSPICIONE TYRANNIDIS SIT ACTIO.

Exul, apud quem diues fuerat hoſpitatus, ſcripſit Senatui ſe facturum indicium tyrannidis, ſi reditus ſibi decerneretur. In Curia cùm ageretur, ſolus diues cõtradixit. Decreto tamen reditu, exul ille intra fines eſt occiſus. [Diues ex ſuſpicione tyrannidis reus eſt. CD.]

SERMO.

EXVLEM *illum qui occiſus ſit, dicemus antequam damnaretur, fuiſſe ciuẽ ſeditioſum, omnibus ſceleribus confeſſum: ſed in illis quoque diu, non fiducia innocentiæ, uerùm audacia neſcio qua, omnia fingendi atque diſſimulandi, latuiſſe. & quemadmodum multos ſimiles ſui amicos habuerit, ſic non pauciores habuiſſe inimicos. vix quidem illũ, quanuis in manifeſtis ſceleribus, neſcio qua audacia repugnãtem, damnari potuiſſe. Expulſum autẽ (quòd ferè ſceleratis pectoribus eueniat) grauiter tuliſſe pœnam: ac præcipuè *auctoribus eius fuiſſe infeſtum. quibus vt referre gratiã poſſet, queſiſſe occaſionem*

* v. actoribus. al exactoribus

v. aut v. prius conterere voluisset.

reditus: quod* vt posset contingere, prius* eum terrere uoluisse patriam, vt in cõmuni seruitutis metu, non tanti vnius exulis reditum, quanti securitatem omnium iudicaret. Dictitare igitur cœpisse, apparari tyrannidem, instare patriæ grauem seruitutem, quædam se cõperisse. Has eius uoces frequenter, cùm fortè eadem iter faceret, ad diuitem prolatas: & protinus motum tali rumore, certius aliquid ex ipso uoluisse scire, quidnam exul loqueretur: an arma aliqua apud eum, an uestigia saltem tyrannidis reperiri possint. Sibi quoque exulem dixisse,

v. verba se apud

apparari tyrannidẽ: se nihil præter quàm inania* verba apud eum comperisse. illum autem hoc ipso accẽsum, quòd fabulis suis iudicaret etiam à diuite haberi fidem, nõ distulisse quod diu cogitasset: misisse ad Senatum indicij epistolam. Ad nuntiũ tam atrocis rei attonito vniuerso Senatu, diuitem indicasse quid ipse comperisset: quemadmodum sibi quoque eadem denuntiasset: intellexisse uanam illius, sine ullis argumentis, uocem: itaque dixisse nihil scire, exulem superuacuò reuocari. Cæteros autem qui attoniti erant, decreuisse, tanti non esse vnius exulis reditum, vt diuitis tali metu sollicita teneretur ciuitas. Hoc decretum Senatus non omnibus fuisse notum. etenim festinatione quoque in eiusmodi metu, præcipitari solere omnia. legem illam quæ exulem intra fines

v. cum

iuberet occidi, nemini fuisse ignotam.* Eum igitur qui multos inimicos haberet, non omnibus decreto Senatus, omnibus iure exulis noto, intra fines occisum, nõ esse mirandum. Multùm adiuuat in defensione personæ diuitem

tem, quòd est integer. in qua parte etiam gloriari potest, ut dicat se odisse etiam aliena scelera.

DECLAMATIO.

TYRANNIDEM *paro, Iudices: non cum sceleratis mihi conuenit: reuocari exules* nolo: quinetiã ficta illorũ consilia deprehẽdo. An ego si hoc cogitassem, tã apertè omnia egissem? & ipse potissimùm ad exulem misissem? protinús* ne propositum meum nocenti* aperuissem? nam hocipsum timere debui. Adiecissem huic suspicioni sententiam meam, vt uiderer timere* iudicem? Nihil debui minus, quàm in metu, ipsum metum prodere.*

* v. volo non

* v. mea

* v. apparuissem non

* v. iudicẽ, vt alias sæpè.

Reus tyrannidis, qui deliberauit uictor arma deponere. CCC.LII.

EX SVSPICIONE TYRANNIDIS SIT ACTIO.

Quædam ciuitas, quæ bello laborabat, cùm duobus præliis victa esset: adolescens diues nobilis, cum seruorum & cliẽtium manu processit in prælium: fugauit hostes. Populus redeũti portas clusit, cùm aperturum promitteret, si arma posuisset. respondit diues se deliberaturũ. triduò deliberauit. rediit in ciuitatẽ, positis armis. reus est tyrannidis.

SERMO.

DIVITEM *dicemus hunc natum honesta domo, patre militari, forti uiro: à primis statim annis assueuisse*

ſtudio armorum, magnum per ſe militiæ uſum collegiſſe. Cùm autem ſubitò bellum incidiſſet, factum alium ducem nõ iudicio, ſed quodã caſu, & incerta populi aura: nec ſanè uacaſſe, tam ſubitum *delectum ducum agere. factum ducem, qui nullum militiæ uſum haberet, nec aliud. deuictam duobus prælijs urbem. Tum demum intellexiſſe populum, qualem haberet ducem: & antè omnes amicos paternos frementes ueniſſe ad diuitem, palàm queſtos de duce: adieciſſe, Pater tuus ſi uiueret, pro patria arma cepiſſet: non etiã paſſus uexari Rempub. & hoſtium armis, & imperitis Ducis conſilijs. Accenſum his uocibus pro ſalute, ac libertate omnium, pia arma cepiſſe. priuatas quoq; adieciſſe uires. urbe egreſſum, ſolutos lætitia uictoriæ hoſtes, & nihil minus quàm eruptionem timentes, oppreſſiſſe. Hac uictoria accenſum, quaſi in ęmulatione, graui dolore exarſiſſe Ducem, cùm duceret malo exẽplo militare priuatos: & cùm omnes amici* diuitis, diuites eſſent, non difficile perſuaſiſſe, vt* portas cluderent. Milites autem cõfecto prælio ad gratulationem redeũtes, portas cluſas obſtupuiſſe:* poſtea quam verò iuſſi ſint arma ponere, aliquãtò grauius exarſiſſe: ueluti parricidas ſe excludi, & armatis hoſtibus inermes obiici. Hanc ſeditionem uolentem ſanare diuitẽ, tempus petiiſſe, non magis deliberãdi, quàm rogãdi: & triduo illo nihil aliud egiſſe, quàm modò ſingulos, modò uniuerſos rogaſſe. illos quoque ſecuriores* fuiſſe, poſteaquam ex* tota regione ceſſiſſe hoſtem crediderunt. Rediiſſe autem ſe à bello ad iudicium, & in conſciẽtia ma-

v. delictum

v. diuitis: cũ diuites
v. vt parens cluderet
v. poſtea qui

al. feciſſe
v. tortore.
al. exterritũ

ximi meriti, grauissimum sibi crimen obiici, vt qui solus Rempub. defenderit, opprimere uoluisse dicatur.

Dispensatores torti. CCC.LIII.

Quidam ab inficiante petebat depositum. Dispensatores vtriusque torti. Contraria dominis dixerunt. de integro lis est.

SERMO.

PETITOR *necesse est infamet dispẽsatorem suum, & dicat ab aduersario corruptum: & ea fiducia esse illum inficiatum, cùm promitteret dispensator [aduersarij] negaturum se etiam in tormẽtis. itáque [se] ab aduersario subornatũ, cùm lis esset, Dispẽsatores torqueamus. Alterum hunc dispensatorem sani* * *propositi [esse] dicet, qui semper accepisse se palàm dixerit, & statim cùm* * *datus sit in tormenta, hoc sibi proposuerit, Quid? ego quo præmio mentiar? [ideo] confessum esse. Et hoc in locis ualens est, Tuus dispensator accepisse se ait, meus dedisse negat. [vtra] potentior uox est? potest enim etiã per alium numerata uideri pecunia. Initiò autem dicet hic sibi placuisse seruum: & ideo supra rationes esse positum. sed posteà & licentia sua, & securitate domini, qui illi plurimùm crediderit, isse in uitia à multis corruptum, antequam* * *ab hoc: & ideo [negasse] se deposuisse. Hãc sibi deponẽdi fuisse causam, cùm uideret in malo statu rationes esse. Hoc necesse est adiicere (* *quod augetur per interrogationem) quam causam deponendi habuerit. Inficiator dicat oportet, dispensatorem suum finẽ tormentorũ quæsisse: ideò cõfessum vt dimitteretur.*

* *v. præpositi*
* *v. datum*
* *v. ad*
* *v. qui*

Morietur antequam nubat. CCC. LIIII.

v. nobilem
v. Quæ sunt

Quidam*nubilem filiam habens, vxorem secretò loquentem cum adolescẽte vicino formoso deprehẽdit, *quæsiuit quid loquuta esset. respondit mulier, de nuptiis filiæ se loquutam. Ei maritus filiam despõdit. mater ait, Morietur antequam nubat. Ante diem nuptiarum, puella subitò perit: liuores & tumores in corpore fuerunt. Mulier rea est.

SERMO.

Vide Senecã lib. 6. decl. 6.

DICET *hæc mulier iuuenem illum nunquã sibi placuisse, & repugnasse se, cùm uideretur illi puella destinari. illum autem utique uolẽtem hanc uxorem habere, ad satisfactionem uenisse. tunc uerò minus placuisse matri generum. Itaque cùm* * *desponsam audisset filiam, quotidiana cõsuetudine vulgi iratam dixisse*, Morietur *celerius quàm nubat. Cæterùm de facto puellæ, vnà cũ accusatore queretur. Causa, facti crudelitate, fingitur.*

v. dispensam

v. reus pupillus

Tutor lenocinij *reus.* CCC. LV.

Pupillus cum tutore agebat tutelæ. Tutor cum pupillo, adulterij. Remiserunt inuicem actiones. Lenocinii tutor reus est.

SERMO.

FVISSE *quosdam utriusque inimicos, hic tutor dicet, qui ab initio molestè tulerunt, non ipsis potius relictam esse tutelam: & quoniam ab hac præda excluſi sint, distulerint spes suas in diem ultimum tutelæ, vt rudem & imperitam pupilli ætatẽ fraudibus suis circun-*

ſcriberent. Se autem tutelæ rationes, vt debebat, reddidiſſe. Cæterùm metuentẽ, ne dimiſſus à ſe pupillus fraudibus & inſidiis inimicorum circũſcriberetur, velut alteram eius tutelam geſturum, in domo retinuiſſe. Tunc uerò cõſurrexiſſe illos, qui tutelam ipſis non commiſſam moleſtè tulerant, & grauiter excanduiſſe, ne peracto quidem tutelæ tempore, à domo tutoris pupillum dimitti: nullam occaſionem* ad ſpoliandum imperitum iuuenem dari. Cogitaſſe igitur quemadmodũ pupillum, ac tutorem mutuo dolore diſtraherent. Nam ſi rationes tantùm infirmarent, uidebant futurum, ut optima conſcientia tutor non expectaret ultimam contentionem *iudicij: ſed per communes amicos, propinquos pupilli, ſatisfaceret. inueniſſe illos rationem, qua mutuo dolore diſtraherent.* Summiſiſſe qui dicerent, malè tractatas à tutore rationes: non omnia noſſe pupillum qui tacet: ſi litigare uelit, futurum vt ſua recipiat. Per alios inde internuntios ſolicitatum maritalem animum, qui pupillum falſo crimine adulterij inquinaret. Se utique maritum credulũ nihil tanti putaſſe, vt [ſuæ] ſuſpicioni ſatisfaceret. Diu hac fraude inimicorum, pupillum tutorémque deceptos: ſed poſteaquam ueriores amici* interuenerint, & ſe interrogauerint, quam actionis haberet fiduciam: pupillum autem ſeduxerint, & quærelæ cauſas quæſierint: tum demum apparuiſſe mutuũ errorem: & ſe quædam certius etiã ab vxore quæſiſſe.* Detecta igitur fraude inimicorũ, facilè depoſitas, quæ nullis fundamentis niterentur, actiones: & reditum in gratiam:

v. ad te ſpoliandum

v. indicij

v. ſummiſſe

v. interuenirent

v. Decepta

se tamen nõdum inimicos effugisse, à quibus reus factus sit. Accusator autem non committet, si in pupillum dixerit. Id enim crimẽ illi obiiciet, quòd ille noluerit [crimen adulterij] diluere. Dicet ergo propter amorẽ adulteræ, illum in domo tutoris remansisse. Nam ante quatuordecim annos, incredibile est crimen. remansisse ergo amorem, nec illam indulgentiam in retinendo pupillo fuisse tutoris, sed conscientiam, cùm sciret malè redditis rationibus, non esse offendendum pupillum. Mulieri autem multa donata: quæcunque desideraverit, concessa. His sceleribus inuicem cognitis, primò utrunque excanduisse: deinde tutorem ex conscientia rationum, omisisse potius matrimonij vindictam, quàm mutuis caderet actionibus. Sic pares acceptásque factas actiones.

Filius pro meretrice patris, suam redimens.

CCC. LVI.

Quidam luxurioso filio amanti meretricem, dedit pecuniam, vt sibi emeret eam meretricem, quam ipse [amabat.] adolescens [redemit suam, quam] amabat. Abdicatur.

SERMO.

Hic senex dicet filium fuisse luxuriosum, & non sine maximo matrimonij ac famæ damno, amasse meretricem: cui malo uoluisse mederi patrem. sæpè obiurgatum filium: sæpè secretò, sæpè etiam palàm castigatum. Cùm iam nec sumptibus, nec uerecundiæ finis imponi posset, habuisse cum cognatis cõsilium, quidnam se facere opor-

teret. Abdicaret? sed tantò liberior fuisset luxuria. Castigaret? sed nihil castigando profecerat. Succurrisse cognatis & amicis rationem, qua putarent iuuenem posse emẽdari, si simularet pater amari à se meretricem, & daret pecuniam potissimè ipsi filio ad redimẽdam: quod si fecisset, futurum vt meretrix, redempta altera meretrice, deinde ab ipso adolescẽte redempta, indignaretur, & illum amare desineret. Nam initiò statim dicendum est, culpa meretricis iuuenem* esisse: & ideo quæsitam quæ auocaret: & illa ratione datam iuueni pecuniam. At illum potius cucurrisse ad meretricem suam: patrem autem quoniã nullo modo sanare filium potuerit, ad vltimam vltionem cõfugere: Abdicare filium, quia emendare non potest.*

* v. patres

* al. hasisse, vel, restitisse s. patris & parẽtum monitis

Vxor non relinquens ob adulterium cæcatum. CCC.LVII.

ADVLTER EXCAECETVR.
VXOR VIRVM IN CALAMITATE NON DESERAT.

Quædam patri de marito ter questa, & tacere iussa, posteà ab excæcato ob adulterium viro, quia non recedit, abdicatur.

SERMO.

HAEC *mulier dicet acceptum à patre maritũ: se ab initio amare cœpisse. adolescentem, lenoniciis* adulteræ illius usque eò captum esse, vt reuocari à cupiditate non posset. Vt necesse erat, molestè se tulisse, & eò magis, quò maritũ diligeret. voluisse ergò experiri quid de* adul-*

* v. adulte

* v. alteris

teris pater sentiret: indicasse ei adolescentis errorem. respondisse illum, ESSE QVAEDAM *ætatibus concessa, nec reprehẽdi lusus in eiusmodi iuuenta debere. Tũ uerò chariorem sibi uirum factum, posteaquam lusibus eius patrocinari etiã senex cœperit. Sed cùm uideret nequißimæ mulieris illecebris maritũ teneri, & iam uindictam adulterij, atque occasionẽ captare adulteræ maritum: iterum ad patrem uenisse, vt illius saltem auctoritate emendari adolescens posset. In eadem uoce illum perseuerasse iterum ac tertiò. Miserrimũ ergo iuuenem fraude & insidiis deceptum, eam fortunam sustinere, quam illi semper uxor timuerit. Acceßisse nouum amori suo sacramentum, & iudicio patris factum iuuenis affectum. Hoc colore optimè defendetur mulier, alioqui lege, [&] imbecilli natura. Ex cõtraria parte, infinitum *patris est, illum maritum esse damnatum.*

v. poteris

Exposito pulsatori amputatæ manus.

CCC.LVIII.

TALIONIS SIT ACTIO.

QVI PATREM PVLSAVERIT, MANVS PERDAT.

Quidam, exposito, quem in locũ filij sustulerat, pulsatus, tanquam pater manus incidit. Agnitus ille, aduocato naturali patre, talionem petit.

SERMO.

Contrariam partem vide infra decla. 372.

HIC *adolescens iure infirmus est. Nam quod lege agitur, non solet uindicari lege. Cur enim potius ab educatore, quàm à carnifice petatur talio? Sed pręter quàm lege*

lege, etiam facto laborat: quòd quanuis educatorem, tamen patris loco pulsauerit. Dicat tamen educatorem fuisse hunc ab initio crudelem, & hinc suspicatum iuuenem, non esse illum uerum patrem. Sæpè amicis questum: quibusdam etiam mandasse, inquirerent, qui aliquando infantem exposuissent. Hac re ualidius offensum senem. itaque dedisse operam vt se pulsandum præberet: deceptum certè ab eo etiam tempore ipso iuuenẽ, incidisse in eum, quẽ minimè prouocatum iniuria vellet. At illum confestim tanquam de alieno non deliberasse sanguine: & quia redditurus esset expositum, debilitasse. Certè eum [non] lege patris vsum, qui sciret nec se patrem, nec hunc filium. Adolescẽtem autem quia nondum* perspectum illo tempore patrẽ habuerit, certè quia probare non potuerit, tacuisse: nunc petere talionẽ.*

*v. certum habeo

*v. profectum

Lis Publicani de vnionibus. CCC.LVIIII.

PRAETER INSTRVMENTA ITINERIS, OMNES RES QVADRAGESIMAM PVBLICANO DEBEANT.

PVBLICANO SCRVTARI LICEAT.

QVOD QVIS PROFESSVS NON FVERIT, PERDAT.

MATRONAM NE LICEAT ATTINGERE.

Matrona iter faciens, cùm ad Publicanos veniſſet vniones habens. c c c c. in ſinu abdidit. Hæc cùm requireret Publicanus, matrona ſcrutandi poteſtatem fecit. publicanus noluit ſcrutari. Tranſlatis manum iniicit, & ſuos dicit.

SERMO.

QVAESTIONES *sunt, an instrumenta itineris uideri vniones possint. an etiam si non possint uideri, tamen quoniam ad usum, & ornamentum matronæ parati sunt,* [*videri possint:*] *an si in usum parati sint, non ostensi teneri possint, cùm ostensi nihil debuerint. an quanuis scrutari matronam non liceat, & ipsa permittente & publicano licuerit, perinde sit scrutationem permisisse, ac rem ostendisse. an dimissa res peti possit: an hæc dimissa sit. Dicit enim publicanus non rem, sed controuersiam dimissam.*

Lis de dotibus socrus & nurus. CCC.LX.

PRIMA RATIO DOTIS HABEATVR.

Quædã, apud filium, amisso viro, dotem reliquit. Adolescens, ducta vxore dotata, decessit. * Res soluẽdo non est. Contendunt socrus & nurus, vtra primùm dotem accipiat.

**.adolescentis*

SERMO.

MVLIEREM *illam socrum nurus dicet, hanc ruinã patrimonij post mortem uiri statim sensisse: non sumpsisse dotem, ne & filium decoloraret, & dotẽ quoque perderet. Itaque etiam dotatam filio quæsisse uxorem, quò facilius posset ruentis patrimonij rationem fulsire. Addat, donasse illam filio* petitionẽ, *quam hodie retractare* [*iniquũ est.*] *Sed & præscribat, Serò petis, & aliud patrimonium est. Tu, dum heres mariti tui* * *erat, à filio*

**.petitionem hodie quia *. eras. nam dos harede vxore confusa fuisset.*

*petere debuisti. ego ex bonis mariti mei repeto. Nã duæ mortes maritorũ, diuersas successiones habẽt. Bona mariti mei morte, eius facta sunt: dum uiueret, patris fuerunt. Dos est, si à uiro aut ab hærede eius repetatur. tu amisso uiro, cùm dotem non petiisti, fecisti *creditum ex dote. Circunscriptã se nurus * queretur: & ultimò quæret, in quem vsum antè dotem desideret. Contrà *illa dicet, hanc mulierem ambitiosam & profusam fuisse. non* mirum, propterea ad egestatem perductum virum. Nurus oportet à uiro dotem repetat, socrus à *patrimonio.*

at nõ crediti, sed dotis prima habetur ratio
v. quæritur
s. socrus
v. minimè
at in patrimonio filij, est patrimonium patris

Depositi rapti quadruplum. CCC.LXI.

QVI DEPOSITVM PERDIDERIT, IVRET, ET SIBI HABEAT.

Quidã cùm depositum furto amisisset, iurauit. postea furem dãnauit, exegit quadruplum. Dominus hoc quoque petit.

DECLAMATIO.

MEAE pecuniæ accessio ad me pertinet. Quid si enim cognitor meus, quid si procurator hoc idem respondeat? denique, quid si damnatus fur, non totum soluisset? nempe damnum meum erat. An iacturam debemus sentire, accessionem non debeo? Ego enim à te recessi, cùm iurasti. iam cum fure mihi negotium est: hic quicquid soluerit, ad me pertinet.

SERMO.

CONTRA, *ille suo nomine egisse se dicet: inuesti-*

gasse, laborasse: illum præterea potens est pro illo non po-
† *tuisse dominum illum furti agere. Itaque iudex quid pronuntiauit? nimirum mihi furtum esse factum.*

Inuicem pulsatores patrum. CCC. LXII.

QVI PATREM PVLSAVERIT, MANVS ILLI INCIDANTVR.

Duo adolescentes æquales iurauerunt, vt alter alterius patrē cæderet. ceciderūt. petūtur manus: patres vindicāt.

SERMO.

FVISSE *duos sodales: patribus ex austero indulgentibus, sepè coisse ad lusum: frequẽter unà fuisse. Quodam tempore cùm alter ex his* *v. seruis* **serius in conuiuium venisset, dixisse alterum,* Fortasse te (vt solet) *ille senex retinuit, sed non feret impunè: ego illum uerberabo. hunc deinde respondisse,* Et ego *tuum cædam. Cùm alternis uerbis iactarentur minæ, & uterque metueret, ne* *v. multum* **inultum haberet patrem, iurasse in ultionem magis parentum, quàm iniuriam.*

**Vestiplica pro domina.* CCC.LXIII.

al. Vestispica *ex* Varrone *lib. 6. de ling. Latina.*

MALAE TRACTATIONIS SIT ACTIO.

Quidam pauper formosæ maritus, à peregrino vicino negotiatore, ter de stupro vxoris, adiecto precio appellatus, vestiplicam dominæ habitu misit. *Malæ tractationis reus [est.]

Quæ à Græcis, κακώσεως, *in foro, rei vxoriæ dicitur. Idẽ lib. 7. Inst. cap. 5.*

SERMO.

MARITVS *illo colore defendendus est, ut dicatur*

fuisse diligẽs custos pudicitiæ uxoris: naturâ quoque solicitus & sedulus. Cùm esset de stupro uxoris appellatus, * *admiratum tantam peregrini negotiatoris audaciam. Cùm deinde etiam repetitus, suspicari etiam de uxore cœpisse, quantum nunc appareat, suæ naturæ potius uitio, quàm culpâ uxoris. Cùm uerò tertiò quoque instaret adulter, nõ potuisse dissimulare suspicionem & solicitudinem suam. itaque quia putaret aliquid antè cum sua uxore loquutum aduterum per uestiplicam, aduocasse illam, & quæsisse, num aliquid de adulterio sciret. illam respondisse, innocentem esse dominam: & ne* * *notam quidem negotiatori: denique si dubitas, me uxoris tuæ habitu mitte: uidero an possit discernere.*

v. admiratur

v. totam

Conuiciator pauper occisus. CCC.LXIIII.

Pauper ad diuitis domum nocte conuitiari solebat. Quodam tempore, diues processit, & insanire eum dicens, decẽ seruis imperauit, vt eum domũ ducerẽt. Cum iisdẽ occisus postero die inuentus est. Diues cædis reus est.

SERMO.

A PARTE *diuitis color ille introduci potest, ut dicatur pauper ille fuisse factiosus, aut turbulentus: habuisse huiusmodi furoris sui comites, quibus* [*in*] *insidiis dispositis,* * *ipse tantùm ad concitandam rixam,* * *se ostenderet: cæterùm illos in præsidio haberet, si quid fortè diues molireturr. Et hoc ipsa rei conditio monstrat: cùm sit incredibile pauperem solum, & prætereà nocte ad conuitium diuiti faciendum uenisse. Quare enim die tacuit?*

v. ipsotamen

v. si

quare in foro non malè dixit? Apparet illum noctem expectasse, quò facilius comites [se] absconderent. Paratũ ergo ad rixam cum telo uenisse. Diuitem nihil tale suspicatum, magis insanire credentem, dedisse qui deducerent. Tunc uerò pauperem quasi custodia excanduisse: accessisse & cæteros eius conscios, qui cùm eripere [vellent] pauperem, rixam concitauerint, & fortasse illum pauperem silentio occiderint, ne postea cõprehensus pauper auctorem facinoris cogeretur fateri. Et hoc dubiè ponendum est (quæ constitutio in reliqua quoque causæ parte seruanda est) nihil pro certo affirmare debemus: sed tamẽ suspicionem Iudicum à nobis aliò præuertere. Ergo ab illis uideri factam cædem, qui adhuc beneficio temporis latẽt. diuitem super damna patrimonij, & tot seruorum cædem, reum esse.

v. Diui septẽ

* Diuisi septem iudices. CCC.LXV.

v. Diui septẽ iudicẽt quod &c.

*QVOD MAIOR PARS IVDICVM STATVERIT, REVS PATIATVR.

Diuisi septem iudices, duo ignominiam statuerunt, duo exilium, tres mortem. Petitur ad mortem.

DECLAMATIO.

QVOD MAIOR PARS *(inquit)* IVDICVM STATVERIT. *Ego existimo maiorem partẽ esse, in qua plures idẽ sentiũt, eandem pœnam pronuntiant, in eadẽ uerba iurant. Et hoc uerum esse, ab ipsis uerbis legis disce.* QVAM POENAM. *Non de pluribus suppliciis, sed de*

vno loquitur. etenim nemo potest * plura supplicia unus nocens ferre. Scrutare & alia uerba. STATVERIT, inquit. nónne * ibi censetis, per omnia partis illius * iudicum unam uocẽ includere? QVAM POENAM STATVERIT, id est, quod genus supplicij placere sibi pronuntiauerit, qua pœna * nocentem affici uoluerit. Sed quatuor (inquit) iudices me noluerunt mori. Tu nunc iudicas, quã pœnam transierint, non quã statuerint: lex autem certam illorum sententiam exigit. Quid enim aliud diceres, si nondum pronuntiassent? si negassent * liquere sibi de supplicio tuo? nũquid sententias illorum numerasses? minimè. Horum enim * trium iam uerba signaui: illorum quatuor quæ signabo? dubitare illos? nescire quid pronuntiarent? etiamnum ergo suspectos? cur dimitti postulas, si iudex deliberat? Plures (inquit) me mori noluerũt. Quid igitur uelint, pronunties oportet: illorum sententiam signare uolo. accusator recitare his iudicibus uolo, vt habeãt quod sequantur. Duo (inquit) exiliũ mihi iniungunt. Iam igitur apertè [ex] una * plures facis: iam turbam istam, quæ vniuersa noceret, diuidẽdo extinguis: duo exilium, duo ignominiam pronuntiant. Vis ego illos iniũgam, qui se ipsi diuidunt? Reuertere nunc ad uerba legis, * vt paulò antè. QVAM POENAM (inquit) MAIOR PARS IVDICVM STATVERIT. Partem intelligimus eodẽ numero applicatam. Quemadmodum sententia coniuncta, sic turba. alioqui si miscere tibi, & * ingerere dissentiẽtes licet, cur hos tres separas? Quomodo enim his, ab illis quatuor

v. plures

v. tibi
v. videre
al. pro vna parte legẽ illos apponere, vnam, &c.
v. innocẽtem effici

v. licere

v. primum

v. pluris

v. & paulò antequam

al. congerere. vel, iniungere pro, cõiungere, vt suprà.

discrepant: sic illi inter se pugnant. Ergo non *idem sentientes, non potes iungere: idem sentientes compara.* Ego *qui mortem pronuntient, tres habeo.* Produc *illos qui exilium pronuntiant: vinco. produc qui ignominiam: æquè uinco.* Dubitari *potest ualentiorem esse partem, quæ composita neutri succumbit, utrãque superat?* Quid *si enim quatuor illi in totidẽ* * *discreparẽt sentẽtias: nunquid illos pro una parte* * *opponeres?* Nemo *sine dubio cum tribus meis staret, nemo alteri esset adiunctus: nunquid ex quatuor sententiis, unum corpus efficerem? minimè.* At *quid interest bini an singuli dissentiant? quæ numerari pars non potest, si in partem scindere [licet?] Quid si duo ignominiam pronuntiarent, duo exilium, duo mortẽ, unus (ut plerunque euenit) taceret? sine dubio pares essent sententiæ. Si ergo detracto uno, pares essent: adiecto, non sunt superiores?* At *enim vt scias non utique duas partes legẽ exigere, uerba inspice:* QVOD STATVERIT, *inquit, non,* * VTRAQVE PARS STATVERIT. *Denique (Iudices) breuiter agendum est. Reus damnatus, quam pœnam tandem pati debeat, si mortis pœnã relinquit? Quam? scilicet exilij. Ergo cùm tribus sententiis quatuor non cedant, duabus quinque succumbent? At eadem iniquitas. Quid [igitur] acturus es [in hac] pœnarum controuersia?* * *vtranque ferre non potes. [At] siue ignominiam sustines, in patria* * *morandum est: siue expelleris, patriam relinques. Quid ergo (inquit) moriar, cùm tres tantùm me perire uoluerint? Quid enim?* * *an tam iniquum est, te mori damnatum?*

v. disputarẽt sentias
v. oppones nemo. al. apponeres?
v. vtrum potuerit
v. vtrunque ferre non potest siue
v. narrandũ autem
v. autẽ iniquum

confessum

cõfessum etiam tuo iudicio? * supplicio dignissimũ? Cui enim te reseruabimus? uidelicet egregiũ exemplum ciuium futurus es, qui sic uiuis, vt damnari potueris. * v. supplicium

Legatus filius proditoris occisus. CCC.LXVI.

LEGATVS SACROSANCTVS SIT.
PRODITOR CVM LIBERIS EXVLET.

Cuius filius legatus erat, proditionis dãnatus est. Reuertentem legatum quidam occidit. reus cædis est.

SERMO.

FATETVR *cædem reus, sed iure defendit.*

DECLAMATIO.

EXVLEM (*inquit*) *occidi. Exul ille quãdo factus est? quis illum accusauit? quis damnauit? quis expulit? At qui sic exulem fieri, pater illius exemplo est: & inde exul quoque dictus est, quasi ex solo patrio expulsus. Pater* (*inquit*) *illius, proditionis damnatus est: lex autẽ exulare & proditoris liberos iubet. Vt omnes lex puniat, huic tamen ignoranti, damnatio patris nocere nõ debuit. Puta in priuatum compẽdium peregrinatum: * num exul erit? Denique, * quãdo sciuit se esse exulem? Aliquis pœnam sustinet, quam ignorat? & eius est conditionis, cuius se esse nescit? Quem talẽ audistis sacrilegum, quem homicidam, quem ueneficum? Noui generis nocentem producis, tam securum, vt se ne nocentem quidem sciat. Sed, quod paulò antè remiseram, nego. Non lex omnes* * v. non * v. quam

punit, sed cõscios, sed participes sceleris: illis irascitur qui cum patre peccant. NEQVE ENIM *innocẽtes vlla lex punit. Et hic non solùm legatus, sed etiam honoratus fuit. Legatus fuit. vt proditoris filium licuerit occidere, legatum non licuit. Quid enim? lex ait,* LEGATVS SACROSANCTVS SIT. *An hoc dubium est, fuisse legatum? creatus est, missus est. Atqui si fuit legatus, non potuit, antequam renuntiaret legationem, desinere,*

v. animum *tanquam magistratus intra suum* annum, tãquam sacerdos. Patris (inquit) damnatione desiit esse legatus. Ad alium forsitan filium pertineat paterna damnatio: ad legatum non pertinet. Antè enim legatus hic factus est. Ita in eo iure fuit, in quo Respub. antè iusserat: id est, antè legatus fuit, quàm damnati filius. Sed puta licuisse: non oportuit.*

SERMO.

HIC *de iniuria publica querendum, quòd ignorẽtur quid renuntiaturus fuerit. Vltima descriptio, qua nihil*

al. metuens *tale* merens, occisus sit, etiam inter hostes tutus.*

Luxurioſi pater fortis. CCC.LXVII.

Luxurioſi pater fortiter fecit. præmium non optauit ex lege. Dementiæ reus fit à filio.

DECLAMATIO.

DEMENTIAE *reo quid obiicis? vsitata fortasse crimina, Tractas per publicum vestes, non reddita salutantibus nomina, non discretos ab inimicis amicos, aut dissi-*

pata luxuriâ bona, & aliena ætati uitia. Habet hoc crimẽ domus nostra, si reum mutas. An uerò desidiam obiicis? Bellum non sentio? hostem non intelligo? patriam non uindico? Præmium (inquit) non optas. Puta me rationem non posse reddere. Non unius [est] criminis dementia. Vt hoc sit argumentum demẽtiæ: infirmum est, quia solum est. deinde nunquam [nisi] in numero dementia deprehenditur. obiice & alia. Sed quid si ne hoc quidem obiici potest? Quid? tu liberalitatem, dementiam uocas? Non expedit tibi, adolescens, hanc legem introducere. Non optas. Age, quisquis non est auarus, demens est?* VARII *sunt mores. Puta me nolle optare, non concupiscere præmium: non inuenio quid optare possim: deinde patriam nolo bello afflictam [* præmiis vltra onerare.] Deinde* GRATVITAE *debent esse uirtutes. deinde hoc est præmium, intueri debitorem populum. Liceat differre: permittes* uel tua causa. uxorem tibi* optabo, honores* optabo. Statim (inquit) opta. Si facio, sanus sum.* id crimen [est,] quod statim tolli potest? Quid uis optem? statuas? vultum contrahit. dies festos? irascitur. Quid igitur? pecuniam? & si hanc desideras, cur non fortiter pugnabas? descende in aciem. an ego pro te pugnaui? Si perseueras in foro potius militare, quàm in prælio, Absolutionem opto: tolle iudicium.*

id est, si tu ipse reus sis, & te ob luxuriam abdicem

al. tam graui seruitute iuris obstringere, vt suprà declam. 306.

v. & v. opto v. in v. ius opta statuas

Alens patrem rapta abdicata. CCC.LXVIII.

Rapta inuito patre nuptias optauit. ab hoc abdicata,* aluit egentem patrem. Quia inuito marito alebat,* est repudiata. Ingrati agit aduersus maritum.

v. tacuit v. &

DECLAMATIO.

BENEFICIVM *dedit, vitam donauit.* MAGNVM *beneficium est, lucẽ dare. ideo sunt parentes charissimi:* * *& illi uitam dãt non sentientibus. Quid, quòd beneficium dedit, cùm accepisset iniuriam? Iam non tantùm uitam tuam donauit tibi, sed etiam ultionem suam: nec tãtùm* [non] *exegit supplicium, sed etiam cõcessit matrimoniũ. Quid his uis adiiciam? exorata est. Solent dolere raptæ, &* * *contineri non possunt, nec à patribus. Dedit ergo beneficium. Quid si etiam contra patris uoluntatem te seruauit? illum offendit, vt tibi placeret: & quàm grauiter etiã abdicata est? Cùm tibi beneficium dat, ipsa accipit iniuriam. Donauit tibi etiã* * *testamẽtum patris. Accepisti ergo beneficiũ:* [nõ] *retulisti gratiã. Quid, si feciſti etiam iniuriam? Expectatis vt dicam, Cultus negauit, uiduam fecit. quantum est uestis & ornamẽtum?* MATRIMONIA *sunt ab ipsa rerum natura inuenta. Sic mares fœminis iunguntur, vt imbecillior sexus, præsidiũ ex mutua societate sumat. Puta illam habere patrem, ad quem se recipiat:* * *infamata est. nunc bis uidua est, mẽdico patre. Ergo maritum eripis. quem tandẽ maritum? quem tantoperè dilexit, vt patri præferret. Potuit tibi controuersiam facere de nuptiis iuris sui, si ad ingratum reuerti uellet. Quid his obiicis? Patrem (inquit) alit. Sic accusas quòd miseretur.* PATREM *ali non solùm oportet, uerùm etiam necesse est. Sed me (inquit) perire uo-*

al. at

v. continere

al. contra mentem

al. infirma

luit. Ecquid ignoscitis, Iudices, * si talẽ oderat, * quẽ antè [non] cognouerat? nam * hoc ignorauit. Perire uoluit. Meritò: rapueras. Lex te occidebat, non huius pater. Sed non defendo illum, qui non ad te uenit. Peccauit: idem te non rogat: * filiam rogat, & vxorem. Nempe hæc ei petenti cibum seni [negasset,] cui alieni porrigunt? Nec multũ est quod detur, & hæc misericors est. Sed [ideo] * expulisti, & cum patre mẽdicare cogis. * num es ingratus? ergo matrimonium eripis. quid? quod matrimoniũ? iuris sui poterat iniusti repudij agere, [si ad ingratũ reuerti] uellet. Inimicum (inquit) meum alebat. Miraris? misericors est, & hoc accusas forsan. Non personam æstimauit, sed fortunam. Est hoc uitium illius: nuper & raptoris miserta est. Sed quid tam ualde iste peccauit, vt mori debeat? Me (inquit) perire uoluit. Imitaris * quod arguis. Ergo peccauit. idem facis. Crudelitatẽ * eius accusas: sed imitaris. Sed ille meritò: quippe raptorẽ [lex punit.] * Pudet peccasse: satisfecit, rogat, miser est. hostes quoq; parcũt. Denique hoc meruit: hãc respice. Te quoque (inquit) * abdicauit. Relinque æstimationẽ ipsi doloris sui: sine ipse [se] * vindicet. Sed cur uindicet? meritò abdicata est. Te seruauerat, meruit exulare. Sed puta iniustè abdicasse: pater est. Non respicimus in eiusmodi fortuna, quid meruerit. Denique quid faciet mulier, cùm ad * ianuam uenerit? & quantulum est quod præstat? Quo nunc [se] misera conferet? cum patre nimirum mendicãdum habet. Facilè tamen * moriturum inueniet: tantùm, ne impunè læsa sit, solatium petit.

* v. qui sup. à filia raptorem diligi

* v. filia rogat te vxor nẽpe

* v. expulisset: cum v. non est

* v. Quid a. ergo v. &

* v. puer

* v. abducas

* v. iudicet

* al. ad genua venerit. sup. pater

* al. mortem

Armis sepulchri victor. CCC. LXIX.

SEPVLCHRI VIOLATI SIT ACTIO.

v. viro forti Quidam arma de sepulchro * viri fortis, suis consumptis, sustulit. victor reposuit. Reus est violati sepulchri.

DECLAMATIO.

Seneca lib. 4. decla. 4. non sta quidem diserte.

POTVI *inficiari quod obiicitur. Detracta arma dicis? Nego. mentior? eamus in rem præsentem. annumerare volo: si quicquam defuerit, damnari volo. Sed nõ corrumpam gloriã meam, vt non dissimulem, propter quod vir fortis honoratus sum. Sed quid faciam? nõ licet mihi ista narrare. instat liuor: & id, quo saluus est, odit. Sepulchrum (inquit) violasti. Non utcunque attingitur sepulchrum, uiolatur: alioqui nec inter mortuos licet collapsa reficere, nec * ornare. Aut si vtcunque attingitur, violatur: bis ergo peccaui, & cùm sustuli, & cùm reposui. Non ita est: * sed mens * aspicitur. Sic Romani gloriosè spoliauerunt Iouem: sic Saguntini fecerunt parricidium. Si ergo* MENS IN *factis spectatur, meam inspicite. * Quare violẽ amici sepulchrũ, æstimate etiam commilitonis amici? credibile enim est similis propositi in amicos fuisse. Deinde, ut etiam uiuo nocere uoluerim, mortuo tamen parcendum est. Deinde, quo tempore? bello inter pericula odiis uacua. Sed quid sustuli? aurum credo, aut defossam pecuniã? Arma. Ista virtutis instrumenta, non sceleris sunt precia, quibus præmia merui.*

v. orare

v. & al. obseruatur
v. absolsitur

al. qua ratiõe uiolari inimici sepulchrum æstimatus, an etiã, etc fuisse v. quare volo ni. s. æstimo etiam com.

*Nisi ista * sustulissem, non accusasses: non haberes leges. Sustuli, confiteor: sed publicæ salutis causa. Miraris? ipsorum sepulchrorum ruinâ si possem, hostem repellerem: tecta insubeuntes, & sacra, quin etiam templorum * fastigia, desperantium tela sunt.* CERTVM EST *omnia licere pro patria. Denique vos interrogo, quid faciam? magna pars exercitus in me cessat. Armati sunt interim etiam inermes, etiam mortui: solus nudus. Quanquam quod quæro, habeo: sententiis honorastis, & sciebatis me his armis uicisse: nec sanè aliud dedissetis consilium, quàm locus & tempus. Visus est mihi emergere è tumulo uir fortis.*

v. sustulisses nõ accusassem

v. fastidia

Rapta competitrix diuitis filiæ. CCC.LXX.

INSCRIPTI MALEFICII SIT ACTIO.
QVI INGENVAM STVPRAVERIT, DET DECEM MILLIA.

Pauperis & diuitis filiæ petebant sacerdotium. rumor erat pauperis filiam futuram sacerdotem. Eam parasitus sub diem mysteriorum, rapuit. Diues offert pro eo decem milia. Inscripti maleficij reus est.

DECLAMATIO.

*NON est (inquit) * scriptum: quia certa lege comprehensum est. Hoc diceret raptor, si cum illo agerem. Sed aliter mecum tibi consistendũ est. Rapere enim vsitatum est: * subiicere raptorem, nouum. Nunquam hoc timuere maiores.*

al. inscriptum.

v. abiicere

Viri fortis pater, reus proditionis. CCC. LXXI.

ABDICARE LICEAT.

VIR FORTIS OPTET QVOD VOLET.

v. proditoris Qui* proditionis patrem reum habebat, fortiter pugnauit. Rogante patre vt optaret abolitionem suam, non optauit: sed in iudicio, *reo affuit. Absolutus pater abdicat filium.

DECLAMATIO.

QVID *peccaui cur abdicer? num aduersus patriam iners sum? luxuriæ deditus, bella fugio? An aduersus patrem impius?* [*id certè non*] **v. reor. quo verbo vsus nõ esset, quod horridum appellat.* * *vereor. In qua parte filij cessat officium? Non optasti (inquit) quod volui. Iam excedis legem tuam, pater. filio debes* **v. impetrare** * *imperare, forti non potes. potes peregrinationem, potes militiam: sed non sententias iudicij, non decretum magistratus, non præmium fortis. Quid enim lex ait?* FORTIS OPTET. *Me nominat, & æquũ est hoc mihi cõtingere: pugnaui. Cum quo mihi res est? cum patre: non est contumaciter agendum. Ego etiam uiri fortis optionem remitto, si æquum petis. Quid petiisti? vt abolitionẽ optarem.* MEMENTO *non omnia, pater, nos posse petere: præmium accipimus, non regnum. Nescis quantum sit* **v. absolutionem* * *abolitionem petere, accusatori silentium indicere, reum eximere, leges tollere. Nec pro te tenuissem, & præmium perdidissem. Sed cuius abolitionem? meam, inquit. Animaduertitis*

Præclara sententia

maduertitis quodãmodo parricidij reum. Agam potius causam. Hoc præmium primùm turpe: deinde superuacuum. Turpe: damnaberis tuo iudicio in perpetuum. quantò grauius est à se damnari: tamen alij possunt dicere, Gratia uicti sumus. Deinde superuacuum: innocẽs eras. At enim DVBIA *est iudicij fortuna. sed nobis non timenda. Diluẽdum iudicium est: inuidia tantũ [fuit:] criminis fiducia erat & in timore tuo. Itaque apparuerunt Iudicibus unà omnia, & profuit tibi quòd abolitionem non optaui: apparuit certa innocentiæ fiducia. ergo aduocatũ tuum abdicas, participem laboris, * periculi? Facilè & inueniam patrem: sed tibi timeo, soles periclitari.*

An abolitionem criminũ deprecari ~~culpam~~ confiteri est.

v. de me facile est. Licuit ex Platone abdicatum sumere in adoptionem.

Pulsator educatoris expositus. CCC.LXXII.

QVI PATREM PVLSAVERIT, MANVS EI INCIDANTVR.

TALIONIS SIT ACTIO.

Quidã expositũ sustulit, pro filio educauit. Pulsatus ab eo, tanquam *pater manus incídit. Agnitus est adolescens. aduocato naturali patre, cum educatore agit talionis.

v. patri

DECLAMATIO.

SCELERATISSIMVS *omnium (Iudices) iuuenis ingratus, uel quia lucem beneficio meo accepit: uel quia in patrẽ bis parricida est, semel domi, iterum in foro. Quàm meritò cruentas perdiderit manus, si quis adhuc dubitabit, aspiciat: iterum me in*

cõſpectu ueſtro pulſat: etiam truncus ac debilis, ſola rabie integer, in miſerum ſenem incurrit. Quid ſi haberet manus? ac ne quis illum coercitum pœnâ putet, etiã audacior factus eſt. Debilitatem meam concupiſcit, & ei præcipuè* corporis parti iraſcitur, per quam uiuit. Fateor (Iudices) fateor, [non] præcidendas fuiſſe has manus: ſed cùm iſtum colerent. Nec erubeſco (quod ab iſto minimum eſt) malè audire, & crudelitatis quoque reus fieri. Sanè crudelẽ me uocet: dum ſe oſtendat, non timeo ne iſtud in me crimẽ credibile ſit, cùm miſericordiæ meæ, aduerſarius ipſe monumẽtum ſit. Nam quòd pater parricidæ adeſt, non* miror: debilem non timet, aliquando crudelior, cùm expoſuit. Neque enim dubito quibuſdã illũ ſomniis & prodigiis cõmotum, quia uidelicet iſtum parricidam defungi utique in patrem fatale erat, vt ſe metu liberaret, proieciſſe. Ille ergo crudelis (iudices) quẽ ſolus iſte carnificem uocat: acceſsi miti uultu: miſertus ſum. ad ſummam, * alienus ſuſtuli quem proiecerat pater. nec contentus, filij loco habui. Quid? hac indulgentia quid profecerim, quæritis? effeci ne deeſſet qui pulſaret ſenem: ille* quem præſidio ſuſtulerã, ille quem uindicem etiam aduerſus alienos ſperaueram, tam apertè pulſauerat, vt ne inficiari quidem poſſet. Stultus, eadem indulgentia etiamnum perſeuerabam, & quærentibus amicis à quo eſſem pulſatus, mentiebar. Quid tu, inquiunt, expectas donec occidat?* rapuerunt me in forũ: oſtenderunt uerberationis notas. Iſte faſſus eſt: iudex damnauit: carnifex manus abſtulit. nihil in illo iudicio

v. corpori parte

v. minor debilem

al. alienum

v. qui

v. rapuerat

meum, nisi fletus fuit. Dum iactatur tota ciuitate parricidium, inuenit impietas originẽ suam: en, vt uidetis, iterum pulsat. Talionem (inquit) peto. Quid ais? crudelitatis arguis? qui, si alter pulsauit, misereri soleo etiã alienorum? Ego te, cùm meus esses, debilitaui: num per uinum? num per furorem? num iratus? TALIO, iniurię ultio est. In hoc scripta est lex, ne quis impunè petulans sit. Hoc ergo dicis, Me iniuriâ abstulisse. lege incidi: sed [tamen incidit] carnifex. QVICQVID lege factum est, uindicari lege non solet. & qua lege? QVI PATREM PVLSAVERIT. Sed tu (inquit) pater non fuisti.* puta. Iudicia tamẽ iudicijs rescindi non possunt.*

v. quẽ saltem pulsaui

sup. id verum esse

Hîc de sanctitate iudiciorum. Sera post damnationem, innocentiæ defensio est. Istud quod nunc dixisti, antè dixisses: sed non potuisti dicere. Pater tuus eram, iure præsentis conditionis. Abdicare itaque potui: [potui] omnem potestatem, tanquam in filium, exercere. Miraris? nec ille potuit contradicere, qui* pater erat. Non eras (inquit) naturalis. Tantò igitur plus meueram: alienum sustuleram, cùm essent qui suos proiicerẽt. Sed ut non fuerim, tu tamẽ putasti patrem: LEX AVTEM mentem punit. ut scias uerum esse: hoc impetraui. Sed tu (inquit) sciebas non esse filiũ tuum. Poteram quidem scire: sed meritis pater eram, sed tu tanquã patrem cecideras. Sed, testor, nolui. expositum* quoque collegeram: indignati sunt amici: ipse fassus es. Quid nunc facies? præcides manus quæ te sustulerunt?

al. pater nõdum erat: nec tu, qui agnitus nõdum eras. Non eras, &c.

al. quãdoque

ABDICARE LICEAT.
SEPVLCHRI VIOLATI SIT ACTIO.

Amissa vxore, & defossis in sepulchro eius ornamentis, superinduxit filio nouercã. Captus à piratis pater, de redemptione scripsit. Morante filio, vxor è sepulchro prioris vxoris, eruit ornamenta, & misit. Ob hoc à priuigno sepulchri violati accusata, * & damnata est. Pater redit, & abdicat filium.

v. etiam nata est.

DECLAMATIO.

ANTEQVAM *parricidiũ [obiiciam,] inertiam obiicio. Nõ es peregrinatus, etiam me peregrinante. coactus sum tuas uices sustinere. Sed dices, non totam domum in periculum committi debuisse, rem auxisti. Vt* * *concedamus, redime patrem: captum deseruisti. maximum crimen, imò parricidium. Quantum in te fuit, occisus sum, & grauissimis quidem tormentis. Neque est quòd pauperatẽ excuses: impietas fuit. Moraris:* * *sed [ad] quid [hoc] facis? vt* * *scias [me interim à piratis] occisum. [Quid posteà? sepulchri violati] accusas. hoc [adeóne] vacat? & quam accusas? uxorem meam. Sepulchrum (inquit) uiolauerat. Quid ad te? mea iniuria est: ego uindicabo. Sed ne ego quidem debeo: rectè uiolauit. Vt scias (inquit) peccasse, damnata est. Miraris, absente uiro? Ego te uxor damnaui, optima fœminarum: sed uindicabo.*

v. redeamus

v. &
v. sciam

Abdicatus hæres ob tyrannicidium.

CCC.LXXIIII.

ABDICATVS, DE PATERNIS BONIS NIHIL HABEAT.

Quidam hortatus in tyrannicidium filium, nolentem abdicauit. Moriens scripsit hæredem, qui tyrannum occidisset. Abdicatus occidit: petit bona.

DECLAMATIO.

ABDICATVS (*inquit*) NE* QVID DE BONIS PATRIS CAPIAT. *Paterna hæc esse bona constat: abdicatum te esse, æquè patet: quæ vltra quæstio est? Hæredem (inquit) scripsit tyrannicidã. ego autem tyrãnum occidi:* Nihil *refert, an aliquod ius postea acquisieris: filij perdidisti.* Lex *enim quæ abdicatis paterna bona negat, per omnia illos* amouet. *Superuacuum nanque erat, abdicatum submouere, qui alioqui perdiderat paternam domum. Igitur lex ista scripta est, ne qua lege reuerti in domum posset. Licet ergo sis tyrannicida, non prodest tibi:* Nec ulla lex reducit, *quem aliqua excludit: & semper (iudices) potentior lex est quæ uetat, quàm quæ permittit.* NE QVID (*inquit*) EX BONIS CAPIAT. *Hoc etiam in* magistratuum potestate seruatur: *& plus potest (inquit) unus qui uetat, quàm omnes qui iubent.* In permittente *enim, libera potestas: in uetante, pœna est. Deinde hæc lex publica est, ad omnes pertinet: testamentum pri-*

v. quid & de bo. patris. al. patriis

v. admonet

v. magistrum

v. lege

uatum est. Potentius est quod in albo* legitur, quàm quod testamento. Sed pater (inquit) uoluit me esse hæredem, & ideo tyrannicidam scripsit, quia sciebat me facturum tyrannicidiũ. Falleris: te nanque minimè uoluit. nam si voluisset, scripsisset, Filius meus, si fecerit tyrannicidium, hæres mihi sit. Nunc autem apparet dolẽtem, iratúmque scripsisse: & adoptare in locum filij, tyrannicidam uoluisse, qui in uirtutem tyrannicidæ, filiũ excitare nõ potuerat. Iratum tibi dico fuisse, abdicauit.

NVNQVAM leuiter excãdescunt patres. & qua causa? quòd tyrannũ non occideras. Vides quemadmodum

v. iudicij

inertiã execratus sit, ne* publicis quidem malis excitatam. Tantùm abdicauit? imò non reduxit. Passus est

v. interfectus

exulare: ne moriens quidem* misertus est. etiam testamento exhæredauit, etiã alios adoptauit. Vltimæ partes [sunt] æquitatis. Tamen (inquit) tyrannum occidi. Puta te meruisse. habes prẹmium à Republica. Illud uirtutis prẹmium debet esse, hoc inertiæ supplicium. Sed quando occidisti? [cùm te] testamentum excitauit.

SERMO.

IN vltimo tuenda mortuorum iudicia: commendabimus Iudicibus testamenta. Nullam autem maiorem illi fieri posse iniuriam, quàm si hunc hæredem habuerit.

SCHOLIA.

Abdicatus, de paternis bonis nihil habeat.] Huius legis meminit Quintilianus lib. 3. Institut. orato. capite, Quid sit

ſtatus, ad finem. Quoties (inquit) aliud alij petitori opponitur, diſsimiles eſſe ſtatus neceſſe eſt, vt in illa cõtrouerſia, Teſtamenta legibus facta, rata ſint. Inteſtatorum parentũ liberi hæredes ſint. Abdicatus, ne quid de bonis patris capiat. Nothus ante legitimum natus, legitimus filius ſit: poſt legitimum natus, tantùm ciuis. In adoptionem dare liceat. In adoptionem dato redire in familiam liceat, ſi pater naturalis ſine liberis deceſſerit. Qui ex duobus legitimis alterum in adoptionem dederat, alterum abdicauerat, ſuſtulit nothum: inſtituto hærede abdicato, deceſsit. Omnes tres de bonis contendunt, &c. Diſertè & paucis hanc controuerſiam illic tractat, & adeò ex harum declamationum more, genere loquẽdi, & modo & ratione legum, thematis, & locorum ſeu argumentorum, vt facilè has Quintiliani declamationes eſſe quilibet affirmare audeat. Similis quoque eſt illa, lib. 5. cap. 10. Cùm Thebas euertiſſet Alexander, inuenit tabulas, quibus centum talenta mutuò Theſſalis dediſſe Thebanos cõtinebatur, &c. Illa item controuerſia (quæ quaſi ex hoc declamationum volumine, ſi omnes haberemus, tranſcripta uideretur) de ruſtico & diſerto lib. 7. cap. 3. & alia de eo qui meretricem in matrimonium duxit, & ex ea natũ abdicauit lib. 11. cap. 1. Si ergo hos locos cum illis, & Quintilianũ ipſum, cum aliis declamatoribus cõparauerimus, apparebit, & quã ſit hîc ſui ſimilis, & reliquos quàm lõgè ſuperarit & uicerit.

Fortis, filius proditionis rei, frater deſertoris.

CCC. LXXV.

Proditionis reo patre, alter ex filiis deſeruit, alter fortiſsimè pugnauit. Rogauit pater, vt abolitionẽ ſuam optaret. ille fratris impunitatem optauit, & in iudicio affuit patri. Pater abſolutus abdicat. Ille. CD.

DECLAMATIO.

Pars filij tractatur suprà decla. 287.

FATEOR, *non posse [me] lusus arguere, qui donari ætati possunt. Non est luxuriosus, sed cõtumax: hæc minus ferenda uitia. Dicas [te] licet fortissimum, quid mihi prodest, si magis patrem contemnis? Mea (inquit) lex est. Quicquam tibi me uiuo tuum est? Ego te in aciem misi, mea est uirtus, mea lex, mea optio. Non iniquam rem postularem, si dicerem, Amicum reum uindica: quid si patrem, etiam innocentem? Vrget conspiratio. Sed turpis est (inquit) abolitio. Quid ad te?* Ego *meæ cõditionis arbiter sum. Sed (inquit) *superuacua: eras innocens. *Quid ad te?* Ego, *quia innocẽs eram, petieram: uerebar fortunam iudiciorum & exempla. Sed fratris (inquit) salutem optaui. Iam ergo noli dicere, Superuacua abolitio fuit. alium enim mihi prætulisti: & innocenti, nocentem: reo, damnatum, qui certò perire debebat. Si misereris tuorum, eos saltem adiuua, de quibus iudex etiam non dubitauit. Quid ergo (inquit) periisset? Si me interrogas, occupatus sum, non audio. *tu patris desertor es?* QVAEDAM (*Iudices*) *comparatio minuit. per se crudele fuit, perire fratrem: sed comparatum mihi, tolerabile. Quid *ego, periissem? Fratrem (inquit) seruaui. Itaque nunc fratrem* aduoces: ille beneficij gratiã debet, ego *peccati pœnam. Sed quid si non pietati seruisti, sed vt me occideres? quantum in te fuit,*

v. superuacua erat

v. quid autẽ ego

v. si

v ergo

v. abdicat ille

v. peccaui

*fuit, damnatus sum. Affui (inquit) *alioqui. abdicaberis tamen.*

v. alioqui abdicareris tamen

Expositus iuratus ob nuptias educatoris filiæ. CCC.LXXVI.

Quidam moriens, adolescēti, quem pro filio educauerat, indicaturum se veros parētes pollicitus est, si iurasset se filiam quam relinquebat, ducturum vxorem. Iurauit adolescēs. ille decessit. * post mortem educatoris, à naturali patre receptus, * quia non vult orbam diuitē ducere vxorem, [quam iubet pater,] abdicatur.

v. dixit potest

v. qui ante vult

DECLAMATIO.

ABDICAT *tam citò? si non eram idoneus, non erā recipiendus. Tam exiguo tēpore quid peccare potui? etiam si quid peccaui, ignosce. nondum noui mores tuos. Nouitiis etiam seruulis ignoscitur. Sed quid obiicis? Vxorem (inquit) non ducis, quam volo. Quid tum? nescis, nostri arbitrij esse matrimonia? Affectus nostri * vobis non seruiunt. Non potes efficere imperio, vt uel amem quem uelis, uel oderim. Matrimonium uerò, tum perpetuum est, si mutua uoluntate iungitur. Cùm ergo quæratur mihi uxor, * socia thori, uitæ consors, in omne sæculum mihi eligenda est. alioqui, quid proficis inuitum * cogendo? repudiabo. At enim (inquit) lege cogeris, orbam ducere. Quid? tu illius patronus es? sine me illi respondere. Si potest, lege illa cogat. interim, noli mihi patriā*

v. nobis

v. sociatorī

v. cogendum

*maiestatem opponere. Sed nimirum non potest cogere, & ideo non cogit. alioqui forsitan illi respõderẽ, non habere orbas priuilegiũ, sed * agnatis indicere nuptias non occupatis. Quid ergo (inquit) orbam nõ ducis? Gaudeo, pater, quòd misereri fortunæ potes. & hæc orba est, & hæc patrem perdidit. Fortuna similis, indulgentia prior est. In eadem domo educati sumus: noui mores, probo uerecundiam, probo genus. Quid si mihi à patre commendata est? quid si rogatus sum? quid si etiam iuraui? uis me fidem non præstare? & cui? qui me sustulit, qui patrem egit, qui te mihi patrem dedit, quem admodum rogauit. Non est quod dicas, Ego cogo. æquè tamen * peierauero. Et quales futuræ nuptiæ, quæ * periurio iunguntur?*

v. vacuis inducere:

v. periero
v. per viro

SERMO.

VLTIMA *comparatio puellarum: illam esse diuitem, facilè inuẽturam maritum. hanc, in totum destitutam: & nunc uerò, orbam, si eam hic quoque deserit. referendam esse gratiam, expositos colligentibus.*

SCHOLIA.

Quintilianus lib. 7. cap. 2. Quædam in scholasticis controuersiis ponũtur, ad coniungendã modò actę rei seriem: vt, Pater, expositum qui agnouerit, solutis alimentis recipiat. Minus dicto audiẽtem filium liceat abdicare. Qui expositũ recepit, imperat ei nuptias locupletis propinqui: ille ducere vult filiam pauperis educatoris. Lex de expositis, ad affectum pertinet. iudicium pendet ex lege abdicationis. *ille decesſit*] sup. pater educator. nam *duxit*, pro *di-*

xit, reponere omnino non possumus: cùm ex sequentibus, & ex adducto illo à me Quintiliani loco, appareat, non id agi, vt eâ, quæ iam ducta sit, repudiatâ, orbā diuitem ducat: sed pater vnam ducere filium iubet, vult filius alterā. Aut verò ita legendum est, *Ille dotem dixit*: quantacūque videlicet à paupere educatore dici potuit. Vlpianus tit. de dotibus, Dos aut datur, aut dicitur, aut promittitur, &c. Cicero pro Flacco, Quæcunque sine tutore auctore dos dicta est, nulla est. *At enim* (inquit) *lege cogeris orbam ducere.*] Quintilianus lib. 7. cap. 5. Huic parti subiungit Virginius causas abdicationis, dementiæ, malæ tractationis, orbarum nuptias indicētium. Lex fuit Athenis, quâ vtroque parente orbata, cui opima & opulenta successio euenerat, eam, vt ordinum dignitas familiarúmque salua esset, proximus agnatus, aut cognatus ducere cogeretur: lex item altera, vt si qua indotata & egens orba esset, eam aut vxorē ducerent agnati & proximi, aut dotatam alij collocarent. Quem morem conqueritur Aristoteles lib. 2. Politic. cap. 7. suis adeò temporibus vix obseruari, & orbam cuilibet iam, neq; ex lege collocari. Græcis ἐπίκληρος καὶ ἐπικλητῆς appellatur. Demosth. καὶ στεφάνῳ, ὁ νόμος κελεύει ἐπιδικάσαι εἶναι τῶν ἐπικλήρων ἁπάντων καὶ ξένων καὶ ἀστῶν. & posteà, τῶν ἐπικλήρων ὅσαι δ' ἀστικὸν πλοῦτον, ἐὰν μὴ βούληται ἔχειν ὁ ἐγγύτατα γένους, ἐκδιδότω ἐπιδίκους, &c. Terentius in Phormione,

Lex est, vt orbæ, qui sint genere proximi,
Eis nubant: & illos ducere eadem hæc lex iubet.
Ego te cognatum dicam, & tibi scribam dicam, &c.

Item actu. 2. sce. 1. *-Verùm si cognata est maximè*
Non fuit necesse habere: sed id quod lex iubet,
Dotem daretis: quæreret alium virum.
Qua ratione inopem potius ducebat domum?
G. Non ratio, verùm argentum deerat, &c.

Ex his apparet cur Virginius has causas orbarum nuptias indicentium, materias officiorum appellaret. Hîc verò

iuuenis abdicatus respondet, se ab orba illa diuite cogi non posse, vel quia proxima nõ esset, nec generis eiusdem aut familiæ: vel quia si orbæ id ex lege possunt, non tamen inter eas, vna maius alterâ priuilegium habet: hîc verò utraque orba est, licet nõ ambæ diuites. nec si priuilegium habent, eo aduersus eum utuntur, qui iam alij mulieri pactus est, aliísque nuptiis occupatus: qualis hic est, fide iam maritus & sacramento.

Locatus à patre in militiam, venenum terens.

CCC.LXXVII.

PARRICIDII SIT ACTIO.

Pater filium in militiam vocauit. Ille ornatus donis ad patrem rediit. adhibitis amicis petit à patre, ne se amplius mitteret: non impetrauit. Iterum fortissimè pugnauit. rediit. terens venenum à patre deprehensus est. Interrogatus, dixit se mori velle. Parricidij reus est, *patre [accusante.]

v. pater

DECLAMATIO.

Huic corruptissimæ declamationi iũge 3. Senecæ lib. 7. Et cõtr. 19. lib. 4

PARRICIDII *reus sum.* QVAEDAM IPSA *crimina magnitudine fidẽ non impetrant.* Parricidium *legem nõ habuit, nec immeritò. Quis enim se facilè uinclis naturæ exoluat? Vos estis qui nascentes excipitis. Itaque ad tantum nefas, magna oportet serie parricida ueniat, & per hominum Deorúmque contemptum, ad ultimum nefas conscendat.* *Quod hîc est [tanti criminis] indicium? *maximum omnium reo crimen obiicitur solùm: non cir-*

v. Quid hoc est iudicium maximum

cunſcriptus amicus: ceſſant etiam familiaria adoleſcentiæ crimina: & ne in ſcortis quidẽ reus, malè audio. Plus fortaſſe quàm putatis (iudices) pollicebor: non quemlibet ex illis ſubſelliis, ſed accuſatorem ipſum, laudatorem dabo: nunquam abdicauit. Quid ni non abdicaret? cuius nõ ſolùm innocentiam, ſed etiam uirtutem cognouerat? Facinus indignum: inter ſpecioſa militiæ opera, impietatis priuatæ reus ſum, ſponſor ſalutis publicæ. NON SVNT EIVSDEM pectoris vitia [&] virtutes. [parricida fuerim,] *qui tã pro alienis patribus dimicare ſoleo? Sed forſitã non ſolùm purã, ſed etiã, ſpecioſam innocentiam [deſideras.] *Grauis in parricidium cauſa. nũquid abdicaueras, & exuere naturalem indulgentiam prior* docueras? An etiam hæreditatis cupiditate uolebam te occidere? ſcilicet immenſis luxuriæ oneratus dãnis. An infœliciter te iubente pugnaueram, & inertiæ pœnam uerebar? imò (inquit) inuitus militabas. Sic fit ergò, vt quiſquis hoſtem timẽs, [ne militet inuitus,] patrẽ occidat? Ergo iners ſum. atqui parricida* non ſolùm audax debet eſſe, ſed etiã temerarius. Inuitus militabã. Quid ergo? [amplius] rogare non poſſum, [non] ad preces decurrere, * non ad genua, iterũ allegare amicos non poſſum: denique [ſi] perſeueras, * mori poſſum. Finge nunc qualem te uelis eſſe. crudelem? & * hũc iudex uindicabis. [mitem?] & petes hunc occidi filium? Sed melius ego de te iudico. Puto te omnia indulgenter imperare filio. AVIDA eſt gloriæ paterna pietas. Noſtra tyrãnicidia timidiora ſunt. *Nunquid offenderis, ſi te lau-

v. & tam

v. grauet

v. decueras: al. debueras? ſup. vt cauſam parricidij haberem.

v. non ſum

v. non aduena

v. mori non poſſum. f. enim

v. & nunc in. vindicabit & præter h. occidit

v. nunc quid

do? Sed ne tali quidem patri parco. Quemadmodum
v. & * si occidere uolo, cõducam percussorem? insidiabor peregrinanti? nihil horum est. Meas manus inquino, & sic paro uenenum, vt deprehendar? Secreta sunt parricidarum scelera. Cur ergo (inquit) uenenũ habuisti? O miseram liberãdæ adolescentiæ meæ sortem, & malis quoque ipsis strictioria remedia! Excusandum est, quod ne diluerem, mori uoluerã: & ultimæ cogitationes ad iudicem reuocantur. paulò minus quàm post fata arcessor
† reus. Sed ne fallam te, pater, respondebo uerbis fortunæ
al. solet meæ, respondebo quod * soleo. L. non alius, quàm filius mori uolo. O quantò facilius tibi mortis causas, quàm parricidij reddam! imò passim subiectas & publicatas, tamen non transibo. Mori volui. quæris quare? quia natus sum ad miserias hominum, incendia, naufragia,
Vide Valer. Max. lib. 3. cap. 2. bella. FOELICES qui suo arbitrio moriuntur. Scipio [ille peccauit? qui transfixus, quærentibus vbinam esset imperator: Imperator] (inquit) bene [se] habet. puto
v. vltro quia pugnaturus * vltrà nõ erat. Cato & ille peccauit? idem [hic] fecit, quod Cato. AD QVIETEM hoc interest, & dulcis quædam ad securitatem uia. Quare mori voluerim quæris? en, quia uiuã. Reus sum: quare?
† [quia] mori uolui. Iudex enim ex uoto adolescentiam
al. nihil vnquam me hostis offendit ægram * nihilũ quàm me offendit: quanquam & interim & secundum ad usum meum faciunt quicquid rogauit: & pater etiã solus exoraui (pace maiestatis tuæ dictum sit) non omnes tamen fortes sumus, non omnes bella sustinere possumus. Sed non quisquis occidere ho-

ſtem non poteſt, continuò patrem poteſt. Varia ſunt ingenia. alij otio delectantur: ego tecum uolebam militare. En parricidã, ſub iudicio tuo uiuere uolo, in hoc etiam ambitioſus apud te, pater, amicos adhibui. Sed poſtquã *iuſſus ſum, obſequendum eſt (*inquam) patri, eamus in bellum. Quid habeo quod pro me timeam, ſi de filio pater ſecurus eſt? vidi *alios ſterni, *alios fugari, vniuerſos exercitus cædi: dedi me, me periculo ſubieci, tanquã uilis mihi, fortunæ: & ideo puto, miſer, uici. *Iam uerò in æſtimatione periculorũ ac vulnerum, Quid hîc (inquam) nemo uincere poteſt, niſi mori uoluerit? Redij in domum patris, nulla erat miſsio, ne poſt *victoriam quidem. Si neceſſe eſt, moriamur (inquam) ſed domi: ibi certè pater ſepeliet: inter hæc tamen, pater. *nam clementiam ſperat: uideat (inquam) pater, deprehendat: qui roganti non credidit, morienti credat. Ipſe me cum ueneno obtuli, ut eſſem miſerabilis. Sed, vt uideo, crudeliorem feci patrem: & non intelligo. Filium perire uoluiſti, cùm in aciem miſiſti: ſi perſeueras, uenenum redde: liceat meis inſtrumentis mori. Sed miſerere hæredis, miſerere uiri fortis: iudicio impetrem, quod per amicos impetrare [non] potui.

*ſup. in militiam ire
*v. viſus
*v. in quem
*v. alias
*v. tam
*v. victoriam: idem ſi
*al. ne dementiam eſſe putaret

SERMO.

HOC eſt difficillimum in hac controuerſia, quod in eadem conditione & parricidij, & mortis, eſt militiæ metus: quem ſi inficiamur, non habuimus cur ipſi uellemus mori: ſi fatemur, habuimus cur vellemus occidere. medio igitur temperamento opus eſt.

Auctor pacis abdicandus. CCC.LXXVIII.

Victa duobus prælijs ciuitate, tertia instructa acie, pollicitus pacem adolescens, si permitteret sibi cum duce hostium loqui. post discessum eorum, quia nō indicat patri, abdicatur.

DECLAMATIO.

v. mentior datum

NON *esse priuilegium parentibus datum* * *mentiendi: datam esse uideo liberis respondendi potestatem, & de abdicatione iudicem cognoscere. Dico igitur certa esse quæ imperant patres, nauigationem, militiam. Quædam excipi, senatoris, magistratus, iudicis sententiam: & liberos esse, quia ciues. Hanc uerò nouã legem, Silentium crimen esse, cùm abdicetur procacitatis petulãtia: sub hoc patre tacere non licet. Finge te quærere quid amico deliberanti suaserim:* * *extorquebis quare iudex reum damnauerim? quam rationem senator in sententia secutus sum? Isto modo leuissimis quoque causis expellemur, & vtcunque* * *delicatis uisum fuerit, testamenta perdemus. Abdicas. Amaui? potaui? & fortasse ista donasti. Tanti supplicij quod crimen est? Non indicas (inquit) quid locutus sis. Finge nolle: licet. Magistratus non exigit, patria non exigit. si proditorẽ putas, accusa.* SVNT *quædam secreta, Iudices: & animi, parentum imperiis vacant.*

v. et torquebas

v. dedicatis

Diues

Diues à parasito sacrilego reus cædis.
CCC. LXXIX.

Pauper & diues inimici. diues, pauperem quodam tempore cum vxore occisum, adulterij crimine in publicum obiecit. Posteà demissus ab eo parasitus, in sacrilegio deprehẽsus, è lege tortus, inter alia dixit, à diuite pauperem illum inimicum iniuriâ occisum. Diues cædis reus est.

DECLAMATIO.

REO cædis quid obiicitur? petulãtia, improbitas, circũscriptio? Ista ne pauper quidem obiecit: nec potuit latere anteacta uita sub eiusmodi inimico, quem usque eò uehementem dicitis, vt mea manu esset iugulandus. Sed inimicum occidi. Quem? pauperem, qui nihil in curia, nihil in contentione poterat. INIMICI *sunt ex pari. Sed puta inimicum fuisse. statim [ne] ad cædem confugiendum? uerborum contentiones armis finiũtur: etiam hostibus parcitur. Cæsar Catoni uoluit ignoscere. Deinde mea manu occidi. Tam efferacis animi sum? non uenenũ est, non percussor, & diues sum? Deinde cum uxore. ne illi quidem parco. Deinde quemadmodum rapio? de publico? non clamat, nõ Quiritium fidem inuocat. & tanti facinoris parasitum conscium aduoco, & eundem postea eiicio: non timeo indicem? Quemadmodum ergo (inquit) vxorem corrupit? alieni facti rationẽ à me exigis. Quî scio an hoc genere uindicare se uoluerit, qui*

aliter non poterat? Pauper (inquit) fuit. Quasi tantùm precio mulieres corrumpantur, præsertim diuites: imò illecebris & blanditiis magis capiuntur. Vtique si quis domesticorum adiuuit, per parasitum factum: & ideo eiectus, ideo à nullo receptus, q̃ eũ læsisset, à quo liberalissimè exceptus est. At enim dixit parasitus. Primùm vnus testis est: deinde parasitus. Tortus dixit. Eo minus credo: mentiuntur plerunque torti. Deinde hic habuit mentiẽdi causam, quòd expulsus est, quòd sacrilegium propter inopiam admisit. Astiti præsens: inde ille exarsit ualidius & fefellit. hinc reus factus sum.

Crux scripta seruo non dãti venenũ. CCC.LXXX.

DE INIVSTO SVPPLICIO TRIBVNOS APPELLARE LICEAT.

Aeger à seruo, cui libertatem scripserat, venenũ petit. nolenti dare, crucem scripsit. Hæredes uolunt supplicium sumere. seruus appellat Tribunos.

DECLAMATIO.

TESTAMENTO (inquit) cautũ est. Ideo Tribuni cognoscunt, non vtrum scriptum, sed quare scriptũ sit. Crux scripta est. quare? quid commisit? anteactam vitam scrutemur. Video prius illi libertatem fuisse scriptam. Quid igitur tam subitò peccauit? nunquid venenum dare domino uoluit, quò citius libertate frueretur? in cõtrarium incidit. non periclitaretur si dedisset. petẽti (inquit) domino non dedit.

SERMO.

QVAESTIO *an omnibus imperiis parendum: an ægro adhuc imperio. hîc primùm nõ debuisse: deinde nõ potuisse parêre: ultima supplicij figuratio, sub eiusmodi titulo.*

Nouerca torta filiam consciam dicens.

Seneca lib. 9. decla. vlt. & lib. 5. cõtr. 29.

CCC. LXXXI.

VENEFICA TORQVEATVR, DONEC CONSCIOS INDICET.

Quidam filio superinduxit nouercam, & ex ea aliam filiã suscepit. Amisso filio, ambiguis signis, vxorẽ ream fecit. confessa illa in tormentis, communem filiam consciam dixit. Adest filiæ pater.

DECLAMATIO.

VT *sciatis (Iudices) nocentes tantùm à me ueneficij reas fieri, & hanc nõ immeritò præteritam, profert à sinu nutricis ream. Non* peccant hi anni, ne in nouercis quidem. Paruulæ serpentes non nocent: feræ etiam mansuescunt. Personâ, uirgo est: causa, soror: quàm valdè à fratre dilecta est? quemadmodum mortuum fleuit? Sed mater (inquit) cõsciam habuit.* PRIMVM *sceleratis naturale est, alienam conscientiam fugere: deinde si quærant, adiutores quærere. Quod autem adiutorium in puella esse potuit? emit uenenum? an cõfecit vt fratri daret? Quid? ipsa priuigno nõ potuit dare? Hîc uerba matris, appel-*

* v. peccauit

lantis filiam: illius, expaueſcentis timorem. Ego certè interrogaui, quid eſt uenenum? Cur ergo dixit conſciã? vt me orbaret. NIHIL *dulcius eſt ultione, læſæ. Et prorſus non fruſtrà hoc cogitauit. certè ſi nõ alio iudicio,* [*vt*] *patrem torqueat.*

Tyrannicida conductus. CCC. LXXXII.

CVIVS OPERA TYRANNVS OCCISVS FVERIT, PRAEMIVM PETAT.

Diues ſenex, adoleſcentem robuſtum in tyrannicidium pecunia data conduxit. occidit adoleſcens tyrannum. certant de præmio.

DECLAMATIO.

CVIVS OPERA, *inquit. Operã puto eſſe prælij, armorum. Tu, quam dicis operam? conſilij. Atqui nemo, vt propoſuit tyrannicidium, continuò tyrannicida eſt. Tuum ipſum conſilium quid* * *profuiſſet citra manum meam? Ergo operam lex deſiderat: ideo* * *tantùm* [*ei qui occidit, dat*] *præmium. Atqui ſi hæc opera eſt, ego pugnaui. Sed ego* (*inquit*) *conduxi. Puta nempe, conduxiſti vt tyrannicida eſſem, tanquam ſi conduxiſſes, vt gladiator aut hiſtrio eſſem. Si conduxiſſes vt hominẽ occiderem, nempe & ego tenerer. Non tua ſpõte tyrannicidium feciſti. Age ſi hortatus eſſes in tyrannicidium, præmium peteres? Sed tu me propter mercedem tuam putas tyrannicidium feciſſe? tantum præmium mercenariæ operæ imputas?* NON EST *humilis pectoris libertatem publi-*

v. profuiſſe: & v. tantũ conſidit præ.

tam capere. Etenim si tua merces mouere me potuit, multò magis præmium mouit: & ideò ad me uenisti, quia intellexisti à vultu cogitationem tyrannicidæ. Cur ergo (inquit) mercedem accepisti? non cupiditatis causa, sed pignoris: quia tentari me putaui, & te à tyrãno submissum. Quid ergo, duo præmia feres? ideo tyrannicida sum: ut tu. Iam habes præmium, patrimonium, liberos, tyranni mortem desideratam.

Rapta malè tractata. CCC.LXXXIII.

QVAE VIRVM MALAE TRACTATIONIS DAMNAVERIT, DVPLAM DOTEM RECIPIAT. SI INDOTATA NVPSERIT, LITEM AESTIMET.

Rapta nuptias optauit. posteà virum malæ tractationis damnauit. litem morte æstimat.

DECLAMATIO.

*NIMIO amore & solicita inquisitione * hic offendit uxorem. Venit illa in forum gratiosa: ne nos quidem obstitimus, quò minus uinceret, ut sciremus quãti dotem æstimaret. Iudices dixerũt, Quid nos intercedimus? optimè ipsis conueniet. ne sine causa in forum uideatur uenisse, ferat aliquid solatij. benè credimus illi eius patrimonium, cuius capiti pepercit. Veneramus hilares ad æstimationem. At ista, Quid, mihi (inquit) cum pecunia est? mihi mortem desidero. * putasses ne vt occideret? Obsequendum est tibi, adolescẽs: nihil in mulierem dicam: sed pa-*

al. hic non offendet. vt à sequentibus incipiat decl.

v. putat se vt

tiaris cauſam tuam defendi. Dicimus pecuniarias lites eſſe: litigatorẽ eſſe, nõ reum: non qui de capite ſortiatur. illud iudicium, uocari quæſtionem, * *quamlibet potius, quàm litẽ:* [LITEM] AESTIMET, *inquit. Quàm familiare, quàm quotidianum uerbum eſt? ſi quid commodatum non redditur, nota ſunt uerba poſtulantium,* QVANTI AESTIMET. *Ergo* * *pecuniariũ ucrbum eſt. huic tu mortem putas ſubiici?* * *Venefici exulant, alij ſcelerati mitius puniuntur: malæ tractationis damnatus occidetur? Mea (inquit) æſtimatio eſt.* * *Imò Iudicum, [non] tua.* DOTEM, *in lege eſt,* QVAM HABVISTI. *& lex ubi perire vult hominẽ, apertè ſignificat:* DESERTOR OCCIDATVR. *Vltimæ ſunt preces, ut exoretur mulier. Senes munus: nam remoueas licet ſecures. Si iraſceris, morietur. alioqui putas illum dilaturũ nuptias tuas? Denuncio, iterum rapiet.*

v. quodlibet. al. vocari Quæſtionem: hoc, quidlibet petatur, Quam rem ſiue litem. Litem, &c.

v. pecuniarum

v. veneficiũ exulat

v. imo iudiciũ tua in bona lege

†

Virgo immolata peſtilẽtiæ. CCC. LXXXIIII.

In peſtilẽtia reſponſum eſt, virginem immolandam ſorte ductam. Pater virginem negauit. Magiſtratus immolauit. non finiebatur peſtilentia, iterum ſortiti ſunt: altera immolata eſt: ſedata eſt peſtilentia. Prioris patri magiſtratus reus cædis eſt.

DECLAMATIO.

SORTEM *filiæ tuæ Deus inter uirgines eſſe noluit: ſed tanquam aliena ex urbe eximitur.*

Lenoni reus, qui meretrici amatorium dedit. CCC.LXXXV.

DAMNI INIVRIA DATI SIT ACTIO.

A dolescens cùm amaret ancillam meretricem, & multa ei donasset, amatorium dedit. videbatur amare ancilla adolescentem. agit leno cum eo, damni iniuria dati. *Idem lib. 7. cap. 9.*

DECLAMATIO.

*SI quis utranque partem inspexerit, intelliget profectò, ex utra parte sit damnum. Nam lenonis impudentiam satis admirari non possumus, qui non contentus in lupanari uenditare ancillam, in foro uenditat, quò plures amatores inueniat. Quòd si aliquid ualet amatorium, fateor, *hic bibit. Rei gestæ ordinem cui necesse est exponere, in eiusmodi persona necesse est erubescere. Quæstiones illæ sunt, an leno damni iniuria dati agere possit, an impunè illi iniuria fieri: an cùm suam iniuriam non potest uindicare, mancipij possit: an si mancipij non potest, *prostituti possit. Quid sit damnum datum esse: cùm quis non habeat, quod antè possederit. Etiamnũ, vt primo loco [sit] comparatio personarum, vtrum credibilius sit adolescẽtem intulisse damnum, an accepisse.* FOELICEM *esse ætatem si seruare possit sua: & lenonem circunscriptum quis crediderit? Quãquam vt fecerim damnum, meritò relata tibi talio est. propter damna [sua,] omnes faciunt:* LENO, *est publicum damnum. Atqui tuam an-*

al. hæc

v. prostitui

cillam habes. Malo (inquit) exemplo datum est. Quid ni? ais ciuitatem stare [non] posse, quia meretrix amet? Amatorium (inquit) dedisti. Damni materiam, & ueneficium obiicis? Hic [quem] amatorium [poculum] effectum habeat. Quid enim si deformis det, si debilis, si cæcus, si pro absente? nunquid enim *mandatum medicamentum acciperet? illud prius, Quomodo animum mutet, quod corpori non noceat per quod trãsit, & mutet animum, vt indulgẽtiam præcipiat: isto modo lenonem diuitias in manu habere. Cur ergo (inquit) dedisti? MVLTA miseros etiam sine ratione tentare. Huic, cùm tristis esset, superuenisse anum: monstrasse. *hanc, antequam daret monstratam potionem, ne quid noceret, priorem bibisse: reum autem sub hac culpa esse, quòd nõ tacuerit. Vltima figuratio, quemadmodum leno damnum æstimaturus sit. nimirum uoluisse illum æstimare ancillam, & fortasse huic uẽdere. Supra etiã illud quæremus, unde intelligat amare ancillã. Quod sæpius ueniat. Hoc* illam sæpè fecisse dicet. nempe* amat, sine illa non potest uiuere. hoc est miseri iuuenis amatorium. Et illo loco dicemus, NON POSSE illũ aliquando dãnum sentire, qui nullo labore tantos quæstus faciat. Inuidendum illi, nisi leno esset.

v. mãdata. m. accipere &

v. hunc

al. illum al. nempe illã amat iuuenis, sine illa, &c.

Epicrates cũ gladio reus est. CCC.LXXXVI.

Epicrates, quòd vim [in] iudicio fecerit, cùm *Thracum Regem *in iudicium adduxisset, & gladio cinctus ipse veniisset, [reus cædis est.]

v. Tudiracum vide Senecã, lib. 6. decla. 5. v. en id addu.

DECLA-

DECLAMATIO.

NON *tulimus tabellas, ſed fugientes proiecimus: non iudices reum abſoluerũt, ſed reus iudices. Quid eſt vis? hæc ſit aliàs patientia, aliàs metu: quorum alterum ad corpus, alterum ad animum pertinet. Si malè iudicatũ eſt, fuit aliquid quod iudex timeret. Hoc ſic probo, Qualis [in] iudiciũ uenis? Ego illũ habitum reorum [non] noueram. Ad ſummam, id ſolẽt rei à iudicibus petere, quod nuper iudices petiere à reo, ut ſibi parcerent?*

SERMO.

REVS *dicet, Non (inquit) hoc animo feci, vt vim facerem. ideo (inquit) gladium retuli, vt illo me, ſi innocens ſuppreſſus eſſem, interficerem.*

Fortis abdicans ſeruatũ. CCC.LXXXVII.

* Deſertorem filium, cuius deſertoris * ſeruari vitam ipſe fortis optauerat, abdicat.

v. Seruatum deſertorem
v. ſeruatum ipſe

DECLAMATIO.

DVAS *leges habui, uiri fortis, & patris. Viri fortis legem, tranſtuli in patrem: patris, in uirum fortem.*

Auia teſtis. CCC.LXXXVIII.

Qui habebat matrem, duxit vxorem, ex qua natum filiũ, auiæ nutriendum dedit. Moriẽs, hæredem filium fecit: ſubſtituit vxorem. diſpẽſatorem ſuum manumitti iuſ-

sit. Puer reductus ad matrem, & ab ea in fundo maritimo, visis piratis relictus, non comparuit. Post paucos dies, cadauer confusis lineamentis, quòd filius putaretur, in idem littus eiectum, mater ductis sepeliuit exequiis. Dispensator manumissus ab ea, post aliquot* annos negotiatum profectus, adolescentem, quem dominum dicebat, apud uenalitiarium repertum, *iudicio asserens, euicit. Cùm eo reuertit in patriam. Puerum agnoscit auia: negat suum mater.

v. ad nos

v. indicio

DECLAMATIO.

CAVSAM (*iudices*) *probatam peregrè, probatam domi, propinquis, domesticis, libertis, auiæ (facinus indignum!) matri tãtùm probare non possumus, vsque eò* *se libẽter *credidit orbatã, vt suos non nisi mortuos agnoscat. Quòd si anteà ignotum fuit, quãtùm pecuniæ cupiditas posit, uictrix etiã de natura triũphat. Mulier modò cadauer, tãquam filium, cõplexa:* *nunc filium, tanquã cadauer, fugit. quæ funus suum, tantùm* *signis [cõfusis] credidit, infœlicẽ puerum sola [nunc] non agnoscit,* *nec propinquis [credit.] Causam queritis? quia viuit. Habuimus adolescentem optimũ, propinquum, mitissimũ patronũ, fidelissimum amicum: maritum uerò nimium quoque uxorium. quod ignouimus: filium sustulerat. Puer cõtinuò ad auiã translatus est. Scilicet & illa matris indulgentiâ occupata est, & hæc ablatum non indignata est. Toto illi corpore innotuit. non tamen* *vlteriorem auiæ notitiã profitear, nepotem suum optimè facie nouit. Moriens igitur propinquus noster, testamẽtum scripsit bre-

v. si

v. nec

v. finis

v. &

al. interiorẽ

ue & * simplex. Nam neque diu de primo hærede cogitandum fuit, habenti filiũ: nec de secũdo, habenti * vxorem. Nec sanè inuidimus isti. honorata uiri iudicia, quibus, utinam gratiam * referret. Neque auia captare testamentum eius fas putauit, cui destinauerat suũ. Hęc est nostra narratio. ista narret suos piratas. Nõ insequar eam malignis suspicionibus, nisi * quò suos libẽtius mortuos agnoscit. Habetis narrationẽ pueri, * habetis & * matris: [nũc] audite liberti. Interposito tẽpore, liber tus * notæ probitatis (Deorũ credo numine, QVOD rebus humanis, etiã quà non apparet, interuenit) peregrè negotiandi causa profectus est: cùm fortè uideret puerũ uenalibus interpositũ, simul & cognouit, & agnitus est. Quis (inquit) uobis narrauit, in quas terras delatus essem? num auia uiuit? Itaq; habuit puer, assertorẽ: assertor, spõsorẽ: peregrinus, aduocatos. cũ ipse uultus, causam ingenuitatis suæ ageret: filiũ istius, quid aliud dicã, quã agnouerũt? Nec mirũ: nihil erat cõfusum. Fateor multũ absentiũ quoq; profuisse nomina, cùm diceremus, Habet matrẽ, habet auiam. In una re (Iudices) mentiti sumus: Affirmauimus enim futurũ, ut mater agnosceret. Bona paterna filio peto. Sed ego (inquit) hæres sum. Sed * hic prior hæres. Periit, inquit. Quãdo? apud auiã ualuerat, ad * mortem arcessitus est? diutius captiui apud piratas uiuunt. Visis (inquit) piratis, relictus, fluctibus obrutus est. Quid ais, relictus? ulli metus filij memoriam tibi excutiunt? matrem non agnosco. QVAEDAM animalia, ipso ore, in periculis catulos suos transferunt: nouásque

Nam *vulgariter tantùm* filio *substituerat.*
v. priorem
v. refert
al. quà
al. habebitis
v. & matrẽ
v. nocte
v. hæc
al. ad matrẽ accersitus est. vt inde incipiat matris narratio, his verbis interrupta, Diutius, &c.

illis indulgẽtia manus cõmenta est: noxios alioqui morsus, huic uni officio mitigant. Nidulorum, si infestantur, crebra mutatio est: nec quicquam usque eò ferum est, vt non cum progenie sua migret, adeò illis quibus omnium rerum intellectus * deest, hic tamen affectus relinquitur. Romani generis auctor, diuisis inter patrẽ & filium pietatis officiis, cùm utrunque ad fugiẽdum anni deficerẽt, alterum tulit, alterum traxit. Mater disce fugere, [sed] * porta tuum gnatum. Cur [uerò] mater eum recipiat, quem tam uilem habet, ut tanquam cadauer relinquat? Primus (inquit) hæres periit. Ni fallor (Iudices) in hoc cõtrouersia est, * utrum fluctibus submersus sit puer, an à piratis raptus sit. Si doceo nõ periisse, nimirum raptus est: si raptum ostendo, doceo etiam uiuere: si uiuit, nimirum hic est quem inuenit libertus, euicit assertor, iudex remisit, auia recepit. Verùm ut propositum ordinem sequar: nego in mari periisse. Littus amœnitate notũ, nunquam elato alluitur mari, sed molliter deuexum, æquali planitie, paulatim superueniente pelago, subsedit. Longo spatio ingredientẽ fatigat, antequã destituat. Porrò, tu tranquillo mari, * an iam æstuante progressa es? Credibilius scilicet, ad hæc oblectamenta lætiores eligimus dies: horridus uerò decidenti uiæ undarum fragor, & æstuãtis fluctus minax * facies est? tibi opportuna secundum * ipsa habitãti littora, non rapienda, sed expectanda * obsessio est. ita habitas, ut tibi etiam * tranquillitates eligere fastidiosè liceat. Sanè tamen aduersis tempestatibus, & sæuientibus * te undis offerre libuerit: ne hoc

v. est

v. Puto non natum cur m. non

v. verum

v. auia

v. facies: & tibi

v. ipsi habitandi al. insessio

v. tranquillitatis

v. secundis

quidem periculosum. uenientis enim fluctus, & consur-
gẽtis * freti facies, antè terret, quàm decipit. V tinã qui- v. consurgentis antequam facti
dem eiusmodi tẽpestatibus productus esses, puer: tu po-
tius patrem reliquisses. Denique quo tẽpore submersus? sup. quã matrem
an dum applicant piratæ? an antè? necdũ scis, [&] tam
secura es. hoc matri non credo. Cur enim nemo ex pęda-
gogis uidit? si uidit, cur laboranti auxiliũ non tulit, dum
applicant? necesse est utique tunc fluctus uitauerint, &
ipsi quoque piratas fugerint. An uerò eodem tẽpore &
pirata applicat, & fluctus prędatur? Rogo uos, qui ante
aduentum tutus fuit, aduentu piratæ periit? Cur ergo
(inquit) nemo clamantẽ audit? Primùm uicinus undarũ
sæuientiũ fragor, audientiũ auribus minorẽ excludebat
sonum. deinde in tanto tumultu fugientium, præteriisse
uocem non mirum est. Quid ita, nõ auditus est? Ne quæ-
so, infœlici puero uilitatem * sui imputauerit, q relictus, v. suum putauerit
q desertus est. Cur non audisti? lõgius fugeras. Sed post
paucos dies, corpus expulsum est. Quid mirũ, ubi piratæ
uagãtur? Quid tu porrò, impunè sæpè maria traiici pu-
tas? non minus possum dicere alienũ fuisse, q̃ [tu] tuum
filiũ signa cõfusa sunt: imò credibilius est, naufragi * fu- v. fugisse
isse (littus enim amœnũ, nõ infestos scopulos habet.) uti-
que post paucos dies, cùm dicas expulsum: illũ verò, lon-
go tempore nõ expulsum, sed aduolutũ. Quomodo autẽ
potuit confusa facie agnosci? Aetas (inquit) cõueniebat.
Hoc * in te est argumẽtum: mea nimirum est statura. hoc v. inter argumentum
in actione loci. Quare ergo mater sepeliuit, nescio. hoc
unum dico, non poterat agnosci: festinauit. * cui bono? v. in

Submouimus peregrinũ cadauer: reſtat vt inducamus filium. Primus (inquit) hæres ſepultus eſt. Hic ergo, quis eſt? unde? qua fiducia [uenit?] Aetas eadem eſt. Quid ſi ſolet quidem hoc argumentũ apud te ualere? Sed cur ex æqualibus nemo alius hãc ſpẽ uindicat? Hoc argumentũ tranſeo: ſtatura ſuffragatur: nec hoc me mouet, & tu hæc dicis. Sed hæc ualeãt, ubi cõfuſus eſt uultus, ubi lineamenta oris, oculorũ, & coloris proprietas, capillorúmq; habitus, * omnia ſtatuere leuia. At ſimilitudo fecit illi animũ. Age, quid ſi ancilla cognoſcit? Eſt quidem humilis perſona, & ei fortuna grauitatẽ detrahit. Sed SAEPE magnorũ fides * ex [nõ] magnis uenit. Quid ſi frugi, probata domino? Sũt etiã in his morũ diſcrimina. Quid? ad fontẽ cauſæ per gradus uenio. Libertos patronus agnoſcit. frugi ſeruos, libertos facimus. ſortimur genus, non eligimus: nec ante nos noſtri arbitrij ſumus. Et neſcio an * maius ſit facere genus libertis, quàm mulierẽ [inſtituere.] cuius iudiciis gloriaris, qui te filio ſubſtituit, hũc etiã à filio manumiſit. quod tibi dedit, nulli abſtulit: quod huic, etiã filio ſubduxit. ET FACILIVS viro placere, q̃ domino. Sed * per ſe mẽtitur: agnoſcit patronum. Seruitutẽ ſibi manumiſſus imponit? Huic (inquit) debeo munus, operas, teſtamẽtum. Vindictã magno redimere ſolẽt. colludit cum auia. Benè * agis. Tu euertere uis teſtem. alterum dediſti. Cõuenit (inquit) illis. Proba conueniſſe. Sperauerunt effectum mendacij. Quî potuit eſſe ſermo? nepos meus periit fluctibus, & ſepultus eſt. Tu tamen uade, aliquẽ uenalẽ adduc, ego agnoſcam. perfectũ

reſt. hæc omnia ſtatuite leuia.

v. &

v. manus ſit. f. g. libertus: an mulier

al. pro

v. ages tum

est. Non timẽt deprehendi? non omnia signa cõfusa sunt? si odit, testamẽtũ potius demẽtiæ accuset, dicat subiectũ, dicat falsum, accuset te, quòd filiũ ad mare duxeris, dicat, tua culpa periisse. Quare deinde tam serò post annos cõsilium initum est eiusmodi? RES INTER initia urunt, & liuor morâ soluitur. Sed ad hoc proficiscitur, qua ratione alienum seruum euincit. modò dicebam, libertum habeo, etiam præiudicium habeo: si testis honestior iurauerit, conficitur controuersia. At ego multos iudices iuratos dabo: causa cognita, excussa & absoluta est. Nego soluenda esse iudicia: hunc esse puerũ, inuenti sunt qui iurarẽt. Peregrè, inquit. illic dicis, ubi nõ gratia, ubi cõtra hæc omnia nuda ueritas stabat. hoc meum argumentum est. Quid? quòd non tantũ iudicatũ, sed etiam peregrè iudicatum est, ubi non propinqui, ubi uix quisquã erat, qui patrẽ huius nosset? At hercules, quale domi iudiciũ est? ibi solus libertus uicit: hîc & auia defendit. Dedit (inquit) libertus pecuniã uenalitiario, vt præuaricaretur. Sanè nec auia libertũ timuerit, nec libertus uenalitiariũ. Proba libertũ habuisse pecuniã, tulisse, dedisse. necesse est multum uenalitiarius poposcerit. Aestimauit enim nõ rem suã, sed spem nostrã. Age, deinde non timet libertus, vt* ille qui puerũ uendidit, ibi uẽdat iudiciũ? ne ueniat, ne scribat? si corruptũ iudicium non probas, uici. Agnoscit auia, quæ maiorẽ temporum partẽ huius oblectatione cõsumpsit. Filius meus (inquit) in hac ætate talis fuit. Digna est testis: notitiâ de nepote * dicit causam: nullũ testamẽtũ captat, etiã suum pigno-*

v. soluendo. al. negat soquenda

v. illi

v. duci

ratur. Serò hoc placuit. hoc & tuum argumentũ est, Filium sustulit pudicè: argumentũ est. hunc curiosè educauit, in nullũ littus duxit. Sed filius illam [in ius] uocauit. † Si meritò, huius crimẽ: si immeritò, illius. Dic quare in monili mortuũ illius criminari filiũ non queritur. Sed sperat pecuniã. eius ætatis est, vt debeat contẽnere. Odit me, inquit. Quam habet iniuriã tuã? nihil queritur: nisi quòd filiũ tuum in littus duxisti. ideò perierat? nimirum oscula sua venalitiario inquinat. Nõ debeo (inquit) videri inuita filium agnoscere: mater sum. In multis, nihil matris ultrà titulũ est: nec nouercæ omnes. In matrem & illa Cicero dixit, Mater enim à me tametsi in hunc hostili odio, & crudelitate est, mater (inquam) appellabitur. Sub hoc tamen titulo insidiatã, filio dicit quæsisse pericula, vt filij sui bona sector possideret. Nihil quidem contra hæc timendum fuit: & supra fidẽ læsus est. Gratulari tamẽ tibi inter calamitates tuas, cruenta, possum, quòd auia secunda hæres non fuit. Multa sunt quæ animum tuum solicitẽt: ingens patrimonij hereditas, & grauior possessionis, q̃ spei iactura est: & diu cũ ea fuit. Illa tecũ (certũ habeo) cogitas, Si recipio, ducet uxorem, quã fortasse chariorẽ habeat, q̃ matrẽ. Ergo sola obstat patrimonij cogitatio. A piratis dimissum, à fortuna, ô te, liberte, inofficiosum! reduxisti, non ad imagines, sed vt propius amissam dignitatem aspiceret. Etiam (inquit) fortunam meam noueram. Non est, puer, quòd cum liberto queraris. omnia tibi reddit, præter matrem.

FINIS.

RERVM ET VERBORVM, IN HAS quæ supersunt M. Fabij Quintiliani Declamationes, Index.

A

ABdicare liceat, 204.b. 206.b
abdicare & recusare liceat 68.b
abdicare sine narratione culpæ non licet 67.a
abdicanti patri licet contradicere 212.b
abdicatio in schola, in foro exhæredatio est 26.a
abdicatio fulmen patrum est 19.b
abdicatione aliter Romani, aliter Græci vsi sunt 25.b
abdicatione grauiora crimina puniri non sufficit 79.a
abdicatione puniri an debeant omnia contra patrum voluntatẽ admissa 69.a
abdicationis formæ duæ 26.b
abdicationis explanatio, L. abdicat. tit. de patri. potest. 25.b
abdicationis cùm nulla certa causa est, quid agendum 65.b
abdicationis & exhæredationis differentia 26.a
abdicationis iudicium 14.b
abdicationum causas approbare oportuit 13.b
abdicationũ genera duo 46.b. 48.a
abdicatos alere an liceat 21.a
abdicatus, de paternis bonis nihil habeat 207.a
abolitione vti turpe est 208.b
abolitionẽ petere magnũ est 204.b
Accessio pecuniæ ad eum pertinet cuius pecunia est 198.a
accusator damnati rei bona possideat 132.b
accusator innocens plus auctoritatis habet 124.b
accusator qui reum non damnauerit, capite puniatur 109.b. 144.b
accusatorem falsum cur lex punit 145.b
accusatores esse Reip. interest 111.a
accusatori reus priusquam accuset approbari debet 111.a
accusatori sufficit si credibilia afferat 110.b
accusatoris calumnia, non error puniendus est 111.a
Actio circunscriptionis 86.b
actio conscientiæ 98.b
actio damni iniuria dati 216.a
actio dementiæ, 78.a. 183.b
actio iniusti repudij 27.b
actio inscripti maleficij 6.a.b 177.b
actio malæ tractationis 29.a 198.b
actio rei vxoriæ 29.a

actio sepulchri violati 84.a
actione pleraq; magis exprimi possunt quàm verbis 127.b
actionem variare quid 189.b
addictus quis sit, & quid à seruo differat 107.a
addictus, donec pecuniam soluerit, seruiat 107.a
adolescentiæ familiaria crimina, 211.a
adoptione ius paternum omne trãsfertur 184.a
aduersus tormenta 166.a
adulter excæcetur 196.a
adultera venefica, quibus verbis se tueatur 121.b
adulteræ supplicium quando sumi possit 57.b
adulteri bona maritus possideat, 50.a
adulterij crimẽ ante quatuordecim annos incredibile est 195.b
adulterij bis damnatus ignominiosus sit 105.a
adulterij ob causam qui pecuniam acceperit, ignominiosus sit 54.a
adulteros liceat occidere 67.b
adulterium improbius est, statim accepta viri morte alteri nubere 184.a
adulterum cum adultera liceat occidere 184.a
adulterũ aut occidere, aut accepta pecunia dimittere liceat 60.a
aduocatio 63.b
aduocati dum vni prosunt, alterũ lædunt 39.b
aduocati persona quando vtẽdum, vel non 21.b
aduocatus quãdo dandus sit 109.b
aduolutus quis dicatur 219.a
affectatæ tyrannidis actio 36.a
affectatio tyrannidis multorum scelerum socia 37.a
affectione prædiorum ducimur, vt hominum 83.b
affectus nostri aliis non seruiunt 209.a
æquatio patrimoniorum vtilis an pernicioſa Reip. 26.b
æstimationis affectio 220.a
ætatis priuilegium 16.b
ætatum comparatio 128.a
agere de eadem re bis ne liceat 35.a
agendi fides quantum permittat actori 153.b
albo contentum potẽtius, quã quod testamento 207.b
amatorium. ſ. poculum 216.a
amatorium poculum an aliquem effectum habeat 216.b
amatorium poculum malo exemplo dari 216.b
amici nomen sanctius quàm propinqui 102.a
amoris remediũ est amorem transferri 179.a
ancillarum erat pensa facere. 88.a
animaduertere in paucos salutare est nonnunquam 186.b

animi vitia omnium legum viribus vindicanda 178.a
animorum comparatio 128.a
applicare quid 219.a
argumenta ex incommodis quibus responderi non potest 134.b
arma nequitiæ quæ 155.b
asperior in suos quis dicatur, & quare 139.a
asserentium se in libertatem fauor. 107.a
assertor 218.a
assertoris euictio 218.b
assertoris sponsor 218.a
Athenienses more maiorum priuatis viribus publicam salutem propugnabant 169.a
Athenienſium genus vetustißimum. 131.a. Sacerdotes omnes. 131.b

B

Belli lex quæ 49.b
belli tempore iudicia exerceri, & leges vim suam retinere nõ possunt 186.a
bona sunt, quod detracto ære alieno superest 51.a.b
bonum summum, in quo consistat. 38.b

C

Cædes quid propriè significet. 190.b
cædes imprudens 91.b
capitalia iudicia quæ sint. 147.b
capite taxari 146.a
caro per se quid 43.a
causa mortis esse quid sit. 42.b. 43. a. & b. 72.a. 74.b
causa nulla mala putatur his qui prauo sunt ingenio 155.a
causæ extraordinariæ, vt de vi. 122.a
causæ instrumentum 165.b
cedere, gerere se pro domino est, 159.b
Cessio facta, creditoribus non præiudicat 159.b
cessione facta, ius penes cedentem remanet 160.a
Ciceroni eloquentia mortem attulit 39.b
Ciceronis de matre locus. 220.b
Cimon Miltiadis filius 90.b
circunscriptio quid 87.b. 89.a
circunscriptio quando esse dicatur. 176.b
circunscriptionis actio. 89.a. 176.a
cogitationes vltimæ ad iudicem reuocari quo pacto possint. 211.b
color à parte diuitis 199.a
comitia, non famæ, sed rumoribus consentientia 5.b
commissum sit, quod quis per publicanos improfessum transtulerit 171.b
commissum rem an personam sequatur 172.a
conditione traditum, non fit accipientis nisi impleta conditione. 159.a

confessi supplicium sumat magistratus 112.b
confessio quid 48.b.112.b
confessio de se dementia est 112.b
confessio nõ est nisi quæ à sano proficiscitur 112.b
confiteri aliud est quàm enũtiare, 48.b
consilia publica quæ dicantur 5.a
consilia publica qui nũtiauerit, capite puniatur 48.a
consiliarij qui admittendi, quibus summa rerum potestas detur, & quibus non 168.b
C. D. nota contradictionis 11.a
contradictiones quando sumendæ in oratione 164.a
controuersia à lite differt 48.a
controuersiæ sunt quibus responderi non potest 134.a
controuersiam confici 220.a
contumacia in filio minus ferenda, 208.b
contumeliam quæstu habere, quale vitium 83.a
conturbare quis dicatur 52.a
crimen læsæ Reipub. 22.a
criminis nihil interest, vbi mortis quoque nihil interest 191.a

D

Damna & lucra sociis communia, 122.b
damnari eum iniquum est, qui iure & mente defenditur 186.a
damnari suo iudicio grauius. 205.a
damnatorum supplicia in diem tricesimum differantur. 109.b. & quare. 111.a
damni iniuria dati sit actio. 216.a
damnorum fatalium causas hominibus non imputari vetuit lex. 137.a
damnum quid sit, & quid à pœna differat 123.b
damnum datum esse quando dicatur 216.a
debitor & sponsor eadem actione tenentur 50.a
debitor quod non soluerit, sponsor soluat 50.a
Declamationes quædam Coloratæ, aliæ Tractatæ 136.a
decolorare, pro diffamare. 197.b
dedicationes templorũ quibus conueniant 131.a
defuncto nulla maior fit iniuria quàm si hæres sit is quem habere noluerit 207.b
delicta specie necessitatis defendi non oportet 28.b
delitiæ diuitum quid mali secum ferant 83.a
dementia quid 188.a.b
dementia quæ sit dicenda 116.b
dementia crimine vno non deprehenditur 188.a
dementia non est, quæ est in hominis potestate 188.a
dementiæ accusatio 188.a
dementiæ actio. 201.b. signa, ibi-

dē.nō vnius est criminis. 202.a
dementiæ actio in patrem 183.b
Demostheni eloquētia exitio fuit, 39.b
Deorum apud philosophos sententiæ 38.b
deposita res si subripiatur, cui furtum fiat 198.b
depositarius an quod à fure consecutum est, domino reddere debeat 198.a
depositæ pecuniæ probatio 41.a
depositi sit actio 40.b
depositi periculum ad quem pertinet 198.a
desertor occidatur 215.b
desertorem lex occidi voluit tanquam inutilissimum, tanquam inimicissimum 115.b
desertorem vir fortis sua manu occidat 114.a
desperantium tela quæ 204.a
difficultatibus aliquando vtendū, 134.a
Dij coniugales 184.b
disciplinæ militari seueritas debetur 116.a
diuites oïa per alios facere 182.a
diuitiarum fulgor veritati inimicus 177.b
diuitiæ id afferunt, vt velint quidem bene agere qui habent, non verò agant ipsi 181.b
domus plena 138.b
dos à quo peti debet 197.b
dos si duabus ab eodem debetur, vtrius causa prior sit & potior, 197.b
dotis primam rationem esse 197.b
durare ad sanguinem quid 61.a

E

Ebrietatem non facit illa potio quâ concidendum est, sed tempestiuum conuiuium 147.a
educator an pro patre habeatur, 196.b
egestas pudicitiæ argumētū 143.b
eloquentia infœlix quare dicatur, 153.a
enuntiare aliud est quàm confiteri, 48.b
enuntiatio quid 48.b
ἐπαγγελία quid 50.a
epicrates cū gladio reus est 216.b
epilogi & proœmij differētia 163.b
epilogus quid in oratione 163.b
equestris ordo ex laude militiæ nomen accepit 89.b
Eunuchi precioſiores 171.a
ex dote si creditum fiat, amittitur priuilegium 198.a
excæcato dux sit qui excæcauit, aut talio esto 80.a.81.a
excæcauerit si quis aliquem, aut talionē præbeat, aut excæcati dux sit 80.a
exhæredatio in foro, abdicatio in schola vocatur 26.a
exemplum malum nunquam prodest 12.b

exercitus, pars populi fortißima, 161.b
exercitus non ratione solùm, sed metu quoque retinetur 186.a
exilium quinquennale ad quid institutum 68.b
exponere, crudele est 205.b
expositi filij probatio 165.a
expositorum, diuersa ratio, 97.a
expositus filius nisi solutis alimentis non recipitur 59.a
exul quis dicatur 201.a
exul qui secretum ad Rempublicã pertinens indicare voluerit, habeat in ciuitatem redeundi potestatẽ: & si indicauerit, maneat in ciuitate 8.b
exulem intra fines deprehẽsum occidito 91.b.92.b
exulem intra fines deprehensum, liceat occidere 78.b. 91.b.192.a
exuli quando licet in ciuitatem redire 8.b

F

Fabulæ vt aliquid fingant, ab exẽplo tamẽ aliquo prodierũt 113.b
fama quando vera 5.a
fama, sensus est ciuitatis 41.a
ferarum quædã procul à cubilibus rapiunt 139.a
fideicõmissum tacitum difficile est probare 134.a
fidei experimentũ difficillimũ 18.b
fides ex pari facilius spectatur 109.a
fides, rerum humanarum supremũ vinculum 177.a
figuratio vltima supplicij 214.a
filia mendici patris bis vidua est 202.b
filij memoria nullo metu excuti potest 218.a
filij, ὅνοι λύρας exhæredes sunto, 67.b
filio actio nulla aduersus patrem, nisi dementiæ 183.b
filio datur actio dementiæ aduersus patrem 77.b
filio viuo patre nihil propriũ 208.b
filios habere magnum præsidiũ est 164.a
filium in adoptionem dare, honoris causa factum esse 183.b
filius quo modo agnosci poßit 97.a
filius quo modo probetur 165.a
filius in partem viscerum matris ponitur 165.a
flere proprium homini ab initio vitæ 117.b
fœmina infirma persona est 134.b 136.b
fœmina quã vir citiùs senescit 96.b
fœmina inter prodigia numeranda, quare dicatur 121.a
fœnerari per dispensatores 182.a
fons causæ quid 219.b
formula errare, causa cadere est 21.b
formula quando quis cadat 190.b
formula excidit qui aliter egit quã

debuerit 190.b
formulæ inimicitiæ quando ualere possunt 105.a
fortes, duo aut plures qui fortiter fecerint, de præmio armis contendant 16.a
forti uiro cur lex præmium dederit 95.b
fortis uir optet quod uolet. 16.a
fortis, num sacerdoti præferendus 91.a
fortunæ potestas qualis 153.a
forum est, instar pacis templũ 53.b
fraternitas quid 125.a
fraternitas amicitia potior iudicatur 124.b
frugalitas quid sit pauperibus 87.b
fugitiui serui non sunt in possessione libertatis 170.a
fulmine ictus quo quis loco fuerit, eodem sepeliatur 52.a
funerum olim ritus 142.b
furiosum ligare licet 77.b
furor ignorantiæ similis 13.b
furti actio est à natura 172.b
furtiua res improfessa, an cadat in commissum 171.b

G

Generis & natalium probatio 96.b
gladiator quis dicatur 89.b
gladiator in quatuordecim gradibus ne sedeat 89.b
gratiosi Iudices 105.a

H

Hæredes æri alieno pro hæreditariis partibus tenentur 159.a
hæredis primi non diu cogitandum fuit, habenti filium 218.a
hæredis secundi non diu cogitandum fuit, habenti uxorẽ. 218.a
hæredis uicem habet qui alicuius uniuersa bona possidet 51.b
hæres primo loco institui, honoris est 149.b
hæreditas defertur ut credito satisfiat 51.a
hæreditates non tãtùm meritis contingunt 135.a
homicida & qui causam præstat pari pœna puniuntur 43.b
homicida est & qui occidit, & qui alterum ad occidendum conducit 214.b
homicidium imprudens quinquennali exilio puniri 78.b
homicidium prudens exilio perpetuo puniri 92.a
homo errori subiectus 188.a
honor est pauperi census preciosissimus 6.a
honesta, ut minus sæpè laudis, plus tamen securitatis habent 12.a
hospes in ciuitate, qui prius ciuis fuit 161.b
hostis, nõ idẽ quod transfuga. 119.a
hosti qui opẽ tulerit, capite puniatur 129.a
hostium euersio iustè petitur 75.b

I

Iacturam sentire non debet, qui ac-

ceßionem non ſentit 198.*a*
ignominioſo ne ſit actio iniuriarum 33.*a*
ignominioſus quis dicatur 29.*b*. 54.*a*
Imperator ætate ſenex 118.*b*
Imperator in bello ſummam habeat poteſtatem 185.*b*
Imperator victor præmium accipiat 68.*b*
Imperatori proprium quid. 118.*b*
Imperatoris virtus eſt, aliquando non pugnare 118.*b*
improfeſſum publicano committi 197.*a*
imprudens cædes 91.*b*
indemnatus ſupplicio affici nemo debet 185.*b*
indicatū inter peregrinos caret gratiæ ſuſpicione 220.*a*
indicium reipub. pertinentia reuelans iure veteri in ciuitate retinetur 9.*a*. 10.*a*
infamis qui terrogationi contradixerit, nec tenuerit 29.*b*
infirmæ perſonæ quæ dicātur 136.*b*
ingenuam qui ſtuprauerit, det decem millia 6.*b*.204.*a*
ingenuitas vultu cognoſcitur 218.*a*
ingrati actio 152.*b*.202.*a*
ingratus quis ſit. 153.*b*
ingratus quādo quis dici poßit, vel non 152.*b*
ingratus omniū ſceleratiſſ. 205.*a*
inimicitiæ formulæ quando valere poſſunt 105.*a*
inimicitiæ inter alienos innocenter geri poſſunt 139.*a*
iniuria paſci, quale vitium 83.*a*
iniuriæ finis inter beneficia annumerari non poteſt. 142.*a*
iniuriam ſæpius facere eſt quale hominem occidere 146.*a*
iniuriam qui in templo fecerit qua pœna plectatur 33.*a*
iniuriam ſi quis in templo fecerit x. millia det ei, cui iniuriam fecerit, decem millia ciuitati 33.*a*
iniuriarum actio capitalis non eſt 146.*b*
iniuſti repudij actio 29.*a*
in libertate eſſe voluntate domini quid ſit 169.*b*.174.*a*
in libertate aliquem eſſe quibus argumentis appareat 170.*a*
innocētia, non ſolùm pura, ſed etiā ſpecioſa 211.*a*
innocens ſi damnetur non ſemper iudicum cauſa eſt 36.*a*
innocentes nulla lex punit 201.*b*
innocentiæ damnum, vitæ damno grauius 93.*b*
innocentiæ defenſio ſera eſt poſt dānationem 206.*a*
inquiſitio in præterita ſæua eſt, 110.*a*
inſcripti maleficij ſit actio 6.*b*. 177.*b*. 204.*a*. *quid ſit* 179.*a*
inſcriptum maleficiū eſt quod nulla certa lege cōprehēſum eſt 204.*a*

inſepultum

insepultum iacêre graue est 90.*a*
insepultus quis abiiciatur, & quare 161.*a*
insepultus abiiciatur qui sibi sine causa approbata manum attulit 156.*b*
interrogatio auget 194.*a*
intestatus quis dicitur 100.*b*
intestatorum bona ad quos pertineant 100.*a*
instrumenta itineris nihil Publicano debent 197.*a*
instrumentum causæ 165.*b*
Iouẽ gloriosè spoliare quid 203.*b*
iræ affectus quàm multa sæpè designet 165.*a*
ire in rem præsentem 203.*b*
iudex interdum male iudicat non sua culpa 86.*a*
iudex vbi nihil lege cauetur debet sequi proximum 145.*a*
iudicatarũ rerũ auctoritas 102.*b*
iudices gratiosi 105.*a*
iudicia non esse arbitraria 113.*a*
iudicia olim diu differri solita 121.*b*
iudicia iudiciis non rescindi 206.*a*
iudicia capitis certam formam habent 146.*a*
iudicia publica singula suas pœnas habent 106.*a*
iudicis libertas 85.*b*
iudicij fortuna dubia 205.*a*
iudicij malæ tractationis æstimatio 215.*a*
iudicio laborare quid 157.*b*
iudiciorum cõsuetudo est, vbi propria actio non est, vti proxima & simili 190.*b*
iudicium capitale quod sit 145.*a*
iudicium constitui non potest inter eum qui cedit, eúmque qui sibi asserit 164.*a*
iudicium nihil magis trahit, quàm diffidentia petitoris 95.*b*
iudicium duplex est quod vnam pœnam habet 106.*a*
iudicum nimia seueritas malè audit 85.*b*
iudicum omne opus esse debet, vt inueniant veritatem 134.*a*
iudicum pronuntiandi mos 110.*b*
iudicum quod maior pars statuerit, reus patiatur 199.*b*
iudicum maior pars quæ sit 199.*b*
iudicum verba signare 200.*a*
iura constituta sunt semel suis verbis, suis finibus 181.*b*
iura non ideò scripta sunt, vt fallant 146.*b*
iura pleraque tempore circunscribuntur 59.*a*
iura deflecti, nec pro defensiõe quidem æquum 110.*a*
iura transferre non licet 181.*b*
ius in vniuersum & per genera conscribitur 190.*b*
ius & mens, duæ res potentissimæ, 186.*a*
ius præsentis conditionis 206.*a*
ius sedendi in. 14. *ordinibus implet*

ingenuitas & census 89.b
iustitia si valeat, oratore vix opus habemus 39.a
iustum repudium non protinus est si necessarium 28.a

L

Latrones longè à receptaculis suis spoliant 139.a
legatꝰ quãdo quis esse desinit 201.b
legatus sacrosanctus sit 201.a
lege lata quæri non debet an iusta sit, vel vtilis 32.b
lege quod agitur non solet lege vindicari 196.b.206.a
leges cur primùm latæ sunt 32.b
leges vsu approbantur 123.a
leges comprehendere omnium rerum & criminum species non possunt 145.a
leges grauius quid aliquando permittunt, vt terreãt modò 94.a
leges inclinare non licet 181.a
leges non debent in aliud valere, in aliud scriptas esse 105.a
leges minores sacramento 47.b
leges omnibus notæ sunt, non decreta & iudicũ sentẽtiæ 192.b
leges Tyranno in pœnam scribuntur 52.b
legum interpretatio perniciosa. 32.b. *pro ingenio singulorum* 110.b
legum scriptarum voluntas magis quàm verba spectanda 118.a
legi fraudem facere quid 89.a
legis Voconiæ ratio 33.a
legibus nihil contrariũ est quod fit ad dignitatẽ Reipublicæ 168.a
leno est qui ob adulteriũ pecuniam accipit 54.b
leno an suam iniuriam vindicari possit 216.a
lex & æquitas ad idem 172.b
lex duplex si simul ad publicum & ad priuatum pertinet 34.b
lex conuitiantẽ conuitiari non prohibet 86.b
lex mentem punit 206.a
lex iubet absolui, qui pares sententias tulerint 10.b
lex nullum reducit, quem alia excludit 207.a
lex ne bis de eadem re agere liceat, & vtrũ tam in publicis quàm priuatis iudiciis 35.a
lex an mutãda cum personis 150.a
lex potentior quæ vetat, quàm quæ permittit 207.a
lex vbi perire vult hominem, apertè significat 215.b
lex quæ non comprehendit, natura quandoque excipit 115.a
lex circunscriptionis ad quos pertinet 87.b
lex Roscia theatralis 90.a
lex sacerdotis 6.b
lex Scatinia 6.b
lex Voconia de mulierum hæreditatibus 31.b
liber & ingenuus non torquetur, 166.b.

liber sit, qui voluntate Domini in libertate fuerit 169.b.173.b
liberorũ hominũ acta sunt, signare, sentẽtiã dicere, &c. 174.a
liberorum multitudo ad honores proficit 59.a
libertatem quibus modis quis assequatur 174.b
libertatis forma 174.a
libertis genus maius, quàm mulierem instituere. 219.b
libertus patrono debet munus, operas, testamentum 219.b
liberũ, siue pro libero se gerere quis dicatur & quibus rebus 174.a
liberum hominem in seruitutem redigere indignũ videtur 170.a
liberum esse, & in libertate esse differunt 170.a.174.a
licet & oportet differunt 201.b
lis vera non est, quæ ad propinquos deducitur 86.a
lis à controuersia differt 48.a
litibus priuatis qua lege succursum sit 35.a. & *suprà*. 12.a
litigator & reus differunt 215.b
littoris amœni descriptio 218.b
littus amœnum non infestos scopulos habet 219.a
lucem dare, magnum est beneficium 202.b
lucra & damna sociis communia, 122.b
lupanar cinædorum 171.a
lusus iuuentæ, ætati condonari possunt 208.b

M

Magistratui durum munus incumbit, executio legum 112.b
magistratum pater & filius ne simul adipiscantur 16.a
magistratum petentibus benefacta proficiunt 181.a
maiestas patria 209.b
mala diuisa, aliquãdo solatium afferunt 161.b
maleficij inscripti actio 6.a.b
malorum alienorũ imago difficulter capitur 185.a
manum injcere 197.a
maria traiicere sæpè impunè nõ datur 219.a
maritalis animus 195.a
maritum non satis est osculo putari 61.a
maritus deprehensi adulteri bona possideat 50.a
materiæ officiorũ quæ dicãtur 26.a
matri filium vindicanti onus probationis non incumbit 165.a
matris uiscerum pars filius 165.a
matrimonia libera esse debẽt 14.b. 209.a
matrimonia constant duorum voluntate, & ideo libera esse debent 96.a
matrimonium legitimum quod sit 184.a
matrimonium, naturæ inuentum 202.b

matrimoniũm non est inter eos qui litigant 134.a.136.a
matrimonium perpetuũ mutua voluntate iunctum 209.a
matrimonium soluere quid 74.a
matrimonium soluitur repudio, aut morte 184.a
matronam non licuisse attingere, 197.a
medicina quàm sit vniuersis vtilis, 38.a
medicinæ laus 39.b
mens in factis spectatur 203.b
mens lege punitur 206.a
mens & ius, duæ res potentissimæ, 186.a
mensium decem memoriam, quæ pepererunt, hãbent 166.b
meretricem domi habere deforme & inutile 178.a
metu communi præcipitari solent omnia 192.b
miles, iuuenis & robustus 118.b
militaris homo litibus minimè idoneus 105.a
militum ius ne torqueantur 109.b
misericordiæ monumentum quis, 205.b
mores varij 202.a
mori si quis velit, causas senatui approbet 156.b
moriendi causa duplex 161.a
mors an rumore satis probetur, 184.a
mors liberalis quæ 22.b
mortem differre, quàm non recusare, fortius 77.a
mortis causa quid 72.a
mortis causa qui fuerit, capite puniatur 42.b.71.b
mortis vbi nihil interest, nihil interest criminis 191.a
mortis pœna breuis 55.a
mortuo parcendum 203.b
mulieres non tantùm precio, sed illecebris potius corrumpuntur, 213.b
mulieri ne liceat nisi dimidiam partem bonorum dare 31.b
mulieri vltra dimidium patrimonij sui relinquere nõ licuisse 31.b

N

Necessarium cõsilium dat præsens iniuria 45.a
negandi fiducia vnde 41.b
negãdi propositum omnibus inest, 139.a
non omne quod licet, oportet 201.b
nouæ tabulæ quibus prosunt debitoribus 159.a
nouitij qui dicantur 171.a
nouitiis seruis ignoscitur 209.a
noxiorum cruces celeberrimis viis figuntur 54.a
nubentium pudicitia quæ 97.b
nupta iam non ad patrem, sed ad maritum pertinet 19.b
nuptiarum ritus & pompa 96.a

O

Oculi prodigi qui 74.b

officio impulsus qui labitur, quasi legis consilio labitur 112.a
officiorum materiæ quæ 78.b
officiorum materiæ in nuptiis quæ dicantur 210.a
onera sicut sunt, bona ita cõmunia esse debent 159.b
opẽ hosti ferre quis dicatur 130.b
opera & consilium differũt 214.b
operæ necessitatis quæ 154.b
operã quis præstitisse dicatur 214.b
oportet & licet differunt 201.b
optio an etiam ex vno nõ pluribus esse possit 55.b
optio, una electione cõsumitur 103.b
oratio infesta quæ 153.b
orbam proximi ducere ex lege coacti sunt Athenis 209.a
orbarum priuilegium 209.b
orbitatis malum summum 178.b
osculo non satis est maritum putari 61.a
ossa & nerui controuersiæ 43.a
otium plurimũ studiis confert 153.a

P

Pacis tẽpore iudicia & leges vim suam retinere possunt 186.a
pactis priuatorum iuri publico non derogari 33.b
pactum repetere 176.a
παρέκνοια apud Platonẽ quid 78.a
parasitus, quid 78.b
parentum mores inquirere ad liberos non pertinet 143.a
parricida, audax & temerarius, 211.a
parricida onerosum inferis monstrum 85.a
Parricidæ animum probasse satis est 65.b
parricidæ insepulti abiiciãtor 84.a
parricidia omnia homicidia appellari 128.b
parricidij instrumenta quæ 66.a
parricidarum pœna 84.b
parricidarum scelera secreta 211.b
parricidiũ nõ probari ad vota pertinet 113.a
parricidium legẽ non habuit 210.b
parricidium, vltimum nefas 210.b
pars ea valentior est, quæ composita neutri succumbit 200.b
pater quæ filio imperare possit, vel non 212.b
patrem captiuum deserere, parricidium 206.b
patrem qui pulsauerit, manus perdat 196.b.198.b.205.a
patria maiestas 209.a
patriæ defendendæ omnia licent, 204.a
patris damnatio filiis ignorantibus nunquam nocet 201.a
patrimoniorũ æquatio num vtilis Reip. 26.b
patronum quando ex lege optare liceat 152.b
patronum omnes causas amplecti non oportet 155.b
Patronus cum damnato proditio-

nis exulet. 155.a
pauper ſecurus qui 42.a
pauperibus æqua cum diuitibus libertas 86.b
paupertas acerbior quæ 42.a
paupertatis incommodum in amicitiis 149.a
pædagogi qui 219.a
peccata ſingulorum habent ſuas leges 168.b
pecunia non omnium domina 5.b
pecunia iacens & otioſa 181.b
pecuniæ cupiditas quanta 217.b
pecuniæ vſus quis 22.b
pecuniam accipere quid 54.b
peierant etiam coacti 209.b
penates ſacri creduntur 161.b
perdonare, hoc loco idem videtur quod ignoſcere, parcere, & gallicè pardonner 189.a
peregrini, ius connubij cum ciuibus Rom. non habuerunt 98.a
peregrinis aduocati dabãtur 218.a
pericula odiis vacua 203.b
permittentis libera poteſtas 207.a
petitionem donare 197.b
philoſophia, paucis contenta 38.a
non neceſſaria 38.b
philoſophi, vani & otioſi 38.a
pietas paterna auida gloriæ 211.a
pietatis inuidioſæ filius quis 143.b
pœna & damnum quomodo differant 123.b
pœna iniuſtè diuertentium 29.b
pœna omnis non tam ad delictum quàm ad exemplũ pertinet 54.a
pœna omnis ſupplicium non dicitur 58.a
pœna publica ob metum publicum 27.b
pœna eius qui in templo iniuriam fecerit 33.a
pœna ſimili, ſimilia continentur, 146.b
pœnam grauius improbi ferunt, 192.a
pœnam nemo ſuſtinet, quam ignorat 201.a
pœnam remitti non poſſe 81.a
pœnis & præmiis omnibus tempus quoddam finitum eſt. 63.b
pœnis ſimilibus paria crimina reſpondent 43.b
pœnitentia locum habet etiam in ſapientibus 138.a
prægnãtium ſupplicia in diem partus differri lege iubentur 57.a
prægnantium ſupplicia propter patres differuntur 58.a
præmia antiqua virorum fortium 95.b
præmium nullum, quod non contra legem aliquam 35.a. *Idque habes in ſcholiis explicatum ſcitè* 11.b
præmiis & pœnis omnibus tempus quoddam finitum eſt 63.b
prætexta non niſi ingenuorum eſt 170.b
prætexta non ſolùm libertatis, ſed

etiam dignitatis signum 170.b
prætexta, sacerdotib⁹, magistratui, & ingenuis pueris sacra 171.a
priuati malo exemplo militare dicuntur 193.b
priuilegium ætatis 16.b
priuilegium omne contra reliqua iura existit 114.b
probatum satis est quod duo sciunt, 109.a
proditionis causa omnibus aliis periculosior 35.b
proditionis reos causam de vinculis dixisse 90.b
proditor cum liberis exulet 201.a
proditor non est absque cõsciis 98.b
proditoris quæstio in conscios 98.b
proœmium quid, & quam formam in oratione habeat 163.a
proœmij & epilogi differẽtia 163.b
profiteri quis etiam rem alienam potest 171.b
proximo vtendum est cùm nulla lex de re specialiter constituta est 190.b
pubertas aspectu olim cognoscebatur 62.b
publica fides quid 37.b
publica fides etiam tyranno seruanda 36.a
publicani an solam retẽtionem habeant 172.b
publicano omnes res quadragesimæ debuisse 197.a
publicano scrutari licuisse 197.a
publicanorum actio publica est, 172.b
publicanos omnibus artibus decipi, 172.b
publicum hoc loco, pro vectigali dicitur 170.b.171.b
pudicitiam violatã lex morte vindicat 176.b
pugnæ prouocatio 118.a

Q

Quæstio geminata tũ grauior 99.b
quæstio & lis differunt 215.b
qui in consilium sint admittendi, 168.b
quies fœlicitate fœlicior 116.a
Quintiliani cum Seneca inimicitiæ 17.b

R

Rapta esse desinit quæ nupta est, 63.b
rapta raptoris mortem, aut bona optet 55.a
rapta raptoris aut mortem optet, aut nuptias 63.a.68.b
raptæ in raptorem ius 20.b
raptarum legis ratio 44.b
raptor non semper puniendus 64.a
raptor, nisi & suum patrem exorauerit & raptæ, intra xxx. dies, pereat 187.b
raptores nuptias in pœnam faciunt, 69.a
raptoris pœna duplex 56.a
raptus in ancillam non committitur 87.a

raptus an committatur in volentem 21.a
receptores delinquẽtibus proximi, 12.b
reconciliationis laus 125.b
reipublicæ læsæ crimen 22.a
reipublicæ læsæ actio ad quos casus pertinet 137.a
Religio potißimùm in Republica seruari debet 34.b
religionis ratio omnibus præfertur, 133.a
remediorum contra venenum plura sunt genera 191.a
reorum habitus 217.a
repudij iniusti sit actio 27.b.138.a
repudium an à parte impetrari possit 14.b
reus delatus nisi accusatio peragatur nunquam absoluitur 70.b
reus, vbi pares sentẽtiæ sunt, beneficio legis absoluitur 10.b
rogatio ad singulos homines pertinens quandoque recipienda 9.a
rogatio contra legem quare dicatur 11.b
rogatio contra leges accipiẽda non est, nec aduersus singulos 168.a
rogationibus qui tribus contradixerit, nec tenuerit, ignominiosus sit 29.b
Romani generis auctor 218.b
rumor quid 5.a
rumor an sufficiat ad probationem mortis alicuius 184.a

S

Sacerdos casta castis, pura puris sit, 6.b
sacerdos, nũ forti præferendus 91.a
sacerdos vnius supplicio liberandi habeat potestatem 67.b
sacerdos delinquendo amittit sacerdotium 67.b
sacerdotis lex 6.b
sacerdotum prærogatiua & præmia 91.a
sacrilegi bona ad quem pertinent, 133.a
sacrilegij lex ipso facto obligat, nõ expectata damnatione 133.a
sacrilegium Alexandri pestilentia vindicatum 131.a
sapiens adhuc nullus inuentus 39.a
Scatinia lex 6.b
scelera magna, non nisi sterilitate, morbis, & ira numinis expiari solent 119.b
sceleris causæ notæ, non statim ipsum scelus docent 139.a
sector quis 220.b
Senecæ cum Quintiliano inimicitiæ 17.b
senectutem affert non summus dies sed longus ordo vitæ 147.a
senis vitæ termini 157.a
sepulchri violati sit actio. 84.a. 203.b. 206.b
sepulchri violatio, non manu, sed mente potius fit 203.b
sepultura & cogitatione futurorum

rum plerique mouentur 52.*b*
sermo, in forensibus actionibus, quid 11.*b*
serpentes paruulæ non nocẽt 214.*a*
seruire & seruum esse differunt, 107.*b*
serui appellatio ad Tribunos 213.*b*
serui qui periclitantes dominos non seruauerunt 140.*a*
seruis nouitiis ignoscitur 209.*a*
seruo crux à domino testamento relicta 213.*b*
seruo stolam dare 174.*b*
seruorum connubium nullum 98.*a*
seruorum differentia 107.*b*
seruorum est torqueri 41.*b*
seruos frugi libertos facimus 219.*b*
seruus an omnibus imperiis parere debeat 214.*a*
seruum supra rationes ponere 194.*a*
signare, actus est liberi hominis, 170.*a*
silentium crimen esse, cur dicatur, 212.*b*
societas quid sit 123.*a*
sociorum communia quæ 122.*b*
Socratis schola copiosa & varia, 38.*b*
sortiri iudices de capite 215.*b*
sortimur genus, nõ eligimus 219.*b*
spiritus per omnes rerum naturæ partes fusus 113.*b*
spoliare Iouẽ gloriosè quid 203.*b*
sponsor cur accipitur 50.*b*
sponsor eadem actione tenetur qua debitor 50.*a*
sponsorem contra sit actio, quæ aduersus debitorem 50.*a*
sponsoris creditũ non nisi iure summo exigendum 50.*b*
sterilitatis medicamentum 138.*a*
stupratoris pœna 6.*b*
subselliis ex diuersis litigabant rei, 164.*a*
supplicia prægnantium in diẽ partus differantur 57.*a*
supplicia plura vnus nocens ferre non potest 200.*a*
supplicij appellatio ad quæ crimina iudiciáque pertinet 57.*b*
supplicij iniusti actio 91.*b*.92.*b*
supplicij iniusti ad Tribunos appellare liceat 213.*b*
supplicium ab indemnatis sumi non dicitur, quod securitatis publicæ causa factum est 187.*a*

T

Talionis sit actio 196.*b*.205.*a*
talionis lex quare scripta 206.*a*
tamen, pro tandem hîc dicitur, quo tamen modo, vt alias sæpè 142.*b.lin.*3.
tempus non præfinitum est potestate dantis 76.*b*
testamenta quæ rata sint 100.*a*
testamentum quid 101.*a*
testamentum captare 220.*a*
testamentum pignorari 220.*a*
testamentum plenum 138.*b*
testamẽtum vitiosum pro non scri-

pto habetur 101.a
testamentum viuentis aperiri periculosum est 184.a
testamentum vltimum quod sit, 101.a.b
testamẽtorum cur vltima quæque voluntas potior 101.b
testamentũ ad vnum, lex ad omnes pertinet 207.a
testamentorum ea ratio est, vt non perpetuò propter merita quis leget 135.a
testantium vltimæ voluntates fauorabiles 100.a
testatoris obscura voluntas pauperi magis accõmodari debet 151.b
testimonium vnius nullũ est 165.b. non sufficit 213.b
theatro prohibiti qui 90.a
tormentis cùm diuersa extorquentur, quid credendum 166.a
tormentorum vis sæpè ad mendacium cogit 165.a
tormentis contraria 166.a
torti plerunque mentiuntur 213.b
transfuga, ab hoste differt 119.a
transfugæ an recipiendi 12.a
tribunos appellare licet de supplicio iniusto 213.b
tribunorum cognitio 213.b
tutelæ præda 194.b
tyrãnicida vter sit, qui occidit, aut qui mandauit 180.b
tyrannicidæ præmium 66.a. 180.b
tyrannicidæ præmium etiam vltra mortem 141.b
tyrãnidis actio ex suspicione 193.a
tyrannidis actio 36.a
tyrannidis affectatæ actio 36.a
tyrannidis affectatio multorum scelerum socia 37.a
tyranni ad iniuriam Deorũ atque hominum nascuntur 141.b
tyranni corpus extra fines abiiciatur 52.a
tyrannis diuitum facultatibus semper imminet 182.b
tyranno leges in pœnam scriptæ debentur 52.b
tyrannum qui occiderit, in foro sepeliatur 140.b
tyrannum qui occiderit, præmium petat 214.b
tyrãnus ex suspicione reus sit 192.a

V

Vacans mulier 164.b
vectigalia siue portoria quæ de futuro lucro sunt, minus iniusta & tolerabiliora 172.a
vectigalia cur imponantur 172.a
vectigalia non iniqua esse, sed necessaria 172.a
vectigalium conductio 172.b
vendita res vendicari non potest, cuius precium solutum non est, 159.b
venefica torqueatur, donec cõscios indicet 214.a
venenum quid sit 190.b
venenorũ plura sunt genera 191.a

Venenum consideratur ex animo dantis & affectu 191.a
Venenum nunc quid est, nunc non est 191.a
Venerem omnem à conceptu refugiunt animalia bruta 58.a
Vera multa esse, quæ credibilia non videantur 110.b
Veritas quomodo in causis latentibus inueniri possit 134.a
Veritas in Reipub. periculis excutienda 154.b
Vestiplica 198.b.199.a
Vetans Vnus plus potest, quàm omnes qui iubent 207.a
Vetatis, pœna est 207.a
Vndarum Vicinus fragor, minorem sonum ex auribus excludit 219.a
Viduitas est quædam pudicitiæ species 94.b
Vincere nemo potest, nisi mori voluerit 212.a
Vindicta magno redimitur 219.b
Vir fortis, laude dignus 70.b
Viribus priuatis publica salus defenditur 169.a
Viro forti cur lex præmium dederit 95.b
Virorum fortium præmia antiqua 95.b
Virtus gratuita, vt suprà, Virtus auara 202.a
Virtus per se, non per alios, acquiritur 182.a
Virtus non conducitur 182.a
Virtus olim magis cõmune bonum 188.b
Vis fit aut patientia, aut metu, 217.a
Vitâ, nulla lex innocentem punit 156.b
Vita in pœnam nulli apponitur, 161.a
Vitæ damnum facile 93.b
Vitæ suæ terminos senex habet, 157.a
Viuunt qui amauerunt 178.b
Vndarum sæuientium fragor auribus officit 219.a
Voconia lex de mulierum hæreditatibus 31.b
Voconiæ legis ratio 83.a
Voluntas bona ab imperatore exigitur 186.a
Voluntas duorum in matrimonio exigitur 96.a
Voluntas in testamẽtis potior 101.b
Voluntates Vltimæ fauorabiles, 100.a
Voluntati in criminibus parcitur 19.a
Vsus legem approbat 123.a
Vsus auctoritas, Vno Verbo dicitur 80.a
Vultu cognoscitur ingenuitas 218.a
Vxor, thori socia, vitæ consors, 209.a

Vxor accepta morte viri an statim alij nubere possit 184.*a*
Vxores, infirmæ personæ 136.*b*
Vxores per lictorem deductæ 69.*a*
Vxoris fœcunditas viro grata, 138.*a*
Vxorius maritus 217.*b*
Vxorum pectora penè cum ipsis horis refrigescunt 185.*a*

X

χρονοτριβεῖν *quid* 52.*a*

FINIS INDICIS.

VARIAE ALIQVOT LECTIONES
post excusum librum animaduersæ.

Pag.37.b.lin.2. vis augmentum, al. vis argumentum
Ibidem, lin.10.à fine. velitíſne, al. velitíſque
p.38.a.lin.10.à fin. eaſdem, quas cæteri habent: al. eaſdem habet, quas cæteræ habent:
p.39.b.lin.12. vires [extinctas,] al. vires [fractas]
p.40.a.lin.12. vſque ad ea, al. vſque ad eam ætatem
p.41.b.lin.6. & 5.à fin. quem [diligo] calumniari elegi: al. quem calumniarer elegi:
p.43.a.lin.9. interiores vires, al. interiora, maiores vires
Ibid.lin.5.à fin. etiam honeſtiſſimum, al. cauſam honeſtiſſimam
p.44.a.lin.14.à fin. tuta eſt. al. vſa eſſet.
p.57.b.lin.10. manum carnificis, quàm ſententiã iudicis, quàm imperium magiſtratus al. manum carnifici, quàm ſentẽtiam iudici, quàm imperium magiſtratui.
p.67.a.lin.12. & [timiditatis] al. quod ei [timiditatis]
p.73.a.lin.11. nemo gratulatus, al. nemo non gratulatus
Ibid.b.lin.9.à fin. ignoſcamus, al. ignoſcimus
p.75.b.lin.12.à fin. agere nolo, al. agere volo
p.87.a.lin.13.à fin. & notitia, al. & mollitia
p.89.b.lin.4.à fin. & miniſtri: al. & magiſtri:
p.92.a.lin.8.à fin. miſeri pro furto, al. miſeri profectò,
Ibid.b.lin.10.à fin. hoc nobis, al. hoc vobis
p.96.a.lin.14.à fin. quomodo poteſt, al. quomodo poſſet
Ibid.b.lin.5 benedictam. al. benemeritam.
p.103.a.lin.6.à fin. temerariæ, al. temerè, vel temerariè
p.109.a lin.10.à fin. nomen, al. momentum
p.142.a.lin.14. iniuriæ tantùm, al. tantum iniuriæ
p.177.b.lin.13.à fin. qui tamen, al. qui talem
p.184.b.lin.11. excitaturus tamen, al. excitaturus quidem
p.188.b.lin.11.à fin. virginis, al. virginitatis
p.192.a.lin.10.à fin. confeſſum: al. confoſſum:

p.206.b.lin.12.à fin.captum,al.captiuum
p.213.a.l.10.à fin.armis,al.amicis
p.215.b.lin.11.à fin.secures.al.securus.
Ibid.lin.vlt.vrbe eximitur.al.vrbe eiicitur.

ERRATA SIC EMENDABIS.

Pagellæ prior facies, a: posterior, b. notatur.

Pag.15.b.lin.7.catenas:
p.24.b.lin.7.larium suorum?
p.35.a.lin.3.à fine.agere non liceat.
p.42.b.lin.4.tu [hos] arbitrio
p.58.b.lin.5.millia.
p.64.b.lin.10.à fin.scio [eam] omnia
p.78.b.lin.9.iure nostro cura
p.82.b.lin.5.à fin. [finem] affectibus
p.84.a.ad marginem.v.probatiuæ.
p.97.a.lin.10.exponi,is qui
p.109.b.lin.6.non * vteris
p.113.a.lin.10.à fin.pertinebat,an dubium est si diuersam habuit pronuntiationem?
p.129.b.lin.9.Iudicum
p.149.lin.b.7.à fin.nem quod reliqui. Quantum fieri potest,
p.151.b.lin.4.à fin.dimidiam partem omnino
p.167.b.Rogatio Demosthenis. CCC.VIIII.
p.172.a.lin.9.dedita. Hæc
Ibid.lin.7.à fin.quod.
p.185.b.lin.9. Sed mihi
p.190,a.lin.7.nihil sentio]
p.206.b.lin.1.Ornamentis redemptus. CCC.XXIII.

BIBLIOTHÈQUE DE L'UNIVERSITÉ DE FRANCE.

EXCVDEBAT FEDERICVS MORELLVS

ANNO DOM. M. D. LXIII.

MENSE IVLIO.

+ Agentes et consiliatores . fol. 12 .
+ De alendis pauperibus . fol. 23 A .

Locj communes.

De fama. Ex declam. 252 fol. 5. a.
Pro pauperibus aduersus diuites fol. 5. B.
+ + De malo exemplo Declam. 255 fol. 12. B.
Item fol. 100. A. et fol. 107 B. De fauore testamenti Declam. 264 fol. 31. B. et 100 B
De exclusione proximorum a successione fol. 31* B.
De Interpretatione legum fol. 32 B.
De templorum honore et religione fol. 34 B.
Non semper iudices culpandos cum innocens damnatur. 36. A.
De tormentis Declam. 269 fol. 47 B.
Rursus Declam. 272 fol. 49. B.
De morte filij vnici Declam. 270 fol. 45 B.
Non semper filios patribus parere debere fol. 46. B.
Rursus fol. 14. B.
De materno affectu fol. 49 A
De sponsore Declam. 273 fol. 50. B.
et fol. 51. A. B.
De sepultura. Declam. 274 fol. 52 B.
Poenae inuentae vt vnius exemplum terror sit multorum hinc patibula celeberrimis locis suffiguntur 54. A
De ~~adulterij~~ transactione super adulterio fol. 54. B.
Brevis est poena mortis fol. 55. A
et mors multis potior egestate fol. 56 B.
Praegnantes mulieres quae viros appetunt odio dignae fol. 58. A. Turpes faminae puerperia oderunt 58 B.

De Maritj dolore & furore. ex vxoris adulterio. fol. 61. B.

~~Amicos parentibus nonnec postponendos fol. 101~~

Conatus in grauioribus delictis punitur fol. 65 B.

Voluntas coacta nō est voluntas 66. A.

Amor legitimus & coniugalis potentur fol. 70. A. & fol. 74 A.

Consuetudo magnū amoris incitamentum fol. 73 B.

Nullius tam vilis hominis sanguis vt non manus inquinet 73 B.

Affectus ipsa consuetudine roboratur erga fundos 83. B.

Plerumq; iudicum nimia seueritas improbatur 85 B.

Nota vn beau passage pour vne proposition d'erreur fol. 86.

Iniqui diuites etiam paribus suis gloriantur 91. B.

Amicos parentibus nō ee postponendos fol. 102.